

Příběhy Sudet

—

Geschichten aus
dem Sudetenland

© 2013 Centrum pro komunitní práci
(Zentrum für kommunale Arbeit)

ISBN 978-80-87809-02-0

Příběhy Sudet

—

Geschichten aus
dem Sudetenland

Obsah

Úvod	6
Sociologická analýza	
Paměť a terapie	14
Vzpomínky na život v Sudetech	24
Rozhovory	
Marie Schielerová	50
Maria L.	92
Marie Majerová	160
Helmut Quitterer	210
Věra Doležalová	240
Dobové souvislosti sebraných vyprávění	
Dobové souvislosti sebraných vyprávění	286
Literatura	296
Poděkování	298
Představení partnerů projektu	300

Inhalt

Einleitung	7
Soziologische Analyse	
Erinnerungen und Therapie	15
Erinnerungen an das Leben im Sudetenland	25
Gespräche	
Marie Schielerová	51
Maria L.	93
Marie Majerová	161
Helmut Qwitterer	211
Věra Doležalová	241
Der historische Kontext der gesammelten Geschichten	
Der historische Kontext der gesammelten Geschichten	287
Literatur	296
Danksagung	299
Vorstellung der Projektpartner	301

Úvod

Vážení čtenáři,

sudetské regiony prošly z perspektivy České republiky, ale i z perspektivy celé Evropy, velmi specifickou historií. Tato specifčnost je dána nejenom odsunem Němců a následným dosídlováním českými obyvateli ze všech částí Československa i dalších států Evropy, ale i předválečným a poválečným vývojem, při kterém byl tento prostor formován vzájemným působením různých kulturních, demografických i národnostních vlivů. *Příběhy Sudet* jsou dalším pokračováním našich výprav po stopách nedávné historie pohraničních oblastí západních Čech. Na této výpravě posloucháme příběhy lidí, kteří museli své domovy po druhé světové válce opustit, ale i těch, kteří zde po odsunu Němců našli svůj nový domov. Při našich cestách Klatovskem, Tachovskem, Domažlickem nebo severním Plzeňskem jsme navštívili i místa, na kterých již pouze díky zbytkům základů domů, pozůstatkům ovocných sadů, alejí, zbytkům hřbitovů šlo identifikovat, že zde stála osada či obec, ve které po staletí žili lidé, kteří zde pracovali na svých polích, těžili nerosty v lomech, dolech, nebo vyráběli sklo. Po druhé světové válce museli své domovy opustit a jejich rodné obce ustoupili přehradám či hraničnímu pásmu, nebo si místa, ze kterých lidé odešli, vzala zpět do své správy příroda.

Centrum pro komunitní práci se dlouhodobě zabývá obnovou, resp. rozvojem příhraničních venkovských regionů v západních Čechách. Obce i města z těchto regionů se potýkají s řadou problémů (nezaměstnanost, nízká občanská vybavenost, špatný stav komunikací, špatná dopravní obslužnost apod.), které způsobují, že lidé z příhraničí odcházejí a příhraniční území se pomalu vyliďňují. I přesto zde žije mnoho lidí, kteří cítí odpovědnost za místo, kde žijí a snaží se

Einleitung

Liebe Leser,

Das Sudetengebiet durchlief aus Sicht der Tschechischen Republik, aber auch aus der Perspektive ganz Europas, eine sehr spezifische Geschichte. Dieses Spezifikum ist nicht nur durch die Vertreibung der Deutschen und der darauffolgenden Umsiedlung tschechischer Bevölkerung aus allen Teilen der Tschechoslowakei und anderen europäischen Staaten gegeben, aber auch durch die Entwicklung vor und nach dem Krieg, während der diese Region durch gegenseitiges Einwirken verschiedener kultureller, demographischer und nationaler Einflüsse geformt wurde. Die *Geschichten aus dem Sudetenland* sind eine Fortsetzung unserer Expedition und Spurensuche in der Geschichte der Grenzgebiete Westböhmens. Auf dieser Expedition hören wir uns die Geschichten von Menschen an, die nach dem Zweiten Weltkrieg ihre Heimat verlassen mussten, aber auch derer, die hier nach dem Abzug der Deutschen eine neue Heimat fanden. Auf unseren Reisen durch die Regionen Klattau, Tachau, Taus und nördlich von Pilsen, haben wir auch Orte besucht, an denen man nur noch dank einiger Häuserreste oder Überreste von Obstplantagen, Alleen oder Reste von Friedhöfen erkennen konnte, dass hier einmal eine Siedlung oder eine Ortschaft war, in der über Jahrhunderte hinweg Menschen lebten, die hier auf ihren Feldern arbeiteten, Mineralien abbauten und Glas herstellten. Nach dem Zweiten Weltkrieg mussten sie ihre Heimat verlassen und ihre Geburtsorte wichen Stauseen, der Grenzzone oder die Natur eroberte die von den Menschen verlassenen Orte zurück.

Das Zentrum für kommunale Arbeit beschäftigt sich seit langem mit der Erneuerung bzw. mit der Entwicklung der ländlichen Grenzregionen in Westböhmen. Gemeinden und Städte dieser Region stehen vor einer Reihe von Problemen (Arbeitslosigkeit, schlechte Infrastruktur und Verkehrsanbindung, schlechte institutionelle Ausstattung), die bewirkt, dass die Bewohner aus der Grenzregion fortgehen und dieses Gebiet langsam menschenleer wird. Trotzdem leben hier viele Menschen, die eine Verantwortung gegenüber diesen Orten, an denen sie leben, fühlen und versuchen im Rahmen ihrer Möglichkeiten die Situation auch in den verfallensten sudetischen Dörfern zu verbessern. Als einer der

v rámci svých možností zlepšit situaci i v těch nejzapadlejších sudetských viskách. Jako jednu z největších příčin současného neutěšeného stavu pohraničních oblastí vnímáme to, že s odchodem původních sudetských obyvatel zmizela z obcí, měst, i krajiny paměť, která uchovávala v generacích místních obyvatel úsilí jejich předků při budování jejich domovů, obcí i vytváření kulturní krajiny. Tato paměť zavazovala místní lidi k odpovědnosti za zachování hodnot, které jejich předkové vybudovali. Tento pocit odpovědnosti byl na českém venkově velmi oslaben změnami, které se udály v padesátých letech minulého století, nicméně v sudetských oblastech díky odsunu původních obyvatel a následné nucené kolektivizaci majetku nových usedlíků zanikl docela. V současné době se tato skutečnost projevuje v nízkém zájmu lidí o obecní život či v malé snaze vytvářet hmotné či duchovní hodnoty. Publikace *Příběhy Sudet* je naším příspěvkem ke znovunalezení příběhů domů, obcí i krajiny, kterou zde po mnoho generací vytvářeli naši předkové, ať již mluvili německy, nebo česky. Doufáme, že tato kniha alespoň trochu pomůže zvýšit zájem lidí o historii i současnost sudetských regionů, a tím i zvýšit či vytvořit pouto k místu, kde žijí.

Příběhy Sudet jsou společným dílem Centra pro komunitní práci a Centra dalšího vzdělávání v okrese Cham a volně navazují na knihu *Živé paměti Sudet*, ve které jsme publikovali šest rozhovorů s pamětníky, kteří žili před druhou světovou válkou v pohraničních regionech západních Čech. V letech 2012 a 2013 jsme zrealizovali 15 rozhovorů s pamětníky, kteří před válkou žili v Sudetech. Sedm rozhovorů proběhlo s lidmi, kteří byli i se svými rodinami po druhé světové válce odsunuti do Německa a osm rozhovorů jsme udělali s lidmi, kteří po druhé světové válce zůstali v Československu. Druhou skupinu pamětníků, které jsme oslovili, tvořili lidé, kteří se do Sudet přistěhovali po druhé světové válce. Uskutečnili jsme tak pět rozhovorů s lidmi, kteří se do pohraničí přistěhovali z vnitrozemí Československa, ale i s reemigranty, jejichž rodiny vyslyšely v letech 1945–1946 výzvu tehdejší československé vlády, vrátily se do vlasti z území dnešní Ukrajiny či Polska, aby našly svůj nový domov v pohraničí. Rozhovory byly vedeny tak, aby nám respondenti prostřednictvím vzpomínek na rodiče, školu, práci či trávení volného času přiblížili každodenní život a atmosféru předválečných i poválečných Sudet. Součástí rozhovorů byly samozřejmě také vzpomínky

Hauptursachen für den heutigen unerfreulichen Zustand der Grenzregion nehmen wir wahr, dass mit dem Weggang der ursprünglichen sudetischen Bevölkerung aus den Gemeinden und Städten auch das Gedächtnis dieser Landschaft verschwunden ist, das über Generationen hinweg die Anstrengungen der Vorfahren beim Aufbau der Siedlungen und dieser Kulturlandschaft bewahrt hat. Dieses Gedächtnis verband die örtliche Bevölkerung mit der Verantwortung, die Werte zu erhalten, die ihre Vorfahren geschaffen hatten. Dieses Verantwortungsgefühl wurde auf dem tschechischen Land durch die Veränderungen, die in den fünfziger Jahren des letzten Jahrhunderts stattfanden, zusätzlich geschwächt, und schließlich erlosch es in den Sudetengebieten gänzlich durch die Vertreibung der ursprünglichen Bevölkerung und der darauf folgenden Zwangskollektivierung des Besitzes der neuen Siedler. Heute zeigt sich diese Tatsache in einem kaum vorhandenen Interesse der Menschen an einem Gemeindeleben und in geringen Anstrengungen, materielle und geistige Werte zu schaffen. Die Publikation *Geschichten aus dem Sudetenland* ist unser Beitrag zur Wiederentdeckung der Häuser, Gemeinden und Landschaften, die hier über viele Generationen von unseren Vorfahren errichtet wurden, egal ob sie tschechisch oder deutsch sprachen. Wir hoffen, dass dieses Buch zumindest ein wenig hilft, das Interesse der Menschen an der Geschichte und Gegenwart der Sudetenregionen zu steigern und ein neues Band zwischen ihnen und dem Ort, an dem sie leben zu knüpfen.

Die *Geschichten aus dem Sudetenland* sind ein gemeinsames Werk des Zentrums für kommunale Arbeit und der Volkshochschule im Landkreis Cham e.V. und knüpft frei an das Buch *Živé paměti Sudet* (dt. Lebendes Gedächtnis der Sudeten) an, in dem wir sechs Interviews mit Zeitzeugen veröffentlicht haben, die vor dem Zweiten Weltkrieg in der Grenzregion Westböhmens lebten. In den Jahren 2012 und 2013 haben wir 15 Interviews mit Zeitzeugen durchgeführt, die vor dem Krieg im Sudetengebiet lebten. Sieben Interviews führten wir mit Personen, die nach dem Krieg mitsamt ihren Familien nach Deutschland vertrieben wurden und acht Interviews mit Personen, die nach dem Zweiten Weltkrieg in der Tschechoslowakei blieben. Die zweite Gruppe von Zeitzeugen, die wir angesprochen haben, bilden Menschen, die nach dem Zweiten Weltkrieg in die Sudetenregion gezogen sind. Wir haben fünf Interviews mit Menschen aus dem tschechoslowakischen Binnenland durchgeführt, aber auch mit Reemigranten, deren Familien in den Jahren 1945–1946 dem Ruf der damaligen tschechoslowakischen Regierung gefolgt waren, aus dem Gebiet der heutigen Ukraine oder Polens in das Heimatland ihrer Vorfahren zurückzukehren, und eine neue Heimat im westböhmischen Grenzgebiet zu finden. Die Interviews wurden so geführt, dass uns die Interviewpartner durch persönliche Erinnerungen an die Eltern, Schule, Arbeit oder Freizeit das Alltagsleben und die Atmosphäre im Sudetenland vor und nach dem Krieg näher brachten. Ein Bestandteil der Erinnerungen waren natürlich auch Berichte über den Zweiten Weltkrieg und die Vertreibung nach Deutschland. Dank

na druhou světovou válku či odsun do Německa. Díky tomu můžeme vidět, jak se s velkými dějinnými událostmi vyrovnávali běžní Češi či Němci. Všechny získané rozhovory následně dostal k dispozici česko-německý sociologický tým, který je analyzoval a vytvořil text, který nabídne čtenáři sociologický pohled na autobiografické výpovědi jednotlivých respondentů.

Tato kniha nemůže, vzhledem k jejich délce, obsáhnout všechny realizované rozhovory. V publikaci si tedy můžete přečíst pět rozhovorů, které reprezentují všechny výše uvedené skupiny pamětníků, které jsme oslovili. Součástí publikace je i shrnutí sociologické interpretace všech získaných rozhovorů. Česká i německá část sociologického týmu zvolila odlišný přístup k analýze rozhovorů. Kapitola „*Paměť a terapie*“ shrnuje český, zatímco kapitola „*Vzpomínky na život v Sudetech*“ německý interpretační přístup ke zpracovaným životním osudům pamětníků. Poslední kapitola publikace stručně připomíná dobové souvislosti a okolnosti sebraných vyprávění. Další rozhovory i celá sociologická studie jsou publikovány na internetových stránkách www.cpkp.cz.

Doufáme, že se Vám *Příběhy Sudet* budou líbit a pomohou Vám ještě lépe pochopit krásnou, divokou a někdy i krutou krajinu sudetských území v západních Čechách. #

Za realizátory projektu

Tomáš Svoboda

dieser Berichte können wir sehen, wie gewöhnliche Tschechen und Deutsche mit den großen geschichtlichen Ereignissen umgingen. Alle durchgeführten Interviews wurden anschließend einem deutsch-tschechischem soziologischem Team zur Verfügung gestellt, das sie analysiert hat und einen Text verfasst hat, der den Lesern eine soziologische Sicht auf die autobiografischen Aussagen der einzelnen Interviewpartner gibt.

Dieses Buch kann, angesichts seines Umfangs, nicht alle durchgeführten Interviews enthalten. Daher finden Sie hier fünf Interviews, die alle oben erwähnten Gruppen von Zeitzeugen, die wir angesprochen haben, erfassen. Bestandteil der Publikation ist auch eine Zusammenfassung der soziologischen Interpretation aller gewonnen Erzählungen. Der tschechische und der deutsche Teil des soziologischen Teams wählten jeweils eine unterschiedliche Herangehensweise bei der Analyse der Interviews. Das Kapitel „*Erinnerungen und Therapie*“ fasst den tschechischen und das Kapitel „*Erinnerungen an das Leben im Sudetenland*“ den deutschen Interpretationsansatz zur Bearbeitung der Lebensschicksale der Zeitzeugen zusammen. Das letzte Kapitel der Publikation soll in Kürze an die geschichtlichen Zusammenhänge und Umstände der gesammelten Erzählungen erinnern. Weitere Interviews und die gesamte soziologische Studie wurden auf der Internetseite www.cpkp.cz veröffentlicht.

Wir hoffen, dass Ihnen die *Geschichten aus dem Sudetenland* gefallen werden und Ihnen dabei helfen die schöne, wilde und manchmal auch grausame Landschaft des Sudetenlandes in Westböhmen noch besser zu verstehen. #

Im Namen der Realisatoren des Projekts

Tomáš Svoboda

Sociologická analýza

Soz

za

iologische Analyse

Paměť a terapie

„Oblek, který patřil dr. Puschelovi, jsem viděla a poznala na panu Hruběšovi, který byl do něho oblečen.“

(Mareš 2009:203) – Kraj zákonem opuštěný, z poválečné reportáže o vyšetřování krádeže německých konfiskátů – národním správcem panem Hruběšem

Co souhrnného lze říci o materiálech sebraných na Plzeňsku a v okolí Chamu v letech 2012–2013 v rámci projektu *Příběhy Sudet*?

Všechny rozhovory byly pořízeny především za účelem zachytit paměť míst, která se následkem tzv. odsunu Němců proměnila. Na jedné straně zůstala krajina a stavby – často proti situaci v tzv. českém vnitrozemí – zvláštním způsobem zakonzervované, na straně druhé zmizela sociálně-kulturní vrstva vědomí, která umožňovala krajinu smysluplně obývat. Zmizela historická paměť a na mnoha místech se nedaří ani po sedmdesáti letech obnovit vztah lidí ke krajině. Důvody jsou jasné – noví dosídlenci přicházeli do neuspořádaných, až rozvrácených poměrů, mnozí zažili excesy doprovázející odsun a následné opakované tvrdé politické změny. Převrat v roce 1948, kolektivizace zemědělství, likvidace malých živností, to vše významně zasahovalo do života teprve vznikajících (ustavujících se) komunit.

Poslední dvacetiletí politické svobody a minimalizace zásahů státu do života jednotlivců a rodin však ukazuje, že hledání rovnováhy, uspokojivého řešení otázky, jak zde žít, je odvislé také od něčeho jiného. Od ochoty zpracovat svou vlastní minulost tak, aby nás už nadále neohrožovala. Na úrovni jednotlivce se takovému vědomému procesu říká terapie.

Český sociální ekolog Bohuslav Blažek, zabývající se obnovou venkova, shrnuje situaci v krajině po odsunu takto:

„Budovat v takovéto krajině utkané ze lži základy lepší budoucnosti znamená stavět na tekutých pískách.(...) „Česko-německá otázka“ je jenom jedním z mnoha takových tabu, která deformují náš veřejný život a celou sociální a duchovní oblast.“

Erinnerungen und Therapie

„Den Anzug, der Dr. Puschel gehörte, habe ich gesehen und an Herrn Hruběš erkannt, der ihn anhatte.“

(Mareš 2009:203) – Die vom Gesetz verlassene Gegend, aus der Nachkriegsreportage über die Untersuchung der Diebstähle deutscher konfiszierter Güter durch den nationalen Verwalter Herrn Hruběš)

Was kann zusammenfassend über die Materialien gesagt werden, die in der Region Pilsen und Cham in den Jahren 2012–2013 im Rahmen des Projekts *Geschichten aus dem Sudetenland* gesammelt wurden?

Alle Interviews wurden zu dem Zweck geführt, die Erinnerungen an jene Orte einzufangen, die sich in Folge der sogenannten Vertreibung der Deutschen verändert haben. Auf der einen Seite blieben dort die Landschaft und Gebäude, oft entgegengesetzt zur Situation im tschechischen Binnenland, auf eigenartige Art und Weise konserviert, auf der anderen Seite verschwand eine soziokulturelle Schicht aus dem Bewusstsein, die es ermöglichte diese Landschaft sinnvoll zu besiedeln. Das historische Gedächtnis wurde ausgelöscht und an vielen Orten gelingt es auch nach siebzig Jahren nicht, die Verbindung der Menschen zu dieser Landschaft zu erneuern. Die Gründe sind klar – die neu Angesiedelten kamen in ungeordnete und zerrüttete Verhältnisse, viele erlebten die Exzesse, die die Vertreibung begleiteten und darauffolgende wiederholte politische Veränderungen. Der Umschwung im Jahr 1948, die Kollektivierung der Landwirtschaft, die Liquidierung kleiner Gewerbe, das alles griff in bedeutendem Maße in das Leben der gerade am Entstehen begriffenen (sich konstituierenden) Gemeinschaften ein.

Die letzten zwanzig Jahre politischer Freiheit und Minimalisierung der Eingriffe des Staates in das Leben des Einzelnen und der Familien zeigt jedoch, dass die Suche nach einem Gleichgewicht, eine befriedigende Lösung der Frage, wie wir hier leben sollen, auch von etwas anderem abhängt. Von der Bereitschaft die eigene Vergangenheit so zu verarbeiten, dass sie uns nicht mehr bedroht. Auf der Ebene einzelner Personen nennt man solch einen bewussten Prozess Therapie.

Der tschechische Soziologe Bohuslav Blažek, der sich mit der Erneuerung der ländlichen Gegend beschäftigt, fasst die Situation nach der Vertreibung folgendermaßen zusammen:

„In solch einer Gegend, die von Lügen durchweht ist, die Grundlage für eine bessere Zukunft errichten zu wollen, bedeutet auf Treibsand zu bauen. (...) Die „tschechisch-deut-

Lež je nejlepší živnou půdou zla, a to i v krotké podobě zamlčování pravdy. Nejde však jenom o obecný mravní apel, ale také o zcela konkrétní budovy, majetky, kulturní výtvoř, osoby, stejně tak i o jejich příbuzné a potomky – a tím i o naše sociální prostředí, o domov, ve kterém žijeme. Každá vytěsněná křivda křiví i všechny, kdo se podílejí na jejím utajování. Naše pohraničí má takových hnisavých mravních boláků pořád ještě víc než dost – a pouhé zapomnění je nevyválí.“ (Blažek 2004:61)

Náš přístup k sebraným rozhovorům je veden snahou přispět k porozumění minulosti a pomoci tak ozdravnému procesu terapie.

Kraj opuštěný zákonem

Z velkého odstupu lze poválečné události v českém pohraničí hodnotit jako součást migračních změn, k nimž došlo po druhé světové válce na evropském území. Tyto změny byly součástí mezinárodních dohod o poválečném uspořádání a do dnešních dnů jsou jakousi garancí stability poválečných poměrů.

Z perspektivy národní – řekněme české – jsou události spojené s odsunem jakýmsi neblahým předznamenáním vývoje v několika dalších desetiletích. Peroutkův týdeník Dnešek nazval v jedné reportáži z roku 1946 tato území „krajem zákonem opuštěným“ (Mareš 2009:202). Toto pojmenování uvozuje fakt, že po válce docházelo v česko-německém pohraničí k řadě nevyšetřovaných deliktů mezi Čechy a Němci. To je, domníváme se, ústřední téma českého vyrovnávání se s touto částí minulosti. Nový řád se rodil z aktů pomsty a nenávisti, které nebyly a dosud nejsou traktovány jako zločiny a nezákonnosti. Součástí „spravedlivého“ odsunu Němců, a tedy jakési definitivní postoupení jimi obývaných území českému – vládnoucímu – etniku, jsou nespravedlivé, nezákonné incidenty, které páchají jednotlivci jako způsob vlastního vyrovnání se s traumaty války. Moc nad příslušníky poraženého německého národa je vykonávána živelně, dosud jakoby nespoutána kulturně ustavenými zákony/normami.

A toto převzetí moci – za pomoci nezákonného, ale státem tolerovaného násilí – se pravděpodobně vtělilo také do podoby řádu, který zde vznikl. Dosídlenci zdejší nemovitosti „zabírali“ stejně jako půdu. Pokud za nemovitosti platili, bylo to hluboko pod cenou. Před nimi se v krajině pohybovali první kolonizátoři, tzv. „zlatokopové“, kteří rabovali uvnitř domů a bez úmyslu usadit se, vraceli se zpět do vnitrozemí. Ještě před nimi působili v pohraničí tzv. Rudé gardy – skupiny dobrovolníků a partyzánů, které převzaly krátkodobě správu nad pohraničním územím. Dohlížely také na odsun německého obyvatelstva, doprovázený místy násilnými excesy a krádežemi německého majetku.

Svévolné nabývání majetku, k němuž v pohraničí opakovaně docházelo, oslabilo v nových komunitách vnímání rozdílu mezi vlastnictvím a krádeží. Toto oslabení vlastnických norem vedlo k postupné změně ve struktuře zdejších

sche Frage“ ist nur eines von vielen solcher Tabus, die unser öffentliches Leben und damit den gesamten sozialen und geistlichen Bereich deformieren.

Die Lüge ist die beste Lebensgrundlage für das Böse, und das auch in der gezähmten Form des Verschweigens der Wahrheit. Es geht jedoch nicht nur um einen allgemeinen sittlichen Apell, sondern auch ganz konkret um Gebäude, Eigentum, kulturelle Erzeugnisse, Personen, genauso wie um ihre Verwandten und Nachkommen – und damit auch um unser soziales Umfeld, unsere Heimat, in der wir leben. Jedes verdrängte Unrecht fällt auf alle zurück, die sich an seiner Geheimhaltung beteiligen. Unser Grenzgebiet hat noch mehr als genug solcher sittlichen wunden Punkte – und Vergessen allein löscht sie nicht aus.“ (Blažek 2004:61)

Unsere Herangehensweise an die Interviews ist geleitet von dem Streben, die Vergangenheit zu verstehen und einen Beitrag zum therapeutischen Heilungsprozess zu leisten.

Die vom Gesetz verlassene Gegend

Aus größerem Abstand kann man die Nachkriegsereignisse im tschechischen Grenzgebiet als Teil der Migrationsbewegung bewerten, zu denen es nach dem Zweiten Weltkrieg auf dem europäischen Gebiet kam. Diese Bewegungen waren Teil internationaler Vereinbarungen über die Nachkriegsordnung und bis in die heutige Zeit sind sie eine Art Garant für die Stabilität der Nachkriegsverhältnisse.

Aus der nationalen Perspektive – sagen wir aus der tschechischen – sind die mit der Vertreibung verbundenen Ereignisse in gewisser Hinsicht ein unheilvolles Vorzeichen für die darauf folgenden Jahrzehnte. Peroutkas Wochenzeitschrift Dnešek bezeichnete in einer Reportage aus dem Jahr 1946 dieses Gebiet als „vom Gesetz verlassene Gegend“ (Mareš 2009:202). Diese Bezeichnung weist auf die Tatsache hin, dass es nach dem Krieg im deutsch-tschechischen Grenzgebiet zu einer Reihe nicht untersuchter Delikte zwischen Tschechen und Deutschen kam. Dies ist, nehmen wir an, das zentrale Thema der tschechischen Verarbeitung dieses Teils der Vergangenheit. Die neue Ordnung ging aus Akten der Rache und des Hasses hervor, die weder damals noch heute als Verbrechen oder Ungesetzmäßigkeiten deklariert wurden. Ein Teil der „gerechten“ Vertreibung der Deutschen und damit verbunden ein definitives Abtreten des von ihnen bewohnten Landes an die tschechische – herrschende – ethnischen Gruppe, stellen ungerechte, gesetzlose Vorfälle dar, die von Einzelnen im Sinne einer persönlichen Abrechnung mit den Traumata des Krieges begangen wurden. Die Macht über die Angehörigen des geschlagenen deutschen Volkes wird willkürlich ausgeübt, als wäre sie nicht an kulturell aufgestellte Gesetze und Nomen gebunden.

Und diese Machtübernahme – mit Hilfe ungesetzmäßiger, aber von Seiten des Staates tolerierter Gewalt – findet ihren Ausdruck gewissermaßen auch in der Ordnung, die hier entstand. Die Umgesiedelten nahmen die hiesigen Häuser ein, genauso wie das Land. Falls sie für die Häuser etwas zahlten, so war das weit unter Wert. Vor ihnen waren in dieser Landschaft die ersten Kolonisatoren, die sog. „Goldgräber“, die in den Häusern geplündert haben ohne die Absicht sich hier niederzulassen, bevor sie ins Landesinnere zurückkehrten. Noch vor ihnen war im Grenzgebiet die sog. Rote Garde tätig – Gruppen von Freiwilligen und Partisanen, die kurzzeitig die Verwaltung im Grenzland übernahmen. Sie wachten auch über die Vertreibung der deutschen Bevölkerung, örtlich begleitet von Gewaltexzessen und dem Diebstahl deutscher Güter.

společensví, zejména sousedských vztahů. Česká socioložka Jarmila Premusová rozlišuje sousedství, které vzniká, jako vztah „konkurující si spolupráce“ – tam, kde zemědělské vlastnictví respektuje hranice toho, co je mé a co je už tvé –, a sousedství jako strukturu kontroly, jejímž účelem bylo vzájemné hlídání a udržování kolektivní rovnosti přerozdělování (rozuměj příležitosti krást).

„Absence hranic se promítla do velmi agresivních mezilidských vztahů ve společnosti, kde agresivita nebyla uzemněna do půdy a hypertrofovala v bojích o moc jako jediného způsobu přežití.“ (Premusová 1999:30) A v bojích o moc platí především právo silnějšího, patrně nejvýznamnější pravidlo, které spoluvytvářelo nový řád na dosidlovaném území.

Toto pravidlo není dávno neplatným historickým normativem – prosakuje neustále do naší sociální reality a upozorňuje na zvrácený vztah české společnosti k právním normám. Ty nejsou vnímány jako předlohy ke správnému chování ve veřejném styku, ale jako zástěrky, krycí mimikry, za nimiž teprve bují ten reálný „autentický život“ society. Vyčerpávajícím způsobem formuluje toto pravidlo divadelní hra z roku 2005 *„Ivánku, kamaráde...“*, založená na dramatizaci výpovědí zkorumpovaných fotbalových rozhodčích. Toto pravidlo je zde shrnuto do půvabného imperativu o tom, že „silnější pes mrdá“. (Čtvrtníček 2006:69)¹

Co vlastně prožili ti druzí?

Soubor rozhovorů přináší unikátní možnost srovnat, jakým způsobem se utvářely biografie pamětníků poté, co došlo k odsunu. Díky koordinovanému sběru dat na obou stranách hranic jsme mohli nahlédnout za hranici našich osobních zkušeností, národních horizontů atp. Zatímco příběhy odsunuté krajiny a předcházejícího bezpráví či naděje na obnovu se stávají součástí veřejného českého diskursu, pohled do intimních partií životů těch, kteří museli odejít, zůstává stále spíše neznámý. Potřebu vnímat osobní historie těch „druhých“ jako nedílnou součást naší kolektivní národní paměti zdůrazňuje také Adrian von Arburg, švýcarský historik, který se dlouhodobě zabývá problematikou poválečného odsunu německého obyvatelstva z Československa.

1) Český herec, scenárista a režisér Petr Čtvrtníček, napsal divadelní hru *„Ivánku, kamaráde...“* podle autentických záznamů policejně odposlouchávané komunikace mezi dvěma fotbalovými funkcionáři. Rozhodčí a majitel klubu spolu po telefonu řeší budoucí výsledky fotbalových zápasů. Domlouvají góly, remízy a úplatky. V jejich rozhovoru vzniká nový jazyk, který dovede „unést“ nepřijatelnost korupčního společenství. *Tisícikorunám se říká kapřici, kteří připluli na konto. Rozhodčí, který zmanipuluje zápas do remízy, píská rovinu. Divadelní hra je jakousi alegorií korupčního pohybu, který se odehrává v celé společnosti, a nejenom ve sportu.*

Die mutwillige Aneignung von Eigentum, zu der es im Grenzgebiet wiederholt kam, schwächte in den neu entstandenen Gemeinschaften die Wahrnehmung des Unterschiedes zwischen Besitz und Diebstahl. Diese Schwächung der Besitznormen führte zu einer schrittweisen Veränderung in der Struktur der dortigen Gesellschaft und besonders der Nachbarschaftsverhältnisse. Die tschechische Soziologin Jarmila Premusová unterscheidet eine Nachbarschaft, die als ein Verhältnis „sich konkurrierender Zusammenarbeit“ entsteht – dort, wo landwirtschaftlicher Besitz die Grenzen dessen respektiert, was mein ist und was schon dein ist – und eine Nachbarschaft im Sinne einer Kontrollstruktur, deren Zweck darin besteht sich gegenseitig zu überwachen und die kollektive Gleichheit der Umverteilung zu erhalten (verstehe: Gelegenheiten zum Diebstahl).

„Das Fehlen von Grenzen spiegelte sich in einer sehr aggressiven zwischenmenschlichen Beziehung in der Gemeinschaft wider, wo die Aggressivität nicht geerdet war und sich als einzige Überlebensweise in Machtkämpfen aufblähte.“ (Premusová 1999:30) Und in Machtkämpfen gilt vor allem das Recht des Stärkeren, offensichtlich die bedeutendste Regel, die für den Aufbau der neuen Ordnung auf dem Gebiet der Umsiedler galt.

Diese Regel ist keine längst ungültige, historische Norm – sie sickert unablässig in unsere soziale Realität durch und weist auf das verkehrte Verhältnis der tschechischen Gesellschaft zu den Rechtsnormen hin. Diese werden nicht als Vorlagen für ein richtiges Verhalten im öffentlichen Leben wahrgenommen, sondern als Deckmantel, unter dem sich eine Mimikry versteckt, und erst hinter dieser wuchert das reale „authentische Leben“ der Gesellschaft. Das Theaterstück aus dem Jahr 2005 *„Ivánku, kamaráde...“* (dt. Ivanek, mein Freund...), gründend auf der Dramatisierung der Aussage eines bestochenen Fußballschiedsrichters, formuliert diese Regel auf treffende Art und Weise. Besagte Regel ist hier zusammengefasst in einen reizenden Imperativ darüber, dass „der stärkere Hund deckt“. (Čtvrtníček 2006:69)¹

Was haben die anderen eigentlich erlebt?

Die Sammlung an Interviews bietet die einzigartige Möglichkeit zum Vergleich, in welcher Weise sich die Biografien der Zeitzeugen nach der Vertreibung entwickelt haben. Dank der koordinierten Datensammlung auf beiden Seiten der Grenze konnten wir Einblick gewinnen, hinter die Grenzen unserer persönlichen Erfahrungen, nationalen Horizonte usw. Während die Geschichten der Abzugsgebiete und das vorangegangene Unrecht oder auch die Hoffnung auf Erneuerung zum Bestandteil des öffentlichen Diskurs werden, ist der Blick in die intimen Bereiche des Lebens derer, die gehen mussten, immer noch eher unbeachtet. Das Bedürfnis, die persönlichen Geschichten der

1) Der tschechische Schauspieler, Drehbuchautor und Regisseur Petr Čtvrtníček schrieb das Theaterstück *„Ivánku, kamaráde...“* (dt. Ivanek, mein Freund...) auf der Grundlage authentischer Aufzeichnungen polizeilich abgehörter Gespräche zwischen zwei Fußballfunktionären. Ein Schiedsrichter und ein Klubeigentümer sprechen am Telefon die Ergebnisse zukünftiger Fußballspiele ab. Sie vereinbaren Tore, unentschiedene Spiele und Schmiergelder. In ihren Gesprächen entsteht eine neue Sprache, die es schafft die unangenehmen Seiten einer korrupten Gemeinschaft zu tragen. Von hohen Geldbeträgen wird als Karpfen gesprochen, die aufs Konto geschwommen sind. Der Schiedsrichter, der das Spiel so manipuliert, dass es unentschieden endet, pfeift in einer Ebene. Das Theaterstück ist eine Art Allegorie der Korruptionsbewegungen, die sich an der Spritze der Gesellschaft abspielen, nicht nur im Sport.

„Mezi Čechy zase pozorují přetrvávající manko, pokud jde o schopnost vnímat reálné životní osudy sudetských Němců – před odsunem, během odsunu a po něm. A také jak Češi, tak i Němci většinou ignorují ve svých reflexích, že Sudety se staly novým domovem pro celou řadu příslušníků jiných etno-kulturních entit – Slováků, Romů, Maďarů, Řeků, Ukrajinců, ale i takzvaných reemigrantů z různých zemí, alespoň dočasně i Bulharů, Rumunů, dokonce i několika tisíc Italů! Zkrátka chci říci, že potřebujeme více empatie, rozjasněný a ostřejší pohled na zážitky, ale i na představy a motivy jednání těch druhých. Zároveň se nám vyplatí, dokážeme-li tu tehdejší výměnu obyvatel chápat jako jeden společný příběh, který je mnohem širší a mnohovrstevnější, než si zatím uvědomili mnozí z nás.“ (Hloušek 2012)

Na příbězích sebraných v rámci projektu je možné sledovat několik linií vztahu ke krajině dětství. Tyto linie lze rozdělit následujícím způsobem:

- 1) **Idyly** – líčení světa dětských her, rodinného života, podnikání rodičů atd. Jsou to obrazy stabilního dětského světa, obrazy dávno zaniklého prosperujícího venkova, zemědělských inovací a bohatého společenského života.
- 2) **Útěky** – k motivu odsunu, k němuž byli němečtí obyvatelé po válce donuceni, se v líčení připojuje také motiv příprav na odsun, momenty pašování a plánovaného přesouvání majetku a rodinných příslušníků někam za hranici. Vypravěči a jejich rodiče vystupují jako jednající subjekty, nikoli jen jako pasivní oběti či objekty událostí.
- 3) **Návraty** – na starou vlast mají vzpomínky všichni, skoro každý se přijel podívat, jak vypadá, co se změnilo, co ne. Jsou to často emocionální líčení vyjadřující pocity osobní ztráty, objevuje se i snaha zachránit, pietně uchovat něco z toho zaniklého světa jejich dětství.

Jiným momentem návratu je líčení příchodu do jejich bývalého domu, který působí zchudlým neudržovaným dojmem. Málokdy je v líčení přítomen zájem o širší rozměry té změny, výjimkou je například povzdech pana Quitterera nad osudem západočeských lázní, které po válce přišly o svůj lesk.

Zchátralost materiálních podmínek vnímají vypravěči jako následek změny majitelů, kteří se neuměli o rozvinutý materiální „mobiliár“ v krajině postarat. Nevnímají rozdílnost státního zřízení a majetkového uspořádání mezi poválečným Československem a (západním) Německem. Novými majiteli se v jejich chápání stali lidé, kteří to s majetkem neumí (nikdy ho neměli, jsou z nižších společenských vrstev), a tak došlo za ty roky k jeho znehodnocení.

„anderen“ als untrennbaren Teil unseres kollektiven nationalen Gedächtnisses wahrzunehmen, hebt auch Ardian von Arburg, ein schweizerischer Historiker, hervor, der sich seit langem mit der Problematik der Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei nach dem Krieg beschäftigt.

„Unter den Tschechen beobachte ich ein andauerndes Manko, sofern es um die Fähigkeit geht, die realen Lebensschicksale der Sudetendeutschen – vor, während und nach der Vertreibung – wahrzunehmen. Und sowohl die Tschechen als auch die Deutschen ignorieren meistens in ihren Reflexionen, dass das Sudetengebiet für eine Reihe Angehöriger anderer ethnokultureller Gruppen – Slowaken, Roma, Ungarn, Griechen, Ukrainer, aber auch für die sogenannten Reemigranten aus verschiedenen Ländern, zumindest vorübergehend aus Bulgarien, Rumänien und sogar einige Tausend Italiener zur neuen Heimat wurde. Kurzum, ich will sagen, dass wir mehr Empathie, einen wacheren und schärferen Blick für die Erlebnisse, aber auch für die Vorstellungen und Motive im Handeln der anderen aufbringen müssen. Gleichzeitig zahlt es sich aus, wenn wir den damaligen Austausch der Bevölkerung als gemeinsame Geschichte begreifen, der viel breiter und vielschichtiger ist, als es vielen von uns bewusst ist.“ (Hloušek 2012)

In den Berichten, die im Rahmen des Projekts gesammelt wurden, kann man einige Motive beobachten, die etwas über die Beziehung der Menschen zur Landschaft ihrer Kindheit aussagen. Diese Motive kann man wie folgt unterteilen:

- 1) **Idylle** – Schilderungen einer Welt voller Kinderspiele, Familienleben, den Unternehmungen der Eltern usw. Es zeigen sich Bilder einer stabilen kindlichen Welt, Bilder einer längst untergegangen prosperierenden Provinz, landwirtschaftlicher Innovationen und eines reichen Gesellschaftslebens.
- 2) **Flucht** – zum Motiv der Aussiedlung, zu der die deutsche Bevölkerung nach dem Krieg gezwungen wurde, kommt in den Erzählungen auch das Motiv der Vorbereitungen auf den Abzug, Momente des Schmuggelns und des geplanten Verschiebens von Gütern und Familienangehörigen irgendwohin hinter die Grenze. Die Erzähler und ihre Eltern treten hier als handelnde Subjekte auf, keinesfalls nur als passive Objekte oder Opfer der Ereignisse.
- 3) **Rückkehr** – an die alte Heimat erinnern sich alle, fast alle sind später einmal zurück gekommen um zu sehen, was sich verändert hat, was nicht. Dies sind oft emotionale Schilderungen, die Gefühle persönlichen Verlusts ausdrücken, es tritt auch das Bestreben auf, etwas aus dieser erloschenen Zeit ihrer Kindheit zu retten oder ehrfurchtsvoll zu bewahren.

Ein weiteres Moment im Motiv der Rückkehr sind die Schilderungen über die Besuche ihrer ehemaligen Häuser, die verarmt und verfallen wirken. Nur selten beinhalten die Erzählungen ein Interesse an den allgemeineren Ausmaßen dieser Veränderungen. Eine Ausnahme ist beispielsweise das Bedauern Herrn Qwitterers über das Schicksal der westböhmisches Kurbäder, die nach dem Krieg ihren Glanz verloren haben.

Die Verwahrlosung der materiellen Bedingungen nehmen die Erzähler als Folge des Besitzerwechsels wahr, die neuen Besitzer konnten mit dem materiellen „Mobiliar“ der Gegend nicht umgehen. Die Unterschiede in dem staatlich geleiteten Ordnen der Eigentumsverhältnisse in der Nachkriegszeit in der Tschechoslowakei und in (West-) Deutschland werden nicht wahrgenommen. Die neuen Besitzer waren nach ihrem

Není vyjadřována ani souvislost mezi tím, že jejich předkové krajinu obývali velmi dlouho a uměli v ní hospodařit také díky této dlouholeté symbióze. A že ona pozorovatelná zpusťlost je patrně následkem toho, že nebyla obnovena rovnováha mezi člověkem a prostředím.

4) **Adaptace** – počátky začleňování se do německé společnosti. Líčení stísněných prostor, ale také získávání kvalifikace, první zaměstnání, postupný vzestup. Noví příchozí se na německé straně hranic včleňovali do struktur poválečného německého státu, ty v jejich líčení působí velmi stabilně, jsou součástí národního příběhu o poválečném hospodářském zázraku. Z marginálních pozic chudých imigrantů se postupně stávají běžnými, do společnosti zařazenými občany. Jejich jinakost se projevuje poměrně neproblematicky – sdružují se ve spolcích vyhnanců a snaží se vzpomínky na „starou vlast“ předávat svým potomkům.

České příběhy nejsou o začleňování se do stabilních struktur, příběhy dosídlenců jsou příběhy pionýrů, kolonizátorů, kteří přicházejí do kulturní krajiny bez lidí. S odsunutými odešel i starý řád a ten nový je třeba vybudovat. Na úrovni jednotlivých příběhů se tento stav projevuje stálou přítomností změn, které zvnějšku ovlivňují jejich životní podmínky. Dosídlenci přicházejí „za lepším“ a snaží se pracovně i osobně obstát. Postupně si uvědomují, že možnost vybudovat lepší podmínky k životu pro sebe i svou rodinu je limitována vývojem událostí na úrovni státní politiky.

Domnívám se, že tato intervence státu do života nových komunit, tato zlomená svéprávnost lidí i pospolitostí, je skutečnou příčinou toho, co Jarmila Premusová označuje za nedostatečně uzemněnou agresivitu. Jejím následkem je stav lidských myslí i materiálních statků v česko-německém pohraničí. Popisuje to i Adrian von Arburg ve svých dojmech z prvního setkání s krajinou Sudet.

„Ve třiadvacátém roce jsem se náhodou dostal i do severozápadních Čech. Každému návštěvníkovi, který do toho regionu tenkrát zavítal a který měl alespoň minimální vnímavost, musela vyvstat v mysli otázka „Co se tady, proboha, vlastně stalo?“ Spatřil jsem totiž krajinu, která nebyla jen poznamenaná extenzivní těžbou uhlí a znečištěním životního prostředí, ale i poválečnou výměnou obyvatelstva. A tohle mi nedalo pokoj, potřeboval jsem rozumět, k čemu tam konkrétně došlo – a nejen tam, ale v celé té oblasti nazývané Sudety, kde jsou následky podle mého názoru dodnes velmi patrné.“ (Hloušek 2012) #

Ida Kaiserová

Verständnis Menschen, die mit dem Besitz nichts anfangen konnten (davor hatten sie nichts, sie kamen aus niedrigeren Gesellschaftsschichten), und so kam es über die Jahre zu seiner Abwertung.

Auch wird nicht über den Zusammenhang geredet, dass ihre Vorfahren diese Landschaft lange bevölkerten und dank dieser langjährigen Symbiose in ihr wirtschaften konnten. Und dass diese sichtbare Verödung ein offensichtliches Ergebnis dessen ist, dass das Gleichgewicht zwischen den Menschen und der Umgebung nicht wieder hergestellt wurde.

- 4) **Adaption** – die Anfänge des Sicheingliederns in die deutsche Gesellschaft. Schilderungen bedrückender Räume, aber auch der Erwerb von Qualifikationen, die erste Arbeit, schrittweiser Aufstieg. Die Neuankömmlinge integrierten sich auf der deutschen Seite der Grenze in die Strukturen Nachkriegsdeutschlands, welche in ihren Schilderungen sehr stabil wirken, sie sind ein Teil der Geschichte des Wirtschaftswunders nach dem Krieg. Aus der marginalen Position der armen Immigranten erwachsen sie allmählich zu normalen, in die Gesellschaft integrierten Bürgern. Ihre Andersartigkeit äußert sich verhältnismäßig unproblematisch – sie finden sich in Vertriebenenverbänden zusammen und bemühen sich, ihren Nachkommen die Erinnerungen an die alte Heimat zu vermitteln.

Die tschechischen Geschichten der Umsiedler sind keine Berichte über das Eingliedern in stabile Strukturen. Die Berichte der Umsiedler sind Geschichten von Pionieren, Kolonisatoren, die in eine Kulturlandschaft ohne Menschen kamen. Mit der Vertreibung verschwand auch die alte Ordnung und eine neue musste erst hergestellt werden. Auf der Ebene der einzelnen Berichte zeigt sich dieser Zustand in ständigen Veränderungen, die von außen die Lebensbedingungen beeinflussen. Die Umsiedler kamen, um etwas Besseres vorzufinden und bemühten sich, persönlich und arbeitsmäßig zu bestehen. Allmählich wurden sie sich bewusst, dass die Möglichkeiten, bessere Lebensbedingungen für sich und ihre Familien zu schaffen, limitiert waren durch die Entwicklung der Ereignisse auf der Ebene der staatlichen Politik. Anzunehmen ist, dass diese Intervention des Staates in diese neuen Gemeinschaften, diese gebrochene Mündigkeit der Menschen und der gebrochene Aufschwung die wirkliche Ursache dafür sind, was Jarmila Premusová die nicht ausreichend geerdete Aggressivität nennt. Die Folge davon ist der besondere Zustand des menschlichen Geistes und der materiellen Güter im tschechoslowakischen Grenzgebiet. Dies beschreibt auch Adrian von Arburg in seinen Eindrücken von der ersten Begegnung mit der Sudetenlandschaft.

„Im Jahre 1993 bin ich zufällig auch nach Nordwesttschechien gekommen. Jedem Besucher, der zu dieser Zeit in diese Region kam und wenigstens ein Minimum an Aufmerksamkeit mitbrachte, musste sich im Geiste die Frage stellen „Was, um Himmels Willen, ist hier eigentlich passiert?“ Ich habe nämlich eine Gegend erblickt, die nicht nur durch den intensiven Kohleabbau und die Verunreinigung der Umwelt gekennzeichnet war, aber auch durch den Austausch der Bevölkerung nach dem Krieg. Und das hat mir keine Ruhe gelassen, ich musste verstehen, was dort konkret vorgefallen war. Und nicht nur dort, sondern im ganzen sogenannten Sudetenland, wo die Folgen meiner Meinung nach bis heute deutlich sichtbar sind.“ (Hloušek 2012) #

Ida Kaiserová

Vzpomínky na život v Sudetech

Jak se vyrůstalo dětem před, během a po druhé světové válce v Sudetech? Jak dnes vzpomínají tyto osoby na své dětství? Jak společně žili Němci, Češi a Židé na vesnicích a ve městech v bývalých západních Čechách? Jak ovlivnila válka život lidí, kteří žili v sudetských oblastech? Odpovědi na tyto a další otázky nacházíme dnes – skoro 70 let po válce – v rozhovorech s pamětníky, kteří mají stále velmi živé vzpomínky na své dětství a mládí, jak také ukazují autobiografická vyprávění v rámci česko-bavorského projektu „*Příběhy Sudet*“. Vypravěči jsou schopni autenticky a podrobně vykreslit obraz života v Sudetech na začátku 20. století tak, jak to nedokáží žádné historické záznamy.

Důvodem spolupráce mezi Centrem pro komunitní práci v Plzni a Centrem dalšího vzdělávání v okrese Cham je stále existující potřeba jak české, tak i německé společnosti vypořádat se s fenoménem Sudet a pochopit toto společné dědictví. Na základě rozsáhlé osnovy rozhovoru, která byla vytvořena oběma centry, bylo sebráno čtrnáct různých vyprávění ze Sudet, vypravěči byli mimo jiné dotazováni na rodinné zázemí, vzdělání a povolání, veřejný život v rodné vsi, trávení volného času, osobní zážitky a zkušenosti získané během války a v poválečném období, obzvláště v souvislosti s odsunem sudetských Němců mezi roky 1945 a 1947. Sedm sudetoněmeckých a sedm českých vypravěčů tvoří jak odsunutí, tak i zůstavší starousedlíci, ale i nově příchozí. Němečtí pamětníci – dva muži a pět žen, kteří byli buď po válce odsunuti, nebo sami utekli do Německa – žijí až na jednu výjimku (okres Pasov) v okrese Cham, z českých pamětníků – jeden muž a pět žen – pocházejí vždy dvě osoby z okresu Tachov, Klatovy a Plzeň-jih a jedna osoba pak z okresu Domažlice. Prostřednictvím dokumentace osobních životních příběhů, která je založena na metodě orální historie, mohou být dalším generacím zpřístupněny detailní informace o každodenním životě lidí v Sudetech. Tím se může usnadnit pochopení složitých událostí souvisejících s odsunem sudetských Němců.

Hlavními tématy čtrnácti vyprávění jsou vzpomínky na dětství, ekonomická situace rodiny, vzdělání, volnočasové aktivity, vliv války na osobní život,

Erinnerungen an das Leben im Sudetenland

Wie wuchs man als Kind vor, während und nach dem Zweiten Weltkrieg im Sudetenland auf? Welche Erinnerungen haben diese Personen heute noch an ihre Kindheit? Wie lebten Deutsche, Tschechen und Juden in den Dörfern und Städten im ehemaligen Westböhmen zusammen? Wie beeinflusste der Krieg das Leben der Menschen, die in den Sudetengebieten lebten? Antworten auf diese und weitere Fragen lassen sich heute, fast 70 Jahre nach Kriegsende, am ehesten durch die Befragung von Zeitzeugen finden. Wie die autobiographischen Erzählungen im Rahmen des bayerisch-tschechischen Projekts „*Geschichten aus dem Sudetenland*“ zeigen, haben die Zeitzeugen teilweise noch sehr lebendige Erinnerungen an ihre Kindheit und Jugend und sind in der Lage, ein authentisches und detailliertes Bild der Lebensumstände im Sudetenland zu Beginn des 20. Jahrhunderts zu zeichnen, wie es wohl keine geschichtliche Aufzeichnung vermag.

Den Hintergrund der bilateralen Zusammenarbeit zwischen dem Zentrum für kommunale Arbeit in Pilsen und der Volkshochschule im Landkreis Cham bildet das nach wie vor bestehende Bedürfnis der tschechischen und deutschen Gesellschaft, sich mit dem Phänomen des Sudetenlandes auseinanderzusetzen, um das gemeinsame komplexe Erbe zu verstehen. Auf der Grundlage eines umfassenden Fragenkatalogs, den beide Partner gemeinsam erstellt haben, wurden vierzehn verschiedene Zeitzeugen aus den Sudetengebieten unter anderem nach ihrem familiären Hintergrund, ihrer Ausbildung und ihrem Beruf, dem öffentlichen Leben in ihrem Heimatdorf, ihren Freizeitaktivitäten, ihren persönlichen Erlebnissen sowie ihren Erfahrungen im Krieg und in der Nachkriegszeit, insbesondere im Zusammenhang mit der Aussiedlung der Sudetendeutschen zwischen 1945 und 1947, befragt. Bei den sieben sudetendeutschen und den sieben tschechischen Interviewpartnern handelt es sich um aus dem Sudetenland Ausgesiedelte, um im Sudetenland verbliebene Alteingesessene und um im Sudetenland neu Angesiedelte. Die deutschen Zeitzeugen – zwei Männer und fünf Frauen, die entweder nach dem Krieg ausgesiedelt wurden oder selbstständig nach Deutschland flohen – leben bis auf eine Ausnahme (Landkreis Passau) im Landkreis Cham, von den tschechischen Zeitzeugen – ein Mann und sechs Frauen – stammen je zwei Personen aus den Bezirken Tachau, Klattau und Pilsen-Süd und eine Person aus dem Bezirk Taus. Durch die Dokumentation der individuellen Lebensgeschichten, die auf der Methode der *Oral History* basiert, können detaillierte Informationen über den Alltag und die Lebensumstände der Menschen in den Sudetengebieten auch für die zukünftigen Generationen zugänglich gemacht werden. Dadurch kann das Begreifen der komplexen Ereignisse im Zusammenhang mit der Aussiedlung der Sudetendeutschen erleichtert werden.

odsun sudetských Němců a životní poměry po válce. V případě německých pamětníků dominují přirozeně osobní zážitky a zkušenosti spojené s odsunem, popř. s útekem do Německa a budováním nového života, zatímco životní příběhy českých pamětníků se zabývají mnohem více ekonomickou, politickou a sociální situací v Československu jak po válce, tak i v období komunismu. Někteří dotazovaní Češi pocházeli ze smíšených manželství, tzn. jeden rodič byl Čech, druhý Němec, a byli vychováni dvojjazyčně, přičemž bylo možné učit se německy v českých školách a v německých školách zase česky. Podle většiny českých pamětníků byla smíšená manželství za první republiky běžná a různé národnosti nehrály žádnou roli. Jedna pamětnice se dokonce domnívá: „*Možná jsme se mísili záměrně. (...) Aby se lidé nehádali, aby normálně žili. Kvůli národnosti u nás nikdy nepadlo ošklivé slovo!*“ (Růžena S.) Teprve s nastupujícím nacionálním socialismem v Německu, propagandou iniciovanou Adolfem Hitlerem a aktivitami Sudetoněmecké strany Konrada Henleina došlo k negativnímu narušení pokojných mezilidských vztahů mezi Čechy a sudetskými Němci. Kromě popisu převážně bezstarostného a šťastného dětství se většina pamětníků zabírá těžkostmi v poválečném období. Ekonomická situace nebyla lehká (ani) pro Němce, (ani) pro Čechy. Ti, kteří byli odsunuti ze Sudet, ztratili svou vlast, zanechali v ní velkou část svého majetku a museli si vybudovat nový život ve válkou velmi poznamenaném Německu. Rodiny těch vypravěčů, kteří zůstali v Sudetech, trpěly stupňujícím se znárodnováním, zejména pak v zemědělství, a s tím související výslednou ekonomickou zaostalostí sudetských oblastí, novým komunistickým státním zřízením a nezkušeností nově příchozích osadníků v zemědělství.

I přesto, že se životy vyprávěcích vyvíjely po roce 1945 velmi odlišně, můžeme najít v rozhovorech českých a německých pamětníků četné podobnosti, které se týkají zejména vzpomínek na dětství. Téměř všechny rodiny vyprávěcích žily v Sudetech v chalupě, která byla často po mnoho let rodinným majetkem, hospodařily na malém hospodářství, které zajišťovalo živobytí a / nebo sloužilo k obživě. V souladu s tím převažovala v rodných vsích pamětníků zemědělská činnost, a tak péče o zvířata a polní práce představovaly hlavní náplň všedního dne. Dotazovaní uvádějí, že už běžně malé děti přebíraly určité úkoly v domě a byly jim uloženy také některé povinnosti, např. dojení krav, krmení zvířat nebo lehké činnosti v domácnosti „*(...) v hospodářství bylo dětí potřeba.*“ (Charlotte G.) „*Děti musely pomáhat. Jinak to nešlo.*“ (Marie M.) Děti musely vstávat často velmi brzo, aby před odchodem do školy pomohly svým rodičům s krmením a dojením, a když se odpoledne vrátily ze školy, směly si hrát s ostatními dětmi teprve po splnění svých povinností. Ačkoli z tohoto důvodu byl volný čas dětí více či méně omezen, dotazovaní neznali v té době nic jiného a prožili celkově krásné dětství. Kromě toho od mala těžce pracovali a byli si

Die Hauptthemen der vierzehn Biographien sind Kindheitserinnerungen, die wirtschaftliche Situation der jeweiligen Familie, die schulische Ausbildung, Freizeitaktivitäten, die Auswirkungen des Krieges auf das persönliche Leben, die Aussiedlung der Sudetendeutschen und die Lebensumstände nach dem Krieg. Im Fall der deutschen Zeitzeugen dominieren natürlich die persönlichen Erlebnisse und Erfahrungen mit der Aussiedlung bzw. der Flucht nach Deutschland und mit dem Aufbau einer neuen Existenz, während die tschechischen Lebensgeschichten vielfach auf die wirtschaftliche, politische und soziale Situation in der Tschechoslowakei nach dem Krieg sowie in der Zeit des Kommunismus eingehen. Einige tschechische Zeitzeugen stammen aus Mischehen, d.h. ein Elternteil war tschechisch, der andere deutsch, und wurden zweisprachig erzogen, wobei es in den meisten tschechischen Schulen gängig war, Deutsch zu unterrichten, während die Kinder in den deutschen Schulen Tschechisch lernten. Der Mehrheit der tschechischen Befragten zufolge waren gemischte Ehen in der Ersten Republik „üblich“ und die unterschiedlichen Nationalitäten spielten keine Rolle. Eine Zeitzeugin vermutet sogar: *„Man hat es wahrscheinlich absichtlich gemischt. (...) Damit man nicht streitet, damit man normal lebt. Wegen der Nationalität ist bei uns nie ein schlechtes Wort gefallen.“* (Růžena S.). Erst mit dem aufkommenden Nationalsozialismus in Deutschland und der von Adolf Hitler initiierten Propaganda sowie den Aktivitäten der Sudetendeutschen Partei Konrad Henleins seien die friedlichen zwischenmenschlichen Beziehungen zwischen Tschechen und Sudetendeutschen negativ beeinträchtigt worden. Neben der Schilderung einer größtenteils behüteten und weitgehend unbelasteten Kindheit gehen die meisten Zeitzeugen auf ihre Schwierigkeiten in der Nachkriegszeit ein. Weder für die Deutschen noch für die Tschechen gestaltete sich die wirtschaftliche Situation einfach: Die aus dem Sudetenland Ausgesiedelten hatten ihre Heimat verloren und den größten Teil ihres Eigentums zurückgelassen und mussten sich im vom Krieg schwer gezeichneten Deutschland eine neue Existenz aufbauen. Die Familien der im Sudetenland verbliebenen tschechischen Befragten litten unter der zunehmenden Verstaatlichung der Wirtschaft, allen voran der Landwirtschaft, dem daraus resultierenden wirtschaftlichen Rückstand der Sudetengebiete, der neuen kommunistischen Staatsordnung und der Unerfahrenheit der neugekommenen Siedler hinsichtlich landwirtschaftlicher Arbeit.

Wenn sich auch die Lebensgeschichten der Zeitzeugen nach dem Jahr 1945 auf sehr unterschiedliche Weise entwickelt haben, weisen die deutschen und tschechischen Biographien dennoch zahlreiche Ähnlichkeiten auf, besonders was die Kindheitserinnerungen angeht. Nahezu alle Familien der Interviewpartner lebten auf einem Bauernhof im Sudetenland, der oft seit vielen Jahren im Familienbesitz war, und betrieben eine kleine Landwirtschaft, die für den Lebensunterhalt der Familien sorgte und / oder zur Selbstversorgung diente. Dementsprechend waren die Heimatdörfer der Zeitzeugen zum großen Teil landwirtschaftlich geprägt und die Versorgung der Tiere sowie die Feldarbeit stellten einen zentralen Bestandteil des Alltags dar. Die Zeitzeugen berichten, dass es üblich war, dass die Kinder schon in jungen Jahren zu Hause bestimmte Aufgaben übernahmen und ihnen gewisse Pflichten auferlegt wurden, z.B. das Melken der Kühe, das Füttern der Tiere oder leichte Tätigkeiten im Haushalt, denn *„(...) auf einem Bauernhof wurden die Kinder für die Arbeit gebraucht.“* (Charlotte G.). *„Die Kinder mussten helfen. Anders ging es nicht.“* (Marie M.). Oft mussten sie sehr früh aufstehen, um den Eltern vor der Schule beim Füttern und Melken der Tiere zu helfen und wenn sie nachmittags aus der Schule kamen, durften sie erst mit anderen Kindern spielen, nachdem sie ihre Aufgaben erledigt hatten. Zwar war die Freizeit der Kinder aus diesem Grund mehr oder weniger eingeschränkt,

vědomi odpovědnosti, což bylo k velkému užitku zejména sudetským Němcům, kteří začínali nový život v Německu. *„Byli pilní a vypracovali se. Tito lidé byli zvyklí pracovat.“* (Růžena S.)

Díky převažujícímu zemědělství v sudetských oblastech pracovala většina otců vyprávějících pamětníků jako drobní zemědělci a jako takoví vlastnili také pole a louky. Dále mnozí rodinní příslušníci vykonávali řemeslná povolání, jako je dřevorubec, tesař, kovář, cihlář nebo zedník. V některých případech pracovali také jako řezníci, hospodští či horníci, nebo byli zaměstnaní např. v průmyslovém závodu Škoda v Plzni. Sami pamětníci často měnili svoji práci v důsledku hospodářských změn během války i po ní, stejně tak v důsledku odsunu, popř. zakládání JZD. Toto platí převážně pro německé vypravěče, kteří před odsunem zpravidla neměli žádné vzdělání ani neabsolvovali žádnou školu, a kteří si museli hledat pracovní místo v Německu, získávat kvalifikaci, nebo si osvojit potřebné dovednosti, jako například psaní na stroji. Většina českých vypravěčů pracovala po válce často jako účetní v podnicích vlastněných státem nebo v JZD. Jedna Češka si stěžovala, že jí nebyla dána možnost zvolit si své povolání, protože nesměla během války studovat. V roce 1950 byla zaměstnána jako šička v jednom podniku, ačkoli pro to nikdy neměla odpovídající vzdělání, ale časem se se svým zaměstnáním vyrovnala. *„Bylo to prostě strašné, proto říkám pořád, že by každý člověk měl mít nějaké vzdělání. Každé dítě by se mělo něco naučit. Každý by měl dostat příležitost dělat to, co ho baví a co chce v životě dělat.“* (Irmgard H.) Mnohým mladým Západočechům byla odepřena docházka navazující školy mimo jiné proto, že museli na plný úvazek pomáhat svým rodičům s prací v hospodářství. Navíc ve velkých rodinách bylo obzvláště důležité, aby potomek stál co nejdříve na vlastních nohách a měl vlastní příjem, což by nebylo v případě víceletého vzdělávání nebo vyučení možné.

Několik pamětníků z Čech zmínilo, že ženy za první republiky obvykle nechodily do práce, ale zůstaly po svatbě doma, aby se staraly o děti, pomáhaly v hospodářství a chovaly zvířata. Jedna z vypravěček popisuje roli ženy před válkou následovně: *„Ženy tehdy nechodily do práce, pořídily si, minimálně tady na venkově, několik chovných zvířat a políčka a pomalu je obhospodařovaly. To většinou dělaly ženy.“* Situace žen se zásadně změnila až s povoláním mužů do armády. *„Dnes mají ženy kromě svých povolání už jen domácnost, nic jiného. Všechno se změnilo. Změnilo se to kvůli válce. Ve válce musely jít všechny pracovat, protože muži byli pryč.“* (Jaroslava C.) V případě sudetských Němců nebyly ženy jen nuceny, aby zajistily obživu pro rodinu v době nepřítomnosti manželů, ale musely se také rozhodnout, zda mají zůstat s rodinou v Sudetech do té doby, než dostanou oficiální výzvu k odsunu, nebo mají včas utéci a popřípadě tak začít s přípravami na útěk. Jedna vypravěčka z Německa vzpomíná: *„Odpovědnost ležela na matce. Ona se musela rozhodnout, zda*

aber die Befragten kannten zu dieser Zeit nichts anderes und verlebten im Großen und Ganzen dennoch eine schöne und geborgene Kindheit. Darüber hinaus waren die Zeitzeugen von Beginn ihres Lebens an mit harter Arbeit und Verantwortung vertraut, was insbesondere den Sudetendeutschen beim Neuanfang in Deutschland von großem Nutzen war: *„Sie waren fleißig und sie haben sich hochgearbeitet. Diese Menschen waren gewöhnt zu arbeiten.“* (Růžena S.).

Entsprechend der Dominanz der Landwirtschaft in den Sudetengebieten verdienten die meisten Väter der Zeitzeugen den Lebensunterhalt als Kleinbauern und waren als solche im Besitz von Feldern und Wiesen. Des Weiteren übten zahlreiche Familienangehörige Handwerkerberufe wie Holzhauer, Tischler, Schlosser, Ziegler oder Maurer aus. In einzelnen Fällen arbeiteten sie auch als Metzger, Wirtshausbetreiber oder Bergmann oder waren in den Škoda-Werken in Pilsen angestellt. Die Zeitzeugen selbst wechselten aufgrund der wirtschaftlichen Veränderungen während und nach dem Krieg sowie bedingt durch die Aussiedlung bzw. die Gründung von Produktionsgenossenschaften häufig ihre Arbeit. Dies trifft vor allem auf die deutschen Befragten zu, die vor der Aussiedlung in der Regel keine Ausbildung und kein Studium absolviert hatten und in Deutschland erst eine Arbeitsstelle suchen, eine Qualifikation erwerben oder sich die notwendigen Fähigkeiten, wie z.B. Schreibmaschine schreiben, selbst aneignen mussten. Die Mehrheit der tschechischen Interviewpartner arbeitete nach dem Krieg in volkseigenen Betrieben oder Produktionsgenossenschaften, häufig in der Rolle des Buchhalters. Eine Tschechin beklagt, dass sie keine Möglichkeit hatte, sich ihren Beruf selbst auszusuchen, weil sie während des Krieges nicht studieren durfte. Sie wurde 1950 als Näherin in einem Betrieb angestellt, obwohl sie nie eine entsprechende Ausbildung absolviert hatte und lernte mit der Zeit, sich mit ihrer Tätigkeit abzufinden: *„Es war einfach schrecklich, ich sage immer, dass jeder Mensch eine Ausbildung bekommen sollte. Jedes Kind sollte etwas lernen. Jeder sollte die Gelegenheit bekommen, das zu machen, was ihm Spaß macht und was er im Leben machen will.“* (Irmgard H.). Manchen Jugendlichen in Westböhmen blieb der Besuch einer weiterführenden Schule unter anderem deswegen verwehrt, weil sie ihren Eltern als Vollzeitkraft auf dem Hof helfen mussten. Darüber hinaus war es besonders in kinderreichen Familien wichtig, dass der Nachwuchs möglichst bald auf eigenen Beinen stand und ein eigenes Einkommen hatte, was im Fall einer mehrjährigen Ausbildung oder Lehre nicht möglich gewesen wäre.

Mehrere tschechische Zeitzeugen erwähnen, dass Frauen in der Ersten Republik normalerweise nicht zur Arbeit gingen, sondern nach der Hochzeit zu Hause blieben, sich um die Kinder kümmerten, auf dem Hof mithalfen und Tiere züchteten. Eine Zeitzeugin beschreibt die Rolle der Frau vor dem Krieg folgendermaßen: *„Die Frauen sind damals nicht zur Arbeit gegangen, nicht wahr, so haben sie sich, wenigstens hier auf dem Lande, ein wenig Zuchttiere angeschafft und kleine Acker und nach und nach haben sie sie bewirtschaftet. Das haben meistens Frauen gemacht.“* Erst durch die Einberufung der Männer zum Militär habe sich die Situation der Frauen grundlegend geändert: *„Heute haben die Frauen, außer ihren Berufen, nur noch den Haushalt und nichts anderes. Alles hat sich sehr verändert. Es hat sich mit dem Krieg verändert. Im Krieg mussten alle Frauen zur Arbeit gehen, weil die Männer weg waren.“* (Jaroslava C.). Im Fall der Sudetendeutschen waren die Frauen nicht nur gezwungen, den Lebensunterhalt der Familie während der Abwesenheit der Ehemänner zu verdienen, sondern auch zu entscheiden, ob die Familie bis zur offiziellen Aufforderung zur Aussiedlung im Sudetenland bleiben oder rechtzeitig flüchten sollte und gegebenenfalls die Vorbereitungen für die Flucht zu treffen. Eine deutsche Zeitzeugin

utečeme, musela se ještě starat o obě tety, babičku i o nás – tři malé děti. To už bylo hodně.“ (Maria L.)

Mnoho vypravěčů popisuje, že v dětství museli skoro všude chodit pěšky, do školy, do práce nebo do kostela. Jen ve velkých městech jako třeba v Plzni jezdila tramvaj, ne všechny obce měly vlakové spojení a ne všichni vlastnili kolo. Vzhledem k tomu, že škola nebo pracoviště – nehledě na rolníky – byly někdy několik kilometrů vzdálené, museli vstávat časně. Jeden (sice krajní) případ ilustruje tuto skutečnost. *„Ach ano. Ty vzdálenosti... Chodili jsme pěšky do měšťanské školy ve Stříbře. Nic jiného nám nezbyvalo. (...) Navíc můj otec jako zedník chodíval dlouhý čas brzy ráno ze Sulislavi do Těchlovic (místní část Stříbra) a večer se vracíval zpátky. Takže jsme ho skoro neviděli, protože ráno musel odcházet už v půl šesté a vracel se po sedmé hodině večer.*“ (Rudolf H.) Školáci museli za určitých okolností chodit až šest kilometrů do školy, což byl také důvod, proč mohli v mnohých školách během týdne přenocovat.

Až na pár výjimek vyrůstali dotazovaní ve velkých rodinách. Navíc nebylo neobvyklé, že prarodiče žili ve stejném domě, nebo na tak zvaném výminku. To mělo mimo jiné tu výhodu, že se babička nebo dědeček mohli postarat o svá vnoučata, zatímco byl otec v práci a matka byla zaměstnána prací v domácnosti nebo na dvoře či na poli. V neděli po kostele se rodina scházela v domě prarodičů a povídala si při obědě, nebo u kávy s koláčem. *„Měli jsme celkem velké příbuzenstvo. Dokud žila matka mojí matky, scházeli se příbuzní každou neděli u nás. V neděli odpoledne přicházeli navštívit matku. (...) To už teď není. Život byl úplně jiný. To se s tím dnešním nedá vůbec srovnávat. (...) My jsme žili s babičkou pod jednou střešou. Jako děti jsme se hodně dozvídaly z jejího vyprávění.*“ (Růžena S.) Jedna vypravěčka lituje, že děti dnes nemají takový úzký kontakt se svými prarodiči, jak to bylo dříve obvyklé. Nejenom soudržnost mezi samotnými generacemi byla veliká, ale také v rámci vesnice. Mnoho dotazovaných vyrůstalo v malých vesnicích, jejichž obyvatelé se navzájem víceméně dobře znali. *„Ale bylo to klidné, šťastné soužití, a bylo to prostě pěkné. Byl tam pořádek, lidé prostě drželi při sobě a navzájem si vypomáhali.*“ (Maria L.) Jeden z českých vypravěčů uvádí, že hospody představovaly v každé vsi centrální místo pro setkávání místních obyvatel, kde se u sklenice piva vyměňovaly klepy a v odděleném sále se pořádaly taneční večery. Kromě toho bylo zvykem, že se ženy ze sousedství setkávaly u draní peří a při tom si sdělovaly novinky. Nicméně tyto tradiční vesnické komunity se zásadně změnily v důsledku politických událostí po druhé světové válce a kvůli přílivu nových osadníků získaly novou strukturu a atmosféru.

Školní docházka v Sudetech trvala průměrně osm let, přičemž pět let se navštěvovala obecná a tři roky měšťanská škola. Po ukončení obecné školy bylo možné navštěvovat střední školu, jako například osmileté gymnázium, nebo sedmiletou reálku. Zatímco většina vypravěčů buď zůstala po ukončení obecné školy

erinnert sich: *„Die Verantwortung lag bei der Mutter. Sie musste über die Flucht entscheiden, musste noch Sorge für die beiden Tanten und die Großmutter tragen und für uns drei kleine Kinder. Das war schon viel.“* (Maria L.).

Viele Befragte erzählen, dass in ihrer Kindheit (fast) alle Strecken zu Fuß zurückgelegt werden mussten, etwa zur Schule, zur Arbeit oder zur Kirche. Nur in größeren Städten wie Pilsen gab es eine Straßenbahn oder eine Bahnlinie und nicht alle Menschen besaßen ein Fahrrad. Da die Schule oder die Arbeitsstelle – abgesehen von den Bauern – teilweise mehrere Kilometer entfernt lag, musste man früh aufstehen. Ein (zugegebenermaßen extremes) Beispiel veranschaulicht diesen Umstand: *„Ach ja. Die Entfernungen... Wir sind auch nach Mies zur Bürgerschule zu Fuß gegangen. Es blieb nichts anderes übrig. (...) Und was Zu-Fuß-Gehen betrifft, mein Vater ist als Maurer eine Zeit lang von Solislav [Sulislav] nach Techlowitz [Těchlovice, Ortsteil von Stříbro] morgens zur Arbeit und abends wieder zurückgegangen. Wir haben ihn also fast nicht gesehen, da er morgens schon um 5.30 gehen musste und erst nach 19 Uhr zurückkam.“* (Rudolf H.). Schulkinder mussten unter Umständen täglich bis zu 6km zur Schule laufen, weswegen in manchen Schulen die Möglichkeit bestand, während der Woche in einem Schlafsaal zu übernachten.

Bis auf wenige Ausnahmen wuchsen die Befragten in größeren Familien mit mehreren Geschwistern auf. Darüber hinaus war es nicht ungewöhnlich, dass die Großeltern im gleichen Haus oder im sogenannten „Austragshaus“ auf dem Hof lebten. Dies hatte unter anderem den Vorteil, dass sich die Großmutter oder der Großvater um ihre Enkel kümmern konnten, während der Vater in der Arbeit war und die Mutter mit dem Haushalt und der Hof- oder Feldarbeit beschäftigt war. Am Sonntag kam oft die Verwandtschaft nach dem Kirchgang im Haus der Großeltern zusammen und plauderte beim Mittagessen oder bei Kaffee und Kuchen: *„Wir hatten eine ziemlich große Verwandtschaft. Solange die Mutter meiner Mama lebte, haben sich bei uns immer sonntags die Verwandten getroffen. Sonntags nachmittags kamen sie ihre Mutter besuchen. (...) Das gibt es heute nicht mehr. Das Leben war völlig anders. Das kann man mit dem heutigen gar nicht vergleichen. (...) Wir haben mit der Großmutter unter einem Dach gelebt. Als Kinder haben wir doch etwas von ihrem Erzählen mitbekommen.“* (Růžena S.). Die Zeitzeugin bedauert, dass Kinder heutzutage keinen so engen Kontakt mehr zu ihren Großeltern haben, wie es früher üblich war. Aber nicht nur der Zusammenhalt zwischen den einzelnen Generationen war groß, sondern auch der innerhalb der Dorfgemeinschaft. Viele Zeitzeugen wuchsen in kleinen Dörfern, also „auf dem Land“ auf und die wenigen Einwohner kannten sich mehr oder weniger gut untereinander: *„Aber es war auch ein friedliches, fröhliches Zusammenhalten und es war einfach schön. Da war eine Ordnung, man hat einfach zusammengehalten und gegenseitig haben sie sich ausgeholfen.“* (Maria L.). Ein tschechischer Interviewpartner erwähnt, dass die Wirtshäuser in jedem Ort zentrale Treffpunkte für die Einheimischen darstellten, wo bei einem Glas Bier Klatsch und Tratsch ausgetauscht wurde und manchmal Tanzabende in einem separaten Saal stattfanden. Außerdem war es üblich, dass die Frauen aus der Nachbarschaft zum Federn schleifen zusammenkamen und sich bei der Arbeit über die Neuigkeiten aus dem Ort austauschten. Derartige klassische Dorfgemeinschaften veränderten sich jedoch in Folge der politischen Ereignisse nach dem Zweiten Weltkrieg grundlegend und erhielten durch den Zuzug von neuen Siedlern eine neue Struktur und Atmosphäre.

Die durchschnittliche Schulzeit im Sudetenland betrug 8 Jahre und gliederte sich im Normalfall in die fünfjährige Volksschule und die dreijährige Bürgerschule. Es war jedoch auch möglich, nach dem Abschluss der Volksschule eine Mittelschule zu besuchen, etwa

doma a pomáhala rodičům v hospodářství, nebo absolvovala měšťanskou a následně odbornou školu či obchodní akademii, složila jedna dotazovaná Němka maturitu na dívčím reálném gymnáziu. Na tomto typu škol se vedle latiny povinně učila také francouzština. Ve většině obcí stála obecná škola, ale měšťanská jen v těch větších, a z toho důvodu ti, kteří ji chtěli navštěvovat, museli počítat s delší cestou do školy. Téměř všichni dotazovaní referují, že vyučování probíhalo dopoledne a odpoledne. V poledne byla delší pauza, během které mnozí školáci chodili domů. Za první republiky stály běžně ve vsích dvě školy, jak německá, tak i česká obecná škola a za určitých podmínek také německá a česká měšťanská škola, přičemž žáci české školy se od třetí třídy učili německy a žáci německé školy zase česky. V případě dětí ze smíšených manželství záleželo na tom, jak se rodiče mezi sebou dohodli. *„Někteří posílali svoje děti do české školy, jiní do německé. Záleželo to na tom, který rodič se prosadil.“* (Jaroslava C.) Podle počtu školáků a učitelů, kteří byli k dispozici, neboť počet učitelů byl především ve válce značně omezen, probíhala výuka po jednotlivých třídách, anebo se jednalo o dvoutrídni školu, tzn. jeden učitel měl na starosti žáky od 1. do 4. třídy a druhý od 5. do 8. třídy. V nejhorsím případě pro nedostatek učitelů museli být všichni žáci vyučování společně v jedné třídě.

Válka značně ovlivnila školní docházku některých mladších vypravěčů. Školy musely být na konci války uzavřeny z důvodu nebezpečí vyvolávaného nízkoleticími letadly, a vyučování probíhalo po omezenou dobu v hostinci, nebo ve světnici některého rolníka. Školy byly také zčásti používány k jinému účelu než jen k vyučování a sloužily jako ubytovny pro americké vojáky, nebo pro vysídlence, např. pro Slezany. Z tohoto důvodu byla u některých vypravěčů nedobrovolně přerušena školní docházka a ta mohla pokračovat teprve po válce, nebo po příchodu do Německa – jako v případě odsunutých Němců. Dalším problémem, který byl v rozhovorech zmiňován, byla neexistující možnost vybrat si v některých obcích školu z důvodu politických změn. To znamená, že po obsazení Sudet Německou říší byli skoro všichni učitelé z českých škol odvoláni a řada česky mluvících dětí musela chodit do německé školy, ačkoli neuměla vůbec, nebo jen špatně německy, a němčina se stala jediným vyučovacím jazykem. *„Potom ale přišel rok 1938 a naše škola byla uzavřena ze dne na den. To jsem jezdila do měšťanky do Stodu. Museli jsme přejít do německé školy. Nikdo se neptal, jestli umíme nebo neumíme německy. Já jsem trošku uměla, protože jsme se od třetí třídy učili, ale pro ty, kteří byli mladší než já, to bylo špatné.“* (Jaroslava C.) Po odsunu sudetských Němců se situace ve školství do určité míry otočila. Zejména v prvních letech po válce došlo k uzavření německých škol, vyučovali jen čeští učitelé a němčina zmizela z veřejného života. Děti z německých rodin, které nebyly vysídleny, a děti ze smíšených manželství, jejichž mateřštinou byla němčina, byly nuceny navštěvovat českou školu, a hlavně na začátku měly

das achtjährige Gymnasium oder die siebenjährige Realschule. Während die Mehrheit der Zeitzeugen entweder nach der Volksschule daheim blieb und auf dem Bauernhof der Eltern half oder die Bürgerschule und anschließend eine Fach- oder Handelsschule absolvierte, machte eine deutsche Befragte ihr Abitur an einem Mädchen-Realgymnasium. In dieser Art von Mittelschule wurde neben Latein auch Französisch als Pflichtfach angeboten. In den meisten Ortschaften gab es zwar eine Volksschule, doch Bürgerschulen gab es nur in größeren Gemeinden, weshalb diejenigen, die sie besuchen wollten, teilweise einen längeren Schulweg in Kauf nehmen mussten. Nahezu alle Zeitzeugen berichten, dass der Unterricht vormittags und nachmittags stattfand und mittags eine längere Pause war, in der manche Schüler nach Hause gingen. Normalerweise existierte in den Dörfern – zumindest in der Ersten Republik – sowohl eine deutsche als auch eine tschechische Volksschule und unter Umständen eine deutsche und eine tschechische Bürgerschule, wobei die Schüler der tschechischen Schule etwa ab der dritten Klasse Deutsch lernten und die Schüler der deutschen Schule Tschechischunterricht hatten. Im Fall der Kinder aus gemischten Ehen kam es darauf an, welches Elternteil sich hinsichtlich der Schullaufbahn durchsetzen konnte: *„Einige haben die Kinder zur tschechischen Schule geschickt, andere zur deutschen. Es kam darauf an, wer von den Eltern was durchgesetzt hat.“* (Jaroslava C.). Je nach Anzahl der Schüler und der zur Verfügung stehenden Lehrer – letztere war vor allem während des Krieges erheblich eingeschränkt – waren entweder die einzelnen Jahrgangsstufen selbstständig oder es handelte sich um eine zweiklassige Schule, d.h. eine Lehrkraft kümmerte sich um die Schüler der 1. bis 4. Klasse und eine andere um die Schüler der 5. bis 8. Klasse. Im schlimmsten Fall war der Lehrermangel so groß, dass alle Schüler zusammen in einem Klassenraum unterrichtet werden mussten.

Der Krieg beeinträchtigte die Schulausbildung einiger jüngerer Interviewpartner insofern, als die Schulen gegen Kriegsende wegen der großen Gefahr, die von den Tieffliegern ausging, geschlossen werden mussten und der Unterricht nur für begrenzte Zeit im Gasthaus oder in der Stube eines Bauernhofs abgehalten werden konnte. Teilweise wurde das Schulgebäude zweckentfremdet und als Unterkunft für amerikanische Soldaten oder für Aussiedler, z.B. Schlesier, zur Verfügung gestellt. Aus diesem Grund wurde die Schullaufbahn der von diesen Umständen betroffenen Zeitzeugen unfreiwillig unterbrochen und konnte erst nach dem Krieg oder, wie im Fall der ausgesiedelten Deutschen, erst nach der Ankunft in Deutschland weitergeführt werden. Ein weiteres Problem, das in einzelnen Interviews zur Sprache kommt, war die fehlende Möglichkeit, sich in bestimmten Gemeinden die Schule aufgrund der politischen Veränderungen selbst auszusuchen. Dies bedeutet, dass nach der Okkupation der Sudetengebiete durch das Deutsche Reich fast alle Lehrer von tschechischen Schulen abgezogen wurden, viele tschechischsprachige Kinder auf eine deutsche Schule wechseln mussten, obwohl sie Deutsch gar nicht oder nur schlecht beherrschten und Deutsch zur alleinigen Unterrichtssprache ernannt wurde: *„Dann kam aber das Jahr 1938 und unsere Schule wurde geschlossen, sofort am gleichen Tag. Da bin ich nach Staab zur Bürgerschule gefahren. Sie wurde sofort geschlossen und wir mussten zur deutschen Schule wechseln. Keiner hat gefragt, ob wir Deutsch können oder nicht. Ich konnte ein bisschen, weil man es ab der dritten Klasse gelernt hat, aber für diejenigen, die jünger als ich waren, war es schlimm.“* (Jaroslava C.). Nach der Aussiedlung der Sudetendeutschen wandelte sich die Situation des Schulsystems gewissermaßen ins Gegenteil um. Insbesondere in den ersten Nachkriegsjahren kam es zur Auflösung von deutschen Schulen, es unterrichteten nur noch tschechische Lehrkräfte und die deutsche Sprache verschwand aus dem öffentlichen Leben. Kinder

potíže s výukou v českém jazyce. „*Do základní školy jsem chodila tady v Chotěšově a pak, po válce, do třetí třídy do české školy. Neuměla jsem ani slovo česky. (...) Ve třetí třídě základní školy bylo na mém vysvědčení napsáno, že nemůžu být klasifikována vzhledem k mé neznalosti češtiny. Ve čtvrté třídě jsem už dostala pár čtyřek.*“ (Marie S.) Nicméně vyskytly se i případy, kdy byly německé děti vědomě v předválečném období posílány do českých menšinových škol. Tyto typy škol sloužily převážně v německy osídleném pohraničí k tomu, aby podporovaly nejen děti pocházející z československé menšiny nebo ze smíšených manželství, ale také děti z chudých německých rodin, které byly vedeny k tomu, aby přijaly českou národnost. Německé děti dostaly možnost učit se česky a byly podporovány různou formou (stravování ve škole, oblečení a bezplatné učební pomůcky).

Na otázku, co dělali jako děti ve svém volném čase, odpovídali vypravěči jak z Německa, tak z Česka podobně. Velkou roli hrálo členství ve sportovním klubu, ať už v českém Sokolu, který pravidelně pořádal sportovní akce a organizoval soutěže, nebo v německém Tělocvičném spolku. Několik vypravěčích navíc uvedlo, že se v jejich rodných vsích, často přímo u školy, nacházelo hřiště, kde mohli hrát fotbal. Mezi oblíbené dětské hry patřilo cvrnkání kuliček, karty, skákání panáka a běhání s obručí. Děti v létě plavaly v řece nebo v jezeře, v zimě obvykle lyžovaly nebo bruslily. Dále vypravěči vzpomínají, že neexistovaly žádné spolky, jejichž členové by se pravidelně scházeli. Výjimku tvořila místní hasičská sdružení. Spíše se setkávali lidé se stejnými zájmy, jako například ženy, které se scházely po večerech, předly na kolovrátku, povídaly si, nebo společně zpívaly. Mladí lidé se scházeli především v neděli odpoledne, poslouchali hudbu, tančili a děvčata zpívala. Mimo to měla většina hostinců oddělený sál, ve kterém se pořádaly taneční večery a bály. Někteří dotazovaní Němci si jako děti přivydělávali tím, že vyváželi hnůj, pomáhali se sečením nebo sbírali maliny. Jak již bylo zmíněno, volný čas dětí a jejich rodičů byl omezen, přesto se dá z jejich vzpomínek usuzovat, že si po vykonané práci ve svém volnu užívaly her se svými kamarády a sourozenci, a prožily tak více či méně bezstarostné dětství.

Vedle témat jako škola a volný čas obsahovalo čtrnáct rozhovorů zajímavé informace o způsobu života v Sudetech na začátku 20. století. Do menších obcí, ve kterých nebylo řeznictví, jezdil jednou týdně vůz s masem a uzeninami, který byl tažen psy. Maso a uzeniny byly obvykle kvůli poměrně vysokým cenám jen o víkendu a během týdne se jedly pokrmy s brambory, knedlíky, nebo jídla z mouky. Jedna dotazovaná Němka uvádí, že se její rodina stravovala sice skromně, ale zdravě, neboť jedla ovoce a zeleninu z vlastní zahrady. V některých rodinách se chléb a pečivo peklo doma, ostatní rodiny jej kupovaly v pekařství v obci. Jednu z možných teorií, která vysvětluje, proč se chleba peklo doma, nebo byl kupován v obchodě, vyslovila jedna dotazovaná Češka,

aus deutschen Familien, die nicht ausgesiedelt worden waren und Kinder aus Misch-ehen, deren Muttersprache Deutsch war, waren gezwungen, eine tschechische Schule zu besuchen und hatten am Anfang Schwierigkeiten, dem Unterricht auf Tschechisch zu folgen: „[Ich ging] hier in Chotěšov in die Grundschule und dann, nach dem Krieg, in das dritte Schuljahr der tschechischen Hauptschule. Ich konnte kein Wort Tschechisch. (...) In der dritten Klasse der Hauptschule wurde auf mein Zeugnis geschrieben, dass ich wegen meiner Tschechischkenntnisse nicht klassifiziert werden kann. In der vierten Klasse habe ich schon ein paar Vierer bekommen.“ (Marie S.). Es gab jedoch auch Fälle, in denen deutsche Kinder in der Vorkriegszeit bewusst auf eine tschechische Minderheitenschule geschickt wurden. Diese Art von Schulen im überwiegend deutsch besiedelten Grenzgebiet diente dazu, nicht nur die Kinder der tschechoslowakischen Minderheit oder solche aus Misch-ehen besonders zu fördern, sondern auch Kinder aus armen deutschen Familien, welche dazu gebracht werden sollten, die tschechische Staatsangehörigkeit anzunehmen. Die deutschsprachigen Kinder hatten die Möglichkeit, Tschechisch zu lernen und wurden in Form von Schulspeisungen, Bekleidung und freien Lehrmitteln unterstützt.

Auf die Frage, was sie als Kinder in ihrer Freizeit gemacht haben, folgten sehr ähnliche Beschreibungen seitens der sudetendeutschen und tschechischen Zeitzeugen. Eine große Rolle spielte die Mitgliedschaft in einem Sportverein, sei es im tschechischen *Sokol*, welcher regelmäßige Sportfeste veranstaltete und Wettkämpfe organisierte, oder im deutschen Turnverein. Darüber hinaus berichten mehrere Befragte, dass es in ihrem Heimatdorf, oft direkt beim Schulhaus, Sportplätze gab, wo die Kinder Fußball spielen konnten. Besonders beliebt bei den Kindern waren Spiele mit Murmeln oder Karten, Hüpfspiele auf der Straße und Reifentreiben. Im Sommer gingen viele Kinder in einem Fluss oder See schwimmen, im Winter war es üblich, Ski zu fahren oder Schlittschuh zu laufen. Des Weiteren erinnern sich die Zeitzeugen, dass es bis auf die örtliche Feuerwehr keinen festen Verein gab, deren Mitglieder sich regelmäßig trafen. Vielmehr trafen sich Leute mit den gleichen Interessen, etwa Frauen, die am Spinnrad arbeiteten, abends im privaten Kreis, saßen zusammen, unterhielten sich oder machten gemeinsam Musik. Vor allem Sonntagnachmittags kamen die jungen Leute gerne zusammen, hörten Musik und tanzten, während die Mädchen sangen. Außerdem gab es in den meisten Wirtshäusern einen separaten Saal, in dem Tanzabende und Bälle stattfanden. Einige deutsche Zeitzeugen verdienten sich als Kinder ein wenig Taschengeld dazu, indem sie Mist ausfuhren, beim Mähen halfen oder Himbeeren pflückten und diese gegen Geld ablieferten. Wie zuvor bereits angesprochen, war die Freizeit der Befragten und insbesondere ihrer Eltern begrenzt, wenn es einen Hof zu bewirtschaften gab, dennoch lässt die Art und Weise, wie die Kindheitserinnerungen dargelegt werden, die Vermutung zu, dass die Zeitzeugen das Spielen im Freien mit Freunden und Geschwistern nach getaner Arbeit sehr genossen und eine mehr oder weniger unbeschwerte Kindheit erleben durften.

Neben Themen wie Schule und Freizeit enthalten die vierzehn Biographien interessante Informationen zur Lebensweise in den Sudetengebieten zu Beginn des 20. Jahrhunderts. In kleineren Gemeinden etwa, in denen es keine Metzgerei gab, wurde einmal pro Woche Fleisch und Wurst mit einem Wagen, der oft von Hunden gezogen wurde, ausgeliefert. Üblicherweise gab es Fleisch und Wurst wegen des relativ hohen Preises nur am Wochenende und während der Woche beschränkte man sich auf Mehlspeisen, Knödel und Gerichte mit Kartoffeln. Eine deutsche Zeitzeugin berichtet, dass ihre Familie sich zwar karg, aber sehr gesund ernährte, da sie viel Gemüse und Obst aus dem eigenen Garten verzehrte. In einigen Familien wurde Brot und Gebäck daheim selbst

kteřá jako dítě chodila pro chléb k sousedům. „*Ano, protože měli krávu a kus pole a mohli tak péct chleba. U nás doma jsme ho nikdy nepekli, byli jsme střední vrstva, oni byli dělníci. Celkem často pekli chleba ti, kteří měli více dětí a dobytka.*“ (Karolína Č.) Především ve větších vesnicích byl zpravidla jeden, nebo více obchodů se smíšeným zbožím, ve kterých se daly koupit věci každodenní potřeby. Matky a babičky šily oblečení a pletly. Některé ženy proto dokonce chovaly ovce, aby mohly zpracovávat vlnu. Boty byly vyráběny ze dřeva, stejně jako lyže. „*Chodili jsme do školy v Břežanech. Všichni jsme měli dřeváky. Místo pantoflí jsme měli vlněné ponožky, které nám naše máma hezky podšila. Ve škole byla pořád vytřená podlaha, protože jsme dřeváky nechávali na chodbě u stěny a pak jsme běhali jen v ponožkách, a proto bylo všude čisto.*“ (Marie M.) Většina vyprávěcích Čechů mluví o důležitosti (českého) Šumavského spolku, jehož hlavní činnost spočívala v podpoře ekonomické a kulturní oblasti, a který také podporoval chudé české rodiny, mimo jiné vánoční nadílkou ve škole. Kromě toho sdružení podporovalo české školy v německy mluvících oblastech, zakoupilo „národně ohrožené“ pozemky a zřídilo školy, školky, knihovny a sociální zařízení, jako například Národní dům v Chotěšově.

Zatímco většina německých vypravěčů mluvila k tématu náboženství jen okrajově, pro většinu vyprávěcích Čechů hrála a hraje víra ve výchově a v životě velkou roli. Farář, popř. kaplan, vyučoval zpravidla jednou týdně ve škole náboženství a většina rodin chodila v neděli do kostela. Probíhala-li mše v kostele v sousední vesnici, chodili tam vesničané pěšky. Cesta jim trvala až jednu hodinu. Na cestě do kostela potkávali další lidi, před kostelem spolu často postávali a povídali si, takže cesta do kostela byla společenskou událostí. Většina obyvatel Sudet byla římsko-katolického vyznání, přesto se v Sudetech ojediněle vyskytovali příslušníci jiných náboženství, např. Židé (před obsazením Sudet), stoupenci Církve československé husitské nebo Baptisté. V převážně německy mluvících vsích se konaly bohoslužby v němčině, přesto jeden vyprávěcí pamětník z Čech vypráví, že každých čtrnáct dní se ve Střibře konala bohoslužba v češtině a o následujících nedělích v Sulislavi. V neděli, kdy se ve Střibře nekonala česká mše, chodili někteří věřící Češi na mše sloužené v němčině. „*Neděle byla držena. Ti, kteří byli římsko-katolického vyznání, chodili také na mši slouženou v němčině, když se tady nekonala žádná v češtině. Ale ne všichni. Někteří smýšleli nacionálně – „Jsem Čech, nepůjdu tam.“*“ (Růžena S.) Přestože všichni dotazovaní měli křesťanskou výchovu a byli věřící, dnes několik z nich nechodí každý týden do kostela z rozličných důvodů. Mimo jiné to může souviset s potlačením katolické církve komunistickým režimem, který zestátnil katolické školy a zrušil výuku náboženství na školách. V případě sudetských Němců se více vypravěčů vracelo nebo se pravidelně vrací do staré vlasti, aby se zúčastnili mše speciálně sloužené pro odsunuté Němce, viděli bývalý vesnický kostel nebo kapli či navštívili hřbitov.

gebacken, während andere die Bäckerei im Dorf aufsuchten. Eine mögliche Theorie, wovon es abhing, ob das Brot selbst hergestellt oder im Laden gekauft wurde, stammt von einer tschechischen Interviewpartnerin, die als Kind zu den Nachbarn ging, um bei ihnen Brot zu holen: *„Ja, weil sie eine Kuh, ein Stück Feld gehabt haben und so haben sie Brot backen können. Bei uns zu Hause hat man nie gebacken, wir waren eine Bürgerfamilie, sie waren das Arbeitervolk. Ganz üblich und die haben selbst Brot gebacken, wenn sie mehr Kinder und Vieh gehabt haben.“* (Karolína Č.). Vor allem in größeren Ortschaften gab es in der Regel einen oder mehrere Gemischtwarenläden, in denen man alles für den täglichen Bedarf kaufen konnte. Kleidung wurde häufig von den Müttern und Großmüttern in Handarbeit angefertigt, zumal einige Frauen Schafe züchteten, um die Wolle weiterzuverarbeiten. Die Schuhe wurden ebenso wie die Ski der Kinder aus Holz hergestellt: *„In Břežany [Breschan] sind wir zur Schule mit Holzschuhen gegangen, weil alle Holzclogs hatten. Statt Hausschuhen haben wir Wollsocken gehabt, die unsere Mutter schön unterfüttert hat. In der Schule gab es gut ausgeriebenen Holzboden. Wir haben unsere Holzschuhe unten im Gang zu der Wand hingestellt und dann sind wir nur in den Socken gelaufen. Es war überall sauber.“* (Marie M.). Des Weiteren sprechen mehrere tschechische Zeitzeugen über die große Bedeutung des (Tschechischen) Böhmerwaldbundes, dessen Haupttätigkeit auf dem wirtschaftlichen und kulturellen Gebiet lag und der bedürftige tschechische Familien unterstützte, unter anderem durch die jährliche Weihnachtsbescherung in der Schule. Außerdem förderte die Vereinigung die tschechischen Schulen in deutschsprachigen Gebieten, kaufte „national gefährdete“ Grundstücke an und errichtete Schulen, Kindergärten, Büchereien und soziale Einrichtungen, wie z.B. das Nationalhaus in Chotieschau.

Während die meisten deutschen Zeitzeugen den Themenbereich Religion nur am Rande ihrer Biographie ansprechen, spielte und spielt der Glaube in der Erziehung und im Leben einiger tschechischer Interviewpartner eine zentrale Rolle. In der Schule unterrichtete der Pfarrer oder Kaplan in der Regel einmal pro Woche das Fach Religion und die meisten Familien besuchten am Sonntag den Gottesdienst. Unter Umständen mussten die Bewohner eines Dorfes bis zu einer Stunde zu Fuß laufen, um zu der Kirche in einem Nachbarort zu gelangen, in der ein Gottesdienst abgehalten wurde. Auf dem Weg zur Kirche traf man oft andere Leute und vor der Kirche stand man zusammen und plauderte, sodass der Kirchgang normalerweise ein sehr geselliges Ereignis war. Die Mehrheit der Bewohner der Sudetengebiete war römisch-katholisch, doch es waren laut den Zeitzeugen vereinzelt auch Anhänger anderer Glaubensrichtungen vertreten, wie z.B. Juden (vor der Okkupation des Sudetenlandes), Kalixtiner oder Baptisten. In den überwiegend deutschsprachigen Gemeinden wurde der Gottesdienst auf Deutsch gehalten, doch eine tschechische Zeitzeugin erzählt, dass alle 14 Tage in Mies (Stříbro) und an den anderen Sonntagen in Solislav (Sulislav) ein tschechischer Gottesdienst stattfand. An den Sonntagen, an denen in Mies kein tschechischer Gottesdienst stattfand, hätten einige gläubige Tschechen auch an der deutschen Messe teilgenommen: *„Der Sonntag wurde gehalten. Diejenigen, die römisch-katholischen Glaubens waren, gingen auch in die deutsche Kirche, wenn es hier keinen Sonntagsgottesdienst gab. Nicht alle. Einige waren national – ‚Ich bin Tscheche, ich gehe nicht hin.‘“* (Růžena S.). Zwar genossen fast alle Befragten eine christliche Erziehung und waren in ihrer Kindheit gläubig, doch heute gehen – aus unterschiedlichen Gründen – etliche nicht mehr jede Woche in die Kirche. Dies könnte unter anderem mit der Unterdrückung der katholischen Kirche nach der Machtübernahme der Kommunisten zusammenhängen, welche zur Verstaatlichung katholischer Schulen und zur Abschaffung

V rozhovorech byly politické aspekty z větší části opomíjeny, a to z rozličných příčin. Hlavním důvodem byla pravděpodobně neznalost, neboť téměř všichni dotazovaní byli v době války, odsunu a politických změn po válce dětmi nebo mladistvými, a dozvídali se tak o politickém motivu událostí buď jen málo, nebo tomu dobře nerozuměli. Kromě toho se dospělí snažili chránit děti před nepříjemnými zprávami a událostmi, aby je nezneklidnili. *„Jako děti nás drželi stranou od všeho nepříjemného. Stejně jsme tomu nerozuměli a neznali jsme souvislosti. Byli jsme posláni na výminek, když se mluvilo o něčem nepříjemném, když někdo přišel, pokud si pamatuji. V každém případě jsme ničemu nerozuměli.“* (Maria L.) Další důvod nedostatku informací o politických událostech spočíval v tom, že nebylo možné – především ve venkovských oblastech – informovat se o aktuálním dění v Sudetech a ve zbytku světa. V mnoha domácnostech nebylo rádio ani noviny: *„Rádia byla v obci jen dvě. A stejně tak to bylo s novinami. Noviny se nemohly odebírat jako dneska. (...) Dostávali jsme dva až tři měsíce staré noviny a rádi jsme je četli, protože nebylo nic jiného.“* (Rudolf H.) Ti, kteří vlastnili rádio, se museli mít na pozoru před vysokými tresty, pokud poslouchali zakázané stanice. Během války byl poslán manžel jedné tety vyprávějícího Čecha do koncentračního tábora, poté co poslouchal „černé rádio“ (pravděpodobně vysílání spojenců), byl někým udán a už se nikdy nevrátil. Další dotazovaná Češka vypráví, že její rodina za komunistů poslouchala zprávy na rádiu Svobodná Evropa, ačkoli to bylo „zakázané a trestné“ (Jaroslava C.). Nešlo jen o to, zda rádio bylo přístupné, ale také o cenzuru rozhlasových stanic. Kromě toho může být opomíjení politických záležitostí přičítáno také skutečnosti, že se většina vyprávějících od dětství nezajímala o politiku. Zejména ve venkovských regionech západních Čech nehrála „světová politika“ žádnou velkou roli, protože se odehrávala daleko od každodenního života lidí, jejich životy neovlivňovala přímo, a politici říkali jen věci, které byly těžko pochopitelné. Na místo toho stál v centru pozornosti život (popř. přežití) a samozásobitelství drobných zemědělců a dělníků.

Podstatnou součástí čtrnácti rozhovorů byla otázka, jak válka ovlivnila život vyprávějících Čechů a Němců a jejich rodinné příslušníky. Dva ze tří mužských vypravěčů – třetí byl v době vypuknutí války osmiletý chlapec – byli povoláni do armády, přičemž Jordan B. se účastnil pěchotního výcviku, sloužil ve Francii a na polských hranicích, v roce 1944 padl do amerického zajetí a po propuštění se ilegálně vrátil přes hranice do Sudet. Rudolf H. byl členem předvoje námořnictva, jako voják ze Sudet musel snášet aroganci vojáků německé říše a v roce 1945 se vrátil různými oklikami domů. Měl sice rok po svém návratu pracovat v zemědělství, nebo v průmyslu, a to bez nároku na mzdu, ale protože ho velitel znal už z dřívějšíka, tajně zahodil daný protokol.

Do začátku roku 1945 zůstaly Sudety ušetřeny od bezprostředních dopadů války, až na některé letecké útoky na průmyslové oblasti, což také vysvětluje,

des Religionsunterrichts in der Schule führte. Im Fall der Sudetendeutschen sind mehrere Zeitzeugen in ihre alte Heimat zurückgefahren oder fahren regelmäßig dorthin, um an einem Gottesdienst speziell für Aussiedler teilzunehmen, die ehemalige Dorfkirche oder Kapelle wiederzusehen und den Friedhof zu besuchen.

Politische Aspekte werden in den Interviews weitgehend vernachlässigt, was unterschiedliche Ursachen haben kann. Der wichtigste Grund ist wahrscheinlich Unwissenheit, denn nahezu alle Zeitzeugen waren zur Zeit des Krieges, der Aussiedlung und der politischen Veränderungen nach dem Krieg Kinder oder Jugendliche und bekamen als solche von den politischen Hintergründen der Ereignisse entweder kaum etwas mit oder verstanden diese schlicht und einfach nicht. Darüber hinaus bemühten sich die Erwachsenen, die Kinder von unangenehmen Nachrichten und Vorfällen abzuschirmen und sie nicht zu beunruhigen: *„Von uns Kindern hat man ja alles Unangenehme fern gehalten. Man hat es sowieso nicht verstanden und die Zusammenhänge nicht gekannt. Wir sind viel ins Austragshaus geschickt worden, wenn drüben etwas Unangenehmes war. Also wenn jemand kam oder weiß ich was. Auf jeden Fall haben wir das nicht so mitgekriegt.“* (Maria L.). Ein weiterer Grund für die spärlichen Informationen zu politischen Aspekten war die fehlende Möglichkeit, vor allem in ländlichen Gebieten, sich über das aktuelle Geschehen im Sudetenland und im Rest der Welt zu informieren. In vielen Haushalten gab es weder ein Rundfunkgerät noch eine Zeitung: *„Rundfunkgeräte gab es hier im Dorf nur zwei. Und genauso war es mit den Zeitungen. Zeitungen konnte man nicht abonnieren so wie heute. (...) Wir haben damals zwei bis drei Monate alte Zeitungen bekommen und haben sie gerne gelesen, denn es gab gar nichts anderes.“* (Rudolf H.). Diejenigen Leute, die über ein Rundfunkgerät verfügten, mussten sich vor hohen Strafen in Acht nehmen, wenn sie „verbotene“ Sender hörten. Während des Krieges etwa wurde der Ehemann einer Tante einer tschechischen Zeitzeugin ins KZ gebracht, nachdem er den „schwarzen Rundfunk“ – vermutlich Sendungen der Alliierten – angehört hatte und von jemandem verraten worden war und er kehrte nie wieder zurück. Eine weitere tschechische Zeitzeugin erzählt, dass ihre Familie in der Zeit des Kommunismus Nachrichten auf „Radio Free Europe“ gehört hat, obwohl das „untersagt und strafbar war“ (Jaroslava C.). Insofern ging es nicht nur darum, ob man Zugang zu einem Rundfunkgerät hatte, sondern auch um die Zensur der Radioprogramme. Ferner lässt sich die Vernachlässigung politischer Angelegenheiten vielfach darauf zurückführen, dass sich die meisten Zeitzeugen seit ihrer Kindheit kaum für Politik interessieren. Insbesondere in den ländlichen Regionen in Westböhmen spielte die „Weltpolitik“ keine große Rolle, da sie sich weit entfernt vom Alltag der Menschen abspielte, das eigene Leben nicht direkt betraf und die Politiker Dinge von sich gaben, die nur schwer zu verstehen waren. Stattdessen standen das tägliche (Über-)Leben und die Selbstversorgung der Kleinbauern und Arbeiter im Mittelpunkt.

Ein wesentlicher Bestandteil der vierzehn Interviews ist die Frage, wie der Krieg das Leben der deutschen und tschechischen Zeitzeugen aus den Sudetengebieten und das der jeweiligen Familienangehörigen beeinflusst hat. Zwei der drei männlichen Befragten – der dritte war bei Kriegsausbruch erst 8 Jahre alt – wurden zum Militär eingezogen, woraufhin Jordan B. an einer Infanterieausbildung teilnahm, Arbeitsdienst in Frankreich und an der polnischen Grenze verrichtete, 1944 in amerikanische Gefangenschaft geriet und nach seiner Entlassung illegal über die Grenze ins Sudetenland zurückkehrte. Rudolf H. war Mitglied einer Art Vorhut der amerikanischen *Marines*, litt als Soldat aus dem Sudetenland unter der Arroganz der Soldaten aus dem Deutschen Reich und kehrte 1945 über viele Umwege nach Hause zurück. Zwar hätte er nach seiner Rückkehr

proč většina vypravěčích mohla navzdory válce vyrůstat relativně bezstarostně. Obecně byli vypravěči, kteří byli v této době dětmi nebo náctiletými, seznámeni se skutečností, že je válka, tím způsobem, že otcové, bratři a boje schopní muži byli od roku 1939 povoláváni do armády. Zatímco se většina mužských rodinných příslušníků dotazovaných vrátila domů – částečně z důvodu zranění, ze zajetí, nebo dokonce po odsunu rodiny, všichni neměli to štěstí: *„A pak tam byl ten Toni Fellner, potom ten Heiner Trinkmann a ten Gotfried Baumann, ti dva kluci Knopfů, ti dva kluci od Lampatzerů a ten Gerl tam byl také. Ti všichni padli. Nikdo z nich se nevrátil. Až na ty dva Knopfovy kluky, ti se ještě vrátili domů.“* (Maria L.) Protože otcové vypravěčích byli na frontě a jen zřídkakdy dostali dovolenou, byli tak všichni vypravěči jako děti zvyklí na domácnost vedenou ženou. Matky vychovávaly děti samy, staraly se o živobytí celé rodiny a také o hospodářství. V mnoha případech byly usedlostem během války přiděleni váleční zajatci a nuceně nasazení, na které si vypravěči často ještě velmi živě pamatují. Považovali je za část rodiny, např. směli s rodinou sedět u jídelního stolu, ačkoli to bylo zakázané. Tito pracovníci byli okamžitě po válce propuštěni a vrátili se do své původní vlasti. Dva němečtí vypravěči si navíc vzpomínají, že jejich matky ke konci války přijímaly ze soucitu uprchlíky, největšinou ze Slezska a Volyně, nebo z koncentračních táborů, a dávaly jim jídlo. *„Později u nás hledalo útočiště také mnoho Židů a takových, kteří byli uvězněni a utekli z táborů (...) Ale moje matka přijala každého a žádného nenechala jít, ačkoli s námi – se třemi dcerami – byla sama.“* (Maria L.) Někteří Češi vyprávějí, že v roce 1938 mnohé české rodiny (přínejmenším ty, jenž neměly domov a zajištěnou práci) opustily pohraničí ze strachu před nacistickým režimem a z obavy o vzdělání dětí, a vrátily se až po skončení války. Stejně tak v roce 1938 byla nacisty zavedena tzv. „roční povinnost“ pro všechny ženy mladší 25 let. To znamenalo, že mladé ženy po škole se mohly jít vyučit nebo vzdělávat, jen když rok předtím pracovaly v zemědělství nebo v domácnosti. Pro mladé muže pod 25 let platila vedle vojenské služby půlroční říšská pracovní služba, která se vykonávala v armádě.

Více vypravěčích si pamatuje na to, jak američtí vojáci krátce před koncem druhé světové války přijížděli do západočeských obcí a byli ubytováni ve školních budovách, nebo dokonce na statku rodin vypravěčů. *„Ke konci války přišli do Drahotína Američané a pamatují si, že hlavní ubytovna byla zřízena ve škole. Bylo tam ale více lidí, a tak posádky byly ubytované v domech okolo. Také u nás. Přenocovali u nás jen pár dnů. (...) Ale Američané zase brzo odešli. Z vyprávění vím, že dva vesničané jim šli naproti s bílou vlajkou, a tím chtěli docílit toho, aby vesnice byla vydána bez boje.“* (Maria L.) Poté, co Američané v květnu 1945 překročili říšskou hranici, převzali o pár dní později kontrolu nad obcemi čeští partyzáni, prohledali domy sudetských Němců a vzali všechny cennosti. Během

ein Jahr unentgeltlich in der Landwirtschaft oder in der Industrie arbeiten müssen, doch der Befehlshaber kannte ihn von früher und warf heimlich das Protokoll weg.

Bis zum Beginn des Jahres 1945 blieb das Sudetenland bis auf einige Luftangriffe auf Industrieorte von unmittelbaren Kriegseinwirkungen verschont, was erklärt, warum die meisten Zeitzeugen trotz des Krieges relativ unbeschwert aufwachsen konnten. Im Allgemeinen wurde den Befragten, die sich zu dieser Zeit im Kindes- oder Jugendalter befanden, die Tatsache, dass Krieg herrschte, dadurch bewusst, dass die Väter, Brüder und kampffähigen Männer aus dem Heimatdorf ab 1939 zum Wehrdienst einberufen wurden. Während die meisten männlichen Familienangehörigen der Zeitzeugen – unter anderem aufgrund einer Verwundung, nach ihrer Kriegsgefangenschaft oder sogar erst nach der Aussiedlung ihrer Familie – nach Hause zurückkehrten, hatten nicht alle dieses Glück: *„Und da war dann der Fellner Toni, dann der Trinkmann Heiner und der Baumann Gottfried, die zwei Knopf-Buben, die zwei Lampatzer-Buben und der Gerl waren dabei. Die sind alle gefallen, da ist keiner mehr zurückgekommen. Bis auf zwei – die zwei Knopfs, die sind noch nach Hause gekommen.“* (Maria L.). Da die Väter an der Front waren und nur selten Heimaturlaub bekamen, waren die Zeitzeugen als Kinder reine Frauenhaushalte gewöhnt. Die Mütter erzogen die Kinder allein, sorgten für den Familienunterhalt und kümmerten sich gegebenenfalls um den Hof und die Landwirtschaft. In vielen Fällen wurden den Höfen während des Krieges Kriegsgefangene und Zwangsarbeiter zugeteilt, an die sich die Befragten häufig noch sehr lebhaft erinnern können und die als Teil der Familie behandelt wurden, z.B. durften sie mit der Familie am Esstisch sitzen, obwohl dies verboten war. Diese Arbeiter wurden sofort nach Kriegsende frei gelassen und kehrten in ihre ursprüngliche Heimat zurück. Darüber hinaus erinnern sich zwei deutsche Zeitzeugen daran, dass ihre Mütter gegen Ende des Krieges aus Mitleid Flüchtlinge, vielfach aus Schlesien und Wolhynien oder aus den Konzentrationslagern, zu Hause aufnahmen und ihnen Essen gaben: *„Später haben auch viele Juden und solche, die eingesperrt waren und die aus den Lagern ausgerissen sind, bei uns Zuflucht gesucht (...). Aber meine Mutter hat jeden aufgenommen und keinen gehen lassen, obwohl sie mit uns allein war, mit uns drei Töchtern.“* (Maria L.). Einige tschechische Interviewpartner erzählen, dass im Jahr 1938 zahlreiche tschechische Familien, zumindest diejenigen ohne Häuser und gesicherte Arbeit, aus Angst vor der deutschen NS-Herrschaft und aus Sorge um die Schulausbildung ihrer Kinder das Grenzgebiet verließen und erst nach dem Ende des Krieges zurückkehrten. Ebenfalls 1938 wurde von den Nationalsozialisten das sogenannte „Pflichtjahr“ für alle Frauen unter 25 Jahren eingeführt. Das bedeutete, dass die jungen Frauen nach dem Schulabschluss nur dann eine Lehre oder eine andere Ausbildung beginnen durften, wenn sie ein Jahr in der Land- oder Hauswirtschaft gearbeitet hatten. Für junge Männer bis 25 Jahre galt neben der Wehrpflicht der halbjährige Reichsarbeitsdienst, der in militärischen Strukturen abzuleisten war.

Mehrere Interviewpartner erinnern sich, wie amerikanische Soldaten kurz vor Ende des Zweiten Weltkriegs die westböhmisches Ortschaften besetzten und in den Schulgebäuden oder sogar auf dem Bauernhof der eigenen Familie einquartiert wurden: *„Gegen Ende des Krieges kamen die Amerikaner auch nach Trohatin und ich kann mich erinnern, dass das Hauptquartier in der Schule eingerichtet war. Es waren ja mehr Leute dabei und Mannschaften waren rundherum in den Häusern einquartiert. Auch bei uns. Die haben dann ein paar Tage übernachtet. (...) Die Amerikaner sind aber sehr bald wieder abgezogen. Ich weiß nur aus Erzählungen, dass zwei Dorfbewohner ihnen mit einer weißen Fahne entgegengegangen sind und damit dokumentieren wollten, dass das Dorf kampffrei übergeben wird.“* (Maria L.).

domovních prohlídek vnímaly děti velké napětí dospělých a podle svých výpovědí měly obrovský strach.

V srpnu roku 1945 bylo v Postupimské dohodě ukotveno vysídlení sude-toněmeckého obyvatelstva z Československa (dotazovaní Němci mluví pouze o „vyhnání“), které mělo probíhat spořádaně a lidsky. Do roku 1947 byly nuceně odsunuty celkem tři milióny sudetských Němců, cca 150 000–200 000 jich zůstalo po přesídlení v Československu, jednalo se o antifašisty, Němce ze smíšených manželství a mnohé kvalifikované pracovníky, stejně tak i pracovníky v dolech, hutích a v zemědělství. Zpravidla si vysídlení směli vzít příruční zavazadlo o váze 20–30kg, někdy také 40–50kg na osobu, přičemž realita byla obyčejně rozdílná obec od obce. Veškerý majetek, který zde museli zanechat, byl zkonfiskován a domy a statky byly spravovány státem. Většina vysídlelců byla po pobytu ve sběrných táborech přepravována dobytčími vagóny přes příhraniční tábor ve Furth im Wald do americké, nebo sovětské okupační zóny v Německu. Jak tento proces s největší pravděpodobností probíhal, popisuje dotazovaná Češka, jejíž matka byla české a otec německé národnosti, a která těsně unikla transportu do Německa. *„První odsun v Horšově proběhl v dubnu 1946. Na přesné datum si už nepamatuji. Na základě písemného oznámení německým občanům se tito museli během 24 hodin vystěhovat a opustit své domovy, směli si vzít 25kg na osobu. Z Horšova jsme byli traktory přepraveni na dvůr zámku v Horšovském Týně, kde jsme byli kontrolováni a byly nám zváženy naše věci. Pokud se kontrolorům něco líbilo, vzali si to a ponechali. Dospělé ženy se musely vysvléci do spodního prádla, aby se zjistilo, zda nemají na těle schovanou nějakou cennost. Po této kontrole jsme jeli do Holýšova do tzv. sběrného tábora. Byla tam muniční továrna, u které stály dřevěné baráky, ve kterých jsme byli ubytováni. Tam jsme byli připravováni na transport. Každá rodina dostala německé peníze. Kolik už si nepamatuji. Do prvního transportu šlo 1200 lidí, kteří jeli v dobytčích vagónech. Ze stanice Furth im Wald byli Němci rozděleni do různých oblastí, protože tam samozřejmě nemohli všichni zůstat. (...) Představte si, 25 kilo je velmi málo, když si člověk vzal povlečení a postel, aby měl kde spát, šaty, hrnce, trochu nádobí, a to bylo všechno.“ (Irmgard H.)*

Nicméně bylo také tisíce německých rodin a jednotlivců, kteří ze strachu před tím, že by museli ve vnitrozemí vykonávat nucené práce, podstupovali obrovské riziko a v noci utíkali do Německa přes více či méně hlídanou hranici. K tomuto kroku se mezi jinými rozhodli také rodiče tří vyprávějících Němců. Jedna vypravěčka byla odnesena svojí matkou k selce do Německa, její matka pak zůstala ještě pár měsíců s ostatními dětmi v Sudetech a přenášela přes hranice tolik majetku, kolik bylo jen možné. Toto noční přenášení cenností z příhraničních oblastí do Bavorska a Saska bylo označeno jako „pašování“, které bylo nebezpečné. Mnozí byli českou pohraniční stráží zastřeleni, nebo

Nachdem die Amerikaner im Mai 1945 über die Reichsgrenze abgezogen waren, übernahmen nur wenige Tage später tschechische *Partisanen* die Herrschaft in den Dörfern, durchsuchten die Häuser der Sudetendeutschen und nahmen alle wertvollen Gegenstände mit. Sogar die Kinder bekamen die enorme Anspannung der Erwachsenen während der Hausdurchsuchungen mit und hatten, eigenen Angaben zufolge, große Angst.

Im August 1945 wurde im Potsdamer Abkommen die Aussiedlung – die deutschen Zeitzeugen sprechen ausschließlich von der „Vertreibung“ – der sudetendeutschen Bevölkerung aus der wiedererrichteten Tschechoslowakei festgelegt, die in ordnungsmäßiger und humaner Weise erfolgen sollte. Bis 1947 wurden insgesamt 3 Millionen Sudetendeutsche zwangsausgesiedelt, ca. 150 000–200 000 blieben nach dem Ende der Umsiedlung im Lande, darunter Antifaschisten, Deutsche in Mischehen mit Tschechen und zahlreiche Facharbeiter sowie Arbeiter in Bergwerken, Hüttenwerken und in der Landwirtschaft. In der Regel durften die deutschen Aussiedler 20–30kg Handgepäck, teilweise auch 40–50kg, pro Person mitnehmen, wobei die gängige Praxis von Ort zu Ort unterschiedlich war. Das gesamte Vermögen, das zurückgelassen werden musste, wurde konfisziert und die Häuser und Höfe wurden unter staatliche Verwaltung gestellt. Der Großteil der Ausgesiedelten wurde nach dem Aufenthalt in einem Sammellager in Viehwaggons über das Grenzübergangslager Furth in Wald in die amerikanische oder sowjetische Besatzungszone nach Deutschland transportiert. Wie der Prozess in etwa abgelaufen ist, beschreibt eine tschechische Zeitzeugin, deren Mutter Tschechin und deren Vater Deutscher war und die mit ihren Eltern dem Transport nach Deutschland nur knapp entging: *„Die erste Aussiedlung aus Horschau fand im April 1946 statt. Das Datum weiß ich nicht genau. Nach einer schriftlichen Bekanntmachung an die deutschen Bürger mussten sie innerhalb von 24 Stunden ausziehen und ihr Zuhause verlassen, sie durften 25kg pro Person mitnehmen. Von Horschau aus wurden wir mit Traktoren auf den Hof des Schlosses Bischofteinitz gebracht, wo wir kontrolliert und unsere Sachen gewogen wurden. Wenn den Kontrolleuren etwas gefallen hat, haben sie es genommen und behalten. Erwachsene Frauen mussten sich bis auf die Unterwäsche ausziehen, um nachzusehen, ob sie nicht etwas Wertvolles am Leib trugen. Nach dieser Kontrolle fuhren wir nach Holeischen in ein sog. Sammellager. Es war dort eine Munitionsfabrik, dabei standen Holzbaracken, in denen wir untergebracht wurden. Dort wurden wir auf den Transport vorbereitet. Jede Familie hat auch deutsches Geld bekommen. Wie viel, weiß ich nicht mehr. In den ersten Transport kamen 1200 Leute, die mit dem Zug in Viehwagen weiter befördert wurden. Station Furth im Wald – von dort aus haben die Deutschen sie auf verschiedene Gebiete verteilt, weil sie sie dort natürlich nicht alle bleiben lassen konnten. (...) Sie können sich das vorstellen, 25 Kilo ist sehr wenig, man hat Bettzeug und Bett genommen, damit man etwas zum Schlafen hatte, Kleider, Töpfe, ein wenig Geschirr und das war es.“* (Irmgard H.).

Allerdings gab es auch tausende von deutschen Familien und Einzelpersonen, die aus Angst davor, im Inland Zwangsarbeit verrichten zu müssen, ab Mai 1945 ein großes Risiko eingingen, indem sie in der Nacht zu Fuß über die (mehr oder weniger bewachte) Grenze nach Deutschland flüchteten. Zu diesem Schritt entschieden sich unter anderem die Eltern von drei deutschen Zeitzeugen und eine weitere deutsche Befragte wurde von ihrer Mutter heimlich zu einer alleinstehenden Bäuerin nach Deutschland gebracht, während die Mutter selbst mit den übrigen Kindern noch einige Monate im Sudetenland blieb und versuchte, so viel Eigentum wie möglich über die Grenze zu „schmuggeln“. Dieses nächtliche Herüberschaffen von Wertgegenständen aus den Grenzgebieten nach Bayern und Sachsen, das als „Paschen“ bezeichnet wird, war sehr gefährlich und manche wurden auf

zatčení a skončili pak ve vězení. Ostatní zakopali cennosti na svých pozemcích v naději, že se jednou vrátí do své vlasti. Poté, co rodiny vyprávějících sudetoněmeckých pamětníků dorazily do válkou zničeného Německa, byly ubytovány buď na statcích Němců, nebo v domech místních obyvatel, jejichž volné pokoje byly zabrány: „(...) *nikdo je tam [v Německu] nepřijal s otevřenou náručí. Všechno tam bylo přece rozbombardované. Žily tam dvě rodiny v jedné místnosti. Nebylo to lehké.*“ (Růžena S.) Kromě problematické a stísněné bytové situace měli vysídlenci v Německu také potíže s nalezením práce a vybudováním nového živobytí, protože byli vystaveni nepřátelství a ojedinele jim bylo vynadáno do „cikánů“. Sudetští Němci však měli dobré vzdělání a mohli se díky své pili vypracovat.

České pohraničí zaznamenalo po válce odsunem téměř všech sudetských Němců a přílivem velkého počtu nových osadníků zásadní změny. Po odsunu a dosídlování se obyvatelstvo mnoha obcí skládalo z již před válkou usazených Čechů, z Čechů přestěhovaných z vnitrozemí, přistěhovaných Čechů ze zahraničí, např. z Ukrajiny, z nově příchozích Slováků a ze zůstavších sudetských Němců. Jednu skupinu obyvatelstva tvořili také navrátilci, tedy bývalí obyvatelé příhraničních oblastí, kteří opustili Sudety v roce 1938 nebo později a vrátili se tedy do svých starých domovů. Většina nových obyvatel přišla na místa, ke kterým neměla žádný vztah a po zaplacení nízké ceny dostala zkonfiskované domy, pozemky, podniky, statky a zemědělskou půdu sudetských Němců. V mnohých případech bydleli nově příchozí Češi několik týdnů nebo měsíců pod jednou střechou s původními majiteli, neboť proces odsunu a dosídlování probíhal paralelně. Zatímco mnoho domů odsunutých Němců nebylo znovu obydleno a domy buď byly strženy nebo zchátraly, na jiných místech se houfně stavěly chaty. Velkým problémem, který zmiňovalo více vyprávějících Čechů, bylo z části nepotřebné vzdělání nově příchozích a z části jejich chybějící zájem o práci v zemědělství. „*Na začátku to bylo ještě dobré, protože přišli Češi, Němci ale museli dále vést hospodářství. Ale to netrvalo dlouho. Jakmile původní majitelé odešli, bylo to pak horší, protože až na pár výjimek neměli vztah k zemědělství. Byli tady tací, kteří také dříve pracovali na statku. Přišli sem z jiných českých oblastí, ale většinou dělali jen to, co jim někdo nařídil. Když tady potom měli zabraná hospodářství, musel si každý z nich všechno rozmyslet sám a udělat to včas. Někteří na to nebyli zvyklí, a proto to u nich taky vypadalo. Takoví lidé byli pak šťastní, když vznikla JZD (jednotné zemědělské družstvo).*“ (Jaroslava C.) Kromě toho – podle jednoho vypravěče Čecha – neuměli nově příchozí ocenit majetek původních vlastníků a nestarali se o své nové domovy, pročež spousta domů a usedlostí postupně chátrala. Další pamětník vypráví, že do příhraničí přišli lupiči a „zlatokopové“, kteří vzali všechno, co mohli získat a z čeho mohli mít v krátkém čase co nejvyšší zisk, než odešli zpátky.

dem Fußmarsch von tschechischen Grenzposten erschossen oder verhaftet und landeten im Gefängnis. Andere vergruben Teile ihres Hausrats auf ihren Grundstücken in der Hoffnung, eines Tages wieder in ihre Heimat zurückkehren zu können. Nachdem die Familien der sudetendeutschen Zeitzeugen im vom Krieg zerstörten Deutschland eingetroffen waren, wurden sie entweder auf Bauernhöfen von Deutschen oder in Häusern der einheimischen Bevölkerung, deren freier Wohnraum beschlagnahmt wurde, einquartiert: „(...) *man hat sie dort [in Deutschland] nicht mit offenen Armen empfangen. Es war dort doch alles zerbombt. Da haben wohl zwei Familien in einem Zimmer gelebt. Das war auch nicht einfach.*“ (Růžena S.). Neben der problematischen und beengten Wohnsituation taten sich viele Aussiedler schwer, in Deutschland Arbeit zu finden und sich eine neue Existenz aufzubauen, da sie gewissen Anfeindungen ausgesetzt waren und vereinzelt von Einheimischen als „Zigeuner“ beschimpft wurden. Jedoch hatten die meisten Sudetendeutschen eine gute Schulausbildung und konnten sich dank ihres Fleißes hocharbeiten.

Die böhmischen Randgebiete wurden nach dem Krieg durch die Aussiedlung fast aller Sudetendeutschen und den Zuzug einer großen Zahl von Neubürgern von einem grundlegenden Wandel erfasst. Die Einwohnerschaft vieler Ortschaften bestand nach Abschluss der Umsiedlung aus bereits vor dem Krieg ansässigen Tschechen, neu angesiedelten Tschechen aus dem Landesinneren, zugewanderten Tschechen aus dem Ausland, z.B. der Ukraine, neu angesiedelten Slowaken und den verbliebenen Sudetendeutschen. Darüber hinaus gab es die Gruppe der Rückkehrer, also die ehemaligen Bewohner der Grenzgebiete, die 1938 oder danach die Sudetengebiete verlassen hatten und nun in ihre alte Heimat zurückkehrten. Die meisten Neubürger gelangten in Orte, zu denen sie keinerlei Beziehung hatten und bekamen nach Zahlung eines niedrigen Übernahmepreises die von den Sudetendeutschen beschlagnahmten Häuser, Grundstücke, Betriebe, Bauernhöfe und landwirtschaftlichen Böden. In manchen Fällen lebten die tschechischen Neusiedler noch Wochen oder Monate lang mit den deutschen Vorbesitzern unter einem Dach, denn die Prozesse der Aussiedlung und Neubesiedlung liefen parallel ab. Sehr viele Häuser von deutschen Aussiedlern wurden nicht wieder besiedelt und entweder abgerissen oder dem Verfall preisgegeben, während in einigen Orten verstärkt Wochenendhäuser gebaut wurden. Ein großes Problem, das mehrere tschechische Zeitzeugen ansprechen, war die zum Teil unbrauchbare Ausbildung der Zugezogenen und deren mangelndes Interesse an der landwirtschaftlichen Arbeit: „*Am Anfang war es noch gut, weil die Tschechen gekommen sind, aber die Deutschen weiterhin die Wirtschaft führen mussten. Das hat aber nicht lange gedauert. Als diese ursprünglichen Besitzer weggegangen sind, war es dann schlimmer, weil sie bis auf paar Ausnahmen keine Beziehung zur Landwirtschaft hatten. Es gab hier welche, die auch früher woanders auf Bauernhöfen gearbeitet haben. Sie sind aus tschechischen Gebieten hierhergekommen, aber meistens haben sie immer nur das gemacht, was jemand ihnen befohlen hat. Als sie dann hier Wirtschaften beschlagnahmt haben, musste sich jeder alles selbst überlegen und es rechtzeitig machen. Einige waren es nicht gewöhnt, daher hat es bei ihnen verschieden ausgesehen. Solche Leute haben sich dann gefreut, als die LPG [Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft] gegründet wurde.*“ (Jaroslava C.). Darüber hinaus wussten die Neuankömmlinge, einer tschechischen Interviewpartnerin zufolge, das Eigentum der ursprünglichen Besitzer oft nicht zu schätzen und pflegten ihr neues Zuhause nicht, weswegen viele Häuser und Bauernhöfe nach und nach verfielen. Ein weiterer tschechischer Zeitzeuge erzählt, dass Plünderer und „Goldgräber“ in die Grenzgebiete kamen, welche alles mitnahmen, was sie bekommen konnten oder in kurzer Zeit möglichst viel Gewinn machten, bevor sie weiterzogen.

Jak se na vztazích mezi sudetskými Němci a Čechy projevily politické události před, během a po druhé světové válce z pohledu vyprávějících pamětníků? Více či méně idylické vzpomínky všech pamětníků na dětství dokazují, že němečtí a čeští obyvatelé žili spolu pokojně a národnost nehrála žádnou roli. I když děti navštěvovaly buď české, nebo německé školy a sportovní spolky, chodilo se na různé oslavy, navštěvovaly se bohoslužby v dané mateřštině, nevyskytly se žádné národní konflikty ani napětí a stejně tak jazyk nepředstavoval zpravidla žádnou bariéru. Četná smíšená manželství, která byla obvyklá za první republiky, mohou být chápána jako symbol dobrých vztahů mezi sudetoněmeckým a českým obyvatelstvem. Nicméně s rozvinutím aktivit Sudetoněmecké strany Konrada Henleina a s obsazením Československa Hitlerovou armádou v roce 1938 se změnila atmosféra v pohraničí a mezi lidmi se šířila nejistota: „*Nesnášenlivost vznikla krátce před okupací, předtím vůbec nebyla. Němec, Čech, Žid, to vůbec neexistovalo (...)*.“ (Karolína Č.) Vzhledem ke skutečnosti, že obyvatelé sudetských oblastí spolu žili v míru a ve shodě, jeví se teze jednoho vyprávějícího pamětníka z Německa jako pochopitelná, a sice že utrpení, které si sudetští Němci a Češi navzájem způsobili, bylo politicky motivované. „*Předtím neexistovalo nepřátelství. To bylo podněcováno zvenku. Lidé by spolu vycházeli vlastně dobře. (...) Bylo to politicky řízené a ne od lidí. Škoda. Češi jsou lidé, se kterými jsme vycházeli dobře.*“ (Jordan B.)

K tématu týkajícího se odsunu, popř. vyhnání, se čeští pamětníci vyjadřují přímo i nepřímo: buď s ním nebyli srozuměni a dodneška jej považují za nespravedlnost, nebo jeho provedení posuzují jako za nedostatečně promyšlené, a přáli by si, aby proběhlo řádně. Na straně německých pamětníků nevládně nenávisť vůči dnešnímu českému obyvatelstvu, protože současná generace nemá nic společného s událostmi po válce a nenese za ně žádnou vinu. Dokáží pochopit i jednání tehdejších partyzánů, kteří obdrželi rozkazy shora a museli se jim podrobit. Jedna pamětnice z Německa ukončuje rozhovor slovy: „*Člověk se dokáže smířit se vším, ale přesto nesmí být zapomenuto to, jak to bylo.*“ (Charlotte G.) Důležité je, aby při zpracování společné historie nebyl zohledňován jen odsun sudetských Němců, ale také Čechům způsobená příkoří mezi lety 1938 a 1945. #

Aleksandra Sikorska-Ellwanger & Julia Seyboth

Wie haben sich nun aus Sicht der befragten Zeitzeugen die politischen Ereignisse vor, während und nach dem Zweiten Weltkrieg auf die Beziehung zwischen Sudetendeutschen und Tschechen ausgewirkt? Die mehr oder weniger idyllischen Erinnerungen aller Zeitzeugen an ihre Kindheit beweisen, dass deutsche und tschechische Einwohner in den westböhmisches Dörfern bis 1938 friedlich zusammenlebten und die unterschiedliche Nationalität keinerlei Rolle spielte. Zwar besuchten die Kinder entweder tschechische oder deutsche Schulen und Sportvereine, man ging auf unterschiedliche Feiern und besuchte den Gottesdienst in der jeweiligen Muttersprache, aber es gab keine nationalen Auseinandersetzungen oder Spannungen untereinander und auch die Sprache stellte in der Regel keine Barriere dar. Die zahlreichen Mischehen, die gerade in der Ersten Republik üblich waren, können als Symbol der guten Beziehungen zwischen der sudetendeutschen und tschechischen Bevölkerung gesehen werden. Doch mit der Entfaltung der enormen Aktivität der Sudetendeutschen Partei Henleins und der Besetzung der Tschechoslowakei durch Hitlers Armee im Jahr 1938 änderte sich die Atmosphäre in den Sudetengebieten und unter den Menschen breitete sich Unsicherheit aus: *„Die Unverträglichkeit entstand erst ganz kurz vor der Okkupation, davor hat man sie gar nicht registriert. Ein Deutscher, Tscheche, Jude, das hat bloß gar nicht existiert (...)“* (Karolína Č.). Angesichts der Tatsache, dass die Bevölkerung in den Sudetengebieten bis 1938 in Frieden und Einklang lebte, erscheint die These eines deutschen Zeitzeugen, dass das Leid, das sich Sudetendeutsche und Tschechen gegenseitig antaten, politisch motiviert war, sehr plausibel: *„Die Feindschaft hat es davor gar nicht gegeben. Die ist erst von außen in das Volk hineingetragen worden. Die Leute wären eigentlich gut miteinander ausgekommen. (...) Es war alles nur politisch gesteuert und nicht von der menschlichen Seite her. Schade. Die normalen Tschechen sind wirklich human, mit denen konnte man sich wirklich vertragen.“* (Jordan B.).

Hinsichtlich des Themas Aussiedlung bzw. Vertreibung äußern die tschechischen Zeitzeugen direkt oder indirekt, dass sie mit der Umsiedlung entweder nicht einverstanden waren und sie bis heute als „ungerecht“ empfinden oder dass sie deren Durchführung als nicht überlegt genug beurteilen und sich gewünscht hätten, die Aktionen wären mäßiger durchgeführt worden. Auf der Seite der sudetendeutschen Zeitzeugen herrscht gegenüber der heutigen tschechischen Bevölkerung kein Hass vor, da die jetzige Generation mit den Ereignissen nach dem Krieg nichts zu tun hat und dafür keine Schuld trägt. Auch das Handeln der damaligen Partisanen können die Befragten im Großen und Ganzen nachvollziehen, da diese die Befehle von oben erhielten und sich fügen mussten. Eine deutsche Zeitzeugin beendet das Interview mit den Worten: *„Man kann sich durchaus mit allem aussöhnen, aber es sollte trotz allem nicht vergessen werden, wie es war.“* (Charlotte G.). Wichtig ist es, bei der Aufarbeitung der gemeinsamen Geschichte nicht nur die Vertreibung der Sudetendeutschen, sondern auch das den Tschechen angetane Unrecht zwischen 1938 und 1945 zu berücksichtigen. #

Aleksandra Sikorska-Ellwanger & Julia Seyboth

Rozhovory

The background of the page is a halftone pattern of small dots. Overlaid on this pattern is a dark, high-contrast image of a building. A prominent feature is a wide staircase on the left side of the frame, leading up towards the center. The building's facade is visible, showing windows and architectural details, though they are somewhat obscured by the halftone effect and the dark tones of the image.

Gespräche

Marie Schielerová

Narodila se roku 1933 v Chotěšově.

Město Chotěšov leží 20 kilometrů jihozápadně od Plzně. Na rozvoj města mělo především vliv založení kláštera premonstrátek blahoslaveným Hroznatou kolem roku 1200. Klášter byl zrušen roku 1782 Josefem II. V roce 1878 byl konvent kláštera pronajat sestřám Navštívení Panny Marie z řádu Salesiánek, které zde zřídily dívčí penzionát a soukromou církevní školu. Penzionát byl zrušen v roce 1938 a za druhé světové války sloužil klášter také jako ubytovna pro totálně nasazené ženy. Po druhé světové válce byly řádové sestry vystěhovány a klášter do roku 1973 vlastnila Československá armáda. Po roce 1990 byl konvent opět navrácen Salesiánskému řádu, který jej v roce 2001 převedl na obec.

Samotné město Chotěšov začalo významně měnit svůj zemědělský ráz v 19. století, kdy byly v okolí otevírány uhelné doly. Díky dolům došlo nejenom k přeměně ekonomické činnosti města, ale i k velkému nárůstu počtu obyvatel. V souvislosti s rozšiřující se těžbou uhlí se zvýšil podíl českého obyvatelstva. V roce 1921 žilo v Chotěšově 2770 obyvatel, z toho 585 české národnosti a 2089 německé národnosti. Po druhé světové válce došlo k vysídlení německých obyvatel, včetně části příbuzných paní Schielerové. Dnes žije v Chotěšově 2 383 obyvatel, z toho se 53 hlásí k německé národnosti.

Paní Schielerová pochází z česko-německé rodiny. Otec byl Čech a matka Němka. Před druhou světovou válkou provozovala rodina paní Schielerové v Chotěšově řeznictví a hospodu. Nejprve v chotěšovském národním domě a od roku 1928 v pronajatém domě na Plzeňské ulici. Hned na začátku druhé světové války museli označit svou hospodu nápisem „Tschechen“ a krátce na to jim byl

Marie Schielerová

Marie Schielerová wurde im Jahr 1933 in Chotěšov geboren.

Die Stadt Chotěšov liegt 20 Kilometer südwestlich von Pilsen. Die Gründung des Klosters der Prämonstratenserinnen vom glückseligen Hroznata um das Jahr 1200 hatte auf die Entwicklung der Stadt einen großen Einfluss. Das Kloster wurde 1782 von Josef II. aufgelöst. 1878 wurde der Konvent des Klosters an die Schwestern des Besuchs der Jungfrau Maria aus dem Orden der Salesianerinnen vermietet, die dort ein Mädchenpensionat und eine private Kirchenschule errichteten. Das Pensionat wurde 1938 aufgelöst. Während des Zweiten Weltkriegs diente das Kloster als Unterkunft für Frauen. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurden die Ordensschwestern ausgesiedelt und die Tschechoslowakische Armee besetzte das Kloster bis 1973. Nach dem Jahr 1990 wurde der Konvent wieder dem Salesianer-Orden zurückgegeben, der ihn dann 2001 der Gemeinde vermachte.

Die Stadt Chotěšov begann ihren landwirtschaftlichen Charakter im 19. Jahrhundert zu verlieren, als in der Umgebung Kohlegruben eröffnet wurden. Dank dieser Entwicklung kam es nicht nur zu einer Veränderung der wirtschaftlichen Aktivitäten der Stadt, sondern auch zu einem hohen Anstieg der Einwohnerzahl. In diesem Zusammenhang stieg der Anteil der tschechischen Bewohner stark an. Im Jahr 1921 lebten in Chotěšov 2770 Einwohner, davon 585 tschechischer Nationalität und 2089 deutscher Nationalität. Nach dem Zweiten Weltkrieg kam es zur Aussiedlung der Deutschen, einschließlich eines Teils der Verwandten von Frau Schielerová. Heute leben in Chotěšov 2383 Einwohner, 53 davon sind Deutsche.

Frau Schielerová kommt aus einer tschechisch-deutschen Familie. Der Vater war Tscheche, die Mutter Deutsche. Vor dem Zweiten Weltkrieg betrieb die Familie von Frau Schielerová in Chotěšov eine Metzgerei und ein Wirthaus. Zuerst in dem Nationalhaus in Chotěšov und seit 1928 in einem gemieteten Haus in der Pilsner Straße.

pronájem hospody zrušen. Rodina se tak přesunula na hospodářství, dědictví po otcově tetě. Vedle rodinného hospodářství pak provozoval otec paní Schielerové také povoznictví. Po konci druhé světové války měla rodina obtíže s tím, že byli považováni za Němce. V roce 1946 museli do odsunu příbuzní z matčiny strany, kromě prarodičů, kteří mohli zůstat v Chotěšově. Svou druhou dceru, která byla odsunuta, již babička paní Schielerové nikdy neviděla.

Marie Schielerová po absolvování školy začala naplno pracovat na rodinném hospodářství. Schielerovi vedli své hospodářství až do roku 1958, kdy museli zvířata i pozemky převést do nově vzniklého státního statku. Rodiče paní Schielerové pak ve státním statku pracovali až do důchodu, paní Marie do roku 1970, kdy odešla pracovat do nýřanské Tesly a zůstala zde až do roku 1991. #

Gleich am Anfang des Zweiten Weltkriegs mussten sie ihr Wirthaus mit einer Aufschrift „Tschechen“ kennzeichnen, kurz danach wurde ihnen der Mietvertrag für das Wirthaus gekündigt. Die Familie zog dann auf den Hof, den der Vater von einer Tante geerbt hatte. Neben dem Hof betrieb der Vater von Frau Schielerová auch ein Fuhrwerksgeschäft. Nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs hatte die Familie damit Schwierigkeiten, dass sie für Deutsche gehalten wurden. 1946 wurden die Verwandten mütterlicherseits vertrieben, mit Ausnahme der Großeltern, die in Chotěšov bleiben konnten. Ihre zweite Tochter, die ebenfalls ausgesiedelt wurde, sah die Oma von Frau Schielerová nie mehr.

Nach dem Schulabschluss fing Marie Schielerová an, auf dem Hof der Familie zu arbeiten. Die Familie Schieler bewirtschaftete ihren Hof bis 1958, als sie Tiere und Grundstücke an die neu entstandene LPG (Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft) übergeben mussten. Die Eltern von Frau Schielerová arbeiteten dann in der LPG bis zu ihrer Rente, Frau Marie bis 1970, als sie dann zu Tesla nach Nürschan arbeiten ging, wo sie bis 1991 blieb. #

Rozhovor

Můj děda se narodil v Praze na Smíchově. Pak šel studovat hornickou školu do Příbrami, a tam odtud ho umístili do Chotěšova. Pracoval tady jako důlní na mantovské šachtě, což byla maličká šachta. 28. 8. 1918 byl na Týnecké šachtě výbuch a přišlo tam 11 horníků o život. A tak dědu přesunuli na tuto šachtu, aby tam dělal naddůlního. Moje babička pocházela z Kozlan a přišla sem jako dvou a půl letá holčička, ještě se sestrou. Přišly sem do kláštera. Tedy ten dům patřil ke klášteru, ale bydleli tam lidi. Můj praděda byl pekař a pracoval pro klášter. Brzy zemřel, takže prababička zůstala sama se dvěma dcerami a pracovala potom taky pro klášter. Vždycky když někdo přijel do kláštera na návštěvu, tak ona je ubytovala. Vždy říkala, že klášter jim hodně pomáhal.

» *Ubytovala i světské hosty, nebo jen klášterní?*

Když třeba za sestřičkami či chovankami někdo přijel, rodiče nebo příbuzní, tak přespávali tam u mé prababičky. Babička měla s dědou 3 děti, nejstarší byl můj otec. Ten se narodil v roce 1900. Potom byla holčička, ta se narodila 1903, a další teta se narodila 1911. Tak to je ze strany otce.

Babička z matčiny strany pocházela z Doubravy u Nýřan. Ta měla osm dětí. Měli poměrně velké hospodářství, ale v roce 1904 vyhořeli. Naši měli ve stodole obilí, které chtěli vymlátit až po Novém roce, ale na statku začalo hořet a o všechno přišli. Děda potom šel v roce 1914 do války a už se nevrátil. A babička zůstala s dětmi a ještě se svojí maminkou na tom zadluženým hospodářství. Samozřejmě, nějak se to splácelo, ale maminka neměla zrovna lehký dětství. Šetřilo se všude, kde se mohlo. Maminka potom přišla sloužit sem do Chotěšova ke svojí tetě do hospody. A tady se potom poznali s mým otcem. Tak se v roce 1926 vzali a v roce 1927 se mi narodil bratr. Já se narodila v roce 1933.

» *A otec dělal co?*

Můj otec byl vyučený řezník, a když se s maminkou vzali, tak si tady v chotěšovském národním domě, který byl postaven asi v roce 1924, pronajali řeznictví

Interview

Mein Großvater wurde im Viertel Smíchov in Prag geboren. Er hatte die Bergmannsschule in Příbram absolviert und wurde dann in Chotěšov eingestellt. Dort hat er als Bergmann in einem ganz kleinen Manton-Schacht gearbeitet. Am 28. 8. 1918 gab es im Týnec-Schacht eine Explosion und elf Bergarbeiter kamen dabei ums Leben. Daher wurde der Großvater zu diesem Schacht als Oberbergmann verlegt.

Meine Großmutter stammte aus Kožlany und kam als zweieinhalbjähriges Mädchen mit ihrer Schwester hierher in dieses Kloster. Also, das Haus gehörte dem Kloster, wurde aber bewohnt. Mein Urgroßvater hatte als Bäcker für das Kloster gearbeitet. Er starb früh, so blieb die Urgroßmutter allein mit zwei Töchtern. Sie hat dann auch im Kloster gearbeitet. Immer wenn jemand ins Kloster zu Besuch kam, hat sie ihn dort untergebracht. Sie sagte immer, das Kloster hätte ihnen viel geholfen.

» *Hat sie neben den klösterlichen auch weltliche Gäste untergebracht?*

Zum Beispiel, wenn die Schwestern oder die Zöglinge Besuch hatten, Eltern oder Verwandte, dann haben sie bei meiner Urgroßmutter übernachtet. Die Oma und der Opa haben drei Kinder gehabt. Der älteste war mein Vater. Er ist 1900 geboren. Dann, 1903 kam ein Mädchen und meine zweite Tante wurde 1911 geboren. Also väterlicherseits.

Die Großmutter mütterlicherseits stammte aus Doubrava bei Nýřany. Sie hatte acht Kinder. Ihnen gehörte ein ziemlich großer Grundbesitz, aber der ist 1904 abgebrannt. Sie hatten in der Scheune Getreide, das sie im nächsten Jahr dreschen wollten, aber nach dem Brand haben sie alles verloren.

Der Großvater ist 1914 an die Front gerückt und kehrte nicht mehr zurück. So ist die Großmutter mit den Kindern und ihrer Mutter auf dem verschuldeten Grundbesitz geblieben. Natürlich hat man irgendwie alles abbezahlt, aber die Mutti hatte keine leichte Kindheit. Man hat gespart, wo es nur möglich war.

Die Mutti ist dann nach Chotěšov gekommen zu ihrer Tante um im Wirtshaus zu arbeiten. Und hier hat sie meinen Vater kennengelernt. Sie haben 1926 geheiratet und 1927 wurde mein Bruder geboren. Ich wurde 1933 geboren.

» *Und was hat Ihr Vater gemacht?*

Mein Vater war gelernter Metzger und als er meine Mutter geheiratet hat, haben sie hier im Nationalhaus Chotěšov die Metzgerei und das Wirtshaus gepachtet. Mein Vater war da der erste Wirt. Im Nationalhaus war unsere Familie bis 1928 und dann haben wir die Metzgerei und das Gasthaus an der Hauptstraße gemietet.

a hospodu. Můj otec tam byl první hospodský. V národním domě byla naše rodina v pronájmu do roku 1928, a potom si pronajali řeznictví a hospodu při hlavní silnici.

» **Jak probíhal život na takové hospodě?**

Já si to tak moc nepamatuji, protože v roce 1939 jsme dostali výpověď. U nás v hospodě se mluvilo jak česky, tak německy. Moje maminka neuměla česky. Mému bratrovi vždycky říkali, kterého hosta musí zdravít česky a kterého německy. Hospoda byla pořád plná, což asi někomu vadilo. Jednou přišel takový mladý kluk od Hitlerjugend a řekl otci, že musíme dát do okna označení, že jsme Češi. Tak to tam otec dal. Pak přišel jeden náš host, starší pán a zařval na otce: „*Co to tam máš v okně! Koukej to vyndat!*“ To byl Němec. Otec řekl: „*Ne strejdo.*“ To nebyl žádný příbuzný, ale oni si tak říkali. „*Ne, to tam musí zůstat.*“ A on na to: „*Ne, to tam tak nezůstane.*“ A sápal se a chtěl to strhnout, ale otec to zachránil.

» **Proč to chtěl strhnout?**

On říkal: „*Ty jsi jeden z nás.*“ Chtěl to strhnout, protože když tam bylo označení Tschechen, tak to znamenalo, aby tam lidi nechodili. Taky aby tam vojáci nechodili, protože ty nás neznali. On chtěl, aby to otec sundal, protože tady byl známý a oblíbený. Nechtěl, aby byl nějak ocejchovaný.

» **Otec se ale bál to sundat...**

Táta se bál to sundat. Otec tam tu ceduli hned nedal, protože tomu klukovi bylo asi 16 nebo 17 let. Ale on přišel druhý den znovu a říkal: „*Jak to že to tam není. Jestli to tam nedáte, tak uvidíte, co se vám stane.*“ Tak tam otec to označení dal. To byla taková výhružka. Potom jsme z hospody dostali výpověď.

» **Vy jste se narodila v roce 1933. Takže jste začala chodit do školy ještě před válkou?**

Já jsem šla do školy v roce 1939, to už česká škola byla zrušená. Můj bratr chodil do české školy, která potom byla zrušena. Potom si všechny tyto děti, co chodily do české školy, musely ten rok znovu zopakovat. A kdo se dobře učil, tak to zase přeskočil a šel potom správně do svého ročníku. Já jsem šla rovnou do německé školy. Tady v Chotěšově do obecní a potom po válce do český, do třetí měšťanky. Já jsem neuměla slovo česky.

» **Kolik vás bylo ve škole, když jste začínala v roce 1939?**

To nás bylo hodně, protože Chotěšov byla německá obec. Nemohu vám říct kolik. Byli jsme rozdělení na holky a kluky. V české škole jsme byli pohromadě. Ale ani ty německý kluky jsem moc neznala.

» **Wie ist das Leben in einem Wirtshaus abgelaufen?**

Ich erinnere mich nicht an viel, weil wir schon 1939 die Kündigung bekamen. Bei uns in Wirtshaus hat man sowohl tschechisch als auch deutsch gesprochen. Meine Mutti konnte kein Tschechisch. Zu meinem Bruder haben sie immer gesagt, welchen Gast er tschechisch und welchen deutsch begrüßen sollte. Die Kneipe war immer voll, das hat niemanden gestört.

Einmal ist ein Junge der Hitlerjugend gekommen und hat meinem Vater gesagt, wir müssten ein Schild ins Fenster hängen, dass wir Tschechen sind. Mein Vater hat es getan. Dann ist unser Gast, ein älterer Mann, gekommen und hat meinen Vater angebrüllt: „Was hast du da im Fenster? Tu das weg!“ Er war Deutscher. Der Vater hat geantwortet: „Nein Onkel.“ Es war keiner unserer Verwandten, aber sie haben sich so genannt. „Nein, das muss so bleiben.“ Und er wieder: „Nein, das bleibt da nicht.“ Er hat sich vorgedrängt, um es herunterzureißen, aber Vater hat es verhindert.

» **Warum wollte er es abreißen?**

Er hat gesagt: „Du bist einer von uns.“ Er wollte das herunterreißen, weil die Bezeichnung „Tschechen“ zeigen sollte, dass die Leute nicht hineingehen sollten. Das galt auch für die Soldaten, weil sie uns nicht gekannt haben. Er wollte, dass Vater es abnimmt, weil er hier bekannt und beliebt war. Er wollte nicht, dass er irgendwie „gebrandmarkt“ wird.

» **Der Vater hat aber Angst gehabt, es herunterzureißen...**

Der Vater hat Angst gehabt, es herunterzureißen. Er hat nur das Schild dort nicht sofort angehängt, weil der Junge erst 16 oder 17 Jahre alt war. Aber er ist am nächsten Tag wieder gekommen und hat gesagt: „Wieso hängt es nicht da? Wenn Sie es nicht aufhängen, dann werden Sie schon sehen, was passiert.“ So hat der Vater das Schild aufgehängt. Es war eine Drohung. Später wurde uns der Gasthof gekündigt.

» **Sie sind 1933 geboren. Also haben Sie schon vor dem Krieg die Schule besucht?**

Ich bin 1939 in die Schule gekommen. Da war die tschechische Schule schon abgeschafft. Mein Bruder hatte noch die tschechische Schule besucht, die dann abgeschafft wurde. Alle Kinder aus der tschechischen Schule mussten ein Jahr wiederholen. Und wer gut gelernt hat, konnte ein Jahr wieder überspringen und später in seine Klasse übertreten. Ich bin gleich in die deutsche Schule gekommen. Hier in Chotěšov in die Grundschule und dann, nach dem Krieg, in das dritte Schuljahr der tschechischen Hauptschule. Ich konnte kein Wort Tschechisch.

» **Wie viele sind Sie am Anfang in der Schule im Jahre 1939 gewesen?**

Wir waren viele. Weil Chotěšov eine deutsche Gemeinde war. Ich kann nicht genau sagen, wie viele. Wir sind in Mädchen- und Jungenklassen aufgeteilt worden. In der tschechischen Schule waren wir zusammen. Aber ich habe die deutschen Jungen nicht mal gekannt.

» **Können Sie sich an etwas aus der deutschen Schule erinnern? Hat es Ihnen Spaß gemacht?**

Wenn ich die Wahrheit sagen soll, ich habe nicht gut gelernt. Ich musste als erste in der Klasse nachsitzen.

» **Co si pamatujete z německé školy? Bavilo Vás to tam?**

Abych vám pravdu řekla, já jsem se moc dobře neučila. Byla jsem první ve třídě, která byla po škole.

» **A za co?**

My jsme měli takové lavice, kde se nahoře psalo a taky jsme měli takový šuplík, kam jsem si dávala aktovku. A já měla asi dlouhou chvíli, tak jsem na ni začala bubnovat. A paní učitelka Zimerová, starší, prošedivělá, dlouhá sukně, se ptala, kdo ruší. Samozřejmě že nikdo. Tak jsem po chvíli začala zase bubnovat a ona se už neptala, kdo ruší, a řekla: „*Tak a ty budeš po škole.*“ No tak budu po škole. Já jsem ani nevěděla, co to znamená. Až když jsme se potom měli seřadit u východu, říkala: „*Ne, ty tady zůstaneš, vyndej si...*“, už nevím co. Musela jsem něco psát, tak jsem začala brečet. Bylo to ale málo platný.

» **Paní učitelka byla přísná...**

Ano, ale spravedlivá.

» **A co Vás nejvíce bavilo ve škole? Jaký předmět?**

Asi počty, matematika. V české škole spíše sloh. Ve třetím ročníku na měšťance jsem na vysvědčení měla připsáno, že kvůli neznalosti češtiny mě nemůžou klasifikovat. Ve čtvrtém ročníku už nějaká ta čtyřka byla. Potom jsem chodila do JUKu, tam už to bylo jakžtakž.

Česká škola v Chotěšově, která byla otevřena v roce 1928.

—
Die Tschechische Schule in Chotieschau, die im Jahre 1928 eröffnet wurde.

» **Co je to JUK?**

To byla ještě jedna třída, ale ta nebyla povinná. Kdo chtěl, chodil do JUKu. Většinou to bylo pro ty, kteří chtěli jít dál do školy. A naši říkali, abych se ještě trochu

» **Und warum?**

Wir haben so Bänke gehabt, auf denen man schreiben konnte und auch ein Schubfach, wo ich meine Schultasche hineinlegen konnte. Wahrscheinlich habe ich mich gelangweilt und so habe ich angefangen auf dieser zu trommeln. Die Lehrerin, eine ältere, grauhaarige Frau mit einem langen Rock, hat gefragt, wer stört. Natürlich, war es niemand. Nach einer Weile habe ich wieder angefangen zu trommeln und sie hat nicht mehr gefragt, wer stört, und hat gesagt: „So und du wirst nachsitzen.“ Gut, ich werde nachsitzen. Ich habe nicht gewusst, was das bedeutet. Erst als wir uns dann beim Ausgang aufstellen sollten, hat sie gesagt: „Nein, du bleibst da, nimm ...heraus...“, ich weiß nicht mehr was genau. Ich musste etwas schreiben, und ich habe angefangen zu weinen. Es hat aber nicht geholfen.

» **Die Lehrerin war streng...**

Ja, aber gerecht.

» **Was hat Ihnen in der Schule am meisten Spaß gemacht? Welches Fach?**

Vielleicht Rechnen, Mathematik. In der tschechischen Schule dann mehr die Aufsätze. In der dritten Klasse an der Hauptschule wurde auf mein Zeugnis geschrieben, dass ich aufgrund meiner Tschechischkenntnisse nicht klassifiziert werden kann. In der vierten Klasse habe ich schon ein paar Vierer bekommen. Später habe ich JUK besucht und das war schon akzeptabel.

Podoba
školy dnes
(2012).

—
Heutige
Schule
(2012).

» **Was ist JUK?**

Das war noch eine Klasse, aber keine Pflichtklasse. Wer wollte, hat JUK besucht. Die meisten wollten danach noch weiter studieren. Meine Eltern haben sich gewünscht, dass ich noch etwas lerne. Daher war ich auch dabei. Wir waren wenige. Nur neun Mädchen und zwölf Jungen. Das war 1949 nach der Hauptschule.

něco naučila. Tak jsem tam chodila také. Bylo nás tam málo. Jen devět děvčat a asi dvanáct kluků. To bylo po měšťance v roce 1949.

» ***Jak jste vnímala okupaci a válku?***

Já jsem narozená 17. listopadu 1933, takže mně nebylo ani šest let, když válka začala. Já jenom vím, že nahoře, kde jsme bydleli, byla silnice plná lidí. Hudba hrála. Víc si nepamatuji.

» ***Čím se rodiče za války živili?***

My jsme se museli v říjnu 1939 vystěhovat z hospody. A můj otec zdědil tady to všechno, co vidíte. Tenhle barák zdědil po své tetě. Ta byla sestrou babičky a neměla žádné děti. Dala to otcí, ještě než se oženil. Takže naši věděli, kam jít. Tady to bylo hospodářství, které mělo tak 10 hektarů, a dalších 5 hektarů si pronajímali. V roce 1939 bylo plno lidí, kteří neměli kam jít. Někteří taky odešli do vnitrozemí, protože tady nebyla česká škola.

» ***Měli jste tu nějaká zvířata?***

My jsme měli koně, krávy, my měli všechno. Tady v té místnosti, kde sedíme, spal kočí. Po první světové válce se v Chotěšově stavěly celé Slovany, a proto potřebovali povoz na cihly, písek, nevím, co všechno. A to naši vozili. Táta to organizoval. Takže náš otec byl od rána do noci pořád na nohou, jak nahoře musel řídit hospodu a řeznictví, tak taky tady dole hospodářství. Jak začala válka, musel kočí hned na vojnu a už se nevrátil. Táta tedy musel jezdit s koňmi sám a služka, kterou měli v hospodě, ta nechtěla na hospodářství dělat. Otcí bylo tenkrát 39 a matce 36 let a museli začít úplně jiný život.

» ***Vy jste na statku pomáhala?***

Nechci se moc chlubit, ale vlastně už od dětství jsem musela začít. Co jsem dělala? Práci, která se týkala hospodářství. Museli jsme si vypěstovat sami kuřata a husy. Dostala jsem příkaz od rodičů, že když přijdu ze školy, tak je musím nakrmit. Už jako malá holčička. Husy jsem musela pást tady nahoře na Kellerbergu (Sklepní vrch). Takže určitý povinnosti začaly, když už jsem byla malá holka, a to se pak táhlo celý život.

» ***Chodila jste husy pást sama, nebo vás chodilo více?***

Za války nás chodilo víc, ale po válce už nikdo. Já už taky moc ne, protože jsem byla větší a musela jsem na pole.

» ***V kolik hodin jste ráno vstávali?***

Do školy tak kolem sedmé hodiny. Když už jsem do školy nechodila, tak i v pět.

» **Wie haben Sie die Besetzung und den Krieg wahrgenommen?**

Ich bin am 17. November 1933 geboren, also war ich nicht ganz sechs Jahre alt, als der Krieg begonnen hat. Ich weiß nur, dass oben, wo wir gewohnt haben, die Straße voll mit Menschen war. Die Musik hat gespielt. An mehr erinnere ich mich nicht.

» **Wovon haben Ihre Eltern während der Kriegszeit gelebt?**

Im Oktober 1939 wurden wir gezwungen das Wirtshaus auszuräumen. Alles, was Sie hier sehen, hat mein Vater geerbt. Das Haus von seiner Tante. Sie war die Schwester der Großmutter und hatte keine Kinder. Sie hat es meinem Vater noch vor seiner Hochzeit übergeben. Also, die Eltern haben gewusst, wohin. Hier war ein Grundbesitz mit 10 ha und weitere 5 ha haben sie gemietet. Im Jahre 1939 gab es viele Leute, die nicht wussten, wohin. Manche sind ins Landesinnere gezogen, weil hier keine tschechische Schule war.

» **Haben Sie hier auch Tiere gehalten?**

Wir haben Pferde, Kühe gehabt, alles. In diesem Raum, wo wir jetzt sitzen, hat der Kutscher geschlafen.

Nach dem Ersten Weltkrieg wurde in Chotěšov das ganze Gebiet Slovany gebaut und es waren Fuhrwerke nötig für Ziegel, Sand und ich weiß nicht mehr für was alles. Und wir haben es gefahren. Der Vater hat es organisiert. So war unser Vati von morgens bis abends auf den Beinen, er musste sowohl oben den Gasthof und die Metzgerei als auch hier unten den Grundbesitz leiten. Als der Krieg angefangen hat, musste der Kutscher an die Front und ist nicht mehr zurückgekehrt. Der Vater musste selber mit den Pferden fahren. Die Magd, die im Wirtshaus geholfen hat, wollte nicht auf dem Bauernhof arbeiten. Der Vater war damals 39 und die Mutter 36 Jahre alt und sie mussten ein ganz anderes Leben beginnen.

» **Haben Sie auf dem Bauernhof mitgeholfen?**

Ich will nicht viel angeben, aber ich musste eigentlich schon in meiner Kindheit anfangen. Was habe ich gemacht? Die Arbeit, die man auf einem Bauernhof macht. Wir mussten selber Hühner und Gänse züchten. Ich habe von meinen Eltern gesagt bekommen, dass ich sie füttern müsse, bevor ich zur Schule gehe. Und das schon als kleines Mädchen. Die Gänse musste ich hier oben auf dem Kellerberg weiden. Ich habe schon als kleines Mädchen viele Pflichten gehabt und das hat sich dann durch mein ganzes Leben gezogen.

» **Habt ihr die Gänse gemeinsam mit anderen weiden lassen?**

Während des Krieges waren wir mehrere, aber nach dem Krieg war keiner von denen mehr da. Ich auch nicht. Da ich schon größer war, musste auf dem Feld arbeiten.

» **Um wie viel Uhr sind Sie aufgestanden?**

Zur Schule so um 7 Uhr. Als ich die Schule nicht mehr besucht habe, auch um 5 Uhr. Da haben wir den Bauernhof gehabt. Später gab es die JZD (LPG), dann den Staatshof und die Milch musste schon manchmal um halb sechs fertig sein. Wir sind also sogar um vier Uhr morgens aufgestanden.

To jsme měli hospodářství. Pak bylo JZD a potom státní statek, a to někdy už muselo být v půl šestý připravené mléko. Takže jsme vstávali třeba ve čtyři hodiny.

» **Měli jste za války nějaké problémy, když vás v té hospodě označili za Čechy?**

Víte, můj děda vždycky říkal: „*Jsou jen dvojí lidi na světě, zlí a dobří.*“ A já bych řekla, že ty obojí byli mezi Čechy a Němci všude. Mezi Čechy byly taky problémy. Po roce 1945 moje maminka, která byla Němka, zůstávala doma. Táta jezdil každý den na šachtu a jednou sem přijeli kontrolovat obilí. Já jsem byla ve škole, jenomže mami neuměla česky, a oni si mysleli, že jsou tady ještě Němci. Takže když jsem přišla ze školy, na dvoře stálo auto s vojáky, kteří to tu hlídali. Tak jsem šla dovnitř a tady byl jeden voják a ptal se mě, jestli tu bydlím. Já řekla že jo, a tak mě pustil dovnitř. Nahoře bydleli prarodiče. Mami už mezitím poslala souseda na kole pro tátu na šachtu, tak táta přijel. Mezitím vojáci vyházelí všechny věci ze skříně. My jsme měli spoustu věcí ještě z hospody, třeba štos ubrusů. Asi si mysleli, že je to po Němcích. Tak všechno vyhodili. Otec jim to taky nějak neuměl vysvětlit, tak potom poslal pro starostu, což byl starousedlík, který nás znal. Starosta přišel zrovna, když chtěli, abychom otevřeli psací stůl, kde jsme měli vkladní knížky, peníze a všechny papíry. Táta tedy chtěl od nich potvrzení. Potom ukázal jeden papír, jak jsme se museli za války označovat Tschechen. Řekl jim: „*Víte, jakou mi děláte ostudu? V roce 1939 jsem musel pryč z hospody, že jsem Čech...*“

» **To nebyli místní?**

Ne, nebyli. Přišli z okresu Stříbro. S místními jsme neměli žádný problémy.

» **A to bylo hned po válce?**

To bylo v té době, ještě než šli Němci do odsunu. Protože ten soused, co jel pro tátu na kole na šachtu, tak tu ještě byl. Ten šel pak na odsun. Takže těsně po válce, v roce 1945, možná v roce 1946. Tady odsud šli Němci v roce 1946, alespoň moje teta.

» **Od vás z rodiny šel taky někdo do Německa?**

Tetička zemřela v roce 1935, když jí bylo 32 let. Měla jednu desetiletou dceru. Ti šli potom na odsun, protože strejda byl Němec a manžel druhé tety, ta měla tři malé děti, byl taky Němec. On byl v Itálii v zajetí. Ta šla také na odsun. To víte, pro moje prarodiče to nebylo jednoduchý. Já jsem si vždycky myslela, že moji rodiče to měli také těžký. Ale my jsme vždycky drželi pohromadě. Ale moji prarodiče jednu dceru ztratili a druhá dcera šla s třemi malými dětmi na odsun. A nevědělo se kam. Z máminy strany šli také na odsun. Do východního Německa. Napřed do vnitrozemí, kde dělali na statku někde u Čáslavi, a potom šli do

» **Haben Sie ihr während des Krieges Probleme damit gehabt, im Wirtshaus als Tschechen bezeichnet zu werden?**

Wissen Sie, mein Großvater hat immer gesagt: „*Es gibt zweierlei Leute auf der Welt, die Guten und die Bösen.*“ Ich würde sagen, von beiden gab es unter den Tschechen und den Deutschen welche. Mit den Tschechen gab es auch Probleme. Nach 1945 ist meine Mutti, die eine Deutsche war, zu Hause geblieben. Der Vater ist täglich zum Bergwerk gefahren und einmal ist jemand gekommen, das Getreide zu kontrollieren. Ich war in der Schule, meine Mutti konnte ja kein Tschechisch und sie dachten, dass hier noch Deutsche sind. Als ich von der Schule kam, stand im Hof ein Wagen mit Soldaten, die alles kontrolliert hatten. Ich bin rein gegangen und da war ein Soldat, der mich gefragt hat, ob ich hier wohne. Ich habe bejaht und er hat mich rein gelassen.

Oben haben die Urgroßeltern gewohnt. Die Mami hat schon einen Nachbarn mit dem Fahrrad geschickt, meinen Vater vom Bergwerk abzuholen und der ist dann gekommen. Inzwischen haben die Soldaten alle Sachen aus dem Schrank rausgeworfen. Wir haben noch viele Sachen von der Gaststätte gehabt, zum Beispiel einen ganzen Stapel Tischdecken. Vielleicht haben sie gedacht, dass es noch von den Deutschen ist. So haben sie alles weggeworfen. Der Vater konnte es ihnen auch nicht erklären, so hat er jemanden zum Bürgermeister geschickt, der ein Alteingesessener war und uns gekannt hat. Der Bürgermeister kam gerade in dem Moment, als sie uns aufgefordert haben den Schreibtisch aufzumachen, in dem wir Sparbücher, Geld und alle Dokumente hatten. Der Vater wollte, dass sie eine Genehmigung vorlegten. Dann hat er ihnen ein Dokument gezeigt, auf dem wir im Krieg als Tschechen bezeichnet wurden. Er hat ihnen gesagt: „*Wissen Sie, welche Schande das für mich ist? Im Jahre 1939 musste ich das Wirtshaus räumen, weil ich ein Tscheche bin...*“

» **Waren es keine Einheimischen?**

Nein. Sie sind aus dem Bezirk Stříbro gekommen. Mit den Einheimischen haben wir keine Probleme gehabt.

» **Und das ist gleich nach dem Krieg passiert?**

Es passierte, bevor die Deutschen ausgesiedelt wurden. Weil der Nachbar noch da war, der meinen Vater mit dem Fahrrad vom Schacht geholt hatte. Später wurde er vertrieben. Also gleich nach dem Krieg, im Jahre 1945, vielleicht 1946. Von hier sind die Deutschen 1946 gegangen, zumindest meine Tante.

» **Ist aus Ihrer Familie auch jemand nach Deutschland ausgewandert?**

Die Tante ist 1935 verstorben, sie war 32 Jahre alt. Sie hinterließ eine zehnjährige Tochter. Sie wurden dann ausgesiedelt, weil der Onkel ein Deutscher war. Der Ehemann der zweiten Tante, die drei kleine Kinder hatte, war auch ein Deutscher. Er wurde in Italien gefangen genommen. Die Tante wurde auch vertrieben. Wissen Sie, für meine Großeltern war es nicht einfach. Ich habe immer gedacht, meine Eltern hätten es schwer. Aber wir haben immer zusammen gehalten. Meine Großeltern haben eine Tochter verloren und meine andere Tante wurde mit drei kleinen Kindern vertrieben. Und man wusste nicht wohin. Die Verwandten mütterlicherseits wurden auch ausgesiedelt. Nach Ostdeutschland. Zuerst ins Landesinnere, wo sie auf einem Bauernhof bei Čáslav gearbeitet haben und dann nach Ostdeutschland. Also, wir haben hier nach dem Krieg niemanden

východního Německa. Takže my jsme tady po válce už neměli vůbec nikoho. Zůstali jsme jen my a děda s babičkou, kteří bydleli tady nahoře. Můj děda zemřel, když mu bylo 87 let, v roce 1959. Ten se ještě s dcerou a s vnoučaty sešel. Ale babička ne, ta zemřela v roce 1950.

» ***Jaké to pro Vás bylo, když jste šla do české školy? Říkala jste, že jste pořádně neuměla česky.***

Bylo to hrozné! Já jsem neuměla nic. Chodila jsem do kláštera, kde jeptišky češtinu učily. Ony vyučovaly i angličtinu a francouzštinu. Tam jsem chodila tak tři měsíce. Co jsem se mohla za tu dobu naučit? Dobrý den, třeba. Nebylo to lehký, ale musím říct, že mě ve třídě nikdo neodstrkoval. Po čase sem přišli maďarští Češi, které sem přesunuli, a ti mluvili taky spíš německy. A potom tu byli Němci, co tu zůstali. Jejich děti taky musely do školy. Ty měly zvláštní třídu a do té zvláštní třídy chodili Němci a Maďaři. Já už jsem tam nemusela. Ale na školu mám ty nejlepší vzpomínky. Žádné problémy jsem neměla.

» ***Jaké to bylo chodit do smíšené třídy?***

Já jsem v tom neviděla žádný rozdíl. Mám i dobré vzpomínky na učitele.

» ***Učitelé po válce byli noví...***

Úplně noví. Zpátky se vrátil jenom ředitel Hlaváč. Jeho rodiče tady postavili dům a žili tu. Jeho žena vyučovala mého bratra ve školce. Za války učit nemohli, byli ve vnitrozemí. Po válce se vrátili zpátky do svého domu.

» ***To byl tedy jeden ze starousedlíků, který se po válce vrátil. Bylo takových lidí hodně?***

Když to byli horníci, nebo byli už v penzi, tak ti tu zůstali za války. Měli tu domov. Ale ta paní učitelka učila češtinu, tak ti tu za války být nemohli. Nebo třeba policisté, ti šli také do vnitrozemí.

» ***A neměli ti Češi za války nějaké problémy? Vám přece sebrali hospodu?***

Já myslím, že to byla trochu závist, protože my jsme tam měli dobré řeznictví a hospodu. Za války sem jednou za tátou přišli a řekli mu, aby přišel na obecní úřad a vzal s sebou oprávnění, že může dělat povoznickou činnost. To bylo takový povolení, živnostenský oprávnění, že směl podnikat, že směl jezdit s koňmi. On vůbec nevěděl, co po něm můžou na úřadě chtít. Tam mu starosta oznámil, že jezdí o marku levněji než ti druzí. Ale ono to bylo jinak. Například na dolejší šachtu to bylo třeba za 5 marek a na jinou třeba za 3 marky. No a ti sedláci měli spolek, kde vyjednali, že to bude o marku dražší. Ale náš otec mezi ně nepatřil, ten to nevěděl. On se to tedy později dozvěděl, ale nechal si ty staré ceny. A kvůli

mehr gehabt. Nur wir sind da geblieben und die Großeltern, die hier oben gewohnt haben. Mein Opa ist 1959 mit 87 Jahren verstorben. Er konnte seine Tochter und seine Enkelkinder noch treffen. Aber die Oma nicht mehr, sie ist 1950 verstorben.

» **Wie war das, als Sie in die tschechische Schule gekommen sind? Sie haben erzählt, Sie konnten kein Tschechisch.**

Es war schlimm. Ich konnte nichts. Ich habe ein Kloster besucht, in dem die Nonnen Tschechisch unterrichtet haben. Sie haben auch Englisch und Französisch unterrichtet. Da war ich ungefähr drei Monate an der Schule. Was konnte ich in dieser Zeit lernen? Guten Tag, vielleicht. Es war nicht leicht, aber ich muss sagen, in der Klasse hat mich niemand abgelehnt. Mit der Zeit sind die ungarischen Tschechen hergekommen, die hierher umgesiedelt wurden und sie haben auch mehr Deutsch gesprochen. Und dann waren da auch die Deutschen, die geblieben sind. Ihre Kinder mussten auch in die Schule. Sie haben eine Sonderklasse gebildet und diese Sonderklasse wurde dann auch von Deutschen und Ungarn besucht. Ich besuchte sie aber nicht mehr. An die Schule habe ich die schönsten Erinnerungen. Ich habe keine Probleme gehabt.

» **Wie war das in der gemischten Klasse mit Jungs?**

Ich habe keinen Unterschied bemerkt. Ich habe auch schöne Erinnerungen an die Lehrer.

» **Die Lehrer nach dem Krieg waren neu...**

Ganz neu. Nur Herr Direktor Hlaváč ist zurückgekommen. Seine Eltern haben hier ein Haus gebaut und haben hier gewohnt. Seine Frau hat meinen Bruder im Kindergarten erzogen. Während des Krieges konnten sie nicht unterrichten, sie waren im Landesinneren. Nach dem Krieg sind sie in ihr Haus zurückgekehrt.

» **Das war also einer von den Alteingesessenen, die nach dem Krieg zurückgekommen sind. Waren es viele?**

Die Bergleute und Rentner sind schon während des Krieges da geblieben. Hier war ihre Heimat. Aber die Tschechischlehrerin konnte im Krieg nicht hier bleiben. Oder die Polizisten, sie sind auch ins Landesinnere gezogen.

» **Und die Tschechen haben keine Probleme gehabt? Ihnen wurde doch der Gasthof konfisziert?**

Ich glaube, es war auch ein bisschen Neid, weil wir eine gute Metzgerei und ein Wirtshaus hatten. Während des Krieges ist jemand gekommen und hat den Vater aufgefordert, das Gemeindeamt aufzusuchen und die Gewerbe genehmigung mitzubringen. Es gab Gewerbe genehmigungen, damit man ein Unternehmen betreiben konnte, etwa wie ein Pferde fuhrwerk. Er hat keine Ahnung gehabt, was man von ihm in der Behörde wollen könnte. Der Bürgermeister hat ihm mitgeteilt, er sei um eine Mark billiger als die anderen. Aber es war anders. Zum Beispiel zum unteren Schacht hat es 5 Mark gekostet, zu dem anderen beispielsweise 3 Mark. Die Bauern haben in ihrem Verein ausgemacht, dass es um eine Mark teurer wird. Aber der Vater hat nicht zu ihnen gehört. Er hat nichts davon gewusst und hat die alte Preise gehalten. Deswegen wurde ihm die Gewerbe genehmigung weggenommen und er durfte eine Zeit lang nicht fahren. Er durfte im Winter nicht fahren, aber im Frühling hat er die Genehmigung wieder

tomu mu vzali živnostenský list a potom nesměl nějaký čas jezdit. Přes zimu nesměl jezdit, ale na jaře mu ho zase vrátili. Mladí Němci museli na vojnu a ti staří by to asi nezvládli.

» ***Váš otec tedy jezdil na tu šachtu a zároveň pracoval v lese?***

Ne, my jsme měli potom jenom hospodářství a na šachtu jezdil pro uhlí a dříví horníkům, to byli Češi i Němci. V tom nebyl žádný problém. V lese dělal jenom půl roku, kdy nesměl jezdit.

Pohled na Chotěšovský klášter ze šedesátých let minulého století a dnes.

—
Blick auf das Chotieschauer Kloster in den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts und heute.

» ***A jak jste měli veliké hospodářství oproti ostatním? Střední, malé...***

Střední, řekla bych. Za války tady byli dva sedláci. Ten jeden se jmenoval Turnwald a ten druhý Smola. To byli ti největší. A potom byli ještě nějací, kteří měli třeba koně, jako náš otec. Ti dělali také povoznictví. A potom ti, co měli jen krávy.

» ***Říkala jste, že sem přijeli Maďaři, kteří zde obsazovali statky po Němcích...***

Ne statky, ti spíš chodili na šachtu. Na statcích tu byli Češi a Volyňáci. Ti byli zvyklí pracovat na statku.

» ***Vaši příbuzní, které odsunuli, měli své vlastní hospodářství?***

Moje teta, ta co zemřela, tak její muž byl úředník na šachtě. A druhá, co měla tři děti, tak její muž byl také řezník. Ti měli řeznictví. Do toho řeznictví přišel potom strejdovo učedník. Ten zemřel nedávno. Bylo mu 91 let. Nebyl místní, pocházel z Čelákov, ale u strýce se učil, spal tady. Jako by byl jejich. Dobře spolu vycházeli i po válce. Takže strýc mu to řeznictví vlastně předal. Můj děda měl pozemky na

bekommen. Die jungen Deutschen mussten an die Front und die alten hätten das alles vielleicht nicht geschafft.

» **Und Ihr Vater ist zum Bergwerk gefahren und hat gleichzeitig im Wald gearbeitet?**

Nein, wir haben dann nur den Bauernhof gehabt und im Bergwerk hat er Kohle und Holz für die Bergleute gefahren. Das waren Tschechen und Deutsche, da gab es kein Problem. Im Wald hat er nur ein halbes Jahr gearbeitet, während seines Fahrverbots.

» **Und was für einen Bauernhof haben Sie im Vergleich zu den anderen besessen? Einen mittelgroßen, kleinen...**

Ich würde sagen, mittelgroß. Während des Krieges waren hier zwei Grundbesitzer. Der eine hieß Turnwald, der andere Smola. Das waren die wichtigsten. Dann gab es solche, wie zum Beispiel, meinen Vater, die Pferde gehabt haben. Sie haben auch ein Fuhrwerk betrieben. Und dann solche, die nur Kühe hatten.

» **Sie haben gesagt, dass die Ungarn hier hergekommen sind, die die Bauernhöfe der Deutschen besetzt haben...**

Nicht die Bauernhöfe, sie haben mehr im Bergwerk gearbeitet. Auf den Höfen waren die Tschechen und die Wolhynier. Sie waren es gewohnt, auf einem Bauernhof zu arbeiten.

» **Und hatten Ihre vertriebenen Verwandten eigenen Grundbesitz?**

Meine Tante, die verstorben war, hatte Land, denn ihr Mann war Büroangestellter im Bergwerk. Und die Andere, die mit den Kindern, hatte auch Land, weil ihr Mann Metzger war. Sie haben eine Metzgerei betrieben. In die Metzgerei ist dann ein Lehrling gekommen. Der ist vor Kurzem verstorben. Er war 91 Jahre alt. Er war kein Einheimischer, er ist aus Čelákov gekommen, aber er hat beim Onkel gelernt, hier hat er geschlafen. Sie sind auch nach dem Krieg miteinander gut ausgekommen. Also, der Onkel hat ihm

Slovanech, protože počítal s tím, že můj táta tam postaví jednu řeznictví. Na těch pozemcích postavil dům. A když se teta vdávala, tak jí ten dům předal. Můj táta tam chtěl potom stavět řeznictví, ale nepovolili mu to, že je to klidová zóna. Potom si naši dům na řeznictví a hospodu pronajali. A moje teta si tam postavila ještě druhý dům. A to všechno potom po válce noví usedlíci zabrali.

» ***Jak Vaše rodina žila v Německu? Víte o tom něco?***

Ti od strejdy, toho řezníka, tam zase měli řeznictví a hospodu. Ti byli v západním Německu. Moje babička s tetou a strýcem šli na východ. On byl kovář, vyprávěl, že přežili tak, že tam dělal pro sedláky a dostával za to jídlo. Byla tam bída, velká bída, a hodně se kradlo. On měl sedm dětí, a říkal: „*My jsme přežili, protože jsem dělal tu kovařinu a chtěl jsem jenom jídlo pro těch sedm dětí.*“ A ten druhý strejda, to nevím, co dělal. Myslím, že v hospodářství. Ale nevím, komu to patřilo, jestli to byl statek...

» ***A vy jste se s nimi nestýkali?***

Stýkali. S východními i se západními.

» ***A byla jste se tam někdy podívat?***

Byla jsem tam taky. Já jsem byla třikrát na západě, když umřela teta a strejda. A předtím jsme tam jednou byli s bratrem.

» ***Ještě za komunistů...***

To bylo ještě za komunistů. Potom jsem tam byla ještě jednou, počtvrté. Můj strejda v té své hospodě od roku 1954 každý rok organizoval setkání Němců, kteří pocházeli odtud. Jenomže ti staří teď umírají, jsou nemocní, nebo to mají daleko, takže už neprijdou. A mladí o to už nemají zájem.

» ***A jezdili sem za Vámi už za komunistů, nebo po revoluci Vaši známi nebo třeba Vaše kamarádky?***

Kamarádky ne.

» ***Ale měla jste přece nějaké přátele v německé škole?***

Měla, ale oni tu už nikoho neměli, tak sem nejezdí. Jenom jednou, co si pamatuji. To byly akorát první volby po roce 1989 a já jsem tam byla jako přísedící a ještě jsem měla na starost bratrovu vnučku. Na chvíli jsem šla z volební místnosti ven a tam stály tři ženský. Jedna říkala: „*Já jsem Mici Hofmanová.*“ Tak tu jednu jsem poznala. Jenomže jsem s nimi nemohla moc dlouho mluvit, protože jsem musela zpět na ty volby. A potom už jsme se neviděly. Ta bydlela právě tady vedle. Tam jak jsou ty garáže, tak tam bydleli Češi. Jedna jejich dcera byla o rok mladší, než

eigentlich die Metzgerei überlassen. Mein Großvater besaß Grundstücke in Slovaný. Er hat damit gerechnet, dass mein Vater einmal dort eine Metzgerei baut. Auf einem Grundstück hat er ein Haus gebaut und als die Tante heiratete, hat er ihr das Haus überlassen. Mein Vater wollte dort noch eine Metzgerei bauen, aber man hat ihm das nicht erlaubt, weil es eine Ruhezone sei. Dann haben die Eltern ein Haus für die Metzgerei und das Wirtshaus gemietet. Aber meine Tante hat dort noch ein Haus gebaut. Und das alles haben die Zugewanderten nach dem Krieg eingenommen.

» **Wie hat Ihre Familie in Deutschland gelebt? Wissen Sie etwas davon?**

Der Onkel, der Metzger, hat dort wieder eine Metzgerei und ein Gasthaus betrieben. Sie waren in Westdeutschland. Meine Großmutter ist mit der Tante und dem Onkel in den Osten gegangen. Er war Schmied und hat erzählt, dass sie nur überlebt haben, weil er für die Bauern nur gegen Essen gearbeitet hat. Dort gab es Armut, große Not, es wurde viel gestohlen. Er hat sieben Kinder gehabt und hat gesagt: „*Wir haben überlebt, weil ich als Schmied gearbeitet habe und dafür nur Essen für meine sieben Kinder wollte.*“ Und der andere Onkel, ich weiß nicht, was er gemacht hat. Ich denke, er war auf dem Bauernhof. Aber ich weiß nicht, wem der gehört hat, also der Bauernhof...

» **Haben Sie keinen Kontakt gehabt?**

Doch, mit denen aus dem Osten, auch mit denen aus dem Westen.

» **Haben Sie sie irgendwann besucht?**

Ich war dort. Ich war dreimal im Westen. Als die Tante und der Onkel gestorben sind und vorher einmal mit meinem Bruder.

» **Noch zur Zeit der Kommunisten...**

Es war noch zur Zeit der Kommunisten. Da war ich noch einmal dort, zum vierten Mal. Mein Onkel hat jedes Jahr in seinem Wirtshaus ein Treffen für Deutsche organisiert, die von dort kamen. Aber die älteren sind entweder schon verstorben, liegen in Krankenhäusern oder wohnen so weit weg, dass sie nicht mehr kommen konnten. Und die jüngeren haben kein Interesse.

» **Wurden Sie während des Kommunismus oder nach der Wende von Ihren Bekannten oder vielleicht Ihren Freundinnen besucht?**

Von den Freundinnen nicht.

» **Aber Sie haben doch Freunde in der deutschen Schule gehabt?**

Ja, aber sie haben hier niemanden mehr gehabt, also sind sie nicht hergefahren. Nur einmal, soweit ich mich erinnern kann. Die erste Wahl fand nach 1989 statt und ich war als Beisitzerin dabei und musste mich noch um die Enkeltochter meines Bruders kümmern. Ich bin kurz aus dem Wahlraum gegangen und da standen drei Frauen. Eine hat gesagt: „*Ich bin Mici Hofmanová.*“ Die eine habe ich erkannt, aber ich konnte mich nicht lange unterhalten, weil ich zurück zur Wahl musste. Dann haben wir uns nicht mehr gesehen. Sie hat hier nebenan gewohnt. Dort, wo die Garagen sind, dort haben die Tschechen gewohnt. Eine ihrer Töchter war ein Jahr jünger als ich, die andere ein Jahr älter. An sie erinnere ich mich nicht gern. Während des Krieges haben wir gespielt, alles war in Ordnung. Später haben sie nicht mehr nebenan gewohnt,

jsem já, a druhá o rok starší. A na ty nemám dobrou vzpomínku. Celou válku jsme si hrály a vše bylo v pořádku. Oni tady vedle už potom nebydli, protože si po válce zabrali hospodářství. Pamatuji se, že já s mámou jsme nakládaly hnůj a táta s jedním vozem přijel a druhý odvezl, abychom ho naložili, a tenhle bývalý soused přišel a chtěl si od otce půjčit peníze a koupit kobyly, protože on tam měl jenom krávy. Táta mu půjčil s tím, že po žních mu to měl splatit. A po žních mu to taky splatil a vše bylo v pořádku. A čas šel dál. My jsme tehdy museli odevzdávat mléko. Jednou za čas, to nikdo nevěděl kdy, nám vzali vzorek a podle toho vzorku a hodnoty tučnosti jsme dostali mléko zaplacené. Tučnost mohla být všelijaká. Nejvyšší šarže tučnosti byla 4,50, ale to měl málokdo. Ale třeba tučnost 4,20 už byla pravděpodobnější. Vzorky se odevzdávaly v průhledných skleničkách se štítkem, kde se napsalo číslo domu. Odevzdali jsme mléko a výsledky ukázaly, že jsme ve vzorku měli asi jenom 1,8 tuku. Říkali jsme si, že to není možné. To je odstředěné mléko. Otec to vysvětloval tím, že se v těch nádobách nahoře usadila smetana a že to mléko dole nebylo tak tučné. My jsme to ale přelili do konví a vždycky to bylo v pořádku. Tak nám táta řekl, že příště musíme mléko víc šlehat, aby se tam netvořila ta horní smetanová vrstva. Podruhé, když se dělaly vzorky, tak to bylo zase takhle nízký. Otec se potom sebral a jel s nějakým panem Klášterkou, který měl ty vzorky na starost, do mlékárny. Jenže tenkrát ty vzorky nebral pan Klášterka, protože neměl čas, ale bral je tenhle náš bývalý soused. V mlékárně to všechno hlásili a říkali jim, že to není možné. V mlékárně jim pak vyhrožovali, že u nich se to nemůže stát, že se to mohlo stát jenom u nás a že kvůli nám naruší dvouletý nebo pětiletý plán. To už zavánělo kriminálem. Nevěděli jsme, co s tím. Někdo říkal, že na nás ušili boudu. My jsme si mysleli, že za tím stojí komunisti, kteří nás chtějí zničit. A potřetí, když se to stalo, tak jsem viděla, že ten bývalý soused vzal ty vzorky a něco tam napsal. Zdálo se mi, že do toho štítku nenapsal šestku a přemýšlela jsem, co tam napsal. My máme číslo popisné, které začíná šestkou, a mně přišlo, že tam šestku nenapsal. Tak já jsem to obešla a ptala se, která sklenička je moje a ta paní, která mléko zapisovala, řekla: „*Tohle je vaše.*“ Ale na té sklenici nebylo napsané naše číslo, ale bylo tam napsáno číslo domu toho našeho bývalého souseda. Najednou tam byl takový řev, ta paní začala křičet, ti sedláci, co tam ještě byli, se do něj taky pustili. Já jsem vzala nádoby na mléko a vyběhla jsem tam odtamtud pryč. On věděl, jaký problémy máme, a přesto si napsal na naše vzorky svoje číslo. A odevzdával svoje odstředivé mléko a napsal to na nás.

» ***On chtěl šidit, nebo vás přímo poškodit?***

Spíš škodit. On měl k těm vzorkům přístup, tak to takhle využil. Ale mělo to ještě dohru. Už když bylo JZD. To jsme museli všichni spolupracovat. Jednou jsme jeli pro krmení, otec s koňmi, a ten bývalý soused musel nakládat a já jsem hrabala.

sie haben nach dem Krieg einen Bauernhof besetzt. Ich erinnere mich, wie ich mit der Mutti Mist aufgeladen habe und der Vati einen Wagen weggefahren hat und einen anderen gebracht hat, damit wir aufladen konnten. Dieser damalige Nachbar ist gekommen und wollte Geld leihen, um eine Stute zu kaufen, weil er nur Kühe hatte. Der Vater hat ihm das Geld geliehen unter der Bedingung, dass er es nach der Ernte zurückzahle. Er hat es nach der Ernte zurückbezahlt und alles war in Ordnung. Und das Leben lief weiter.

Damals mussten wir Milch abgeben. Ab und zu, man hat nie gewusst wann, wurde eine Probe genommen und nach dem Milchfettgehalt wurde der Milchpreis bestimmt. Der Fettgehalt konnte verschieden sein. Die höchste Fettgehaltstufe war 4,50 aber so was gab es selten. Aber der Fettgehalt 4,20 war schon wahrscheinlicher. Die Proben wurden in durchsichtigen Gläschen mit einem Etikett mit der Hausnummer abgegeben. Wir haben die Milch abgegeben und nach dem Resultat hat unsere Probe nur eine Fettgehaltstufe von ungefähr 1,8 gehabt. Wir dachten, das ist doch unmöglich. Das ist Magermilch. Der Vater hat dafür eine Erklärung gefunden, nämlich dass sich die Sahne in den Gefäßen an die Oberfläche gesammelt hat und unten die Magermilch zurückgeblieben ist. Wir haben aber die Milch in die Kannen umgegossen und alles war immer in Ordnung. Also hat uns der Vater gesagt, wir müssen künftig die Milch mehr schlagen, damit sich die obere Sahneschicht nicht bildet. Das zweite Mal bei der Probe war der Fettgehalt wieder so niedrig. Also hat der Vater seine Sachen gepackt und ist mit einem gewissen Herrn Klášterka, der sich um die Proben gekümmert hat, in die Molkerei gefahren. Die Proben hat damals jedoch nicht Herr Klášterka genommen, weil er keine Zeit hatte, sondern unser damaliger Nachbar. Sie haben in der Molkerei alles gemeldet und gesagt, dass es unmöglich sei. Es wurde ihnen gedroht, dass in der Molkerei kein Fehler passieren konnte, nur bei uns und dass wir den zwei- oder fünfjährigen Plan verletzen. Es war schon kriminell angehaucht. Wir haben nicht gewusst, was wir tun sollten. Jemand hat gesagt, man würde uns auf den Arm nehmen. Wir haben gedacht, dahinter steckten die Kommunisten, die uns fertigmachen wollten. Und bei der dritten Probenabgabe habe ich gesehen, dass der damalige Nachbar die Proben genommen hat und etwas darauf geschrieben hat. Es schien mir, er habe keine Sechs auf die Etikette geschrieben und ich habe überlegt, was er schreiben konnte. Unsere Hausnummer beginnt mit der Sechs und mir ist es so vorgekommen, als ob er keine Sechs geschrieben hat. So bin ich herumgegangen und habe gefragt, welches Gläschen mir gehört. Die Frau, die das aufgeschrieben hat, hat gesagt: *„Dieses ist ihres.“* Aber auf dem Glas war nicht unsere Hausnummer, sondern die Hausnummer unseres damaligen Nachbarn. Plötzlich gab es dort ein Schreien, die Frau hat geschrien und die Bauern, die dort standen, haben ihn auch angeschrien. Ich habe die Milchgefäße genommen und bin weggelaufen. Er hat gewusst, welche Probleme wir haben und hat trotzdem auf unsere Proben seine Nummer geschrieben. Und seine Magermilch hat er als unsere abgegeben.

» ***Wollte er euch reinlegen oder schädigen?***

Mehr schädigen. Er hatte Zugang zu den Proben, also hat er es ausgenutzt. Aber es gab noch ein Nachspiel. Als schon die JZD (LPG) existierte. Da mussten alle zusammenarbeiten. Einmal haben wir Futter geholt, der Vater mit den Pferden, der ehemalige Nachbar musste aufladen und ich habe gereicht. Mein Vater hat mit ihm geraucht und der Vater hat gesagt: *„Ich würde jetzt gern etwas wissen. Warum haben Sie es damals*

A otec a on spolu kouřili a táta říkal: „*Teď bych chtěl něco vědět. Proč jste nám to tenkrát takhle udělal?*“ A on říkal, že nám záviděl. Otec na to: „*Co jste záviděl? Vy jste viděl, jak jsme na statku za války museli začít znovu. Vy jste si mohl po válce zabrat hospodářství za pár korun.*“ On nám záviděl rodinu. Že to všechno klapě. On měl sedm dětí a ty nikdy nedělaly na poli. My jsme museli dělat na poli všichni.

» ***On asi nebyl původně hospodář, když si tady zabíral statek po válce?***

Ne, dělal jako zaměstnanec na statku, který patřil městu Plzeň. Tam byli správci. A zaměstnávali tam lidi, i jeho. Bydlel v domě, který je už zbouraný. Patřil ke klášteru. Z jedné strany bydlel on a z druhé bydleli Poláci, kteří na tom statku taky dělali. Ti měli malé děti, se kterými jsme si hráli, i když jsme si jazykově nerozuměli. Oni neuměli německy. Byli to polští zajatci.

» ***Poláci tady měli rodiny?***

To byla celá rodina. Ale bylo jich tam víc, jedna holčička byla ještě mladší než já. A potom tam byli chlapi...

» ***Na nucené práce...***

Ano, na nucené práce. My jsme tady u nás měli také zajatce. Tonda Višinského. To byl Ukrajinec. Měl tady u nás pokoj. Ten si k Polákům také chodil popovídat.

» ***A jaký byl?***

Hodný. On si se mnou hrál. Házet mě do výšky... Já tady mám... Je možná hloupost to říkat, ale...

» ***Co máte?***

Já tady mám jednu rostlinku tabáku. Snad vyrostě. A to je vzpomínka na našeho Tonda. Protože můj děda kouřil fajfku, můj táta a Tonda cigarety. Já nevím, kde to tenkrát Tonda sebral, ale přinesl semínka tabáku. Naši mu vyhradili kousek dvorku, kde si pěstoval tabák.

» ***Takže Vy tady pořád pěstujete jeho tabák?***

Jenom jeden. Jenže dříve byl asi takhle vysoký, a teď je takhle malý. Ale nechávám ho vždycky vysemenit, ono to asi nic jiného nepotřebuje. Je to taková vzpomínka na Tonda.

» ***A to je tedy pořád ten samý tabák?***

Ano, to je ten samý. Sám se vysemenil. Byly dva, ale ten jeden už byl celý ohnutý, tak jsem ho vyhodila. Ale tady ten nechám, protože už zase začíná semenit.

getan?“ Und er sagte, er hat uns beneidet. Der Vater hat erwidert: „*Was war da zu beneiden? Sie haben gesehen, wie wir während des Krieges auf dem Bauernhof von vorne anfangen mussten. Sie konnten den Grundbesitz nach dem Krieg für ein paar Kronen einnehmen.*“ Er hat uns um unsere Familie beneidet, dass alles so einfach läuft. Er hat sieben Kinder gehabt und sie haben nie auf dem Feld mitgeholfen. Wir mussten alle auf dem Feld arbeiten.

» ***Er war wahrscheinlich kein Bauer, als er den Bauernhof nach dem Krieg besetzt hat.***

Nein, er hat auf einem Gut, das zur Stadt Pilsen gehört hat, gearbeitet. Dort waren Verwalter und sie haben Leute eingestellt, und ihn. Er hat in einem Haus gewohnt, das schon abgerissen ist. Das hat zum Kloster gehört. Auf der einen Seite hat er gewohnt, auf der anderen Polen, die auch auf dem Gut gearbeitet haben. Sie haben kleine Kinder gehabt, mit denen wir gespielt haben, obwohl wir uns sprachlich nicht verstanden haben. Sie konnten kein Deutsch. Das waren polnische Gefangene.

» ***Haben die Polen dort Familie gehabt?***

Das war nicht die ganze Familie. Sie waren mehrere, ein Mädchen war noch jünger als ich. Und dann waren dort Männer...

» ***Zur Zwangsarbeit verurteilt?***

Ja, zur Zwangsarbeit. Bei uns war auch ein Gefangener. Tonda Višíncký. Er war ein Ukrainer. Er hat bei uns ein Zimmer bewohnt. Er ist zu den Polen zum Plaudern gegangen.

» ***Und wie war er?***

Er war nett. Er hat mit mir gespielt. Er hat mich hochgeworfen...ich habe hier...es ist vielleicht Unsinn, das zu sagen, aber...

» ***Was haben Sie da?***

Ich habe hier eine Tabakpflanze. Vielleicht wird sie wachsen. Es ist eine Erinnerung an unseren Tonda. Mein Großvater hat gerne Pfeife geraucht, mein Vater und Tonda Zigaretten. Ich weiß nicht, woher Tonda das damals bekommen hat, aber er hat Tabaksamen mitgebracht. Die Eltern haben ihm ein Stück Erde auf dem Hof zugeteilt, wo er Tabak angebaut hat.

» ***Also, Sie pflanzen hier immer noch seinen Tabak an?***

Nur eine Pflanze. Nur früher war er ungefähr so groß und jetzt ist er so klein. Aber ich lasse ihn immer aussamen, mehr braucht er nicht. Das ist so eine Erinnerung an Tonda.

» ***Und das ist immer noch der gleiche Tabak?***

Ja, immer noch der gleiche. Er hat sich selbst ausgesamt. Es waren zwei, aber die andere Tabakpflanze war schon verkümmert, also habe ich sie weggeworfen. Aber diese lasse ich da, weil sie wieder Samen kriegt.

» ***A on po válce odešel?***

Ano, šel hledat svou rodinu. On měl dvě děti, kluka a holku, a vůbec o nich nic nevěděl. Někdy dostal nějaký dopis, ale bylo to psané azbukou, takže jsme tomu nerozuměli. Ale vím, že měl v Doubravě, odkud naše mamí pocházela, nějaké své krajany. Bylo jich tady víc.

» ***On byl voják, tedy zajatec, nebo sem přišel na nucené práce?***

To nevím. Víím jen, že otec tenkrát musel do Dobřan, protože chtěl, aby nám někdo pomohl. Otec nevěděl, jak se s nimi má domluvit. Tonda ale uměl trochu česky. Odkud přímo byl, nevím. Mě to tenkrát nezajímalo.

» ***A ti Poláci také odešli?***

Ano. Všichni odešli, tam na statku jich bylo víc, všichni šli.

» ***Vy jste po válce, když všechny odsunuli, tady dělali sami?***

Ano, pomáhala nám babi. Ona nebyla příbuzná, ale pomáhala tady celá léta. Nikoho neměla, jen jednu dceru, která šla do Německa. Jinak nikoho neměla. My jsme se o ní starali a ona nám pomáhala. A potom tady byli ještě jedni manželé. To byli Němci. To nebylo jako dnes. Když jede kombajn, tak za jeden den je i vymláčeno. Ale u nás začínaly žně okolo svatý Anny, to bylo 24. června, a skončily před naší poutí 8. září. Muselo se sekat, sice s koňmi, ale stejně. Musely se stavět snopy a všechno možný. Na voze byl jeden člověk a otec mu podával snopy. Potom to přivezli sem k nám. Já jsem byla na voze a rozhazovala snopy na mlátičku. Potom tam byla babi, tak to už byli čtyři. U obilí byl můj bratr, který ho nosil tady přes dvůr na půdu, což bylo dvakrát šestnáct schodů. A potom s námi byly ještě dvě ženský, mamí pro všechny vařila. Osm lidí bylo zaměstnaných... No a ono se dnes řekne, že není práce. Ale když vezmu, jak dlouho u nás trvaly ty žně a kolik lidí bylo zaměstnaných. Dneska to kombajn vezme za chvíli.

» ***A ta mlátička byla vaše, nebo obecní?***

Ta byla naše. Otec ji ještě koupil v roce 1945 od jednoho pána ze Stodu.

» ***To asi nebyla úplně běžná záležitost mít mlátičku, že?***

Tady byly jenom menší mlátičky.

» ***Jak dlouho jste ještě hospodařili, než jste museli do družstva?***

Asi v roce 1951 nebo v roce 1952 se zakládalo družstvo. Potom v roce 1953 byla měnová reforma, a tak se to rozpadlo, protože nebyly peníze a družstvo stejně za nic nestálo.

» **Und Tonda ist nach dem Krieg weggegangen?**

Ja, er ist gegangen, um seine Familie zu suchen. Er hat zwei Kinder gehabt, einen Jungen und ein Mädchen und hat von ihnen gar nichts gewusst. Manchmal hat er einen Brief bekommen, der aber kyrillisch geschrieben war, wir konnten es nicht lesen. Aber ich weiß, dass in Doubrava, woher meine Mutti stammt, einige seiner Landsleute waren. Es gab dort mehrere.

» **Er war ein Soldat, also ein Gefangener oder wurde er zur Zwangsarbeit verurteilt?**

Das weiß ich nicht. Ich weiß nur, dass mein Vater damals in Dobřany jemanden als Hilfe gesucht hat. Der Vater wusste nicht, wie er sich mit ihm verständigen sollte. Tonda aber konnte ein bisschen Tschechisch. Woher er genau gekommen ist, weiß ich nicht. Das hat mich damals nicht interessiert.

» **Und sind die Polen auch ausgewandert?**

Ja. Alle sind fortgegangen, dort auf dem Gut waren mehrere, alle sind gegangen.

» **Als die anderen nach dem Krieg vertrieben wurden, haben Sie hier allein gearbeitet?**

Ja, die Omi hat uns geholfen. Sie war keine Verwandte, aber sie hat hier die ganzen Jahre ausgeholfen. Sie hat niemanden mehr gehabt, nur eine Tochter, die nach Deutschland gezogen ist. Sonst hat sie keinen gehabt. Wir haben uns um sie gekümmert und sie hat uns geholfen. Und dann war da noch ein Ehepaar. Sie waren Deutsche. Das war anders als heute. Wenn heutzutage ein Mähdrescher fährt, ist die Arbeit an einem Tag auch erledigt. Aber bei uns hat die Erntezeit schon am Tag der Hl. Anna begonnen, das war am 24. Juli, und endete vor der Kirchweih am 8. September. Man musste mähen, zwar mit Pferden, aber trotzdem. Wir mussten Garben bauen und alles mögliche. Ein Mann ist auf dem Wagen gestanden und der Vater hat ihm die Garben gereicht. Dann wurden sie zu uns gebracht. Ich war auf dem Wagen und habe die Garben in die Dreschmaschine geworfen. Dann war noch Omi dabei, da waren wir schon zu viert. Beim Getreide war mein Bruder, der die Garben über den Hof zum Speicher getragen hat. Das waren zweimal sechzehn Stufen. Dann haben noch zwei Frauen geholfen und die Mutti hat für alle gekocht. Acht Leute waren beschäftigt...und heute sagt man, es gäbe keine Arbeit. Wenn ich vergleiche, wie lange die Erntezeit gedauert hat und wie viele Personen damit beschäftigt waren. Heute schafft das ein Mähdrescher im Nu.

» **Hat die Dreschmaschine Ihnen oder der Gemeinde gehört?**

Die hat uns gehört. Der Vater hat sie noch im Jahre 1945 von einem Mann aus Stod gekauft.

» **Das war nicht ganz üblich eine Dreschmaschine zu besitzen, oder?**

Hier gab es nur kleine Dreschmaschinen.

» **Wie lange haben Sie noch gewirtschaftet, bis Sie sich der Produktionsgenossenschaft anschließen haben müssen?**

Die Produktionsgenossenschaft wurde ungefähr 1951 oder 1952 gegründet. Dann 1953 kam die Währungsreform und sie wurde wegen Geldmangel aufgelöst. Es hat sowieso nichts getaugt.

» ***A vy jste nastoupili do družstva v roce 1952?***

Jistě, jinak to nešlo. Potom jsme hospodařili asi do roku 1958. A potom šlo všechno do státního statku, kde jsem dělala.

» ***Takže když se to družstvo rozpadlo, zase jste byli soukromníci. A do státního statku jste šli dobrovolně, nebo vás přinutili?***

Copak tenkrát bylo dobrovolné?

» ***Když jste byli v družstvu, tak formálně jste statek vlastnili, ale poté vám vlastně všechno sebrali...***

Když bylo družstvo, tak naše krávy šly na ten největší statek, jak jsem o něm mluvila. A tam se potom chodilo dojit. V maštali jsme měli jenom telata.

» ***A když se to družstvo rozpadlo, tak se ty krávy zase vrátily zpátky k vám?***

Zase jsme si je vzali zpátky k nám a oni si zase vzali telata. Jenomže tu byl jeden problém. Některá telata měla tuberkulózu. Oni je sice očkovali a veterinář věděl, který mají tuberkulózu, ale my ne. My jsme měli zdravý dobytek. Ale přišla sem nějaká telata, která byla nakažená. Na nich asi nezáleželo, protože počítali s tím, že budou jen na maso. A když se potom šlo do státního statku, tak měla tuberkulózu všechna. A my jsme se ptali, jak je to možný. Zvěrolékař říkal, že se nakazila přes napáječky, které se měly vydezinfikovat, vybělit stáj a tak. Jenže my jsme to nevěděli, nás na to nikdo neupozornil. Když jsme si náš dobytek vzali zpátky, tak jsme ho měli asi pět let. A nakonec šel všechnen na maso. Státní statek to nemohl vzít.

» ***To nevádí, když se takové maso dá lidem?***

To nevím, jak se tohle řešilo.

» ***Vy jste absolvovala po válce českou školu, jak dlouho jste tedy ještě chodila do školy?***

Do roku 1948. Když mi bylo patnáct. Pak už jsem dělala na hospodářství.

» ***A nechtěla jste jít studovat dál?***

Ne, můj bratr, ten se pořád jenom učil. Mě to nebavilo.

» ***A bratr šel někam do školy?***

Můj bratr chtěl na vysokou školu, ale už se tam nedostal. Chodil na německou průmyslovku v Plzni. Bylo mu asi 18 let, když skončila válka. Po válce šel na českou průmyslovku a začínal od prvního ročníku. Po čtyřech letech chtěl jít studovat na vysokou školu, jenže jsme nepocházeli z dělnické rodiny, takže se nedostal

» *Und Sie sind 1952 in die Produktionsgenossenschaft eingetreten?*

Natürlich, es ging nicht anders. Dann haben wir noch bis 1958 den Hof betrieben. Später wurde alles verstaatlicht. Da habe ich dann auch gearbeitet.

Spořitelna
a záložna
v Chotěšově
před druhou
světovou
válkou.

—
Die Sparkasse
und die Dar-
lehenskasse in
Chotieschau
vor dem
Zweiten
Weltkrieg.

Dnes je zde
rodinný dům.

—
Heutzutage
befindet sich
hier ein Ein-
familienhaus.

z kádrového hlediska. Tak musel jít na vojnu. Na konci školního roku mu otec říkal: „Zůstaneš doma přes žně, pomůžeš nám a v říjnu půjdeš na vojnu a až se vrátíš, tak si můžeš najít nějakou práci, jakou budeš chtít.“ Tak šel a vrátil se v roce 1951. Vzal svoje vysvědčení a jel do Škodovky, protože tam někteří jeho kamarádi dělali. Ukázal jim vysvědčení, a oni na to: „Ano, my takové mladé lidi potřebujeme. Můžete si vybrat, jestli chcete do výzkumu, nebo někam jinam. Jenom potřebujeme Váš životopis. Napište si životopis a potom přijďte.“ Tak napsal životopis, a když tam přišel, říkal, že ta úřednice se ho snad lekla, když ho viděla. A neřekla nic. Psala, psala, potom vstala a odešla. Za chvíli měla její kolegyně, co seděla vedle, telefon. Položila telefon, šla k bratrovi a zeptala se ho: „Co chcete?“ „Já jsem tady ohledně práce“, odpověděl jí. Ještě se ho zeptala, odkud je. Když řekl, že z Chotěšova, tak ho poslala na pracovní úřad ve Stodě. Vůbec se s ním nebavili. Tak věděl, že je zle. Přišel domů, vzal kolo a jel do Stoda na pracovní úřad. Tam, když se představil, mu řekli, že mají volná místa ve státním statku, v cihelně a na šachtě. Táta mu říkal, že jestli má dělat na státním statku, tak bude dělat tady s námi. Tak nějaký čas tady s námi dělal. Jenomže když chodil do české školy, tak tam s ním chodil jeden jeho kamarád a ten se chtěl vyučit za války elektrikářem. Oba jeho rodiče byli Češi a on tu němčinu neovládal. Poprosil bratra, aby ho doučoval, aby ty zkoušky udělal. Ví, že když jsem vždycky přišla domů, tak mi říkali: „Nechod nahoru, jsou tam kluci a musí se učit.“ Toho elektrikáře udělal, a pracoval pak jako elektrikář ve fabrice v Holýšově. A když se dozvěděl, jaký má bratr problémy, přišel za ním a řekl mu, že by ho do té fabriky mohl protlačit. Tak tam bratr začal jako elektrikář. Můj bratr rád opravoval takové věci, jako jsou rádia a podobně. To se v Chotěšově už vědělo. Tak tam dělal elektrikáře a ještě chodil hrát fotbal. Měl tam jednoho kamaráda, který byl o něco starší než bratr a dělal v Plzni vedoucího skladu v Kovomatu. A tehdy přišly televize. Ten kamarád se ho jednou večer ptal, jestli si s tím ví rady. Brácha říkal, že televizi ještě nikdy neviděl, ale šel se podívat. Oni na ty televize někoho potřebovali, tak přešel k nim, a jezdil ještě potom na motorce stavět antény a podobně. Ale televize se strašně rychle rozšířily. Ví, že bratr ještě tady někoho doučoval. Potom byl zaměstnaný v Plzni v Televizní službě. A tam pracoval až do důchodu. Po nějakém čase tam přišel nějaký pán a ptal se po bratrovi. Ten se ho zeptal, co potřebuje. A on: „Potřebuji se s Vámi domluvit. Pojďte ven.“ Tak šel bratr ven, on to byl estébák. A chtěl spolupráci. Chtěl, aby jel do Německa, něco tam odvezl a zase něco přivezl. „Dostanete takovou kartičku“, říkal mu, „na hranicích nebudete mít žádné problémy a můžete si přivést, co chcete.“ Bratr řekl rozhodně „ne“. „Já, když pojedu do Německa, kde mám příbuzný, tak pojedu za příbuznými, ale ne tam něco vozit.“ Můj bratr o tom doma nikomu nic neřekl. Vyrukoval s tím až v roce 1968, protože ten pán nepřišel jednou, přišel vícekrát. A můj bratr potom dostal žaludeční problémy.

» *Also, als sich die Produktionsgenossenschaft aufgelöst hatte, sind Sie wieder selbständig geworden. Sind Sie freiwillig dem Staatsgut beigetreten oder sind Sie dazu gezwungen?*

Gab es damals überhaupt ein „freiwillig“?

» *Als Genossenschaftsmitglieder haben Sie den Bauernhof pro Forma besessen, aber später hat man alles konfisziert.*

Zur Zeit der Genossenschaft waren unsere Kühe auf dem größten Gut, von dem ich schon erzählt habe. Dort hat man gemolken. Bei uns im Kuhstall haben wir nur die Kälber gehalten.

» *Und als sich die Produktionsgenossenschaft aufgelöst hat, haben Sie die Kühe wieder zurückbekommen?*

Wir haben sie zurückbekommen und sie haben uns die Kälber wieder genommen. Nur gab es hier ein Problem. Manche Kälber haben Tuberkulose gehabt. Sie wurden zwar geimpft und der Veterinär wusste, welche Tuberkulose hatten, jedoch wir nicht. Unser Vieh war gesund. Aber es sind einige angesteckte Kälber dazugekommen. Es war vielleicht nicht wichtig, weil man damit gerechnet hat, dass sie bald geschlachtet werden. Als das Staatsgut sie dann übernommen hat, haben alle Kälber Tuberkulose gehabt. Und wir haben uns gefragt, wie das möglich war. Der Tierarzt hat gemeint, sie haben sich durch die Tränken angesteckt. Man sollte sie desinfizieren, den Kuhstall ausweissen und so weiter. Nur wir haben das nicht gewusst, niemand hat uns darauf hingewiesen. Nachdem wir unser Vieh zurückbekommen hatten, haben wir es ungefähr fünf Jahre gehalten. Zum Schluss hat man alle geschlachtet. Das Staatsgut konnte es nicht übernehmen.

» *Schadet es nicht, solches Fleisch den Menschen zu geben?*

Ich weiß nicht, was man damit gemacht hat.

» *Sie haben nach dem Krieg die tschechische Schule absolviert. Wie lange sind Sie also noch in die Schule gegangen?*

Bis 1948, da war ich 15 Jahre alt. Danach habe ich schon in der Wirtschaft gearbeitet.

» *Wollten Sie nicht weiter zur Schule gehen?*

Nein, mein Bruder hat immer nur gelernt. Mir hat das keinen Spaß gemacht.

» *Und hat ihr Bruder noch eine Schule besucht?*

Mein Bruder wollte an der Hochschule studieren, aber er wurde nicht mehr angenommen. Er hat die deutsche Fachschule in Pilsen besucht. Er war 18 Jahre alt, als der Krieg zu Ende war. Nach dem Krieg hat er an der tschechischen Fachschule wieder im ersten Schuljahr angefangen. Nach vier Jahren wollte er an die Hochschule gehen, aber laut der Kaderbeurteilung hatte er keine Chance, da seine Eltern eine Landwirtschaft hatten und keine Arbeiter waren. So musste er zum Militär gehen. Am Schuljahresende hat ihm der Vater gesagt: „Du bleibst in der Erntezeit noch zu Hause, hilfst uns und im Oktober kannst du zum Militär gehen und wenn du zurückkommst, kannst du dir eine Arbeit suchen.“ So ist er gegangen und 1951 zurückgekehrt. Er hat sein Zeugnis genommen und ist zur Firma Skoda gegangen, weil dort seine Freunde gearbeitet haben. Er hat das Zeugnis gezeigt und

Pohled
na klášter
z roku 1936.
V popředí
fotografie je
mlýn.

—
Blick auf das
Kloster im
Jahre 1936. Im
Vordegrund
steht eine
Mühle.

Pohled na
klášter v roce
2012.

—
Blick auf das
Kloster im
Jahr 2012.

» *To se odehrálo v šedesátých letech?*

Ano, bratr vždycky, když přišel ten estébák, řekl „ne“. Napřed mu ten chlap sliboval, že si může přivést vše, co chce. Potom už přitvrdil a začal: „*Máte rodinu, tak myslíte na rodinu.*“ Z toho začaly ty žaludeční problémy. Jednou ale v práci bratr nebyl a ten estébák zase přišel a jeden bratrovo kolega se naštvál a řekl: „*Co pořád chcete zrovna jeho? Já taky umím opravovat televize. Já přijdu, řekněte kam?*“ A ten estébák odešel a už se pak neukázal.

sie meinten gleich: *„Ja, solche Leute brauchen wir. Sie können in der Forschung anfangen oder wo Sie wollen. Nur, brauchen wir noch Ihren Lebenslauf. Schreiben Sie ihren Lebenslauf und kommen Sie wieder.“* Also hat er seinen Lebenslauf geschrieben. Später hat er dann erzählt, als er den Lebenslauf dort abgeben wollte, hat sich die Büroangestellte, die den Lebenslauf entgegengenommen hat, erschreckt. Sie hat nichts gesagt, sie hat geschrieben und geschrieben, dann ist sie aufgestanden und weggegangen. Später wurde ihre Kollegin, die neben ihr gesessen hat, angerufen. Sie hat aufgelegt, ist zu meinem Bruder gegangen und hat ihn gefragt: *„Was wollen Sie?“* *„Ich bin wegen der Arbeit da“*, hat er geantwortet. Dann hat sie noch gefragt, woher er käme. Als er erwidert hat: *„aus Chotěšov“* hat sie ihn zum Arbeitsamt in Stod geschickt. Sie haben mit ihm überhaupt nicht geredet. Er hat gewusst, dass etwas nicht stimmt. Er ist nach Hause gekommen, hat sein Fahrrad genommen und ist zum Arbeitsamt nach Stod gefahren. Dort wurde ihm bei seiner Vorstellung gesagt, dass es freie Stellen nur auf dem Staatsgut, in der Ziegelei und im Bergwerk gibt. Der Vater hat gemeint, wenn er auf einem Gut arbeiten soll, kann er gleich bei uns bleiben. So hat er einige Zeit bei uns gearbeitet. Aber ein Freund aus der tschechischen Schule wollte während des Krieges Elektriker lernen. Seine Eltern waren Tschechen und er konnte kein Deutsch. Er hat meinen Bruder um Nachhilfe für die Prüfung gebeten. Ich weiß noch, immer wenn ich nach Hause gekommen bin, haben die Eltern gesagt: *„Geh nicht hoch, dort sind die Jungen und müssen lernen.“* Er hat die Prüfung bestanden und hat dann als Elektriker in einer Fabrik in Holýšov gearbeitet. Als er erfahren hat, welche Schwierigkeiten mein Bruder hat, ist er zu ihm gekommen und hat ihm angeboten in der Fabrik ein gutes Wort für ihn einzulegen. So hat mein Bruder dort als Elektriker angefangen. Mein Bruder hat gern so Sachen wie Radios repariert. Das hat man schon in Chotěšov gewusst. Also hat er dort als Elektriker gearbeitet und auch noch Fußball gespielt. In Pilsen hatte mein Bruder einen Freund, der ein bisschen älter war als er, und der als Leiter im Lager in Kovomat gearbeitet hat. Und damals sind Fernseher aufgekommen. Sein Freund hat ihn einmal am Abend gefragt, ob er ihm helfen könne. Mein Bruder hat gesagt, er habe noch keinen Fernseher gesehen, aber er könne ihn sich ja einmal anschauen. Sie haben jemanden für die Reparatur von Fernsehgeräten gebraucht, also hat er bei ihnen angefangen und ist zusätzlich noch mit dem Motorrad herumgefahren um Antennen zu montieren. Die Fernsehgeräte haben sich sehr schnell verbreitet. Ich weiß noch, dass mein Bruder da noch jemanden angelernt hat. Dann war er im Fernsehdienst Pilsen beschäftigt. Dort hat er bis zur Rente gearbeitet. Nach einiger Zeit ist ein Mann gekommen und hat sich nach meinem Bruder erkundigt. Mein Bruder hat gefragt, was er braucht. *„Ich muß Sie sprechen, kommen Sie heraus.“* Also ist mein Bruder hinausgegangen, doch das war einer von der Stasi. Er wollte, dass mein Bruder mit ihnen zusammenarbeitet. Er wollte, dass er nach Deutschland fährt, etwas hinbringt und etwas wieder zurück. *„Sie bekommen eine Karte,“* hat er gesagt, *„an der Grenze werden Sie keine Probleme haben und Sie dürfen mitbringen, was Sie wollen.“* Der Bruder hat entschlossen gesagt: *„Nein. Wenn ich schon nach Deutschland fahre, wo meine Verwandten sind, dann werde ich sie besuchen und nicht etwas schmuggeln.“* Mein Bruder hat zu Hause davon nichts erzählt. Erst 1968, weil der Mann bei ihm nicht nur einmal war, sondern mehrmals. Und mein Bruder hat dann Magenprobleme bekommen.

» **Ist das in den 60er Jahren passiert?**

Ja, mein Bruder hat immer, wenn die Stasi gekommen ist, *„nein“* gesagt. Am Anfang hat ihm der Mann versprochen, er kann alles mitbringen, was er will. Dann wurde er här-

» *Myslíte si, že to byla jen provokace? Že ho chtěli sebrat? Nebo chtěli, aby vozil nějaké dokumenty?*

Oni chtěli, aby dělal špionáž.

» *A proč si vybrali zrovna Vašeho bratra?*

Protože bratr uměl česky i německy. Měl tam příbuzné a mohl by říkat, že jede za příbuznými. Tak se tam mohl sejít s někým od nich a předat nějaký dokumenty.

» *Myslíte si, když se vrátím zpátky, že to byl důvod, proč se nemohl dostat na vysokou školu?*

Ne, to bylo mnohem později. Bratr vyšel ze školy v roce 1949 a tohle se stalo v šedesátých letech, kdy byl zaměstnán u Televizní služby.

» *Já vím, jen jestli tam nemohla být spojitost. Když říkáte, že jste nebyli z dělnické rodiny, ale byli jste zemědělci.*

Ano, malí zemědělci tenkrát s komunisty taky nebyli zadobře. Protože nám vlastně všechno vzali. Moji rodiče bez odpočinku dělali pořád na hospodářství. Jistě, nikdy jsme neměli nějakou bídu, ale čas nikdy nebyl. A potom jsme vlastně ztratili úplně všechno. Státní statek všechno vzal.

» *Takže vy jste s komunisty nesouhlasili. Nikdo z rodiny nebyl ve straně?*

Ne, nikdy.

» *Jak to nesli rodiče, když jste museli odejít do státního statku?*

To víte, lehké to nebylo.

» *Vaši rodiče šli ještě do toho statku pracovat?*

Ano. Ještě tam krmili. Otec krmil telata a máma krávy. Já potom taky krávy. Dojili jsme, krmili, kydali hnůj, to byla naše práce. Maminka šla do důchodu v roce 1965. Táta šel do důchodu s ní. Bylo mu 65 let. Měl 456 korun důchodu. A zemřel v roce 1981.

» *To je dost málo, ne?*

To bylo. Vždyť my jsme si nic nevydělali. Když taky Československo podepsalo Helsinskou smlouvu, nesměli už držet lidi, když tam nechtěli pracovat. Jak jsem se to dozvěděla, tak jsem dala ve státním statku výpověď. Půl roku mě mohli ještě držet, takže jsem tam ještě půl roku chodila. To bylo do roku 1970. A po Novém roce jsem začala v Nýřanech v Tesle. Tesla vyráběla elektrospotřebiče, dělaly se tam takové telefonní centrály, ústředny. Já jsem dělala na lakovně. Když jsem tam přišla, tak jsem se lekla a říkala si: „*To si mohla zůstat na statku.*“ Tolik špíny, co

ter und hat angefangen: „*Sie haben eine Familie, denken Sie an sie.*“ Daher rührten die Magenprobleme. Einmal aber war mein Bruder nicht auf Arbeit und die Stasi ist wieder gekommen. Ein Kollege meines Bruders ist sauer geworden und hat gesagt: „*Warum brauchen Sie gerade ihn? Ich kann auch Fernseher reparieren. Ich komme, sagen Sie wo hin?*“ Und der Mann von der Stasi ist gegangen und nie mehr gekommen.

» **Meinen Sie, es war nur eine Provokation? Wollten sie ihn verhaften? Oder wollten sie, dass er irgendwelche Dokumente schmuggelt?**

Sie wollten, dass er spioniert.

» **Und warum haben sie sich gerade Ihren Bruder ausgewählt?**

Mein Bruder konnte sowohl Tschechisch als auch Deutsch. Er hatte dort Verwandtschaft und konnte sagen, dass er zu den Verwandten fährt. Er konnte sich dort mit jemandem von der Stasi treffen und Dokumente übergeben.

» **Ich gehe wieder ein Stück zurück. Meinen Sie, dass dies ein Grund war, warum er nicht die Hochschule besuchen konnte?**

Nein, das war viel später. Mein Bruder hat die Schule 1949 beendet und das ist in den 60er Jahren passiert, als er beim Fernsehdienst beschäftigt war.

» **Ich weiß, ich denke nur, ob da keine Verbindung war, wenn er nicht studieren durfte, weil er von der Herkunft her kein Arbeiter- sondern Landwirtssohn war.**

Ja, kleine Bauern hatten es damals bei den Kommunisten nicht besonders gut. Weil uns alles genommen wurde. Meine Eltern haben ohne Pause auf dem Bauernhof geschuftet. Klar, wir haben keine Not gehabt, aber auch keine Zeit. Später haben wir eigentlich alles verloren. Das Staatsgut hat alles eingenommen.

» **Also waren Sie mit den Kommunisten nicht einverstanden? War niemand von der Familie in der Partei?**

Nein, niemals.

» **Wie haben es die Eltern ertragen, als sie dem Staatsgut beitreten mussten?**

Klar, leicht war es nicht.

» **Haben die Eltern auf dem Staatsgut auch noch gearbeitet?**

Ja, sie haben noch gefüttert. Der Vater hat die Kälber gefüttert und die Mutti die Kühe. Ich später auch die Kühe. Wir haben gemolken, gefüttert, ausgemistet, das war unsere Arbeit. Die Mutti ist 1965 in Rente gegangen. Und der Vater auch. Er war 65 Jahre alt. Er hat 456 Kronen Rente bekommen. Er ist 1981 verstorben.

» **Das war wenig, oder?**

Wenig, aber wir haben auch wenig verdient. Als die Tschechoslowakei den Helsinger-Vertrag unterschrieben hat, konnte man die Leute nicht mehr halten, die dort nicht arbeiten wollten. Ich habe das mitbekommen und meine Kündigung im Staatsgut eingereicht. Die Kündigungsfrist war sechs Monate, also habe ich noch ein halbes Jahr dort gearbeitet. Das war bis 1970. Und ab 1971 habe ich im Betrieb Tesla Nýřany angefangen. Tesla hat Elektrogeräte produziert und wir haben Telefonzentralen hergestellt. Ich war in der Lackier-

tam bylo. Pavučiny visely dolů, lampy byly zastříkaný. Ale rozhodla jsem se pro Teslu, tak jsem tam začala. A byla jsem tam 20 let.

» ***Vy jste museli jít pracovat do toho státního statku? Nemohli jste si vybrat jinou práci?***

Ne, já jsem chtěla jít do Tesly už v roce 1960. Tak jsem šla na obecní úřad, protože jsem potřebovala doklad, že nemám žádné pole. Na úřadě mi řekli, že to musí schválit rada. Potom mi řekli, že rada s tím nesouhlasí, protože nikdo nechce dělat v zemědělství. To by utekli všichni a oni potřebují pracovní síly. Tak jsem tam zůstala. Až v roce 1970 jsem si po Helsinské smlouvě odchod vynutila.

» ***A jak se na to tvářili, když jste jim řekla o Helsinské smlouvě?***

Věděli, že mě musí pustit. Jen jsem tam musela ještě půl roku zůstat. To jsem musela vydržet. Já jsem s nimi docela dobře vycházela. Nemohu říct, že jsme měli špatné vztahy. Ale už jsem tam zkrátka nechtěla dělat.

» ***Chodili jste jako rodina do kostela?***

Ano, byli jsme věřící. Děda a babi chodili každou neděli, ale i ve všední den. Mě jako malou holku budili vždycky před sedmou a musela jsem jít do kostela. Třeba před Vánocemi nebo v květnu. Jeptišky Šarlota a Pia chodily za války hrát do našeho kostela na varhany. A v roce 1950 šly německé jeptišky na odsun. Vlastně ne, v roce 1950 šly na odsun ty české, německé už šly v roce 1946, nebo tak nějak. Já jsem dřív chodila do kostela zpívat, ale pak tam ty jeptišky nebyly. Kamarádky z německé školy, které chodily do kostela, šly také na odsun. Takže já jsem tady nikoho neměla. Zkrátka jsem chodila do školy, ale nechodila jsem do kostela. A děda se mi tady jednou na lavici ptal, proč nechodím do kostela. Když jsem chodila do české školy, tak první rok tam chodil pan farář. To jsem ještě moc česky neuměla a po roce 1948 tam zase pan farář nesměl. A pan ředitel Hlaváč nám říkal, abychom věřili jen tomu, na co si můžeme šáhnout nebo co vidíme. To existuje. Nic jiného neexistuje. A já jsem to taky tak pochopila. Já jsem vždy doma slyšela, že to, co ti ve škole říkají, to je pravda, a toho se musíš držet. Ale děda mi tehdy řekl: „*Strach, bolest, nenávisť, láska, víra, to jsou všechno věci, které nevidíš a přece existují. Musíš to mít tady někde uvnitř. Když máš na někoho vztek, tak to máš uvnitř, ale nevidíš to.*“ Tenkrát jsem byla na dědu pyšná, že je chytřejší než pan ředitel. Teď do kostela chodím.

» ***A kdy jste zase začala chodit do kostela?***

Po škole. Ale to jsem se do kostela moc nedostala. U nás byl totiž kostel v půl čtvrté odpoledne, protože sem jezdil pan farář z Dobřan. A to jsem chodila do práce, v tu dobu jsme totiž krmili. Takže jsem se tam dostala málokdy. Ale když

werkstatt beschäftigt. Als ich hingekommen bin, habe ich mich erschrocken und habe gedacht: „*Da hättest du auch auf dem Staatsgut bleiben können.*“ So viel Dreck war dort. Die Spinnweben hingen herunter, die Lampen waren bespritzt. Aber ich habe mich für Tesla entschieden, also habe ich dort auch begonnen. Und habe 20 Jahre dort gearbeitet.

» ***Mussten Sie auf dem Staatsgut arbeiten? Hätten Sie auch eine andere Arbeit annehmen können?***

Nein, ich wollte schon 1960 in Tesla arbeiten. Also bin ich zur Gemeinde gegangen, weil ich eine Bestätigung brauchte, dass ich keine Felder besitze. Am Amt wurde mir gesagt, es muss genehmigt werden. Dann hieß es, der Gemeinderat ist nicht einverstanden, weil niemand in der Landwirtschaft arbeiten will. So würden alle weglaufen und sie brauchen dort Arbeitskräfte. So bin ich geblieben. Erst 1970, nach dem Helsinger-Vertrag, konnte ich kündigen.

» ***Wie haben die vom Staatsgut reagiert, als Sie den Helsinger-Vertrag angesprochen haben?***

Sie haben gewusst, sie müssen mich gehen lassen. Nur musste ich dort noch ein halbes Jahr bleiben. Das musste ich aushalten. Ich bin mit ihnen gut ausgekommen. Ich kann nicht behaupten, dass wir ein schlechtes Verhältnis gehabt hätten. Aber ich wollte einfach dort nicht mehr arbeiten.

» ***Sind Sie damals als Familie in die Kirche gegangen?***

Ja, wir waren gläubig. Der Opa und die Oma sind nicht nur jeden Sonntag, sondern auch unter der Woche gegangen. Sie haben mich als kleines Mädchen um 7 Uhr geweckt und ich musste zur Kirche gehen. Egal ob vor Weihnachten oder im Mai. Die Nonnen Charlotte und Pia haben während des Krieges in unserer Kirche auf der Orgel gespielt. Die deutschen Nonnen wurden 1950 vertrieben. Nein, die tschechischen Nonnen wurden 1950 vertrieben und die deutschen schon 1946 oder so. Ich habe früh in der Kirche gesungen, aber dann waren die Nonnen nicht mehr da. Die Freundinnen von der deutschen Schule, die auch in die Kirche gegangen sind, wurden vertrieben. Also habe ich da niemanden mehr gehabt. So bin ich zur Schule gegangen, aber nicht mehr in die Kirche. Und der Opa hat mich einmal auf der Bank gefragt, warum ich nicht in die Kirche gehe. Im ersten Schuljahr ist ein Pfarrer in die tschechische Schule gekommen. Damals konnte ich noch nicht gut Tschechisch und nach 1948 durfte der Pfarrer nicht mehr kommen. Der Direktor Hlaváč hat uns gesagt, wir sollen nur das glauben, was wir anfassen oder sehen können. Das existiert. Nichts anderes. Und ich habe es so wahrgenommen. Ich habe immer zu Hause gehört, was in der Schule gesagt wird, ist die Wahrheit. Daran musst du dich halten. Aber der Opa hat mir damals gesagt: „*Angst, Leid, Hass, Liebe, Glaube, das sind alles Dinge, die du nicht siehst und trotzdem existieren sie. Du musst das hier drin fühlen. Wenn du wütend auf jemanden bist, dann hast du das in dir drin, aber du siehst das nicht.*“ Damals war ich ganz stolz auf meinen Opa, dass er weiser als der Direktor ist. Jetzt gehe ich in die Kirche.

» ***Wann sind Sie wieder in die Kirche gegangen?***

Nach dem Schulabschluss. Aber oft bin ich nicht dazu gekommen. Bei uns hat der Gottesdienst um halb vier stattgefunden, weil der Pfarrer aus Dobřany kam. Und ich war in der Arbeit, zu dieser Zeit mussten wir nämlich füttern. So konnte ich nur selten

Pohled na kostel a vyhlídkovou věž na Křížovém vrchu z doby před druhou světovou válkou. Kostel byl postaven roku 1862. Na počátku 20. století byla ke kostelu přistavěna vyhlídková věž. Po druhé světové válce obsadila celý objekt Československá armáda a veřejnost sem neměla přístup.

—
Blick auf die Kirche und den Aussichtsturm auf dem Kreuzberg vor dem Zweiten Weltkrieg. Die Kirche wurde im Jahre 1862 erbaut. Am Anfang des 20. Jahrhunderts wurde ein Aussichtsturm zur Kirche angebaut. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde das ganze Objekt von der Tschechoslowakischen Armee besetzt und der Öffentlichkeit wurde der Zutritt verboten.

byla možnost, tak jsem tam zašla. Ale teď chodím každou sobotu, loni to bylo v neděli..

» **Kolik lidí dnes chodí na mše?**

Málo, když je nás 15, tak to už je dost.

» **A pamatujete si ještě, jak fungoval klášter předtím, než odešly jeptišky?**

Vím, že v zimě se tam topilo. Bylo tam teplo. Ale moc si toho nepamatuji, protože klášter byl uzavřený. Já jsem se tam dostala jenom jednou, protože jsem nechala svůj prst mezi dveřmi. To bylo v sobotu, chtěla jsem jít na Májovou, ale takhle jsem se zranila. Omdlela jsem, protože jsem asi do svých šestnácti let nemohla vidět krev. Vždycky, když jsem dostávala injekci, jsem omdlela. Mlynář řekl mé mamě, ať jdeme do kláštera, že mi to tam ošetří. Bylo to v sobotu k večeru, takže jiné možnosti moc nebyly. Tekla ze mě krev a on (mlynář) řekl mamě: „*Jděte s ní do kláštera.*“ Protože to bylo v sobotu k večeru. Tak to bylo prvně, kdy jsem tam byla. Zazvonily jsme a mohla jsem tam jít. To bylo jedinkrát.

» **Vy jste říkala, že jste zpívala...**

Ano, ale to jsem byla dítě.

» **A to vás vedly jeptišky?**

Zpívali jsme s nimi všichni dohromady.

Od roku 1995, probíhá z iniciativy Mikroregionu Radbuza jeho rekonstrukce. Ke zpřístupnění rozhledny došlo v roce 2004.

—
Seit dem Jahr 1995 wird es dank der Initiative der Mikroregion Radbuza rekonstruiert. Die Erschließung des Aussichtsturmes gelang im Jahre 2004.

teilnehmen. Aber bei jeder Gelegenheit bin ich gegangen. Jetzt gehe ich jeden Samstag, letztes Jahr bin ich sonntags gegangen.

» ***Wieviel Leute kommen zur Messe?***

Wenig, wenn wir 15 sind, sind wir schon viele.

» ***Können Sie sich noch an das Kloster erinnern, bevor die Nonnen vertrieben wurden?***

Ich weiß, dass im Winter geheizt wurde. Es war dort warm. Aber an vieles kann ich mich nicht mehr erinnern, weil das Kloster geschlossen war. Ich bin nur einmal reingekommen, weil ich mir meinen Finger in der Tür eingeklemmt habe. Es war an einem Samstag, ich wollte zum Maifest gehen aber ich habe mich so verletzt. Ich bin ohnmächtig geworden, weil ich bis zu meinem 16. Lebensjahr kein Blut sehen konnte. Immer, als ich geimpft wurde, bin ich in Ohnmacht gefallen. Der Müller hat zur Mutti gesagt, sie soll mich ins Kloster bringen, sie behandeln mich schon. Es war an einem Samstag gegen Abend, wir hatten keine andere Möglichkeit. Ich habe geblutet und der Müller hat zur Mutti gesagt: „*Bringen Sie sie ins Kloster*“. Das war zum ersten Mal, dass ich im Kloster war. Wir haben geläutet und durften rein. Es war das einzige Mal.

» ***Sie haben erzählt, Sie haben gesungen...***

Ja, aber da war ich noch ein Kind.

» ***Und das haben die Nonnen geleitet?***

Wir haben alle zusammen mit ihnen gesungen.

» ***Takže jeptišky chodily do vesnice?***

Ne, ony chodily takovou uličkou z kláštera do kostela. Potom tam byla ještě sestra, která se jmenovala Tekla. Ona kulhala. Tu si pamatuji, protože pro klášter vyřizovala pochůzky. Chodila pro lístky na úřad nebo na poštu. Takže vedle Šarloty a Pii si pamatuji ještě tuhle jeptišku. Samozřejmě jsem měla tu možnost vidět jeptišky z oken v ložnici. Taky jsme jako malé děti utíkaly vždycky k těm dřevěným vratům u kláštera, když se otevřela. To když tam třeba vjížděl nějaký povoz. Chtěly jsme vidět, co je vevnitř, ale jeptiška ta vrata vždy zavřela.

» ***V roce 1946 německé jeptišky hned odsunuli do Německa. A klášter potom ještě fungoval?***

Do roku 1950 tam byly české jeptišky a potom tam přišli vojáci. To si pamatuji, protože jsem se na to náhodou dívala z okna. Stáli tam důstojníci, měli ty placaty čepice. Byla tam socha Panenky Marie Lurdské. Byla bílá, modrá a něco zlatého. Viděla jsem, jak do ní vojáci střelili, až se to všechno rozlétlo. Nevím, proč to museli udělat. Když nebyli věřící, tak ji mohli třeba někam zakopat. Proč tu sochu museli takhle zničit?

» ***Co se potom dělo v klášteře?***

Byli tam vojáci. Asi do roku 1972. Potom to bylo prázdný. A pak tam bylo nějaké skladiště.

» ***Vy působíte ve sdružení za obnovu kláštera. Proč jste tam vstupovala?***

Oni tenkrát chtěli, abychom tam chodili uklízet. Tak jsem tam šla pomáhat. Teď jsou tam občas nějaký koncerty, večer pro klášter a tak. Víte, klášter už to nikdy nebude. A co s tím? Stojí to strašný peníze, ale co s tím? Jak by se to mohlo využít? Byla jsem teď mile překvapena, když se tam zase objevil oltář Srdce Ježíšovo. Já si ještě pamatuji na ten původní oltář Srdce Ježíšovo. Všechno bylo červené a on se takhle držel. Teď byl znovu udělaný, ale v jiné barvě. Napřed se mi to moc nelíbilo, protože jsem měla ten svůj obraz toho oltáře v hlavě, a teď to změnili. Ale když byl osvěcený, tak se mi líbil. Když jsem přišla prvně po roce 1989 do kláštera, tak jsem byla hodně zklamaná. Pro mě byl ten klášterní kostel vysoký a velikánský. Ale to byly ještě ty dětské oči. Najednou takový nebyl, všechno bylo rozbitý. A zrovna tak ten oltář Srdce Ježíšovo. Dospělý člověk to vidí zase všechno jinak.

» ***V sedmdesátých letech jste šla pracovat do Tesly a tam jste zůstala až do důchodu.***

Do důchodu jsem šla v roce 1991. Bylo mi 58 let.

» ***Sind die Nonnen auch ins Dorf gegangen?***

Nein, sie sind durch ein Gässchen zwischen dem Kloster und der Kirche gegangen. Dann gab es noch eine Schwester, sie hieß Tekla. Sie hat gehinkt. An sie kann ich mich erinnern, weil sie für das Kloster Botengänge erledigte. Sie hat vom Amt oder der Post Papiere geholt. Also, neben Charlotte und Pia erinnere ich mich noch an diese Nonne. Natürlich hatte ich die Möglichkeit, die Nonnen aus den Fenster vom Schlafzimmer aus zu beobachten. Dann sind wir als Kinder auch zu dem Klostertor gelaufen, wenn es offen war. Zum Beispiel, wenn jemand hinein gefahren ist. Wir wollten wissen, was drin ist, aber die Nonnen haben das Tor immer verschlossen gehalten.

» ***1946 wurden die deutschen Nonnen vertrieben. War das Kloster danach noch in Betrieb?***

Bis 1950 sind dort noch die tschechischen Nonnen gewesen und dann die Soldaten. Das weiß ich noch, weil ich das damals zufällig aus dem Fenster beobachtet habe. Da sind Offiziere gestanden, sie hatten so platte Mützen. Dann war dort eine Statue der Maria von Lourdes. Sie war weiß, blau und etwa gold. Ich habe gesehen, wie die Soldaten sie beschossen haben, bis alles zersplittert war. Ich weiß nicht, warum sie das tun mussten. Falls sie Atheisten waren, so hätten sie sie irgendwo vergraben können. Warum mussten sie die Statue so zerschlagen?

» ***Was ist dann im Kloster passiert?***

Die Soldaten waren drin, etwa bis 1972. Dann wurde es ein Depot.

» ***Sie sind in einem Verein für den Wiederaufbau des Klosters aktiv. Warum sind Sie ihm beigetreten?***

Sie wollten damals nur, dass wir aufräumen. Also habe ich geholfen. Jetzt finden dort Konzerte und Klosterabende statt. Wissen Sie, ein Kloster wird es nie mehr sein. Und was soll man dann damit? Es kostet einen Haufen Geld, aber was soll damit passieren? Wie könnte man es nutzen? Ich war schon überrascht, als dort jetzt ein Herz Jesu Altar aufgestellt wurde. In Erinnerung habe ich dort noch den ursprünglichen Herz Jesu Altar. Alles war rot und... Jetzt wurde er neu nachgebaut aber in einer anderen Farbe. Zuerst hat er mir nicht gefallen, weil ich ihn anders in Erinnerung hatte. Aber als er später beleuchtet wurde hat er mir gefallen. Als ich zum ersten Mal nach 1989 in das Kloster gekommen bin, war ich sehr enttäuscht. Früher kam mir die Klosterkirche hoch und riesig vor. Aber das war noch aus der Sicht eines Kindes. Plötzlich war sie nicht mehr so, alles war zerstört. Genauso der Herz Jesu Altar. Ein Erwachsener sieht alles anders.

» ***In den 70er Jahren haben Sie in Tesla gearbeitet und dort sind Sie bis zur Rente geblieben.***

In Rente bin ich 1991 gegangen. Ich war 58 Jahre alt.

Maria L.

Narodila se v roce 1938 v Drahotíně u Poběžovic.

Obec Drahotín leží přibližně čtyři kilometry západně od Poběžovic. Ve třicátých letech minulého století zde žilo v 76 usedlostech 467 obyvatel, z nichž 465 bylo německé národnosti. Lidé se zde živilí převážně zemědělstvím. V obci fungovaly tři hostince, byly tu tři konzumy, truhlářské dílny, kadeřnictví, obuvnictví, mlynář a bednář. V Drahotíně byla i škola. Po druhé světové válce a odsunu původních obyvatel byla obec znovu osídlena. Dnes v Drahotíně žije 161 lidí v 55 domech.

Rodina Marie L. měla v Drahotíně rodinné hospodářství. Rozkládalo se na 17 hektarech polí i lesa, chovala se prasata, krávy a drůbež. Otec v roce 1939 musel narukovat do německé armády a paní Marie prožila své dětství v Drahotíně převážně pouze s matkou, prarodiči a dvěma pratetami. Hospodářství v nepřítomnosti otce vedla matka paní L., která měla na pomoc, vedle zbytku rodiny, i francouzské válečné zajatce a jednoho Poláka, který byl v obci na nucené práce. Krátce po skončení druhé světové války bylo jasné, že rodina bude muset svůj domov opustit. Matka paní Marie se rozhodla, hlavně pod hrozbou toho, že budou muset jít na nucené práce do vnitrozemí Čech, z obce s rodinou uprchnout. 23. října 1945 tak celá rodina přešla hranice. Po několika dnech se dostali na statek rodiny Scherblových do Fahnersdorfu, kde v prosinci 1945 svou rodinu našel i otec paní Marie, který se vrátil ze zajetí. Otec se pak ještě dvakrát tajně vrátil do bývalého domova v Drahotíně. Nejprve se mu povedlo z Čech propašovat pytel semen jetele, tehdy vysoce ceněných. Podruhé se vrátil pro koně, ale ty už se mu propašovat nepovedlo. V roce 1946 se pak celá rodina přestěhovala do Friedingu, kde si pronajali hospodářství. #

Maria L.

Maria L. ist im Jahr 1938 in Trohatin bei Ronsperg geboren.

Die Gemeinde Trohatin liegt ungefähr vier Kilometer westlich von Ronsperg. In den dreißiger Jahren des vergangenen Jahrhunderts lebten hier in 76 Anwesen 467 Einwohner, von denen 465 deutscher Nationalität waren. Die Leute lebten hier vor allem von der Landwirtschaft. In der Gemeinde gab es drei Wirtshäuser, drei Lebensmittelgeschäfte, Tischlereien, einen Friseursalon, ein Schuhgeschäft, einen Müller und einen Kistenmacher. In Trohatin gab es auch eine Schule. Nach dem Zweiten Weltkrieg und der Vertreibung der ursprünglichen Bewohner wurde die Gemeinde wieder besiedelt. Heute leben in Trohatin 161 Leute in 55 Häusern.

Die Familie von Maria L. betrieb einen Hof Hof in Trohatin. Er umfasste auf 17 Hektar Felder und Wälder, Kühe, Schweine und Geflügel wurden hier gezüchtet. Der Vater musste 1939 in die deutsche Armee einrücken. Maria L. verlebte ihre Kindheit in Trohatin überwiegend nur mit ihrer Mutter, ihren Großeltern und zwei Großtanten. Den Hof betrieb während der Abwesenheit des Vaters die Mutter von Maria L., die, außer dem Rest der Familie, auch französische Kriegsgefangene und einen Polen zur Aushilfe hatte, der in der Gemeinde Zwangsarbeiter war. Kurz nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs war klar, dass die Familie ihr Heim würde verlassen müssen. Die Mutter von Maria entschied sich, vor allem auch angesichts der Drohung zur Zwangsarbeit im Landesinneren verpflichtet zu werden, aus der Gemeinde zu fliehen. Am 23. Oktober 1945 überschritt die ganze Familie die Grenze. Nach ein paar Tagen kamen sie zum Hof der Familie Scherbl in Fahnersdorf, wo im Dezember 1945 auch der Vater von Frau Maria L. nach einem Gefängnisaufenthalt zur Familie stieß. Der Vater ging noch zweimal auf seinen Hof in Trohatin zurück. Beim ersten Mal gelang es ihm, einen Sack mit Kleesamen über die Grenze zu schmuggeln, was damals sehr wertvoll war. Beim zweiten Mal wollte er seine Pferde holen, was ihm aber nicht mehr gelang. 1946 zog dann die ganze Familie nach Frieding, wo sie einen Hof mieteten.

Rozhovor

» *Kdy a kde jste se narodila?*

Narodila jsem se 1. června 1938 v Drahotíně, což je v okrese Horšovský Týn.

» *Co Vás napadne jako první, když si vzpomenete na dětství?*

To je velké množství malých příběhů.

» *Vyprávějte...*

Pamatuji si docela dost příběhů z dětství. Při našem útěku mi bylo sedm let. Nebyli jsme vysídleni. Na podzim roku 1945 jsme uprchli za hranice. Hranice nebyla daleko, odhaduji to asi na deset kilometrů. Teď si uvědomuji, že mám už i jako pěti- až sedmileté dítě z té doby velké množství různých dojmů. Samozřejmě takových dětských vzpomínek, malých okamžiků v životě, které si teď zpětně vybavuji. Je jich velké množství a já teď nevím, s čím mám začít.

» *Můžete začít, s čím chcete.*

Udělal jsem si pár poznámek o velmi důležitých vzpomínkách. Jsou to ty z dětství na statku, mého dětského ráje.

» *Vy jste vyrostla na statku?*

Ano, narodila jsem se na statku a žila jsem tam až do svých sedmi let. Tento statek si vybavuji do nejposlednějšího zákoutí. Co bylo v zahradě za řepu, jaké ovocné stromy tam byly a kde rostly. Když jsem se tam později zase vrátila – často jsme tam po převratu jezdili – věděla jsem přesně, kde který strom stojí, který už nestojí, a vím zcela přesně, kde byly které dveře.

» *Stojí ještě tento statek?*

Ano, ještě stojí, ale v posledních letech byla část stodoly zbořena. Byla ze dřeva a část, ze které jsme v noci utekli, byla stržena. Ale dům, vejminek, stáj a hospodářské budovy, které byly ke stáji přistavěny, ještě stojí.

Interview

» ***Das Erste, was ich von Ihnen wissen möchte ist, wann und wo sind Sie geboren?***

Ich bin am 1. Juni 1938 in Trohatin, Landkreis Bischof-Teinitz, geboren.

» ***Wenn Sie jetzt zurückdenken an Ihre Kindheit, fällt Ihnen da jetzt spontan irgendwas ein, was einen bleibenden Eindruck bei Ihnen hinterlassen hat? Oder was wissen Sie jetzt auf Anhieb, wenn Sie an Ihre Kindheit denken?***

Da gibt es eine ganze Menge kleine Geschichten.

» ***Erzählen Sie doch mal.***

Es gibt eine ganze Menge Kindergeschichten. Ich war bei unserer Flucht sieben Jahre alt. Wir sind ja nicht ausgesiedelt worden und 1945 im Herbst über die Grenze geflohen. Die Grenze war nicht sehr weit weg, ich schätze zehn Kilometer etwa. Jetzt habe ich gemerkt, dass ein Kind mit so fünf bis sieben Jahren schon eine ganze Menge Eindrücke sammelt. Natürlich kindliche Eindrücke, kleine Ausschnitte aus dem Leben, die aber dann ganz klar später wieder da sind. Ich habe eine ganze Menge dieser Eindrücke und jetzt weiß ich nicht womit ich anfangen könnte.

» ***Sie dürfen anfangen, mit was Sie möchten.***

Ich habe mir ja schon ein paar Notizen von ein paar ganz besonderen Eindrücken gemacht. Meine besonderen Eindrücke waren natürlich mein Kinderparadies auf dem Bauernhof.

» ***Sind Sie auf einem Bauernhof groß geworden?***

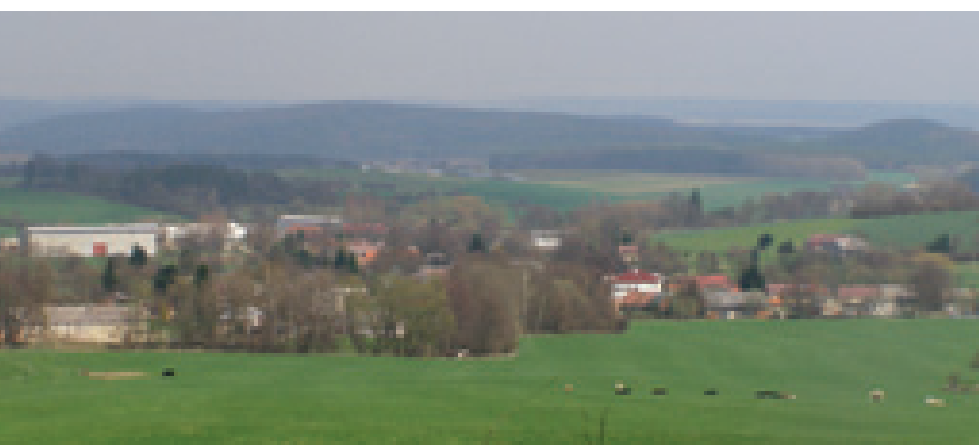
Ja, ich bin auf dem Bauernhof geboren und bin dort auch bis zu meinem siebten Lebensjahr aufgewachsen. Diesen Bauernhof kann ich mir heute noch bis zum allerletzten Winkel vorstellen: was im Garten für Beete waren, welche Obstbäume wo gestanden haben. Wenn ich später wieder dorthin kam – wir sind ja öfter nach der Wende wieder hingefahren – weiß ich ganz genau, wo welcher Obstbaum steht, welcher nicht mehr steht und ich weiß auch ganz genau, wo welche Tür war.

» ***Steht der Bauernhof noch?***

Der steht noch, aber die letzten Jahre ist ein Teil der Scheune eingerissen worden. Der war aus Holz und der Teil, durch den wir geflohen sind, nachts, der wurde weggerissen. Aber das Haus, das Austragshaus, die Stallung und das Wirtschaftsgebäude, das an die Stallung angebaut war, stehen auch noch.

Celkový
pohled na
Drahotín
—
Gesamtansicht
von Trohatin.

Foceno
od Hory
Sv. Václava.
—
Fotografiert
vom Wenzels-
berg aus.

» ***Jaká byla ta vesnice, ve které jste bydleli?***

Drahotín byla vesnice se 400 nebo 500 obyvateli a náš statek stál uprostřed této vesnice. Drahotín byl řadovou vesnicí. Od statků a domů byly směrem do ulice štíty, alespoň na té straně ulice, ve které jsme bydleli. Před domem byla zahrada s velkou hrušní uprostřed a s keři rybízu. Byla tam také zeď, pevná zeď z přírodních kamenů. Náš soused měl tu samou kamennou zeď. U nás tam byla vrata do statku s dvířky do zahrady naproti ve směru k cestě. Tak si to pamatuji, můžete si to pak lépe představit.

» ***Ano, vše sedí...***

Náš dvůr byl docela velký, a v roce 1927 tam byl vystavěn vejminek – měl trochu sklon. V tomto domě byly dole postaveny stáje, jedna stáj pro jalovici, kurník, a v domě nahoře byl babiččin byt. Ta ale v době, když jsem byla dítě, žila s matkou ve statku, protože otec byl ve válce a matka by byla jinak s námi, malými dětmi, sama. Ve vejminku žily ještě dvě neprovdané sestry mé babičky. Nebyly skoro žádné pracovní příležitosti, a tak pomáhaly na statku a paličkovaly. Také tam bydleli moji praprarodiče. Ti tento vejminek postavili.

Dům číslo
popisné 31.

—
Das Haus
Nr. 31

» *War das ein Dorf, wo Sie gewohnt haben?*

Trohatin war ein Dorf mit 400 oder 500 Einwohnern und unser Bauernhof war in der Mitte des Dorfes. Trohatin ist mehr als Reihendorf angelegt. Von den Höfen und Häusern gingen die Hausgiebel zur Straße hin, zumindest auf der Straßenseite, wo wir gewohnt haben. Davor war ein Garten mit einem großen Birnbaum drinnen und Johannisbeersträuchern. Dort war auch eine Mauer, eine feste Steinmauer aus Natursteinen, und der Nachbar hatte die gleiche Steinmauer und da war ein Hoftor bei uns mit einem Gartentürchen daneben, zur Straßenseite hin. Vielleicht erkläre ich ein bisschen wie alles ausgesehen hat, dann können Sie es sich besser vorstellen.

» *Ja, gerne.*

Es war so, dass an das Haus der Stall angebaut war und über Eck die Scheune und die Scheunen waren zusammengebaut mit der Nachbarscheune. Also die Nachbarscheune hat wieder weitergeführt in einer Flucht und beim Nachbarn waren dann wieder der Stall und das Haus angebaut. Bei uns war der Hofraum ziemlich groß und da wurde 1927 ein Austragshaus reingebaut. Dieses hatte ein bisschen Hanglage und in das Haus wurden unten Stallungen reingebaut: ein Jungviehstall, ein Hühnerstall und oben drüber war dann die Wohnung für die Großmutter. Die hat aber zu der Zeit, als ich ein Kind war, viel im Bauernhaus mit der Mutter drüben gelebt, weil ja der Vater im Krieg war und die Mutter sonst mit uns kleinen Kindern alleine drüben gewesen wäre. In dem Austragshaus haben noch zwei unverheiratete Schwestern meiner Großmutter gelebt. Es hat ja keine Arbeitsmöglichkeiten gegeben und die haben am Hof mitgearbeitet und haben geklöpelt. Es haben auch meine Urgroßeltern da drin gewohnt. Die haben das Austragshaus gebaut.

» ***Praprarodiče byli tehdy také naživu?***

Roku 1927 byli ještě naživu. A ti tam také bydleli. Na pradědečka si nepamatuji. Zemřel předtím, než jsem se narodila, ale na prababičku si trochu vzpomínám. Zemřela roku 1944. Vzpomínám si ještě na další věci z vejminku. Na kachlová kamna, na herduli na paličkování. Směla jsem si jako dítě házet s paličkou a maminka stále říkala, že to nikdo jiný nesmí a důsledně na tom lpěla. Ale jako dítě jsem to směla. Ve vejminku visely sebrané bylinky a sušily se tam. Byla tam také nějaká truhla. Ta mě vždycky zajímala. Ta truhla měla něco jako „šuplík“. Dívala jsem se, co je uvnitř, ale nebylo tam nic zvláštního, jenom věci na paličkování. Ale jednou tam dovnitř také schovali medvídka. Toho tam pravděpodobně kvůli mně uklidili. Také tam byl velký proutěný koš, který se dal vzít na ramena se dvěma víky na zavírání. Tento proutěný koš byl postýlkou pro mé panenky. Ten koš jsme milovala.

» ***A jak se vydělávalo na živobytí? Zemědělstvím? Tedy jedna sestra paličkova...***

Ano, to byla jedna z mých pratet. Narodila se v roce 1883, babička se narodila v roce 1886 a další teta byla mladší, ale také nebyla vdaná. Ta se narodila v roce 1893. Moji rodiče si na živobytí vydělávali výhradně zemědělstvím.

» ***Do té doby, než otec musel do války? Matka pak dále hospodařila na vašem statku?***

Ano, pomáhal nám jeden francouzský válečný zajatec. Na toho si také dobře pamatuji. A ještě jeden polský dělník. Domnívám se, že tu také pracovali lidé z vesnice. Ženy určitě, ale na to si přesně nepamatuji. Jen na to, že sedělo stále více lidí u stolu. Časté také bylo, že když jsem přišla ze školky nebo ze školy, tak jsem obědvala s pratetami. To se mi moc líbilo. Tam bylo všechno útulné a příjemné. Jídelna byla báječná, s velkými kachlovými kamny. Obě tyto neprovdané pratety se o mě přirozeně staraly, byla jsem pro ně jako jejich vnučka.

» ***A co jste pěstovali? Chovali jste také krávy?***

Ano, měli jsme trochu lesa, asi dva hektary a zbytek byly louky a pole. Chovu krav se přikládala velká důležitost. Především můj otec měl dobré zemědělské vzdělání. Hned vstoupil do chovatelského spolku, to tehdy bylo obvyklé. Člověk měl chovná zvířata, která se pak dražila a přinášela zase více peněz. Z vyprávění vím, že se také kupovala chovná zvířata. Některá zvířata jsme měli z Dinkelsbühlu (město v Bavorsku). To mi tehdy jako malému dítěti vůbec nic neříkalo. Později jsem se několikrát do Dinkelsbühlu dostala a vždycky jsem si říkala: „Aha, odtud přišel první chovný dobytek do Drahotína.“ Tenhle původní dobytek pak zplodil krávy, které dobře dojily a byly chovány na mléko a na maso.

» ***Die waren auch noch am Leben damals?***

Damals, 1927, waren die noch am Leben. Und da haben die auch mit drin gewohnt. Den Urgroßvater habe ich nicht mehr gekannt. Der ist gestorben, bevor ich geboren worden bin, aber an die Urgroßmutter kann ich mich noch ein klein bisschen erinnern. Sie ist 1944 gestorben und da kann ich mich noch an ganz viele Dinge erinnern. An das Austragshaus, an den Kachelofen, an den Klöppelsack... Da durfte ich als Kind immer die Klöppel auseinander schmeißen und die Mutter hat dann immer gesagt, dass das sonst niemand darf, die waren doch so exakt da gehängt. Aber ich als Kind durfte das. Ja, und dann im Speicher in dem Austragshaus, da hingen oben die gesammelten Kräuter zum Trocknen. Da war auch eine Truhe. Das war für mich immer so spannend. Die Truhe hatte so ein „Ladl“ gehabt. Wenn die die Truhe aufgemacht haben und das „Ladl“ war noch zu, da habe ich immer reingeschaut, was da drinnen ist, aber es war nichts anderes drin als Klöppelzubehör (lacht).

» ***Es hätte ja sein können...***

Aber einmal haben sie auch einen Teddybären drinnen versteckt. Den haben sie wahrscheinlich wegen mir reingetan. Da war auch ein großer Zögerkorb, ein großer geflochtener Korb, den man über den Arm genommen hat, mit zwei Deckeln zum Aufklappen. Der war für mich Puppenbett und den habe ich geliebt, diesen Zögerkorb. Also einfach so kleine Dinge.

» ***Und wie hat man seinen Lebensunterhalt verdient? Mit der Landwirtschaft? Also die eine Schwester hat geklöppelt...?***

Ja, das war eine Großtante von mir. Die war 1883 geboren, die Großmutter war 1886 geboren und die andere Tante war etwas jünger, war aber auch nicht verheiratet, die war 1893 geboren. Meine Eltern haben den Lebensunterhalt ausschließlich durch die Landwirtschaft bestritten.

» ***Bis der Vater in den Krieg musste? Hat die Mutter dann die Landwirtschaft weiter betrieben?***

Die hat sie dann weiter betrieben mit einem französischen Kriegsgefangenen. Den habe ich auch noch sehr lebhaft in Erinnerung. Und noch mit einem polnischen Arbeiter. Ich glaube es haben auch Leute aus dem Dorf geholfen. Frauen eben, aber daran kann ich mich nicht mehr so ganz genau erinnern. Nur daran, dass immer mehr Leute am Tisch saßen, aber ich habe sehr häufig, als ich dann aus dem Kindergarten oder der Schule kam, bei meinen Großtanten mitgegessen. Da hat es mir so gut gefallen. Da war alles so gemütlich und die Atmosphäre war dort so toll, mit dem großen Kachelofen. Die haben mich natürlich sehr umsorgt, diese beiden unverheirateten Großtanten, und für die war ich wie ein Enkelkind.

» ***Und in der Landwirtschaft, was hat man da angebaut? Gab es auch Viehzucht?***

Ja, wir haben wenig Wald gehabt, vielleicht zwei Hektar, und das Übrige waren Felder und Wiesen. Man hat viel Wert auf Viehzucht gelegt. Vor allem mein Vater hatte eine gute landwirtschaftliche Ausbildung. Der ist gleich zum Zuchtverband gegangen, wie das damals üblich war. Man hatte Herdbuchtiere, die dann wieder zur Versteigerung kamen, und da wieder mehr Geld gebracht haben und natürlich auch mehr Milchleis-

» **To bylo už tehdy důležité kritérium...**

Velmi důležité kritérium. To bylo už před válkou.

» **Kolik zvířat jste tehdy měli?**

Náš statek byl velký 17 hektarů a tehdy měli moji rodiče šest až sedm krav, telat pak ještě více. Ta se také prodávala jako nosná telata nebo jako býci. Mladých býků ani nevím, kolik bylo přesně. V každém případě víc než krav. Asi kolem 15. Prasat jsme měli docela málo. Moji rodiče měli později v Německu zase hospodářství. Chovali také prasata na pronajatém statku. Tehdy mi otec vyprávěl, že s prasaty nemá tolik zkušeností, protože doma chovali jen krmná prasata pro vlastní potřebu. Takže akorát dvě prasata. A také drůbež.

» **A pole?**

Pole, ano. Každý sedlák měl svou vlastní mlátičku. Pěstovala se pšenice, ale také žito. Půda tam nebyla tak dobrá, jako například v Gäubodenu. To byly východní výběžky Českého Lesa. Samotný Drahotín se nachází na posledním úpatí Českého Lesa. Horšovský Týn je pak úbočí. Tam jsou úrodnější pole. Drahotín leží uprostřed mezi Českým Lesem a všemi horskými vesnicemi, pak bylo ještě údolí směrem k Horšovskému Týnu.

» **Asi to nebylo tak jednoduché něco pěstovat a docílit nějakého výnosu?**

Ve srovnání se šumavskými sedláky jsme měli dobrou úrodu, ale ne tak dobrou jako v Gäubodenu.

Čestné uznání
Georgu
Heinlovi
z Trohatína
za chov koní.

—
Die Ehren-
auszeichnung
Georg Heins
für seine Pfer-
dezucht.

tung als früher. Aus Erzählungen weiß ich, dass man auch Zuchttiere gekauft hat. Einer aus Dinkelsbühl. Das hat mir damals als Kind überhaupt nichts gesagt und später war ich natürlich mehrmals in Dinkelsbühl und wusste genau „*aha, da kam dann wohl das erste Zuchttier aus Trohatin her*“, der dann da gute Milchleistungskühe hervorgebracht hat und auf Fleisch- und Milchleistung gezüchtet gewesen war.

Na selském
dvoře
—
Auf dem
Bauernhof

» *Das war damals schon ein wichtiges Kriterium.*

Ein sehr wichtiges Kriterium. Das war noch vor dem Krieg.

» *Wie viele Tiere haben Sie da gehabt?*

Unser Hof war 17 Hektar groß und damals hatten meine Eltern sechs bis acht Kühe und Jungtiere schon mehr. Die hat man auch mehr verkauft, als tragende Kalbinnen oder auch als Stiere. Jungtiere weiß ich nicht mehr genau, auf jeden Fall mehr als Kühe, vielleicht schon mehr als zwölf oder 15. Schweine hatten wir ganz wenige. Meine Eltern hatten ja später wieder eine Landwirtschaft. Das war alles sehr spannend, wie das später wieder so weiter ging. Meine Eltern haben später auf dem Pachthof auch Schweinezucht gehabt. Da hat der Vater immer erzählt, dass er mit Schweinen nicht so viel Erfahrung hat, weil sie zu Hause nur Mastschweine für den Eigenbedarf hatten. So zwei Schweine und mehr nicht. Und Hühner auch.

» *Und Ackerbau?*

Ackerbau, ja. Jeder Bauer hatte eine eigene Dreschmaschine. Es wurde Weizen, aber auch Roggen angebaut. Der Boden war dort nicht so gut wie zum Beispiel im Gäuboden. Das waren die östlichen Ausläufer des Böhmerwaldes. Trohatin selbst befindet sich am allerletzten Hang des Böhmerwaldes. In Richtung Bischof-Teinitz ist dann die Senke. Dort sind auch die Bodenverhältnisse schon fruchtbarer gewesen. Trohatin war in der Mitte zwischen dem echten Böhmerwald, den ganzen Gebirgsdörfern und der Senke nach Bischof-Teinitz. Wenn ich heute über die Felder gehe, da merke ich, dass die Böden schon viel steinig sind, also dass sie schon Steine rausgeackert haben.

» ***Mohl z toho člověk žít?***

Ano, dalo se z toho žít...

» ***A co potrava pro dobytek?***

Měli jsme hodně luk a jetel jsme pěstovali jako potravu pro krávy. Bylo hodně možností, louky byly vlhké a tedy dobré na seno.

» ***Ted' mi můžete vyprávět něco ze svých poznámek, které jste si udělala.***

Ale kde začnu? Jako další jsem si poznamenala: bezprostředně jsem jako malé dítě nebyla moc zasažena válečnými následky. Vlastně jenom tím, že u nás byla domácnost plná žen, otec byl daleko ve válce.

» ***To nebylo nic zvláštního...***

Já jsem to nijak jinak nepoznala. Jenom dědeček žil ve vedlejším domě, neboť u nás to bylo tak, že se můj otec přizpůsobil mé matce. Matka měla dvě sestry a její bratr zemřel ve 13 letech. Jezdil do měšťanské školy v Poběžovicích a nachladil se. Tehdy nebylo všude dostupné lékařské ošetření. Zemřel ve 13 letech na následky zápalu plic, nebo co to tehdy měl. To byla pro babičku velká rána, protože ztratila svého muže v první světové válce a na statku tedy nebyl žádný muž. Tehdy také šlo o pracovní síly na statku. Nešlo pouze o jejího manžela, ale také o pracovní sílu. Musela tak platit čeledína, zatímco ostatní sedláci sami pracovali bezplatně. Statek tedy čekal na jejího syna. Chtěla mu dát dobré vzdělání. Proto ho poslala do měšťanské školy.

» ***Jak daleko byla měšťanská škola?***

Poběžovice byly vzdáleny dva až tři kilometry. Chlapci tam museli jezdit na kole. Matka byla ze tří dětí. První byl syn, narodil se roku 1910, matka roku 1913 a jejich nejmladší sestra roku 1915. Obě navštěvovaly také měšťanskou školu, ale mohly být na internátě. Měšťanskou školu vedly Boromejky, tedy jeptišky. A ty neměly žádný internát pro chlapce. Přinejmenším v té době ne, ale domnívám se, že ani později.

» ***Ale Vy jste ještě v sedmi letech nechodila do školy, je to tak?***

Ne, já už jsem chodila do školy. Jeden školní rok jsem zažila v Drahotíně. To ve mně zanechalo hluboký dojem. Samotná škola tedy ne, ale vše kolem toho...

» ***To tedy byla první třída, nebo se mýlím?***

Ano, první třída. Do školy jsem začala chodit v roce 1944. Škola trvala do března, pak už přišly nálety. Škola tedy skončila asi na konci března.

» **Also es war nicht so einfach dort etwas anzubauen und Ertrag zu erzielen?**

Es waren zwar im Verhältnis zu den Böhmerwald-Bauern gute Erträge, aber nicht so gute Erträge wie im Gäuboden.

» **Aber man konnte davon leben?**

Ja, man konnte davon leben.

» **Es war wichtig als Viehfutter und so weiter, oder?**

Klee haben sie auch als Viehfutter angebaut und Wiesen gab es viele. Es gab viele Quellen, dadurch waren die Wiesen auch feucht und es gab gutes Heu.

» **Als Futter?**

Ja, genau, als Futter für die Tiere.

» **So, jetzt dürfen Sie etwas aus Ihren Notizen erzählen.**

Wo fange ich denn an? Ich habe als nächstes geschrieben: zunächst habe ich von den unmittelbaren Kriegseinwirkungen als kleines Kind nicht viel mitbekommen. Das Leben hat sich so abgespielt für mich. Ich habe es ja nicht anders gekannt. Es war ein Frauenhaushalt bei uns, der Vater war ja weitgehend im Krieg.

» **Das war ja nichts Besonderes.**

Ich habe es ja nicht anders gekannt, aber der Großvater war gleich im Nebenhaus, denn bei uns war es so: der Vater hat bei der Mutter eingehiratet. Bei meiner Mutter waren nur zwei Töchter da, der Sohn ist mit 13 Jahren gestorben. Er ist nach Ronsberg in die Bürgerschule gefahren und hat sich erkältet und damals hatte man auch nicht wirklich ärztliche Versorgung. Er ist dann an den Folgen dieser Lungenentzündung, oder was auch immer er hatte, mit 13 Jahren gestorben. Das war für die Großmutter ein ganz großer Schlag, weil ihr Mann im ersten Weltkrieg vermisst war und da auch kein Mann da war. Damals ging es ja auch um die Arbeitskraft am Bauernhof. Es ging nicht nur um den Ehemann, sondern um die Arbeitskraft. Sie hat immer einen Knecht bezahlen müssen, während die anderen Bauern selbst arbeiten konnten, unentgeltlich. Da hatte sie schon sehr auf den Sohn gehofft. Sie wollte ihm aber eine gute Ausbildung mitgeben, hat ihn auf die Bürgerschule geschickt und hätte ihm sicherlich später auch eine gute Ausbildung zukommen lassen.

» **Wie weit war die Bürgerschule entfernt?**

Ronsberg war drei bis vier Kilometer entfernt. Die Buben mussten mit dem Fahrrad fahren, das hat die Mutter immer erzählt und dann die Schwester von ihr, also die Schwester meiner Mutter. Meine Großmutter hatte drei Kinder. Der erste war der Sohn, 1910 geboren, die Mutter war 1913 geboren und die jüngere Schwester 1915. Die war dann auch in der Bürgerschule, aber die konnte dann im Internat sein. Die Bürgerschule wurde von Borromäerinnen, also von Nonnen geführt. Und die hatten eben kein Internat für Buben. Zumindest nicht zu der Zeit, aber ich glaube auch später nicht.

» **Aber Sie waren mit sieben noch nicht in der Schule, oder?**

Doch, ich war schon in der Schule. Ich habe ein Schuljahr in Trohatin erlebt. Das hat einen tiefen Eindruck hinterlassen. Also die Schule selbst nicht, aber das drum herum.

» ***Měšťanská škola byla v Ronsbergu?***

Ano. V Sudetech bylo mnoho takových měšťanských škol. Jsou srovnatelné s reálnými školami. Jen na okraj – mnoho lidí navštěvovalo měšťanské školy také z národnostních důvodů. Chtěli se prosadit vůči Čechům a mysleli si, že musí mít zvláště dobré vzdělání k tomu, aby se mohli jako národnostní menšina prosadit, což platilo také obráceně.

» ***Byli ve vesnici, kde jste žila, jen Němci?***

Ano, jenom Němci. Drahotín byla obec. Patřil k ní ještě poplužní dvůr Wellowitz (Bílovice). Byl vzdálen asi 2 kilometry, ale patřil k vesnici Drahotín. Četla jsem jednou v obecní kronice, že byl dán dvěma českým obyvatelům. Ale nikomu z Drahotína. Předpokládám, že Češi byli ve Wellowitzu na statku.

» ***Takže to byla německá škola, kterou jste navštěvovala?***

Jen německá.

» ***Měšťanská škola byla také německá?***

Ano, také německá.

Fotografie ukazují dům číslo popisné 1 ve 30. letech 20. stol. a jeho současnou podobu.

— Die Fotos zeigen das Haus Nr. 1 in den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts und wie es heute aussieht.

» ***V Poběžovicích, kde se měšťanská škola nacházela, žili také jen Němci?***

Všechno německé. Češi tam byli na úřadech, tedy úředníci nebo vedoucí poštovní stanice, policie, četníci a pošťák. Matka vyprávěla, že často míval problémy s domovními čísly. Teď mluvím o době před rokem 1938. Pošťák přirozeně lidi neznal a neuměl si poradit s německými jmény. V Drahotíně nebyly domy očíslovány popořadě, ale údajně tak, jak byly postaveny. Tedy na začátku asi popořadě, ale když domy později přibýly, tak dostaly jednoduše další číslo. Například

» ***Die erste Klasse war das dann, oder?***

Ja, die erste Klasse. Ich bin 1944 eingeschult worden. Die Schule hat nur bis März gedauert, dann kamen schon die Tiefflieger. Die Schule hat dann ungefähr Ende März aufgehört.

» ***Die Bürgerschule war im Nachbarort Ronsberg?***

Ja, im Sudetenland gab es viele solche Bürgerschulen. Diese sind etwa mit der Realschule vergleichbar. Nur am Rande: viele haben diese Bürgerschulen auch aus Nationalitätsgründen besucht. Die wollten sich gegen die Tschechen behaupten und haben gemeint, dass sie eine besonders gute Ausbildung haben müssen, um sich als Volksgruppe behaupten zu können, was bestimmt auch nicht verkehrt war.

» ***In dem Dorf, wo Sie waren, waren dort nur Deutsche?***

Da waren nur Deutsche. Zu dem Dorf: das war ein Gemeindedorf. Zu dem Dorf hat noch der Gutshof Wellowitz gehört. Das war vielleicht zwei Kilometer entfernt, gehörte aber zur Gemeinde Trohatin. Ich habe einmal in einem Heimatbuch gelesen, dass es zwei tschechische Einwohner gegeben hätte, aber in Trohatin hat es keinen gegeben. Ich nehme an, dass sie in Wellowitz auf dem Gut waren.

» ***Und dementsprechend war es auch eine deutsche Schule, die Sie besucht haben?***

Nur deutsch.

» ***Die Bürgerschule war auch deutsch?***

Ja, auch deutsch.

» ***In dem Nachbarort, wo sich die Bürgerschule befindet, waren auch nur Deutsche?***

Alles deutsch. Ich weiß, dass es dort schon einige Tschechen gegeben hat. In öffentlichen Ämtern, also Beamte, oder der Leiter der Postdienststelle, die Polizisten, die Gendarmen und der Briefträger waren Tschechen. Da hat die Mutter erzählt, dass er oft Probleme hatte mit den Hausnummern. Ich rede jetzt von der Zeit vor 1938. Der kannte natürlich die Leute nicht und konnte sich mit den deutschen Namen nicht helfen. In Trohatin waren die Häuser nicht der Reihe nach durchnummeriert, sondern angeblich so, wie sie gebaut worden waren. Also am Anfang wohl schon der Reihe nach, aber wenn Häuser später dazu kamen, dann haben die einfach die nächste Hausnummer gekriegt. Zum Beispiel unser Bauernhaus hat die Nummer 51 gehabt und das Austragshaus die Nummer 46, obwohl es direkt daneben im gleichen Hofraum stand. Da hat sich der Briefträger oft schwer getan, deswegen weiß ich, dass er Tscheche war.

» ***Gut, was gibt es noch für Geschichten?***

Es war ja ein Frauenhaushalt und da kann ich mich noch gut erinnern: es gab den Hof, aus dem der Vater stammte und den Hof in den er eingeheiratet hat, also mein Elternhaus. Die waren direkt nebeneinander und die Scheunen zusammengebaut. Und da war bei uns hinter dem Haus ein Gartenzaun mit vielleicht drei Meter Abstand und ein Apfelbaum mit wunderbar roten Äpfeln und da war ein Türchen dazwischen. Dort bin ich oft zu den Großeltern hinübergangen. Mein Großvater, das war mein männlicher Ansprechpartner, weil mein Vater meistens nicht da war.

náš statek měl číslo 51 a vejminek číslo 46, ačkoliv stál přímo vedle, na stejném dvoře. To bylo pro poštmistra často obtížně, proto vím, že byl Čech.

» ***Dobře, měla byste tam ještě nějaké zajímavé příběhy?***

Naše domácnost byla plná žen, a dobře si vzpomínám, že statek, z kterého pocházel můj otec, a statek, do kterého se můj otec přizpůsobil, tedy dům mých rodičů, stály vedle sebe a byly spojeny stodolou. A za naším domem byl plot a jedna jablona s báječnými červenými jablky, mezitím byly jedny dvířka. Tudy jsem často procházela ke svým prarodičům. Můj dědeček byl takový můj mužský důvěrník, protože můj otec byl daleko.

» ***Kdy otec narukoval k armádě?***

To nevím přesně. Domívám se, že v roce 1939, nebo trochu později.

» ***Vy jste tedy svého otce v mládí vůbec nezažila?***

Zažila, ale jen když měl dovolenou. Na to si vzpomínám velmi dobře. To se nám velmi věnoval. Otec se oženil v roce 1937 a přišel ze statku. Přišel samozřejmě plný sil, byl velmi aktivní. Ve vesnici byla taková šumavská mládež, tam byl aktivní. Rodiče v domě instalovali rozvod teplé vody. Instalovali topné spirály do tehdy nových kuchyňských kamen, špajz byl rozdělen. Z poloviny udělali koupelnu a další polovina byla špajz. A na druhé straně zdi byl bojler. To byla pro nás báječná zábava v koupelně.

» ***A topilo se kamny?***

Topilo se kamny. V kuchyni jsme měli dřez a umyvadlo. Teplá voda a kohoutek teplé vody byl ještě u vchodu do „maštale“, resp. přede dveřmi do maštale. Víím ještě, že matka vždy říkávala, že „*skoro jeden kbelík vody musí odtéct, než přiteče teplá voda, aby se telátka mohla napít*“. A že musíme ještě nechat vedení vody izolovat. Roura nahoře nebyla totiž správně izolována.

» ***Telata pila teplou vodu?***

Přesně tak. A vzadu naproti komůrce, kde bydlel čeledín, bylo také umyvadlo, kde se myl. Měl už také teplou vodu.

» ***Centrální rozvod vody s ohřevem?***

Byl to centrální rozvod vody s ohřevem.

» ***To bylo na tehdejší dobu moderní?***

Ano. Otec říkal, že to byla první centrála teplé vody na jednoho zásobovatele vody ve vesnici. Rozvod studené vody udělal také centrálně.

» **Wann wurde der Vater zum Militär eingezogen?**

Das weiß ich nicht genau. Ich glaube nicht gleich 1939, sondern ein bisschen später.

» **Also haben Sie Ihren Vater in Ihrer Jugend gar nicht intensiv erlebt?**

Ja, aber an die Urlaube kann ich mich schon sehr gut erinnern. Da hat er sich schon sehr mit uns befasst. Dann kann ich mich noch gut an das Haus selbst erinnern. Der Vater hat 1937 geheiratet und kam aus der Landwirtschaft. Der kam da natürlich voller Energie an, so aus der Schule und überhaupt aktiv. Da gab es auch diese Böhmerwald-Jugend, dort war er aktiv. Dann haben die Eltern eine Warmwasserversorgung im Haus eingebaut. Und zwar haben sie Heizschlangen in den damals neuen Küchenherd eingebaut und die Speisekammer wurde abgetrennt. Die Hälfte wurde zum Bad gemacht und die andere Hälfte war noch Speisekammer. Und der Warmwasserboiler war auf der anderen Seite der Wand. Das war für uns ein ganz tolles Badevergnügen in dem Bad.

» **Aber geheizt wurde durch den Herd?**

Geheizt wurde durch den Herd. In der Küche hatte das Spülbecken und Waschbecken Warmwasser und ein Warmwasserhahn war noch im „Stallgangl“, vor der Stalltür. Ich weiß noch, dass die Mutter immer gesagt hat: „Fast ein Eimer Wasser muss ich weglaufen lassen, bis das Warmwasser kommt zum Kälber tränken. Wir müssen die Leitung noch isolieren lassen.“ Scheinbar war oben das Rohr nicht richtig isoliert.

Muži z Drahotína bojovali v první světové válce. Na fotografii je dragoun Johann Kiefner.

—
Männer aus Trohatin kämpften im Ersten Weltkrieg. Auf dem Foto ist Johann Kiefner als Dragoner.

» **Zum Kälber tränken hat man das warme Wasser gebraucht?**

Genau. Und hinten, gegenüber der Knechtkammer, war auch ein Waschbecken. Dort hat sich der Knecht gewaschen. Der hatte schon warmes Wasser.

» **Zentrale Wasserversorgung mit Heizung?**

Zentrale Warmwasserversorgung war das.

» **War das modern für die damalige Zeit?**

Ja. Der Vater hat gesagt es wäre die erste Warmwasserzentrale über einen Wasserversorger im Ort gewesen. Kaltwasserversorgung hatte er auch zentral gemacht.

» ***A jak to uměl postavit? Byl ze zemědělství, tady nebyl žádný instalatér...***

Byl na zemědělské škole a jeden jeho spolužák to uměl. A vzal otce k sobě domů.

» ***A on mu to ukázal?***

On mu to ukázal a otcí se to velmi líbilo. Pochytil, jak to funguje a jak to pak instalovat. Studenou vodu také. Poté instaloval v maštali napáječku. Nosit vodu pro zvířata od pumpy byla opravdu těžká práce. U maštale v rohu byl jeden zásobník na potravu pro zvířata, v místě, kde dříve byl žentour. Naproti byla stodola a před ní maštal. A tam předtím na dvoře byla pumpa. A od pumpy museli obstarat zvířata, dům a vejminek. Muselo se to přenášet ručně. Pumpa byla malá. Otec to všechno jednou napsal, ale nákresy a poznámky má můj bratr. Na dvoře byl sklon od dvou do tří metrů, takže když šel člověk od pumpy, tak šel trochu z kopce, a to bylo lehčí nést vodu, než třeba u sousedů. Ti měli pumpu dole u vchodu na dvůr a měli na dvoře stejný sklon. Museli vodu skrz dvůr nosit nahoru do maštale, což bylo samozřejmě ještě těžší, protože měli vodu dole. To, co si otec přinesl ze světa, to vybudoval. Instaloval rozvod vody s napáječkou pro krávy a koně. Také ve vejmince a ve stáji dole měli tekoucí teplou vodu.

» ***Tedy technicky velmi talentovaný.***

Ano, a hlavně byl otec pokrokový. Jinak by se později nepustil do zemědělství.

» ***Máte ještě jednoho bratra? Nebo více sourozenců?***

Mám dva bratry a jednu sestru. Jsem nejstarší.

» ***Dobře, ale já jsem Vás přerušil...***

Ano, také hospodářská kuchyně byla na našem statku velmi zajímavá. Člověk vyšel z domu a ocitl se rovnou u schodů do sklepa, vlevo byly schody nahoru a vpravo byl vejminek s další malou místností. Ve druhé místnosti byla později postavena pumpa. Tedy, jak bylo řečeno, vpravo byla světnička, vlevo kuchyně, naproti světnici a za světnicí byla jedna komora. Z kuchyně směrem rovně se šlo do spíže. Byla tak široká jako kuchyně, později byla oddělena malou koupelnou. Když se šlo vpravo dozadu, mezi světničkou a schodištěm do sklepa, tak tam byla chodba do stáje a vlevo byla velká hospodářská kuchyně. V hospodářské kuchyni byla zděná pec a tam bylo všechno náčiní, které bylo třeba na pečení chleba. Šlo hlavně o dlouhou násadu, která byla vepředu dřevěná, jak ji měli pekaři, aby s ní člověk mohl chléb posouvat. To bylo pro mě fascinující, protože jsem s tou násadou jako dítě prováděl všechno možné. Pak tam byly ještě poličky na chléb, kam se ukládal kynoucí a později pak hotový upečený chléb. To velmi dobře vonělo. Pak tam byla velká kuchyňská kamna. Už to nevím přesně. Buď tam byl kuchyňský příborník, nebo něco jako kredenc. Jedna lavice a jeden velký selský

» **Und woher hat er gewusst, wie das funktioniert? Er kam ja aus der Landwirtschaft, also er war ja kein Installateur.**

Er war in der Landwirtschaftsschule und da war er auch mit anderen Schülern zusammen und einer hatte das schon. Und der hat ihn dann mit heim genommen.

» **Und der hat ihm das gezeigt?**

Der hat ihm das gezeigt und das hat ihm unheimlich imponiert. Er wird mitgekriegt haben, wie das geht und es dann eingebaut haben. Das kalte Wasser auch. Dann hat er Tränkebecken im Stall eingebaut. Das Wasserholen für die Tiere von der Pumpe war ja Schwerstarbeit. Beim Stall in der Ecke war eine Futterkammer drinnen, wo ganz früher mal der Göpel drin war. Daneben war die Scheune und davor der Stall. Und dort davor, im Hof, war eine Pumpe. Und von der Pumpe haben sie dann die Tiere, das Haus und das Austragshaus versorgen müssen. Das heißt, per Hand hineinragen. Die Pumpe war ein klein bisschen höher und der Vater hat das auch alles einmal aufgeschrieben, aber die Aufzeichnungen hat mein Bruder. Im Hof war ein Gefälle von zwei bis drei Metern, sodass man von der Pumpe noch ein bisschen runtergehen konnte und es leichter war das Wasser zu tragen, als beim Nachbarn. Die haben die Pumpe unten beim Hofeingang gehabt und hatten das gleiche Gefälle. Die mussten das Wasser über den Hof hochtragen und in den Stall bringen, was natürlich noch viel schwerer war, weil das Wasser unten war. Das wollte er eben aus der Welt schaffen und hat die Wasserleitung eingebaut mit den Tränkebecken für die Kühe und für die Pferde. Auch im Austragshaus und in der Stallung unten haben sie fließend warmes Wasser gehabt.

» **Also technisch sehr begabt.**

Ja, und überhaupt war der Vater immer sehr fortschrittlich. Sonst hätte er sich später nicht mehr auf die Landwirtschaft eingelassen.

» **Sie haben noch einen Bruder? Oder mehrere Geschwister?**

Ich habe zwei Brüder und eine Schwester. Ich bin die Älteste.

» **Gut.**

Ja, die Wirtschaftsküche in unserem Bauernhaus war natürlich auch hoch interessant. Man ging in das Haus hinein, dann befand sich geradeaus die Treppe in den Keller, links die Treppe nach oben und rechts war das Austragsstübchen mit einem kleinen zweiten Raum. In den zweiten Raum ist später die Pumpe eingebaut worden, weil man ja einen extra Raum dafür benötigt hat. Also, wie gesagt, rechts das Stübchen, links die Küche, daneben die Stube und hinter der Stube war eine Kammer. Von der Küche geradeaus war die Speisekammer. Die war so breit wie die Küche, die dann eben zu einem kleinen Bad abgeteilt worden ist. Wenn man rechts hinter gegangen ist, zwischen dem Stübchen und der Kellertreppe, war dann das sogenannte „Stallgangl“ und da war links die große Wirtschaftsküche.

» **Also der Gang zum Stall.**

Genau. Der „Stallgangl“. Dort war links eine große Wirtschaftsküche. In der Wirtschaftsküche war ein eingemauerter Backofen und da standen alle diese Gerätschaften, die man zum Brotbacken gebraucht hat: dieser lange Stiel und vorn das Holz, wie es die

stůl. V této kuchyni se jedlo v létě, když u nás byli pomocníci na žních. My děti jsme tam rády jedly. Byla tam také cisterna, kde se pralo. Když se v této světnici pekl chleba, bylo pro mě skutečně fascinující. Když se chleba vytáhl z pece ven, byl v peci ještě velký žár. Pak vytáhli povřísko, popel, a dal se tam péct Schmierkuchen (Chodský koláč).

» **Co je Schmierkuchen?**

Schmierkuchen je z kynutého těsta. Z menších částí těsta se udělají kuličky, nechají se na nahřáté plotně kynout, zakryté, aby neokoraly. Schmierkuchen se pekly hlavně na svátek svatého Václava. Farní kostel byl zasvěcen svatému Václavovi.

» **Katolický?**

Ano. A pak jsme pekly Schmierkuchen, a matka říkala, že jich bylo přes 150 kusů. Pak se vyřízl dle velikosti talíře. Teď už nevím, zda se používal hovězí lůj nebo máslo. V každém případě se potřely dva pergamenové papíry, položily se vedle sebe, aby se neslepily, a pak se těch 150 papírů poskládalo na sebe. Vždy se nalepily dva na sebe. Už musely být připravené. A tedy k těstu: byla to malá kulička, která pak vykynula. Pak se těsto rozválelo na pomaštěný papír a na okraji se nechalo trochu vyšší. Na to se používalo malé zakulacené dřívko (Wellholz).

» **Tedy kynutý koláč (Küchel)?**

Ano, je to stejné těsto jako na kynutý koláč.

» **Vypadá podobně?**

Ano, ale byl velký jako talíř a velmi slabý ve středu. Okraje se nechávaly tlustší a na koláč se dávala náplň. Náplň se skládala z tvarohové hmoty, kterou jsme si sami dělali ze smetany, obyčejného a vanilkového cukru. Tato tvarohová hmota se nabírala naběračkou. Vidím to jako dneska. Matka nabrala tvaroh a dala na koláč. Také tam dala makovou náplň. Ta byla velmi dobrá. Mák se předtím namlel, uvařil a rozdělal s tukem a cukrem. Pak byl mák připravený: buď se nanášel lžící na kruhovou formu, nebo se dělaly malé kaňky. Důležitá byla především povidla. Povidla se dělala ze sušených švestek. Vlastní švestky se vypeckovaly, usušily a pomlely se na masovém mlýnku, nebo rozmixovaly v mixeru. Ale mixer jsme vlastně tehdy ještě neznali. Povidla se smíchala s mákem nebo se rozmíchala zvlášť. Občas se koláče dělaly podle předlohy: hvězdy, nebo všechny možné kruhy.

» **A ještě se na koláč dávaly rozinky?**

Přesně, ty se tam mohly dát. Někteří nedělali uprostřed žádný vzor, nýbrž takzvané smetanové zrcadlo. Doprostřed se ještě jednou dala smetana, aby to bylo zvlášť smetanové. Velmi zdravé (směje se). Pak se ještě dodávaly formy na

Bäcker auch haben, mit dem man das Brot reingeschoben hat. Das war für mich eine Faszination, weil ich mit dem alles Mögliche gemacht habe als Kind. Dann waren noch Brotschraken da, wo das aufgegangene und später das fertig gebackene Brot deponiert worden ist. Das hat so gut geduftet. Dann war ein großer Küchenofen drinnen. Ich weiß nicht mehr so genau. Entweder es war ein Küchenbuffet oder mehr eine Anrichte. Eine Bank und ein großer Bauertisch waren auch drin. In dieser Küche ist im Sommer auch gegessen worden, wenn Erntehelfer da waren. Wir Kinder haben dort auch gerne gegessen. Dort war auch ein Kessel drin, wo gewaschen wurde. Wenn in dieser Stube Brot gebacken wurde, war das für mich wirklich faszinierend. Wenn das Brot raus kam, war noch so viel Glut im Ofen. Dann haben sie mit einem Flederwisch die Asche rausgeholt und dann ist hinterher Schmierkuchen dort gebacken worden.

» **Was ist Schmierkuchen?**

Schmierkuchen und Striezel wurden dann gebacken. Schmierkuchen ist Hefeteig. Aus kleinen Teigteilen werden Kugeln gemacht und die lässt man dann auf einem Brett, das angewärmt sein muss, aufgehen, schön zugedeckt, damit es keine Kruste gibt. Zum Fest des Hl. Wenzel wurde immer viel Schmierkuchen gebacken. Die Pfarrkirche war dem heiligen Wenzel geweiht.

» **War alles katholisch, oder?**

Alles katholisch. Und dann haben wir Schmierkuchen gebacken und die Mutter hat gesagt, dass sie über 150 Stück gebacken haben. Die hat man tellergroß ausgeschnitten. Ich weiß jetzt nicht mehr, ob man Rindertalg genommen hat oder Butter. Auf jeden Fall hat man zwei Pergamentblätter bestrichen, hat sie aufeinander gelegt, damit sie nicht zusammenkleben und dann hat man diese 150 Papiere aufeinander gestapelt. Man hat immer zwei aufeinander geklebt. Die mussten schon vorbereitet sein. Und dann zum Teig: Das war eine kleine Kugel, die ist dann aufgegangen. Dann hat man den Teig auf das gefettete Papier ausgerollt und den Rand ein bisschen höher gelassen. Dafür hatte man extra ein kleines Wellholz.

» **Also Küchel?**

Ja, das ist der gleiche Teig wie bei Kücheln.

» **Vom Aussehen her?**

Ja, aber es war ja so groß wie ein Teller und sehr dünn in der Mitte. Den Rand hat man etwas dicker gelassen und dann kommt ein ganz guter Belag darauf. Der Belag bestand aus Quarkmasse, die man natürlich selbst gemacht hat. Also mit viel Rahm drinnen, Zucker und Vanillezucker. Diese Quarkmasse hat man dann mit dem Schöpf- löffel darauf geschöpft. Das sehe ich noch vor mir: Die Mutter hat das dann darauf geschöpft und dann hatte man eine Mohnmasse. Die war sehr gut abgeschmeckt. Der Mohn wurde vorher gemahlen, gekocht und mit Fett und Zucker angemacht. Dann hat man den Mohn darauf getan. Entweder hat man ihn mit dem Löffel in kreisrunder Form oder kleine Kleckse aufgetragen. Wichtig war vor allem die Zwetschgenmarmelade. Die Zwetschgenmarmelade hat man aus getrockneten Pflaumen gemacht. Eigene Pflaumen meistens, die entkernt und getrocknet wurden, und die wurden dann entweder in der Fleischmaschine oder im Mixer gemixt. Aber einen Mixer hat man wahrscheinlich noch nicht gekannt. Und diese Zwetschgenmarmelade wurde entweder mit dem Mohn

máslo. Během války se muselo máslo odevzdávat. Vzpomínám si, že ve mlýně bylo sběrné místo na máslo. Tam mě s sebou matka často brávala. Odevzdávaly se tam kousky másla, které se stloukaly v máselnici. Měli jsme květinový vzorek, který se tam dával. Když se venku sekala tráva, nosila jsem na louku svačinu. Ta se skládala z velké konve mléka, často kysaného mléka, a z doma upečeného chleba. To byla pro žence svačina na dopoledne. Byl tam pramen, který měl vyhloubenou jámu, kam se postavilo mléko, aby se chladilo.

» ***Byli celý den na poli?***

Ne, nebyli celý den na poli. V poledne přišli domů, ale ráno začínali velmi brzy. Dopoledne dostali svačinu.

» ***A odpoledne jste jim také nosila jídlo?***

Odpoledne pravděpodobně také, ale to teď nevím přesně. Později jsem ten pramen, kam jsem dávala mléko, jednou hledala. Ty už jsem samozřejmě nenašla, protože mezitím všechna políčka byla spojena do velkého pole, takže jsem se samozřejmě nemohla ničeho dopídit.

» ***Kdy jste se tam poprvé vrátila?***

Poprvé jsem tam byla v roce 1969, nebo 1970.

» ***Bylo těžké se tam dostat?***

Jeli jsme přes Rakousko, protože tam jsme nepotřebovali žádné vízum.

» ***Podařilo se?***

Ano, podařilo. Bez ohlášení jsme jednoduše přijeli přes Rakousko.

» ***Do vaší rodné vesnice?***

Ano. Přespali jsme v Poběžovicích, tam měla matka známé. Věděla, že tam ještě někdo bydlí, koho zná. U těch jsme přenocovali. Jeli jsme tam autem a odtud do Drahotína. Ten Němec z Poběžovic, u kterého jsme přespali, s námi jel do našeho rodného domu a dělal nám tlumočníka.

» ***Ještě vše stálo?***

Ano, a dodnes stojí, dokonce i rodný dům mé matky. Sevřelo se nám hrdlo. Matce více než mně, protože já jsem měla dětské vzpomínky. Vše vypadalo skoro tak, jak jsem si představovala. Divila jsem se, že některé věci byly trochu menší. Zahradu jsem si představovala větší. Jako dítě jsem pravděpodobně měla dojem, že jsou záhony větší, ale zahrada nebyla tak velká, jak jsem myslela.

zusammen oder getrennt vermischt. Manchmal wurden auch Muster gemacht, wie Sterne oder alle möglichen Kreise.

» ***Und dann noch Rosinen darauf?***

Genau, das habe ich dann immer machen dürfen. Manche haben in der Mitte kein Muster darauf gemacht, sondern einen sogenannten Rahmspiegel. Da hat man dann in der Mitte nochmal Rahm darauf getan, damit es besonders viel Rahm hatte. Sehr gesund (lacht). Dann hat es noch Buttermodl gegeben. Während dem Krieg musste man ja abliefern. Ich kann mich nur noch erinnern, dass in der Mühle die Sammelstelle für die Butter war. Da hat mich meine Mutter oft mitgenommen. Da waren dann Butterstücke, die man in einen Modl reingedrückt hat. Wir hatten dann Blumenmuster, die dort abgegeben wurden. Als draußen die Schnitter waren, durfte ich Brotzeit auf die Wiese nachtragen. Diese bestand aus einer großen Kanne voll Milch, manchmal auch Sauermilch, und selbst gebackenem Bauernbrot. Das war dann die Brotzeit für die Schnitter am Vormittag.

» ***Für die Feldarbeiter?***

Ja, oder wenn einfach die Wiesen gemäht wurden. Da gab es eine Quelle, die hatte eine ausgehöhlte Vertiefung, wo dann die Milch zum Kühlen reingestellt wurde.

» ***Die waren dann den ganzen Tag auf dem Feld?***

Nein, die waren nicht den ganzen Tag auf dem Feld. Die sind mittags heimgekommen, aber die haben ja morgens sehr früh angefangen. Und vormittags haben sie ja schon eine Brotzeit bekommen.

» ***Und nachmittags hat es auch nochmal Verpflegung gegeben?***

Am Nachmittag wahrscheinlich auch, aber das weiß ich jetzt nicht mehr genau. Da bin ich nicht mitgenommen worden, weil es für mich als Kind zu heiß war.

» ***Das ist doch interessant. An was können Sie sich noch erinnern?***

Ich kann Ihnen noch sagen, dass ich diese Quelle einmal gesucht habe, also diese Wiesenquelle. Die habe ich natürlich nicht mehr gefunden, weil inzwischen alle Äcker zu einem riesengroßen Stück zusammengeackert worden sind und da natürlich nichts mehr ausfindig gemacht werden kann.

» ***Wann sind Sie zum ersten Mal wieder dorthin gekommen?***

Ich war einmal da, das war 1969 oder 1970.

» ***Da war es ja relativ schwierig dorthin zu kommen?***

Da sind wir über Österreich gefahren, weil man so kein Visum brauchte.

» ***Das hat funktioniert?***

Ja, das hat funktioniert. Wir sind unangemeldet einfach über Österreich gefahren.

» ***In Ihrem Heimatort?***

Ja. Wir haben in Ronsberg übernachtet, dort hatte die Mutter noch Bekannte. Sie wusste, dass dort noch jemand wohnt, den sie kannte. Bei denjenigen haben wir übernachtet.

» **Člověk je také jako dítě menší...**

Také stromy nebyly tak vysoké, jak jsem myslela. Například vím, že v zahradě byl záhon s jahodami, které se nazývaly ananasové jahody. Ten záhon mám ve vzpomínkách obrovský. Ptala jsem se matky: „Kde byl ten záhon?“ A ona odpověděla: „To bylo ono.“ A pak nebyl vůbec tak velký.

» **Pro Vaši matku to tedy bylo těžší? Nebo až deprimující?**

Matky se to už velmi dotklo, když jsme tam poprvé přijeli. Na jeden den jsme také jeli do Mariánských Lázní. Tam chtěla jet matka, protože v mládí tam byla často. To jí zajímalo. Pamatuji si, že tehdy byly obchody v Mariánských Lázních prázdné. A já si myslela: „Kde to všechno nakoupíme?“ Potřebovali jsme totiž nějaké oblečení. A pak jsem uviděla obchod s oblečením. Šla jsem blíž, byla to čistírna na oblečení.

» **To bylo v šedesátých letech?**

To bylo v roce 1969. Jak už bylo řečeno, jeden den v Drahotíně, jeden den v Mariánských Lázních, jeden den v Poběžovicích, a před odjezdem jeden den v Horšovském Týně. Já si samozřejmě lépe vzpomínám na pozdější cesty. To jsme tam jezdili častěji. Ale bylo to tam zpustlé. Příšerně zpustlé.

» **V domě Vaší matky bydleli lidé. Navázala jste s těmito lidmi kontakt?**

Ano, byli velmi přátelští. Ten Němec z Poběžovic, který byl s námi, nám řekl, že teď už ten statek vlastní někdo jiný, než ten, který statek po nás převzal. Ten už tam nebyl. Ta rodina, která tam byla, to byli Volyňští Češi. Češi, kteří tam byli asi přesídleni z Volyně. Historické souvislosti teď přesně neznám. V každém případě byli velmi přátelští. Ten muž byl už starý a velmi nemocný. Uměl rusky, česky a lámaně německy. Matka se s ním bavila německy. Mluvil dobře, ale byl už velmi poznamenaný nemocí. A jeho žena nás hned pohostila čajem a nějakým pečivem. Dala nám s sebou také vejce.

» **A hospodařilo se tam?**

Ano, hospodařilo tam družstvo. Tedy základní plochy, pole a louky byly začleněny do družstva. Budovy nechali stát tak, jak stály, ale byly velmi zchátralé. Matka byla šokována, jak to vše vypadá. Nic se tam neudělalo, dveře opotřebované, okna nenatřená, ale žádné okno nebylo rozbité. Relativně tam bylo čisto, ale vypadalo to velmi chudě. Vše ale bylo tak jako dříve, dokonce i závěsy tam visely. Matka si netroufla říct, že by si je chtěla vzít s sebou. Později toho litovala. Ten závěs vyšívala jako dítě a ten tam ještě visel. Znáám pořekadlo, které na nich bylo vyšito, protože ho matka stále říkala: „*Chraňte se vzájemně před bolestí v srdci, neboť čas, který spolu jste, je krátký. Když jste na věky spojeni, bude se vám to zdát*

Wir waren mit dem Auto dort und sind dann nach Trohatin gefahren. Dieser Deutsche in Ronsberg, bei dem wir übernachtet haben, der war Dolmetscher und ist mit uns zu meinem Elternhaus gegangen.

» ***Das hat noch alles gestanden?***

Ja, das steht heute noch, auch Mutters Geburtshaus. Da hat es uns die Kehle zugeschnürt. Der Mutter mehr als mir, weil ich alles noch so kindlich in Erinnerung hatte. Es hat fast noch so ausgesehen, wie ich es mir vorgestellt habe. Ich habe mich gewundert, aber Manches war ein wenig kleiner. Den Garten habe ich mir größer vorgestellt. Als Kind hat man wahrscheinlich den Eindruck, dass die Beete riesig sind, aber dann war der Garten nicht so groß, wie ich dachte.

» ***Man ist als Kind auch kleiner.***

Auch die Bäume waren nicht so hoch wie ich dachte. Ich weiß zum Beispiel, dass im Garten ein Beet mit Erdbeeren, die hat man damals Ananas-Erdbeeren genannt, war. Dieses Beet hatte ich riesig in Erinnerung. Ich habe meine Mutter gefragt: „Wo war denn jetzt das Beet?“ Dann sagte sie: „Das war es“. Und dann war es gar nicht so groß.

» ***Also es war für die Mutter schwieriger? Oder auch deprimierender?***

Die Mutter hat das schon sehr berührt, als wir das erste Mal hinkamen. Dann sind wir auch einen Tag nach Marienbad gefahren. Da wollte die Mutter gerne noch einmal hinfahren, weil sie dort früher, in jungen Jahren, mal dort war. Das hat sie interessiert. Da habe ich schon noch in Erinnerung, dass damals die Geschäfte in Marienbad leer waren. Und ich dachte mir „Wo kaufen denn alle ein? Die brauchen ja doch irgendetwas zum Anziehen.“ Und dann sah ich ein Geschäft mit Kleidung. Ich ging näher hin und es war eine Chemische Reinigung.

» ***Das war in den sechziger Jahren?***

Das war 1969. Das war auf der gleichen Reise. Wie gesagt, wir waren einen Tag in Trohatin, einen Tag in Marienbad, einen Tag in Ronsberg und vor unserer Abfahrt noch einen Tag in Bischof-Teinitz. Ich habe natürlich klarere Erinnerungen an spätere Fahrten. Wir waren ja später noch häufig dort. Aber verfallen war es damals. Unheimlich verfallen.

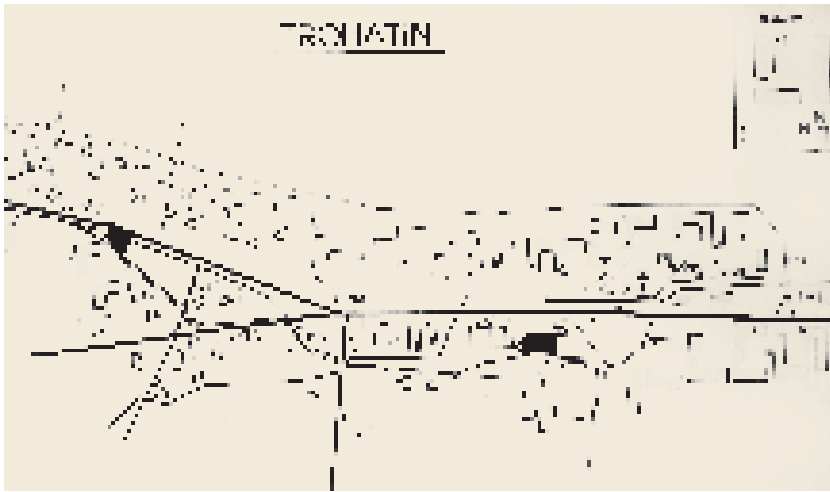
» ***In dem Haus ihrer Mutter haben Leute gewohnt. Haben Sie Kontakt zu diesen gehabt?***

Ja, die waren sehr freundlich. Dieser deutsche Herr aus Ronsberg, der mit uns da war, ist dann reingegangen und wir haben dann bemerkt, dass das schon ein Nachbesitzer war. Nicht der erste, der es übernommen hat. Der war nicht mehr dort. Diese Familie, die dort war, das waren Wollhynientschechen. Tschechen, die wohl aus Wollhynien dahin angesiedelt worden sind. Ich kenne jetzt die geschichtlichen Zusammenhänge nicht so genau. Auf jeden Fall waren die sehr freundlich. Der Mann war damals schon alt und sehr krank. Er konnte Russisch, Tschechisch und gebrochen Deutsch. Mit dem hat sich dann die Mutter, so gut er noch konnte, unterhalten, aber er war schon sehr gezeichnet von seiner Krankheit. Und die Frau hat uns gleich bewirtet mit Tee und irgendwelchem Gebäck. Eier hat sie uns mitgegeben.

jako minuty.“ A toto nekonečně dlouhé pořekadlo musela matka vyšít. Říkala, že na to potřebovala asi dvě zimy. Ale babička na tom trvala.

» ***To by byla bývala krásná vzpomínka pro Vaši matku.***

Později říkala: „Proč jsem si o to neřekla? Určitě by mi ho dali.“ Ale neodvážila se. Byla pravděpodobně trochu zastrašena tehdejší dobou. Musím říci, že jsme byli přijati přátelsky a celou dobu jsme si povídali. Oni nám vyprávěli, že statek nepřevzali hned v roce 1945. To už jsme samozřejmě věděli. Matka znala toho, který statek tehdy převzal. Tito lidé měli tři děti, které byly zaměstnané mimo Drahotín. Na víc si nevzpomínám. V každém případě tam byla velmi přátelská atmosféra.

Mapa
Drahotína
—
Karte von
Trohatin

» ***Ten člověk, který jako první převzal statek, byl Němec, nebo Čech?***
Čech.

» ***Ale Vaše matka ho znala?***

Ano, matka ještě zažila, když statek přejímal. Ale to je už jiný příběh. K tomu dojdeme. Ti noví majitelé nám ukázali také maštal. Mohlo se samozřejmě projít skrz dům a také zvířata vyhánět ven a zase zpátky, k tomu tam byl vchod do dvora. Tím jsme prošli do maštale, kde měli jednu kozu. Dům byl relativně čistý, ale v maštali jsme opravdu uklouzli, protože v chodbě bylo velmi kluzko. Kozu mohla pěkně po maštali pobíhat, protože maštal byla skutečně velká. Určitě nebyla po všechny ty roky vykydaná. Člověk se musel držet, aby neuklouzl. Na matku přišly slzy. „Panebože“, řekla, „kdyby to u nás bylo v takovém stavu, tak bychom neměli z čeho žít.“ Zvířata se vždy čistila, krávy se hřebelcovaly, aby zůstaly zdravé. Zvířata byla kapitál. Velký ořešák ještě stál. U hnojiště byli zajíci. To bylo totálně zpustlé. Matka pak myslela, že ti lidé nemohli mít ke statku dobrý vztah.

» **War der Hof noch landwirtschaftlich genutzt?**

Ja, das war dann schon Kolchosebetrieb. Also die Grundflächen, die Felder und Wiesen waren der Kolchose eingegliedert, die Gebäude standen noch wie sie immer waren, aber es war alles sehr heruntergekommen. Die Mutter war entsetzt darüber, wie alles ausgesehen hat. Es war einfach nichts gemacht worden: die Haustür abgewetzt, die Fenster nicht gestrichen, aber es war kein Fenster kaputt. Innen war es relativ sauber, aber sehr ärmlich. Es war alles so wie es früher war. Sogar der Wandbehang hing noch. Die Mutter hat sich nicht getraut zu sagen, dass sie den mitnehmen möchte. Später hat sie das sehr bereut. Sie hat den Wandbehang als Kind selbst gestickt und der hing noch dort. Ich weiß den Spruch noch, weil sie das immer wieder erzählt hat, auch im hohen Alter: „Bewahret einander vor Herzeleid, denn kurz ist die Zeit, in der ihr zusammen seid. Wenn auch Jahre euch vereinen, sie werden euch wie Minuten erscheinen.“ Und diesen endlos langen Spruch musste die Mutter im Blattstich sticken. Sie hat gesagt, dass sie vielleicht zwei Winter dafür gebraucht hat. Aber die Oma hat darauf bestanden, weil eben die Oma durch ihren im Krieg vermissten Mann eben einen Spruch ausgesucht hat, der tröstend sein sollte.

» **Der die Situation auch ein bisschen widerspiegelte. Das wäre schon eine schöne Erinnerung für ihre Mutter gewesen. Die Nachbesitzer haben wahrscheinlich nichts damit anfangen können.**

Später hat sie gesagt: „Warum habe ich das nicht gesagt? Sie hätten mir den bestimmt gegeben.“ Und sie hat sich nicht getraut. Sie war noch ein bisschen eingeschüchtert von der damaligen Zeit wahrscheinlich und das wäre eine Erinnerung gewesen. Ich muss noch sagen, dass wir sehr freundlich aufgenommen worden sind, und wir haben uns dort auch eine ganze Weile unterhalten. Sie haben uns dann auch erzählt, dass sie den Hof nicht gleich 1945 übernommen haben. Das wussten wir natürlich schon. Mutter kannte ja den Übernehmer von damals. Diese Leute hatten drei Kinder, die aber alle drei irgendwo tätig waren. Ich kann mich nicht an mehr erinnern. Es war auf jeden Fall eine sehr freundliche Atmosphäre.

» **War der, der den Hof als erster übernommen hat, ein Deutscher oder ein Tscheche? Ein Tscheche.**

» **Aber die Mutter hat den gekannt?**

Ja, ja, die Mutter hat den noch erlebt, als er den Hof übernommen hat. Aber das ist noch eine extra Geschichte. Da kommen wir auch noch dazu. Ich bin jetzt ein bisschen abgeschweift durch diese erste Fahrt, diese ersten Eindrücke.

Wenn man wieder zurückkommt, ist das ja interessant, wie sich das abgespielt hat und man das alles wieder sieht.

Vor allen Dingen, sie haben uns dann auch den Stall gezeigt. Man hat natürlich durch das Haus reingehen können und zum Tiere Rein- und Raustreiben gab es noch den Hofeingang. Da sind wir dann reingegangen und da hatten sie eine Ziege drin. Das Haus war relativ sauber. Aber in dem Stall sind wir richtig ausgerutscht, weil es so glitschig war in dem Gang. Die Ziege durfte da wohl rumlaufen, der Stall war ja groß. Bestimmt wurde da in all den Jahren nie ausgemistet. Und das war...

Asi to nebyli praví hospodáři a nemohli ho udržovat, protože vůbec nevěděli, jak sedlák soucítí se svými hospodářskými budovami. V nich se má cítit právě tak, jako ve svém domě. Musí tam být pořádek. V každém případě to nebylo tak, jak jsem to měla uchované ve vzpomínkách.

» ***Byla to vaše jediná návštěva?***

Ne, byli jsme tam častěji.

» ***A matka také?***

Ano. Můžu hned pokračovat ve vyprávění o dalších návštěvách?

» ***Určitě...***

To byla první návštěva. Domnívám se, že to bylo v létě roku 1969. Ta rodina z Poběžovic, u které jsme spali, se obrovsky zaradovala, že s námi může mluvit německy. Vyprávěli, že mluvit německy na ulici je zakázáno. Na to si vzpomínám, a také na to, že nemohli moc nakupovat.

» ***To byli Němci, kteří tu zůstali?***

Ano.

» ***To se smělo?***

Někteří zůstali. Bylo to povoleno antifašistům. Tito lidé byli už starší a přizpůsobili se daným skutečností. Měli malý domeček. Dál si nevzpomínám. Byli na nás v každém případě velmi milí. Dobře nás pohostili a povídali jsme si s nimi až do noci.

» ***Znali jste je z dřívějšíka?***

Ano, matka je znala z dřívějšíka. Já přirozeně ne. Odkud je ale znala, to nevím. Měli v Poběžovicích hodně známých, protože se tam z Drahotína jezdilo nakupovat. V Drahotíně nebylo řeznictví, ani pekařství. Hostince tam byly tři. A byly tam i tři malé obchody s potravinami, takzvané konzumy. Jestli to bylo státní, nevím... V žádném případě nebyly v soukromém vlastnictví. Kdo byl však vlastníkem, to vám opravdu nepovím. A byli tam ještě dva soukromníci, kteří měli dva malé obchody. Rodiče jezdili nakupovat do Poběžovic. Vlaková stanice byla také v Poběžovicích. Naši tam tedy znali dost lidí. A muži tam chodili občas do hospody. Asi vám povyprávím o tom, jak jsme přinášeli peníze na hrob...

» ***Ano, určitě, to bude zajímavé...***

Tak to se musíme vrátit zpět do doby před rokem 1945. Hroby se zdobily na svátek Všech Svatých polštářky s mechem. To dělala moje prateta. Prodělala dětskou

» ***Gut sichtbar.***

(lacht) Man musste sich festhalten, damit man nicht ausrutscht. Der Mutter sind dann die Tränen gekommen. „*Um Gottes Willen*“ hat sie gesagt „*wie hat es im Verhältnis dazu bei uns ausgesehen*“, sonst hätten wir ja gar nicht davon leben können. Die Tiere sind auch immer geputzt worden, die Kühe gestriegelt worden, damit sie gesund geblieben sind. Das war ja das Kapital. Der große Walnussbaum stand noch. Die Miststelle, die der Vater gebaut hat, wahrscheinlich im Zusammenhang mit seinem Aussteigergeld, wo er die zentrale Warmwasserversorgung hat einbauen lassen, dort wurde eine neue Düngerstätte gebaut. In der Düngerstätte waren Hasen bei denen drin. Die war auch total vergammelt. Mutter meinte dann, dass sie keinen rechten Bezug zu dem Hof haben können. Entweder waren das keine Bauern und die konnten das nicht instand halten, weil sie gar nicht wussten, wie ein Bauer empfindet gegenüber seinen Wirtschaftsgebäuden. Da empfindet er genau so wie bei einem Haus, dass das eben in Ordnung sein muss. Auf jeden Fall war das nicht so, wie man es in Erinnerung hatte.

» ***Ja, das sind schon Eindrücke, die die Mutter erst einmal verarbeiten musste.***

Das hat die Mutter sehr berührt.

» ***War das der einzige Besuch?***

Nein, wir sind oft dort gewesen.

» ***Und die Mutter auch?***

Ja. Soll ich gleich weitermachen mit den nächsten Besuchen?

» ***Wie Sie möchten.***

Es war der erste Besuch. Ich glaube es war im Sommer 1969. Diese Familie in Ronsberg hat sich so riesig gefreut, dass sie mit uns deutsch sprechen konnten. Sie haben dann auch erzählt, dass deutsch sprechen auf der Straße verboten war. Das habe ich noch in Erinnerung und, dass sie nicht viel kaufen konnten.

» ***Das waren Deutsche, die...***

Die drin geblieben sind.

» ***Das konnte man?***

Einige sind geblieben. Es hat Antifaschisten gegeben, aber die waren dann schon älter und die haben sich dann den Gegebenheiten angepasst und hatten ein kleines Häuschen. Da kann ich mich weiter nicht erinnern. Die waren auf jeden Fall sehr freundlich zu uns. Die haben uns gut bewirtet und ich weiß noch, dass wir uns lange nachts mit ihnen unterhalten haben.

» ***Die Sie aber von früher nicht kannten?***

Doch, die kannte die Mutter von früher. Ich natürlich nicht. Woher sie die kannte, weiß ich aber nicht. Die haben in Ronsberg viele Bekannte gehabt, weil das der Einkaufsort von Trohadin war. Trohadin hatte weder eine Metzgerei, noch eine Bäckerei. Wirtschaftshäuser haben sie drei gehabt. Es gab drei kleine Lebensmittelgeschäfte. Einen sogenannten „Konsum“. Ich weiß nicht mehr, ob das staatlich war. Es war auf jeden Fall

obrnu a měla nepohyblivou nohu. Ta se starala o hroby. Nemohla moc pomáhat v zemědělství, tak paličkovala, starala se o hroby a o nás děti. Také nám často dělala oběd, protože matka musela pracovat na poli. Nasbírat mech a obestlat jím hrob bylo pro mě velmi zajímavé. Jako dítě jsem to dělala ráda. Ještě vím, kde jsme ho sbírali – vzadu, hned u stodoly. Jak již bylo řečeno, Drahotín byla řadová vesnice, a sedláci měli všechna svá pole vzadu. Každý měl uprostřed cestu, kde rostl báječný mech. Já jsem vždy milovala rostliny. Luční květiny, které tam květy, mě jako dítě velmi fascinovaly. Tak to i zůstalo. Pak si samozřejmě vzpomínám také na cestu do kostela.

» ***A ten mech se sbíral na Všechny Sváté?***

Před Všemi Svátými se sbíral. Na úpravu hrobů. To jsme vzali náš proutěný koš a nesli ho dobrý kilometr ke hřbitovu. Tak daleko teta došla. Drahotín byl obcí, ale neměl kostel. Kostel byl vzdálen kilometr, ve směru k Šumavě. To místo se jmenovalo Berg (Hora Svátého Václava). Byl také samostatnou obcí. Rovněž některé další obce kolem byly spravovány jednou farností. Tedy obec s farou zahrnovala více vesnic, mezi nimi také Drahotín.

» ***V Drahotíně nebyl žádný kostel, ani žádná kaplička?***

Ne. V Drahotíně byla jen boží muka, u kterých se udržovaly Májové pobožnosti, nebo se zde modlil růženec, když někdo zamřel. Moje babička z matčiny strany pomáhala připravovat Májové pobožnosti. V neděli se šlo do kostela. Bylo běžné, že mě už jako dítě brávali s sebou. Do kostela se šlo pěšky takzvanou kostelní cestou. Byly zde dvě cesty. První cesta vedla na pláň za stodolami. Pak tu byla ještě jedna cesta, která vedla více přes louky po druhé straně vesnice. Tedy ne za naším statkem, nýbrž se muselo jít ještě kousek vesnicí a pak se šlo vlevo podél potůčku a přes louku do kopce. To byla druhá cesta, farní cesta. Při mé první návštěvě kostela, když jsem přišla domů, přišel můj pradědeček do vejminku k tetám. Jestli byly tety doma, to už nevím. V každém případě se mě pradědeček zeptal: „*Tak co, jak bylo v kostele? Líbilo se ti tam?*“ A já na to: „*Líbilo. V kostele je něco, co vypadá jako tvoje kachlová kamna a představ si, farář šel po nich nahoru.*“ (směje se) Jako dítě jsem měla takovou představu, že kazatelna a kachlová kamna vypadají stejně.

» ***Člověk znal pouze určité věci...***

Já jsem nic jiného podobného než kachlová kamna neznala.

» ***Nebyla žádná televize. Člověk se orientoval podle okolí, kterým byl obklopen každý den.***

Po cestě do kostela šli lidé do Raiffeisen banky, která měla v neděli otevřeno. Raiffeisen banka byla na kopci.

kein Privatbesitz. Wer der Eigentümer war, weiß ich nicht mehr. Und es gab noch zwei Privatbesitzer von zwei kleinen Geschäften. Die Eltern sind immer nach Ronsberg zum Einkaufen gegangen. Die Bahnstation war auch in Ronsberg. Sie kannten dort schon Leute. Und die Männer sind dort ins Wirtshaus gegangen, nicht nur in Trohatin. Vielleicht erzähle ich noch etwas, wie wir das Moos geholt haben für das Grab?

» ***Ja, gerne.***

Also jetzt müssen wir wieder zu der Zeit vor 1945 zurückspulen. Die Gräber sind zu Allerheiligen mit Moospolstern geschmückt worden. Da ist eben diese Großtante von mir. Sie hatte Kinderlähmung und ein steifes Bein. Die hat sich dann um die Gräber gekümmert. Die konnte nicht so viel in der Landwirtschaft mitarbeiten, hat geklöppelt, sich um die Gräber gekümmert und um uns Kinder. Sie hat uns mittags auch oft verköstigt, weil die Mutter viel auf dem Feld arbeiten musste. Dieses Moos zu holen und das Grab damit zu polstern war für mich auch ganz interessant. Als Kind macht man so etwas ja gerne. Ich weiß noch wo es geholt worden ist: hinten, gleich anschließend an die Scheune. Wie gesagt, war es ein Reihendorf und die Bauern hatten alle ihre Felder hinten. Jeder hatte einen Weg in der Mitte. Die einen vielleicht auch links und die anderen wieder rechts oder auf beiden Seiten und da wuchs wunderbares Moos. Ich war immer schon sehr pflanzenbegeistert. Diese Wiesenblumen, die dort geblüht haben, haben mich als Kind schon sehr fasziniert. So ist es auch geblieben. Dann kann ich mich natürlich auch noch an den Kirchgang erinnern.

» ***Noch ganz kurz: das Moos hat man an Allerheiligen geholt?***

Vor Allerheiligen hat man das geholt. Zur Grabgestaltung. Da haben wir dann unseren Zögerkorb mitgenommen und das haben wir nach Berg getragen. So weit ist diese Tante gegangen. Das war ein guter Kilometer zum Friedhof.

» ***Musste man das Moos abdecken, damit die Vögel es nicht rausreißen?***

Das habe ich nicht so mitbekommen. Ich habe nur noch das Polstern in Erinnerung. Dann der Kirchgang: Trohatin war zwar ein Gemeindedorf, aber kein Kirchdorf. Die Kirche war einen guten Kilometer entfernt, auf der nächsten Anhöhe in Richtung Böhmerwald. Der Ort hieß Berg. Der Kirchort war auch eine eigene Gemeinde. Dort waren einige Gemeinden, also Dörfer rundum, die eingepfarrt waren. Also die Pfarrgemeinde hat mehrere Dörfer umfasst, darunter auch Trohatin.

» ***Trohatin hatte aber keine Kirche und auch keine Kapelle?***

Nein, Trohatin hatte nur ein Dorfkreuz, bei dem dann Maiandachten gehalten wurden oder auch mal ein Rosenkranz gebetet wurde, wenn jemand gestorben war. Meine Großmutter mütterlicherseits war die Vorbeterin bei den Maiandachten. Am Sonntag ist man dort in die Kirche gegangen. Das war so üblich und ich bin als Kind schon mitgenommen worden. Es gab einen Pfarrweg nach Berg. In die Kirche ist man ja zu Fuß gegangen und da hatte man einen sogenannten Kirchenweg. Es gab zweierlei Wege: einen hinter den Häusern. Hinter den Scheunen ging der Weg hinter auf die Flure, aber auch längs den Scheunen entlang. Dann gab es noch einen, der ging mehr über die Wiesen auf der anderen Seite des Dorfes. Also nicht hinter unserem Hof, sondern man musste noch ein Stück durch das Dorf und dann ging es links neben einem Bächlein über eine Wiese hoch. Bei meinem ersten Kirchenbesuch, da bin ich heimgekommen,

» ***Tam, kde byl kostel?***

Ano, tam jak je kostel. Kostel byl na kopci a člověk musel cestou dolů projít kolem několika domů. Ty vlastnila Raiffeisen banka a člověk mohl uskutečnit své peněžní transakce.

» ***To se mohlo dělat v neděli?***

To se mohlo dělat v neděli odpoledne.

» ***Časy se mění...***

Žena v Raiffeisen bance byla sestra mého otce, tedy moje teta. Když jsme tam přišli, tak mi vždy dala bonbon, nebo sušenky. Ráda bych ještě něco řekla k francouzským válečným zajatcům...

» ***Jistě...***

To je trochu zajímavější. V Drahotíně bylo několik francouzských válečných zajatců, kteří pracovali na statcích, protože muži ze statků byli ve válce. Můžu vyprávět o našem statku. U nás byl jeden z těchto zajatců. Přišel brzy a spal v jedné obecní ubytovně pro zajatce, která byla dole ve vesnici. Matka říkala, že to byla taková bouda. Já jsem byla dítě a nemohu určit, co to bylo za budovu. Víím ale, kde stála.

» ***To byl sběrný tábor a dříve pracovali všichni lidé ze sběrného tábora na statcích.***

Ano, pracovali tam. Ten náš byl pravděpodobně synem sedláka, nebo jeho příbuzní byli ze zemědělství, protože byl na statku velmi šikovný a užitečný. Seděl s námi u stolu a to bylo, pokud vím, zakázáno. Francouzští váleční zajatci museli mít zřízené zvláštní místo, kde mohli jíst. A to byl kuchyňský dřez. Naproti kuchyňskému dřezu byla taková skříňka, co se dala sklápět, něco na způsob malého stolečku. Jednou jeden z nich seděl u stolu a pak řekl: „*Tam někdo přichází...*“ A pak hned přešel a posadil se se svým talířem ke svému stolečku.

» ***Protože to bylo zakázané...***

Ano. A to se mě jako dítěte zvláště dotýkalo, protože on jinak seděl běžně s naší rodinou.

» ***Takový způsob ocenění pro tohoto muže, když s vámi mohl jíst u stolu.***

Pravděpodobně ano. V každém případě ještě vím, že si talíř přendal a přesedl si.

» ***Aby neměl problémy?***

Ano. Také zajímavé, že? K tomu ještě mohu říci, že moji rodiče později hospodářili na pronajatém statku v Pachthof v Dolním Bavorsku. Pronajímatelé měli také

bin zur Urgroßmutter ins Austragshaus und zu den beiden Tanten gekommen. Ob die auch dabei waren weiß ich nicht. Auf jeden Fall hat die Urgroßmutter gefragt: „*Na, wie wars in der Kirch? Hats dir gefallen in der Kirchn?*“ Und ich: „*Gut hat es mir gefallen. Da ist was in der Kirche, das aussieht wie dein Kachelofen und stell dir vor: der Pfarrer ist da raufgegangen.*“ (lacht)

» ***Das sind eben die Eindrücke, die man als Kind hat. Nur mit der Wärmeerzeugung hat es nicht so geklappt in der Kirche, oder?***

Da habe ich als Kind schon assoziiert, dass Kanzel und Kachelofen ähnlich ausgesehen haben.

» ***Man kannte eben bloß bestimmte Vorgaben.***

Ich habe ja nichts anderes in dieser Form gekannt, als den Kachelofen.

» ***Es gab ja kein Fernsehen. Man hat sich einfach an der Umwelt orientiert, die man jeden Tag sieht.***

Nach dem Kirchgang sind die Leute zur Raiffeisenbank gegangen, die sonntags geöffnet hatte. Die Raiffeisenbank war in Berg.

» ***Wo die Kirche auch ist, oder?***

Ja, dort, wo die Kirche ist. Die Kirche ist am Berg oben und man musste ein paar Häuser nach unten gehen. Die hatten die Raiffeisenbank und da hat man dann seine Geldgeschäfte getätigt.

» ***Das konnte man am Sonntag machen?***

Das hat man am Sonntagnachmittag gemacht.

» ***Zeiten ändern sich.***

Die Frau in der Raiffeisenbank, das war eine Schwester meines Vaters, also eine Tante von mir. Wenn wir dorthin kamen, hat die mir immer ein Bonbon oder einen Keks geschenkt. Ja, vielleicht noch etwas zu den französischen Kriegsgefangenen?

» ***Ja, gerne.***

Das ist vielleicht ein bisschen interessanter. Es gab in Trohadin wohl mehrere französische Kriegsgefangene, die auf den Bauernhöfen gearbeitet haben, weil die Männer im Krieg waren. Ich kann jetzt nur von unserem Hof erzählen. Wir hatten einen von ihnen. Der kam früh und geschlafen hat er in einer Gemeinschaftsunterkunft für diese Gefangenen, die im Dorf unten war. Die Mutter hat gesagt, dass es eine Baracke gewesen wäre. Ich war ja Kind, ich kann das nicht beurteilen, was das für ein Gebäude war. Ich weiß aber, wo es gestanden hat.

» ***Das war so ein Sammellager und in der Früh sind alle auf den Höfen gebraucht worden.***

Ja, und die haben dort gearbeitet. Da wurde mit Händen und Füßen geschafft, was so anstand. Der kannte sich aber in der Landwirtschaft wohl ziemlich gut aus. Er war wahrscheinlich ein Bauernsohn oder hatte zumindest Verwandte aus der Landwirtschaft und hat der Mutter wirklich sehr helfen können. Der saß bei uns mit am Tisch und das war,

jednoho francouzského válečného zajatce. Dali nám pak knížku Němčina pro francouzské válečné zajatce. Domnívám se, že jí matka také měla.

» ***A díky této knize jste se s ním mohli dobře dorozumět?***

Nevím, jestli tu knihu matka opravdu měla. U nás byl ještě jeden Polák. Ten byl pravděpodobně na nucených pracích a také s námi jedl u stolu. Vzpomínám si, že jsme kolem stolu tvořili takový velký kruh. Pak jsme na statku měli ještě jednu ženu z vesnice, která u nás taky pracovala. Dříve se tomu říkalo „děvečka“. Jestli jsme měli v té době také nějakého pacholka, to nevím. Dříve ano, ale teď to přesně nevím. Všichni byli ve válce.

» ***A to bylo do roku 1945?***

Ano, do roku 1945. Ještě vám řeknu dvě věci k tomu Polákovi. Pěstoval na poli tabák. Tabák nechával viset ve stodole, pod přední střechou na šňůře, aby se usušil. My děti, tedy můj bratr, já a ještě další děti z vesnice jsme sundali tabákové listy a namísto nich jsme dali hnědé listy řepy. Opravdu jsme nevěděli, že je pro něj tabák tak důležitý. To potom začal láteřit a nadávat. Strašně na nás polsky nadával.

Ve škole už pak nebylo žádné náboženství. Výuku náboženství nabízeli v kostele na kopci. Tam mě matka přihlásila a já jsem pak byla velmi hrdá, že jsem sama, jako šestiletá, chodila do kopce na náboženství a pak zase zpátky.

» ***V týdnu nebo v sobotu?***

Určitě to bylo v týdnu, protože si vzpomínám, že matka jednou pracovala s ostatními na poli a já jsem velmi hrdě prošla kolem, protože už jsem mohla sama jít do kostela. Matka mi později řekla: „Ty, v *Heimatboten* (název novin) stojí, že farář *Gaschler* má devadesát narozeniny.“ To je ten farář, který měl hodiny náboženství, na které si chodila. Tak jsem mu poslala blahopřání. Tehdy, ve svých 90 letech, žil v domově v Řezně. Odpověděl mi obratem a měl velkou radost.

» ***Vzpomněl si ještě?***

Ano, vzpomínal na výuku náboženství. Na mě samotnou ne. Začali jsme si pravidelně dopisovat. Párkrát jsme se doma navštívili. Pocházel z Bukoviny a byl farářem v Mutěnině. Německá Bukovina byla během první války nuceně vysídlena a on přišel nejprve do bývalé NDR, odtud do diecéze Řezně a pak do Mutěnína. Tam odtud dostal tehdy Berg na starost. Berg byl stále samostatnou farností, ale v té době neměl vlastního faráře. Údajně byl farář na konci války zavřený. Nevím, jestli byl v koncentračním táboře. V každém případě patřil Berg pod Mutěnin.

soviel ich weiß, verboten. Die französischen Kriegsgefangenen sollten einen extra Essplatz haben. Ich weiß, dass ein extra Essplatz eingerichtet worden ist. Und zwar war da die Spüle – es wurde eine neue Küche eingerichtet mit Spülbecken- und neben der Spüle war so ein Schränkchen und da war etwas Ausklappbares, wie ein kleines Tischchen. Einmal saß er am Tisch und dann sagte sie: „*Da kommt jemand*“. Dann ist er sofort rübergegangen und hat sich dort mit seinem Teller hingesetzt.

» ***Weil es eben verboten war.***

Ja. Und das hat mich als Kind komisch berührt, weil er sonst bei uns mit in der Familie war.

» ***Eine Art Wertschätzung für den Mann, dass man am Tisch mitessen konnte.***

Wahrscheinlich schon. Auf jeden Fall weiß ich noch, wie er mit dem Teller rübergegangen ist.

» ***Damit es keine Probleme gibt?***

Ja. Auch interessant, oder? Dazu kann man noch sagen, dass meine Eltern später einen Pachthof in Niederbayern gehabt haben. Die Verpächter hatten auch einen französischen Kriegsgefangenen. Die haben uns dann ein Büchlein gegeben: „*Deutsch für französische Kriegsgefangene*“. Ich vermute, dass das die Mutter auch hatte.

» ***Und mit dem Buch konnte man sich mit ihnen verständigen?***

Ich weiß nicht, ob die Mutter das gehabt hat. Es gab noch einen polnischen Arbeiter. Der war wahrscheinlich Zwangsarbeiter und hat auch mit uns am Tisch gegessen. Ich kann mich erinnern, dass wir eine große Runde waren. Dann hatten wir noch eine Frau aus dem Dorf, die auch mit gearbeitet hat. Früher hat man „Magd“ dazu gesagt. Ob wir noch einen Knecht hatten? Früher schon, aber zu der Zeit weiß ich nicht. Es waren ja alle im Krieg.

» ***Und das war bis 1945?***

Ja, bis 1945. Zu dem polnischen Arbeiter habe ich noch zwei Dinge zu erzählen. Der hat sich auf dem Feld Tabak angebaut. Die hat er dann an der Scheune, unter dem Vordach auf der Südseite, an einer Schnur zum Trocknen aufgehängt. Wir Kinder, also mein Bruder, ich und noch andere Kinder aus dem Dorf, haben dann die Tabakblätter runtergenommen und sie durch braune Rübenblätter ersetzt. Die haben ähnlich ausgesehen und wir haben einfach Schabernack gemacht als Kinder. Wir haben ja nicht gewusst, dass für ihn der Tabak so wichtig ist. Das hat ein großes Donnerwetter gegeben. Er hat uns dann auf Polnisch schrecklich geschimpft. Es gab dann schon keinen Religionsunterricht mehr in der Schule. Es wurde aber Religionsunterricht in der Kirche in Berg angeboten. Da hat mich die Mutter angemeldet und da war ich dann ganz stolz, dass ich alleine, als Sechsjährige, hochgegangen bin zum Religionsunterricht und dann wieder zurück.

» ***Unter der Woche oder am Sonntag?***

Das war bestimmt unter der Woche, weil ich mich erinnern kann, dass die Mutter mit den Arbeitern einmal draußen auf dem Feld gearbeitet hat und ich da ganz stolz vorbei gegangen bin, weil ich schon alleine zur Kirche gehen konnte. Die Mutter hat mir später

Obecná škola v Drahotíně na fotografii z roku 1966. Dnes v ní sídlí obecní úřad a knihovna.

—
Die Bürgerschule in Trohatin auf einem Foto aus dem Jahr 1966. Heute hat dort das Gemein-deamt und die Bibliothek ihren Sitz.

» *Tak Vy jste chodila v Bergu na náboženství? A ve škole jste žádné náboženství neměla?*

Určitě ne, jinak bych tam bývala nechodila.

» *Jaké předměty jste měla ve škole?*

Budovu školy jsem znala velmi dobře, protože v té budově byla i školka. Do této budovy jsem chodila už do školky.

» *V kolika letech?*

Určitě to bylo tak brzy, jak to bylo možné, protože školka byla v sousedství našeho domu. Nevím přesně, kolik let mi bylo. Asi tři nebo čtyři.

» *V šesti letech jste nastoupila do školy?*

Ano. Hrála jsem si ve školce na pískovišti. U školy byla velká zahrada a ke školce patřila jedna louka a obrovské pískoviště s bábovičkami. Tam jsem trávila odpoledne, protože to nebylo tak daleko od našeho domu. Pak jsem šla do školy. Ze školy mám málo zážitků, ačkoliv mě všechno zajímalo. Ještě vím, že jsme měli jednoho muže jako učitele a já jsem seděla v první lavici. Domnívám se, že ve škole byla 1.–4. třída dohromady. Tedy že to byla takzvaná dvojtřídní škola. Z naší vesnice tam byly dvě dívky v mém věku a několik chlapců. Na cestu do školy nemám vůbec žádné vzpomínky, protože to bylo velmi blízko od domu. Šla jsem jen přes ulici a za roh. Mám živé vzpomínky na březen 1945. Byly to krásné jarní dny a okna byla otevřená. U nás v té době bydleli slezští uprchlíci. Jedna rodina přijela povozem se dvěma koňmi. Tento povoz stál u statku a koně byli asi přes noc dovedeni do mlatu a přes den byli na dvoře přivázáni u hnojiště. Stáj byla plná, tam jsme neměli žádné místo. Ti koně donekonečna řehtali. To bylo slyšet až ke školní budově. Pak si pamatuji na zvuk kotoučové pily. Slezský uprchlík byl pravděpodobně sedlák a dělal společně s Poláky dřevo. Měli jsme

gesagt: „Du, im Heimatboten steht von dem Pfarrer Gaschler, dass er neunzigsten Geburtstag hatte. Das ist ja der Pfarrer, der in Berg den Unterricht gegeben hat und zu dem du in den Unterricht gegangen bist.“ Dann habe ich dem Mann einen Glückwunsch geschickt. Der hat zu der Zeit, mit 90 Jahren, schon im Heim in Regensburg gelebt. Er hat mir prompt und voller Freude geantwortet.

» ***Konnte er sich noch erinnern?***

Ja, er konnte sich an den Religionsunterricht erinnern. An mich selbst nicht mehr. Daraus ist dann ein reger Briefwechsel entstanden. Wir haben ihn auch ein paar Mal besucht im Heim. Er kam aus der Bukowina und war Pfarrer in Muttersdorf. Die Bukowina-Deutschen wurden ja während des Krieges zwangsausgesiedelt und er kam zuerst in die ehemalige DDR, von dort aus in die Diözese Regensburg und eben nach Muttersdorf. Da kam dann dieser Bukowina-Deutsche und der hat damals Berg mit versorgt. Berg war zwar immer eine eigene Pfarrei, aber hatte zu der Zeit keinen Pfarrer. Angeblich war der Pfarrer zum Kriegsende hin eingesperrt. Ich weiß nicht, ob es ein KZ war. Auf jeden Fall wurde deswegen Berg von Muttersdorf aus versorgt.

» ***So sind Sie zum Religionsunterricht nach Berg gekommen? Und in der Schule hat es keinen mehr gegeben?***

Sicherlich nicht, sonst wäre ich nicht dorthin gegangen.

» ***Was für Fächer gab es in der Schule?***

Das Schulhaus kannte ich schon, weil da auch der Kindergarten drin war. Ich war in diesem Gebäude schon im Kindergarten.

» ***Mit wie viel Jahren?***

Ich bin bestimmt so bald wie möglich in den Kindergarten geschickt worden, weil der Kindergarten in unserer Nachbarschaft war. Ich weiß nicht genau, wie alt ich war. Vielleicht drei oder vier.

» ***Mit sechs ist man dann in die Schule gekommen?***

Ja. Ich habe auch außerhalb meiner Kindergartenzeit in dem großen Sandkasten gespielt. Bei der Schule war ein großer Garten dabei und zum Kindergarten gehörten eine Wiese und ein riesengroßer Sandkasten mit Spielförmchen. Dort war ich auch nachmittags, weil es nicht so weit weg von unserem Haus war. Dann kam ich in die Schule. Von der Schule selbst habe ich sehr wenige Eindrücke, obwohl mich alles interessiert hat. Etwas anderes hat mich aber mehr interessiert, sogar schon mit sechs Jahren. Das war die ganze Nachkriegszeit, also alles was so rundherum passiert ist. Ich weiß noch, dass wir einen Mann hatten als Lehrer und dass ich in der ersten Bank saß. Ich glaube, dass in dieser Schule die 1.-4. Klasse beieinander war, also es war eine sogenannte zweiklassige Schule. Da waren nur zwei Mädchen in meinem Jahrgang aus dem Dorf, aber mehrere Buben. An den Schulweg habe ich überhaupt keine Erinnerung, weil das ganz nah war. Ich musste ja nur über die Straße und um die Ecke. Ich habe aber sehr lebhaft Erinnerungen an den März 1945. Es waren auf jeden Fall sehr schöne Frühlingstage und das Fenster war offen. Wir hatten schlesische Flüchtlinge, zwei Parteien. Die einen kamen mit einem Planwagen mit zwei Pferden an. Dieser Planwagen stand bei uns im Hof und die Pferde wurden wohl über Nacht in die Tenne geführt und tagsüber

také trochu lesa a tam se těžilo palivové dřevo, velká polena jsme museli nařezat na zimu. Tento slezský sedlák nemohl být bez práce a chtěl také přijít na jiné myšlenky. Pomáhal matce, protože věděl, jaké to je, když má muže ve válce. Tak pro nás nařezal společně s Poláky palivové dřevo na zimu 1945/1946. Zvuk kotoučové pily mi dodnes zní v uších. Ten březnový vítr, to že na statku bylo tak prázdné, řehotání koní a zvuk pily. To pamatuji dodnes.

» **A ti uprchlíci?**

Tedš se dostávám ke slezským uprchlíkům. Už jsem řekla, že jsme měli na statku vpravo ve vejminku světnici a za ní komoru. V té komoře byli slezští sedláci. Byl to starší manželský pár. Jak přišli, to už nevím, tehdy jsem pravděpodobně byla nahoře ve vejminku, ale to si opravdu nepamatuji. Jen vím, že tam najednou byli a jedli s námi. Tam ve světnici byla také kamna, protože ta komora sloužila dřív na spaní a předtím sloužila jako obývací kuchyně. Ale v době, o které mluvím, se nepoužívala. Oni dostávali z našeho statku potraviny, protože pracovali u nás na statku. Když jsem tam kolem té komory šla, například k tetám, u nichž jsem často jedla, tak jsem často slyšela, jak ta slezská žena říkala: „*Kdybych jen věděla, kde je naše Trude s dětmi.*“ To jsem vždy dostávala husí kůži, když jsem tohle slyšela. Naše matka později na smrtelné posteli vyprávěla, jak tento slezský pár oplakával Trudy. To byla jejich dcera. Její muž byl ve válce. Měla tři děti a nebydlela ve stejné vesnici jako rodiče, ale v sousední obci.

» **Oni jí ztratili?**

Ztratili jí na útěku. Dělali si velké starosti, kde je Trudy. Pak jezdili na kole nebo na koni od čerta k ďáblu a sháněli informace. Naši měli společně s dědečkem povoz. S povozem jezdili moji rodiče do Poběžovic a do Horšovského Týna, když potřebovali nakoupit něco většího. Oni jezdili také a sháněli informace o tom, kde jsou ještě slezští uprchlíci.

» **A dozvěděli se něco?**

Ano, a skutečně ji našli.

» **Tedy nebyli tak daleko od sebe?**

Oni byli ztraceni, ale nebyli od sebe daleko. V každém případě to v té době byla pro ně velká úleva. Když si dneska člověk představí, jak obrovské napětí ti lidé prožívali. Pak přišla žena s jedním dítětem, dvanáctiletou nebo čtrnáctiletou dívkou. Žily ve vejminku, v babiččině bytě. Babička žila hlavně naproti na statku, protože otec tam nebyl. Nahoře ve vejminku byly čtyři místnosti. Ta žena přišla buď přímo z rozbombardovaných Drážďan, nebo z jejich okolí. V každém případě byla ještě hodně otřesená a vyprávěla pouze o bombardování. Ona a ta dívka

waren sie im Hof an der Düngerstätte angebunden. Der Stall war voll, dort hatten wir keinen Platz. Diese Pferde haben unendlich gewiehert. Das hat man bis ins Schulgebäude gehört. Da bekomme ich heute noch Gänsehaut, weil die Pferde so vor Heimweh gewiehert haben. Dann ist die Kreissäge gegangen. Der schlesische Flüchtlingsmann war wahrscheinlich Bauer und der hat dann da zusammen mit dem Polen und wahrscheinlich auch mit dem Franzosen Holz gemacht. Wir hatten auch etwas Wald und da wurde Brennholz gelagert und diese großen Scheite müssen für den Winter klein geschnitten werden. Dieser schlesische Bauer konnte ja nicht ohne Arbeit sein und er wollte sich auch ablenken. Er hat Mutter geholfen, da er wusste, wie das ist, wenn der Mann im Krieg ist. Da hat er zusammen mit dem Polen unser Brennholz für den Winter 1945/1946 geschnitten. Diese Kreissäge habe ich heute noch im Ohr. Diese Märzluft und, dass im Hof so viel los war, mit Pferdegewieher und Kreissäge. Das hat einen tiefen Eindruck bei mir hinterlassen.

» ***Und diese Familie?***

Jetzt komme ich zu den schlesischen Flüchtlingen. Ich hatte schon gesagt, dass wir im Bauernhaus rechts ein Austragsstübchen hatten und dahinter, in der zweiten Kammer, war diese Pumpe angebracht. In diesem Stübchen waren die schlesischen Bauern. Es war ein Ehepaar und sie waren schon etwas älter. Wie sie ankamen, weiß ich nicht mehr, da war ich wahrscheinlich wieder oben im Austragshaus, aber das habe ich nicht wirklich mitbekommen. Ich weiß nur, dass sie plötzlich da waren und auch bei uns mitgegessen haben. Drüben in dem Stübchen war auch ein Ofen, weil die Kammer früher die Schlafkammer war, und davor war eben die Wohnküche, die aber zu der Zeit nicht benutzt wurde. Die haben wohl vom Hof immer Lebensmittel bekommen, deswegen hat der Bauer auch dort mitgearbeitet. Wenn ich mittags wieder rüber kam, zum Beispiel von meinen Tanten, bei denen ich oft gegessen habe, dann habe ich immer gehört, wie diese schlesische Frau gesagt hat: „Wenn ich nur wüsste, wo unsere Trude mit den Kindern ist“. Da kriege ich auch immer noch Gänsehaut, wenn ich das höre. Unsere Mutter hat das später auch noch am Sterbebett erzählt, wie das schlesische Ehepaar immer nach der Trude geweint hat. Das war die Tochter, deren Mann im Krieg war, die drei Kinder hatte und nicht im gleichen Ort gewohnt hat, aber im Nachbarort.

» ***Sie haben sich also verloren?***

Sie haben sie auf der Flucht verloren. Das war ihre große Sorge, wo die Trude ist. Dann sind sie von Pontius zu Pilatus damals noch mit dem Rad gefahren oder mit dem Pferd. Bei uns hatten sie mit dem Opa zusammen ein „Steierwagl“. Mit dem „Steierwagl“ sind unsere Eltern dann nach Ronsberg und nach Bischof-Teinitz gefahren, wenn sie etwas Größeres eingekauft haben. Da sind sie dann mit dem „Steierwagl“ nach Ronsberg, nach Bischof-Teinitz und so weiter und haben sich erkundigt, wo denn noch schlesische Flüchtlinge sind.

» ***Die etwas wüssten?***

Ja, und sie haben sie tatsächlich gefunden.

» ***Also sie waren gar nicht so weit weg voneinander?***

Sie haben sich zwar verloren, aber sie waren nicht so weit entfernt. Auf jeden Fall war das eine ganz große Erleichterung zu der Zeit. Wenn man sich heute vorstellt, was für

u nás ale nebyly dlouho. Co na mě jako na dítě udělalo dojem, to byly spíše takové vedlejší věci. Ta žena měla na hlavě zavázaný šátek hodně vysoko, s velkým uzlem nad čelem, jak to měly ženy ve filmech. To se mi velmi líbilo. Jako dítě jsem pochopila, že člověk musel něco odevzdávat. Teď si vzpomínám na máslo, ale člověk musel odevzdávat i jiné věci, jako například vejčeka a tak dále. Pak se počítala zvířata, člověk je nemohl zabít, jak by potřeboval. To byla jedna věc. Pak jsem zažila francouzské válečné zajatce a Poláky na nucených pracích, protože muži u nás nebyli, byli ve válce.

» ***Dotkla se Vás nějak válečná vřava?***

Válka se nás takto přímo příliš nedotkla. Jen jedna bomba spadla na Drahotín a pak se na to místo chodili lidé dívat, protože tam po té bombě zbyl trychtýř.

» ***To byla velká rána?***

To bylo něco! Také pro nás děti. Jednou u nás na louce nouzově přistál Fieseler Storch (německý jednomotorový spojovací a průzkumný letoun). To byli Němci, ale víc nevím. Chlapci tam za ním běželi, ale jako děvče jsem se o to nezajímala.

» ***A jak jste přišla na nápad uprchnout?***

To je další věc. Mám ještě něco říct o stíhacích letcích? Stíhací letce jsme viděli poslední dny války. To muselo být v dubnu. Šla jsem se svým o dva roky mladším bratrem a s matkou do Bergu. Myslím, že jsme šli na hřbitov. Přiletěly stíhačky a my jsme se museli schovat v uličkách mezi hroby. Vím ještě, že matka si lehla na bratra a já ležela vedle. Letci létali nad námi a my jsme slyšeli výstřely. To bylo pro mě strašné a pro moji matku samozřejmě také. Když letadla odletěla, tak jsme zase vstali a matka i my jsme se třásli strachy.

» ***Člověk nevěděl, jestli ho výstřely zasáhnou, nebo ne...***

To jsme nevěděli. Oni jen létali nad námi. V každém případě to byli stíhací letci a matka tak prostě zareagovala. Co jsem si ještě odnesla z války? Jak přišli Američané. To ještě válka nebyla u konce. Těsně před koncem války přišli Američané také do Drahotína a já si vzpomínám, že jejich hlavní tábor byl zřízen ve škole. Bylo jich tam hodně a mužstvo bylo ubytováno i v okolních domech. Také u nás. Přenocovali zde několik nocí. My děti jsme musely do vejminku a Američani obsadili náš dům. Bylo to ale nakrátko, tedy na pár dní. Oni také vařili a leželi v postelích ve vysokých botách. To si ještě pamatuji. Pak šli do kurníku a vypili syrová vejce. To mi připadalo hnusné, ale bylo to tak. Kromě toho nám dětem dali sušenky a rozdávali sladké nápoje. To bylo pro mě něco nového, protože sladké nápoje, jako třeba limonádu, jsem neznala. To opravdu za války nebylo, a už vůbec ne na vesnici.

eine riesige Anspannung das war bei den Leuten. Dann kam nachher noch eine Frau mit einem Kind, mit einem 12 oder 14-jährigen Mädchen. Die haben im Austragshaus, in Großmutter's Wohnung gelebt. Die Großmutter hat ja hauptsächlich drüben im Bauernhaus gelebt, weil der Vater nicht da war. Oben im Austragshaus waren vier Zimmer. Zwei haben die beiden Tanten bewohnt, dann Wohnküche und Schlafstube und die anderen zwei Zimmer hat die Oma gehabt. Die Frau kam entweder direkt aus Dresden, nach dem Bombenangriff, oder aus der Nähe von Dresden. Auf jeden Fall war die noch ganz verstört und hat nur von den Bomben erzählt. Sie und das Mädchen waren aber nicht lange da. Was mich beeindruckt hat als Kind waren mehr Nebensächlichkeiten. Die Frau hatte ihr Kopftuch nach oben gebunden, mit einem großen Knoten über der Stirn, wie man es in Filmen sieht. Das hat mir sehr gut gefallen.

» ***Das, was man bei Ihnen im Dorf vom Krieg mitbekommen hat, waren die Flüchtlinge, die gekommen sind, bzw., dass die Männer eingezogen waren?***

Ich als Kind habe eigentlich nur mitgekriegt, dass man eben abliefern musste. Ich kann mich jetzt an die Butter erinnern, aber man musste auch andere Sachen wie Eier usw. abliefern. Dann sind die Tiere gezählt worden und man konnte nicht schlachten, wie man wollte. Das war das eine. Dann habe ich den französischen Kriegsgefangenen miterlebt und den polnischen Arbeiter, weil die Männer nicht da waren.

» ***Aber militärischen Kontakt?***

Militärischen Kontakt habe ich überhaupt keinen mitgekriegt. Es ist nur eine Bombe unterhalb Trohain gefallen und da sind dann die Leute hingegangen, weil da ein riesen Bombentrichter war.

» ***Das war ein Spektakel.***

Das war was! Auch für uns Kinder. Einmal ist ein Fieseler Storch wegen einer Notlandung bei uns auf einer Wiese gelandet. Das waren Deutsche, aber mehr weiß ich nicht. Die Buben sind dann hinter gelaufen, aber ich als Mädchen hab mich nicht dafür interessiert.

» ***Und wie sind Sie auf die Idee gekommen zu flüchten?***

Das ist jetzt die nächste Sache. Soll ich noch etwas über die Tiefflieger sagen? Tiefflieger haben wir auch mitgekriegt. Die letzten Tage zu Kriegsende gab es Tiefflieger in dem Gebiet. Das muss im April gewesen sein. Ich bin mit meinem zwei Jahre jüngeren Bruder und mit der Mutter nach Berg gegangen. Ich denke wir wollten dort das Grab versorgen.

» ***In Berg war der Friedhof, oder?***

Ja, dort war der Friedhof. Es war Frühjahr und da wollte sie wahrscheinlich das Grab neu bepflanzen. Es kamen Tiefflieger und wir mussten uns in den Straßengraben werfen. Ich weiß noch, dass die Mutter sich auf den Bruder draufgeworfen hat und ich daneben lag. Die Flieger sind darüber geflogen und man hat auch Schüsse gehört. Das war für mich ganz fürchterlich und für meine Mutter natürlich auch. Als die wieder weg waren, sind wir wieder aufgestanden, aber die Mutter hat so gezittert und wir auch. Wir sind dann nicht mehr zum Friedhof gegangen, sondern wieder heim.

» ***Pouze voda nebo mléko, že?***

Ano, limonádu jsem neznala. Američané ale velmi brzy odtáhli. Vím jen z vyprávění, že dva obyvatelé z naší vesnice jim vyšli naproti s bílým praporem a tím chtěli zdokumentovat, že vesnice byla předána bez boje.

» ***A ve vesnici nebyla žádná vojenská posádka?***

Vesnice byla asi jeden kilometr dlouhá a já jsem slyšela, že posádka byla v dolejší vesnici. Pak už tam žádný z nich nebyl a z německé strany tedy nepadly žádné výstřely. Ale údajně byla německá armáda dál směrem na východ.

» ***Ale vesnici se nic nestalo?***

Nic se nestalo. Byli tady několik dní a brali si potraviny ze spížírny. Nevím, zda měli někde společnou kuchyni. V každém případě obsadili náš dům.

» ***Ale jen přechodně?***

Jen na pár dní.

» ***Tím mohl člověk nabyt dojmu, že je válka u konce?***

Člověk už měl opravdu dojem, že je válka u konce. Dospělí se snažili nás děti držet daleko od všeho nepříjemného. Člověk stejně ničemu nerozuměl a neznal souvislosti. Byli jsme posláni do vejminku, když se venku dělo něco nepříjemného. Když někdo neočekávaně přišel apod. V každém případě jsme tomu nerozuměli.

» ***Věděla jste v této době, kde je Váš otec?***

V této době to ani matka nevěděla. Věděla ale, že byl na konci války nasazen v Německu. V Augšpurku, když bylo město bombardováno, a také v severním Německu a v Itálii. To jsem věděla, ale kde byl v této době, to matka určitě nevěděla. Jednou po válce, po bohoslužbě, ohlásil farář v Horšovském Týně z kazatelny, kdo je z okresu nebo z určitého území nahlášen jako přeživší nebo byl uvězněn. Mezi nimi byl údajně i náš otec. Matka se od někoho dozvěděla, že byl mezi nimi. Bylo to v neděli. Matka pak šla pěšky do Horšovského Týna, což bylo asi dvanáct kilometrů, protože chtěla mluvit s farářem. Chtěla na vlastní uši slyšet, jestli je tato informace pravdivá. Když tam došla, nebyl farář doma. Musela jít pěšky, protože kola se musela odevzdat. Němci nesměli mít ani jízdní kola, ani motorky, ani rádia. To se muselo odevzdat. U nás ve vesnici bylo tohle všechno dáno na hromadu v jedné školní místnosti. Později jsme si ty věci vyzvedli, ale lidé, když šli kolem školy, tak se dívali oknem, viděli sice svá kola, ale museli jít pěšky. Nevím, jestli tehdy mohli Němci jezdit vlakem. Domnívám se, že ne. Po válce už ano, když tu byli Češi. Tedy matka se vrátila z Horšovského Týna a řekla

» **Man hat ja nicht gewusst, ob die Schüsse jetzt ihnen gegolten haben oder nicht.**

Das wussten wir nicht. Die sind einfach darüber geflogen. Auf jeden Fall waren das Tiefflieger und die Mutter hat so reagiert. Was hab ich noch vom Krieg mitgekriegt? Ja, wie die Amerikaner kamen, da war der Krieg ja auch noch nicht zu Ende. Gegen Ende des Krieges kamen die Amerikaner auch nach Trohatin und ich kann mich erinnern, dass das Hauptquartier in der Schule eingerichtet war. Es waren ja mehr Leute dabei und Mannschaften waren rundherum in den Häusern einquartiert. Auch bei uns. Die haben dann ein paar Tage übernachtet. Wir Kinder mussten ins Austragshaus und die Amerikaner haben das Haus belegt. Es war aber sicherlich nur kurz, also ein paar Tage. Die haben auch gekocht und haben sich mit den Stiefeln in die Betten gelegt. Das weiß ich noch. Dann sind sie in den Hühnerstall gegangen und haben rohe Eier ausgetrunken. Das war für mich auch sehr eklig, aber so war es eben. Außerdem haben sie uns Kindern Kekse gegeben und uns süße Getränke gegeben. Das war etwas Neues für mich, weil ich süße Getränke, wie etwa Limonade, nicht gekannt habe. Das hat es ja im Krieg nicht gegeben, jedenfalls nicht im Dorf.

» **Wasser oder Milch dann nur, oder?**

Genau, also Limonade habe ich nicht gekannt. Die Amerikaner sind aber sehr bald wieder abgezogen. Ich weiß nur aus Erzählungen, dass zwei Dorfbewohner ihnen mit einer weißen Fahne entgegengegangen sind und damit dokumentieren wollten, dass das Dorf kampffrei übergeben wird.

» **Es war aber kein Militär im Dorf?**

Das Dorf war vielleicht einen Kilometer lang und ich habe schon gehört, dass im unteren Dorf Militär gewesen wäre. Die haben sie aber aufgehalten und dann sind sie weg. Es war dann keiner mehr da und von deutscher Seite gab es auch keine Schüsse. Es war aber angeblich noch deutsches Militär weiter östlich.

» **Aber dem Dorf ist nichts passiert?**

Dem ist nichts passiert. Die waren ein paar Tage da und haben sich Lebensmittel aus der Speisekammer geholt. Ich weiß nicht, ob sie sonst noch irgendwo eine Gemeinschaftsküche hatten. Auf jeden Fall haben sie bei uns das Haus belagert.

» **Aber nur vorübergehend?**

Nur ein paar Tage.

» **Damit war man bei Ihnen dann der Meinung, dass der Krieg zu Ende ist?**

Damit war man wahrscheinlich der Meinung, dass der Krieg aus ist. Von uns Kindern hat man ja alles Unangenehme fern gehalten. Man hat es sowieso nicht verstanden und die Zusammenhänge nicht gekannt. Wir sind viel ins Austragshaus geschickt worden, wenn drüben etwas Unangenehmes war. Also wenn jemand kam oder weiß ich was. Auf jeden Fall haben wir das nicht so mitgekriegt.

» **Wussten Sie zu diesem Zeitpunkt, wo Ihr Vater war?**

Zu der Zeit wusste die Mutter das nicht. Sie wusste aber, dass er zum Schluss in Deutschland eingesetzt wurde. In Augsburg, als die Stadt bombardiert worden ist, und auch in Norddeutschland und in Italien. Das wusste ich, aber wo er zu der Zeit war, wusste die

babičce: „*Představ si, dnes odpoledne tu byl jeden Polák.*“ Přijel k nám odpoledne na kole z Řezna, ale musel zase pryč, protože pospíchal domů. Chtěl říci matce a dalším sousedům, že z jistých zdrojů ví, že sudetští Němci, také z Drahotína, budou odvedeni na nucené práce do vnitrozemí Čech. To bylo už v září nebo v říjnu. Teď ale trochu předbívám, mluvila jsem o tom, jako by se to stalo ve stejnou dobu, když přišli Američané.

Drahotín
byla země-
dělská obec.

—
Charakte-
ristisch für
Trohatin
ist die
Landwirt-
schaft.

» ***A to byl ten Polák, co u Vás pracoval?***

Francouzští váleční zajatci byli hned po válce propuštěni na svobodu a transportováni domů. On ale nebyl v táboře. Bydlel u mých prarodičů. U nás bylo hospodářství plné žen a on u nás nemohl bydlet. V každém případě ten Polák přišel a informoval sousedy a matku. K nám přišel přirozeně jako první, protože k nám byl přidělen. Matka začala plakat, nemohla tomu uvěřit. Byl to pro ni takový šok, ale už s ním sama nemohla mluvit, protože byl už pryč. Jak se prosáкло, že Němci mají jít na práci do Čech, to už nevím. Považuji to však za neuvěřitelné, že sem jel na kole, aby informoval své Němce, u kterých byl na nucených pracích...

» ***To ukazuje, jaký měl k vaší rodině vztah.***

Ano, on u nás pracoval jednoduše jako německý čeledín. Mám na něj jen pozitivní vzpomínky. Rád se s námi dětmi bavil, tedy až na to jeho naštvání kvůli tabákovým listům.

» ***A to bylo v říjnu 1945?***

Muselo to být v říjnu, protože teprve v říjnu byli lidé odváženi. Později jsem se ptala matky: „*Kde je tedy ten Polák?*“ Otec nic nevěděl, nebyl tady. Později mi odpověděla, že někteří Poláci jsou opět pryč. Od našich jsem ale věděla, že uprchl na západ. Nechtěl zůstat v Německu. Matka o něm ale později už nic neslyšela.

Mutter sicher nicht. Einmal, nach dem Krieg, hat der Pfarrer in Bischof-Teinitz nach dem Gottesdienst, von der Kanzel verkündet, wer aus dem Landkreis oder einem bestimmten Gebiet, als überlebend gemeldet ist und in Gefangenschaft gekommen ist. Da war angeblich unser Vater dabei. Die Mutter hat das von irgendjemandem erfahren, der dort dabei war. Das war an einem Sonntag. Dann ist die Mutter zu Fuß nach Bischof-Teinitz gegangen, das waren zwölf Kilometer, und wollte zu diesem Pfarrer. Sie wollte selbst erfahren, ob diese Information stimmt. Bis sie dort ankam, war der Pfarrer nicht zu Hause. Sie musste zu Fuß gehen, weil man die Fahrräder abliefern musste. Die Deutschen durften weder Fahrräder, noch Motorräder, noch Radiogeräte haben. Das wurde alles einkassiert. Bei uns war das alles in einem Schulraum gestapelt. Später wurde es abgeholt, aber die Leute sind an der Schule vorbei gegangen, haben zum Fenster reingeschaut, ihre Fahrräder gesehen und mussten zu Fuß gehen. Ich weiß nicht, ob die Deutschen damals Eisenbahn fahren durften. Ich glaube nicht. Nach dem Krieg dann schon wieder, als die Tschechen da waren. Dann kam die Mutter wieder zurück und die Großmutter sagte zu ihr: „*Stell dir vor: heute Nachmittag war der Pole da*“. Er kam mit dem Fahrrad aus Regensburg am Nachmittag bei uns an, musste aber wieder weg, weil er wieder nach Hause musste. Er wollte der Mutter und auch anderen Nachbarn sagen, dass er aus sicherer Quelle weiß, dass die Sudetendeutschen, auch aus Trohatin, ins Innere der Tschechei als Arbeiter zwangsverschleppt werden sollen. Das war aber schon im September oder Oktober. Das war zu einer späteren Zeit. Da habe ich jetzt vorgegriffen, es war nicht zur gleichen Zeit, als die Amerikaner kamen.

» ***Und der polnische Zwangsarbeiter war zwischendurch...***

Die französischen Kriegsgefangenen sind ja sofort nach Kriegsende frei gelassen worden und nach Hause transportiert worden.

» ***Das Lager ist aufgelöst worden?***

Der war nicht im Lager. Der hat bei einem Nachbarn gewohnt und zwar bei meinen Großeltern. Bei uns war ja eine Frauenwirtschaft und da durfte er nicht wohnen. Auf jeden Fall kam er und hat Nachbarn und auch die Mutter informiert. Zu uns ist er natürlich als erstes hin, weil er bei uns als Arbeiter stationiert war. Der Mutter sind die Tränen gekommen, aber sie glaubte es. Es war für sie so ein Schock, aber sie hätte ihn ja nicht selber sprechen können, weil er wieder weg war. Sie hat das dann auch von Nachbarn gehört. Wie das durchgesickert ist, weiß ich nicht, dass doch die Deutschen in die Tschechei als Arbeiter kommen sollen. Ich fand das unglaublich, dass der da mit dem Fahrrad hingefahren ist um seine Deutschen, bei denen er als Zwangsarbeiter beschäftigt war, zu informieren.

» ***Das spricht auch für das Verhältnis, welches Ihre Familie mit ihm gehabt hat.***

Ja, und der war bei uns und hat einfach wie ein deutscher Knecht gearbeitet. Ich kann mich an ihn nur positiv erinnern. Er hat sich auch mit uns Kindern gern beschäftigt – bis auf dieses eine Schimpfen wegen den Tabakblättern.

» ***Das hat er Ihnen verziehen. Und das war im Oktober 1945?***

Es muss Oktober gewesen sein, weil erst im Oktober sind die Leute abtransportiert worden. Der polnische Arbeiter hat immer mit dem Franzosen gearbeitet. Sie sind auch mit den Pferden gefahren. Ich habe die Mutter später gefragt: „*Wo ist denn der Pole?*“ Der

» **Ztratil se vám takzvaně z očí...**

Ano, tak to bylo, a člověk se tím víc nezabýval.

» **Ale ta zpráva od toho Poláka asi donutila člověka přemýšlet o tom, co ho čeká?**

Byl to spouštěč pro rozhodnutí utéci za předpokladu, že se tato fáma opravdu zakládá na pravdě. Teď bych ještě ráda trochu nastínila, jaký byl pro děti konec války.

» **Ale samozřejmě.**

Pak jsme museli nosit všichni – i my děti – bílou pásku na ruce. Byla bílá a bylo na ní napsáno velké „N“ jako Němec. Můj bratr byl o dva roky mladší a bylo mu tehdy pět. Jednou jsem s ním šla kolem školy. Šli jsme do vesnice za dalšími dětmi a neměli jsme na sobě žádnou bílou pásku. Pak přišli dva Češi a začali na nás strašně nadávat a my jsme se skoro podělali strachy. Jeden z nich byl jako smyslů zbavený, jako by nás chtěl chytit... My jsme ale pak hned utekli domů. Později se nám ti Češi opravdu vysmívali. Mohli si na nás děti dovolit různé žerty a nadávky. My děti jsme byly opravdu vystrašené, protože jsme cítily, že Češi vůči nám nejsou nijak pozitivně naladěni. To je jasné. Jako děti jsme měly přirozeně strach. Celá tehdejší atmosféra se na nás přenesla.

» **A jak probíhalo české doosídlení?**

Asi řeknu nejprve něco o domovních prohlídkách, než k tomu dojdeme... Raději všechno dělám popořadě. Češi byli umístěni hlavně do Bergu. Měli jednu německou tlumočnici, která uměla dobře česky a německy. Drahotín byl vedlejší místo, bylo tady víc mladých mužů. Pak přišly domovní prohlídky, ty dělali asi předsedové z Bergu. Nařídili domovní prohlídky a hledali hlavně potraviny, cenné předměty nebo věci, které by dokázaly nacistickou minulost. Pamatuji si minimálně na dvě domovní prohlídky. Jednou přišli a já byla nemocná. Byla jsem ve vejminku, ležela jsem v posteli a matka a babička byly u mě. Pak prohledávali světnici. Vládlo tam takové napětí! Když by něco našli, nevím co, tak by jí zabili. Měli totiž pistoli. Matka věděla, že pod mojí postelí je schovaný jeden pytlík mouky, což by byl také důvod ke střelbě. Němcům byly odebírány potraviny, musely se odevzdávat. Pak vešel do vejminku a řekl: „Nemocné dítě, my přijdeme zase.“ To jsme si oddychly.

» **Ale to napětí bylo asi nesnesitelné...?**

Napětí tam bylo. Pak si vzpomínám, že u nás byli ještě jednou. To bylo večer. O této návštěvě nechtěla matka mluvit. Věděla jsem, že jí drželi pistoli na prsou a říkali: „Když něco najdeme, pak budete mrtvá.“ Prohrabali se ve stohu sena.

Vater wusste ja nichts, der war ja nicht da. Dann hat sie mir geantwortet, dass manche Polen wieder zurück sind. Von unserem wusste sie aber, dass er nach Westen geflohen ist. Er wollte in Deutschland bleiben. Sie hat aber später nie wieder etwas von ihm gehört.

» ***Man hat sich aus den Augen verloren.***

Da war man so mit sich selbst beschäftigt. Sie wusste aber genau, wo die schlesischen Flüchtlinge herkamen. Das wusste sie bis über ihr 90. Lebensjahr hinaus, aber sie hat nie Kontakt mit ihnen aufgenommen, weil man einfach mit sich selbst so beschäftigt war.

» ***Aber diese Nachricht von dem polnischen Zwangsarbeiter war der Auslöser, dass man überlegt hat, was man jetzt macht?***

Es war mit der Auslöser für die Annahme, dass dieses Gerücht wirklich eine Grundlage hatte und für die Entscheidung doch zu fliehen. Jetzt möchte ich noch ein bisschen schildern, wie es nach dem Kriegsende für uns Kinder war.

» ***Aber natürlich.***

Wir mussten ja dann alle, auch wir Kinder, eine weiße Armbinde tragen. Sie war weiß mit einem großen „N“ für Nemeč darauf. Mein Bruder ist zwei Jahre jünger und war damals fünf. Einmal bin ich mit ihm an der Schule vorbei gegangen. Wir sind im Dorf zu anderen Kindern gelaufen und hatten keine weiße Armbinde an. Dann kamen zwei Tschechen raus und haben uns fürchterlich beschimpft und wir haben Angst bekommen und uns fast in die Hose gemacht. Er ist auf uns los, als ob er uns fassen wollte, und wir sind dann gleich nach Hause gelaufen. Hinterher haben sie dann richtig gelacht, die Tschechen. Die wollten sich mit uns Kindern einen Spaß erlauben. Wir sind aber wirklich erschrocken, weil man eben auch gehört hat, dass man den Tschechen nicht so positiv gegenüber eingestellt war. Ist ja klar. Da hatten wir Kinder natürlich Angst. Diese ganze Atmosphäre hat sich auf uns übertragen.

» ***Die Tschechen sind dann angesiedelt worden oder wie ist das abgelaufen?***

Vielleicht sage ich zuerst etwas zu den Hausdurchsuchungen, bevor die kamen? Ich mache es lieber der Reihe nach. Es kamen dann Hausdurchsuchungen. Die Tschechen waren hauptsächlich in Berg stationiert. Die hatten eine deutsche Dolmetscherin, die gut Tschechisch und Deutsch konnte. In Trohatin war eine Nebenstelle, da waren mehr jüngere Männer. Dann kamen die Hausdurchsuchungen, das haben wohl diese Vorsitzenden aus Berg gemacht. Die haben die Hausdurchsuchungen veranlasst und sie haben hauptsächlich nach Lebensmitteln und Wertgegenständen gesucht oder nach Dingen, die aus dem dritten Reich hätten sein können. Die Hausdurchsuchungen habe ich mindestens zweimal oder mehrfach in Erinnerung. Einmal kamen sie und ich war krank. Da war ich im Austragshaus bei meinen Tanten – die Mutter hatte ja keine Zeit – und ich lag oben im Bett und die Mutter und die Oma sind zitternd dabei gewesen. Die Oma wollte unbedingt mitgehen. Dann haben sie reingeschaut, in die Stube. Es hat eine Spannung geherrscht! Wenn sie etwas finden – ich weiß nicht, was sie da gemeint haben- ist sie eine tote Frau und sie hatten die Pistole im Anschlag. Die Mutter wusste, dass unter meinem Bett ein Sack mit Mehl versteckt war. Das wäre auch schon Grund zum Schießen. Den Deutschen wurden ja die Lebensmittel weggenommen, man musste sie abgeben. Dann kam er rein – ich hatte anscheinend wirklich Fieber – und er sagte: „*Krankes Kind, wir gehen wieder*“. Das war wirklich eine Erlösung.

Matka měla něco schovaného. Co přesně, to nevím. Jen řekla, že schovala všechno možné. My děti...

» ***Pro vás děti to bylo něco jako hra?***

Ne, my jsme tušily, že jde o něco vážného. Matka stála a trásla se a my děti jsme se tráslý také. Co bylo schováno, nevím, ale pravděpodobně nějaké cenné předměty, které nechtěla odevzdat.

» ***Ale oni nic nenašli?***

Oni nic nenašli. Úplně hluboko dole ve stohu slámy bylo něco schované. Vím ještě, že matka s třesoucími se koleny plakala, pak odešla a mrštila sebou do postele.

» ***Když už byli pryč?***

Ano. Matka se modlila prosebnou modlitbu.

» ***Jak dlouho to bylo od doby, kdy odešli Američané a přišli Češi?***

Rychle, velmi rychle. To následovalo velmi rychle po sobě. Domovní prohlídky byly asi o trochu později. Domovní prohlídky byly něco strašného, i pro nás děti. My jsme se tak tráslý, bylo to velké nervové vypětí. Tohle vypětí se v nás uchovalo do budoucnosti, to se nedalo hned tak odstranit.

Nevím, jak to bylo se zazděným sklepem. V našem domě jsme měli malou sklepní místnost, pod komorou vedle světnice. O tom jsem s matkou nikdy nemluvila. Tam zevnitř byly zazděny jedny dveře a ven také jedno malé okno. Před tímto oknem rostl v zahradě rybízový keř.

» ***Na zamaskování?***

Ano. Na rohu domu byla velká bílá popínavá růže. Babička jí pěstovala od té doby, když Sepll ve 13 letech zemřel. Růže byla přirozeně ve čtyřicátých letech velmi vysoká, protože on zemřel v roce 1923. To zazdění vlastně nebylo moc vidět. Opravdu nevím, kdy to bylo zazděno. Během války se muselo také všechno odevzdávat. Jednou šel kolem nějaký muž a všiml si, co to je. Jestli to byl Francouz? To už nevím. V každém případě ve sklepech byly potraviny. Byl to náš sklep, ve kterém jsme měli zásoby.

» ***A jak se tam dalo tedy dostat?***

Bylo to zvenku i zevnitř zazděné. Předpokládám, že se někdo chtěl zásobit na horší časy, protože tam byly masové konzervy, zavařeniny a další věci, co déle vydrží. Čechům se musely odevzdávat potraviny a také skot.

» ***Aber die Anspannung...?***

Die Anspannung war da. Dann erinnere ich mich noch an ein anderes Mal, als sie gekommen sind. Es war abends. Über diesen Besuch konnte die Mutter nicht sprechen. Ich weiß, dass sie ihr die Pistole wirklich an die Brust gehalten haben und gesagt haben: „Wenn wir etwas finden, dann sind Sie tot und werden sofort erschossen“. Sie haben im Heuschober und in der Scheune gestochert und die Mutter hatte etwas versteckt. Was genau, weiß ich nicht. Sie hat nur gesagt, dass sie alles Mögliche versteckt hatte. Wir Kinder...

» ***Für die Kinder war es mehr Spiel?***

Nein, also wir haben die Spannung schon mitgekriegt und dass es um etwas ganz Ernstes geht. Die Mutter stand zitternd da und wir Kinder sind ihr nachgelaufen. Was versteckt war, weiß ich nicht, aber wahrscheinlich irgendwelche Wertgegenstände, die sie nicht abgegeben hat.

» ***Aber sie haben es nicht gefunden?***

Sie haben es nicht gefunden. Ganz tief unten im Strohschober haben sie es versteckt. Ich weiß noch, dass sie nicht nur mit schlotternden Knien, sondern heulend gegangen und sich aufs Bett geschmissen hat.

» ***Als sie weg waren?***

Ja. Und sie hat ein Stoßgebet gesprochen.

» ***Nachdem die Amerikaner abgezogen sind, wie lange hat es gedauert, bis die Tschechen kamen?***

Schnell, ganz schnell. Das habe ich in ganz kurzer Reihenfolge in Erinnerung. Die Hausdurchsuchungen waren vielleicht ein wenig später. Aber dass sie präsent waren, das war sofort. Allein diese Präsenz hat den Leuten Angst eingejagt. Die Hausdurchsuchungen waren etwas Schreckliches, auch für uns Kinder. Wir haben so gezittert und es war so eine Nervenanspannung. Kein Wunder, wenn man später recht nervös war als Kind, weil sich das einfach übertragen hat, und das lässt sich nicht sofort abstellen. Ich weiß nicht, wie das war mit dem zugemauerten Keller. Da gab es einen kleinen Kellerraum im Haus unter der Kammer neben der Stube. Ich habe darüber leider nie mit der Mutter gesprochen. Dort sind innen eine Tür und außen auch ein kleines Fenster zugemauert worden. Vor dieses Fenster kam eine Johannisbeerstaude aus dem Garten.

» ***Zur Tarnung?***

Ja, an der Hausecke war eine große Kletterrose, eine weiße Kletterrose. Die hat die Oma gepflanzt, als der Seppl mit 13 Jahren gestorben ist. Die war natürlich in den 40er Jahren schon sehr groß, weil er 1923 gestorben ist. Das Zugemauerte hat man eigentlich gar nicht gesehen. Ich weiß nicht recht, wann das zugemauert worden ist. Während des Krieges musste man ja auch viel abliefern. Es ist einmal ein Mann vorbei gegangen und hat da so hin gegrinst und gemerkt, was es ist. Ob das der Franzose war? Ich weiß es nicht mehr. Auf jeden Fall sind da Lebensmittel drin gewesen. Das war unser Vorratskeller.

» ***Und wie ist man dorthin gekommen?***

Es war außen und innen zugemauert. Ich nehme an, dass man das einfach für schlechte

» ***V té době už na statku nebyl žádný dobytek?***

To nevím. Koně jsme v každém případě ještě měli, drůbež také. Ještě jsme měli zvířata, protože matka musela pracovat pro Čechy. Něco, co by bylo bývalo dříve zajímavé pro pašeráky v předválečné době, ale i během války.

» ***Opravdu?***

Ve vesnicích bylo mnoho podloudníků, takzvaných pašeráků. U nás se chovalo více dobytka a vykrmovali se jalovice a býci. Býci se pak pašovali do Bavorska. U nás nebyli zapřáhnuti žádní volí. To jsme neznali, jen koně nebo krávy. Ti býci se pak venku prodávali, jako volí se pak kastrovali a prodávali. Tak se daly zřejmě získat peníze.

» ***To bylo před válkou?***

Ano.

» ***A Vy jste u toho pašování byla?***

Samozřejmě, že ne. (směje se) To byl jen malý příběh. Pak přišlo obsazení našeho statku. To vím pouze z vyprávění, že čeští lidé šli po vesnici a dělali prohlídky domů. Němci se jich stále ptali, proč prohlíží domy. Pak byli jednou vlastníci domů svoláni do hostince a bylo jim řečeno, že Češi už domy vybrali. Pak došlo ke konfrontaci německých a českých vlastníků. Potom museli jít vlastníci domů s novými českými vlastníky do domu a vyvěsit tabuli, kterou vyrobili vlastníci domů nebo nová česká správa, že stáli na „české půdě“.

» ***Kdy se to asi konalo? Bylo to v roce 1945?***

Ano, bylo to v roce 1945, pozdní podzim. Matka říkala, že předtím se sklízely brambory a obilí už bylo vymláčeno a prodávalo se.

» ***Tedy září, říjen?***

Bylo to asi mezi 15. a 20. říjnem. Matka říkala, že už měla peníze ze žní na vkladní knížce a vkladní knížky musely být odevzdány. Všechny peníze byly vybrány. Něco bylo vyměněno na české peníze, ale jen určitá částka v korunách. Vše, co zůstalo na vkladní knížce, bylo pryč.

» ***Od tohoto okamžiku byli na vašem statku čeští nástupci... bydleli tam také?***

Ano. Matka musela do vejminku. V domě bydlel muž, a matka vyprávěla, že měl u sebe asi ženu. Při předávání se ale styděla, když šel ten muž s matkou na statek. Matka neuměla česky, ale asi věděla, co říkal. Všimla si, že se toho ta žena nechtěla zúčastnit a chtěla odejít. Ona se tak styděla. Nebyla totiž přítom, když matka s Čechy ještě byla na statku. Ta žena nepřišla. Také se s matkou uctivě rozloučila.

Zeiten aufgehoben hat, dass da Fleischdosen, Eingemachtes und eben was sich länger hält, drin war. Bei den Tschechen musste man die Lebensmittel und auch die Rinder abliefern.

» ***Da war dann gar kein Vieh mehr auf dem Hof?***

Das weiß ich nicht. Die Pferde waren auf jeden Fall noch da und Hühner auch. Es waren schon noch Tiere da, weil die Mutter bei den Tschechen noch arbeiten musste. Etwas, was ganz vorher noch interessant gewesen wäre: über die Schmuggler und Pascher in der Vorkriegszeit und während des Krieges.

» ***Ja?***

Es gab dort in den Dörfern viele Schmuggler, sogenannte Pascher. Bei uns war mehr Viehzucht und da hat man Jungvieh gemästet und auch Stiere. Die Stiere sind dann nach Bayern gepascht worden. Bei uns hat man ja keine Ochsen eingespannt. Das konnte man nicht, nur Pferde oder Kühe. Die sind dann draußen verkauft und als Ochsen kastriert und verkauft worden. Da hat man sich anscheinend Geld verschafft durch die Währungsumstellung.

» ***Das war vor dem Krieg?***

Ja.

» ***Und Sie waren da dabei, beim Paschen?***

Da war ich natürlich nicht dabei (lacht). Das war nur eine kleine Geschichte nebenbei. Dann die Hofbesetzung: Ich weiß nur aus Erzählungen, dass tschechische Leute durch das Dorf gegangen sind und geschaut haben. Die Deutschen haben sich immer gefragt, warum die so die Häuser anschauen. Dann wurden einmal die Hausbesitzer ins Wirtshaus einberufen und ihnen wurde gesagt, dass sich die Tschechen schon Häuser ausgesucht haben. Es gab dann eine Gegenüberstellung des deutschen Besitzers und des tschechischen Besitzers. Die Mutter hat gesagt, da wurden dann so Hitlerparolen aufgesagt. Dann mussten die Hausbesitzer mit den neuen tschechischen Besitzern ins Haus gehen und eine Tafel wurde angebracht, die der Hausbesitzer oder die neue tschechische Verwaltung gemacht hat, auf der „tschechisches Eigentum“ stand.

» ***Das war die Übergabe? Wann hat das ungefähr stattgefunden? War das 1945?***

Das war 1945, im Spätherbst. Die Mutter hat gesagt, dass sie vorher noch Kartoffeln geerntet und das Getreide schon gedroschen und verkauft hatten.

» ***Also September, Oktober?***

Es war ungefähr am 15. oder 20. Oktober. Da sagt eben die Mutter, dass sie Geld aus dem Ernteverkauf am Sparbuch hatte, und die Sparbücher abgegeben werden mussten. Alles Geld wurde einkassiert. Es wurde ihnen etwas tschechisches Geld umgetauscht, aber nur ein bestimmter Betrag in Kronen. Was auf dem Sparbuch war, war alles weg.

» ***Von dem Zeitpunkt an war dann der tschechische Nachfolger auf dem Hof und hat dort auch gewohnt?***

Ja. Die Mutter musste ins Austragshaus. Es hat nur er dort gewohnt und die Mutter hat erzählt, dass die Frau wohl dabei war, bei der Übergabe, aber die hat sich so geschämt,

» ***Byl to také sedlák?***

Ne, to nebyl sedlák. Byl to chalupník, který vůbec nerozuměl zemědělství. Vlastně nezaměstnaný chalupník. Byl tam několik dní. Pak přišla zpráva, že Němci mají jít do vnitrozemí Čech. To bylo na konci října. Sedmadvacátého října byli Němci transportováni do vnitrozemí Čech. My už jsme byli čtyři dny předtím pryč, tedy už 23. října.

» ***Právě včas...***

Právě včas. Tehdy uprchlo z Drahotína mnoho rodin, nejen my. Otec napsal pár poznámek z matčina vyprávění, kde jsem se dočetla, že v době od září 1945 do brzkého jara 1946 uprchlo 27 rodin, protože měly strach před nuceným odchodem. Patnáct nebo šestnáct lidí z Drahotína bylo zatčeno a odvedeno do pracovního tábora v Chrastavicích. V blízkosti Domažlic byl německý tábor. Hodně lidí ho nazývalo koncentračním táborem. V tomto táboře byly rovněž ženy. To byl také signál k tomu odejít. Měla totiž přijít další zatýkácí vlna. Důvod k útěku, podle mého dětského chápání, byla zaprvé zatýkácí vlna v Drahotíně a následné odvázení do tábora v Domažlicích. A za druhé fáma, že Němci budou muset povinně do vnitrozemí Čech na nucené práce, a to nejen práceschopní lidé, ale dokonce celé rodiny. Matka měla samozřejmě strach, že tam bude muset odejít se třemi malými dětmi, její matka a obě staré tety by pak zůstaly samy. Člověk měl ještě navíc na starost velkou rodinu. A přispělo k tomu i to, že přišel ten Polák a všechno nám to potvrdil.

» ***Člověk už o tom předtím slyšel, ale nechtěl tomu opravdu věřit.***

Nikdo tomu nevěřil, že musíme pryč. Matka ještě řekla, že Slezané tehdy řekli: „*Pojďte přece s námi.*“ Oni mohli přes hranice. Hranice byly ještě z poloviny otevřené. Když tam byli Češi, tak Slezané mohli utéci, nebo lépe řečeno mohli utéct všichni nesudetští Němci. Tomu ale nemohl nikdo uvěřit, že nás chtějí vyhnat. To přece nešlo.

» ***A všechna zodpovědnost ležela na Vaší matce?***

Zodpovědnost ležela na matce. Musela rozhodnout o útěku, musela ještě pečovat o obě tety, babičku a o nás tři děti. To bylo opravdu hodně. Její tchán zemřel v posledních dnech války. Byl těžce nemocný a díky tomu nervovému vypětí zemřel. Jeho by musela ještě asi převážet.

» ***Takže musela vše zorganizovat?***

Musela naplánovat, jak to bude probíhat. Měli jsme příbuzné, se kterými jistě hovořila, ale všechno dělala sama. Tedy hlavně připravovala útek. Byli jsme ve vejminku. Dům byl na svahu, pod ním byla stáj a nahoře naproti byl byt. Statek

als sie mit der Mutter zum Hof gegangen sind. Die Mutter konnte nicht tschechisch, aber sie hat ungefähr gewusst, was sie sagte. Sie hat gemerkt, dass sie das nicht mitmachen will und ist weggegangen. Sie hat sich so geschämt. Die ist dann auch nicht in diesen Tagen dabei gewesen, an denen die Mutter mit dem Tschechen noch auf dem Hof war. Die Frau kam nicht. Die hat sich dann von der Mutter auch respektvoll verabschiedet.

» ***War das auch ein Landwirt?***

Nein, das war kein Landwirt. Das war ein Häusler, der von Landwirtschaft gar nichts verstanden hat. Er war eigentlich arbeitsloser Häusler-Arbeiter. Der war dann einige Tage da. Dann kam die Nachricht, dass die Deutschen ins Innere der Tschechei gegangen sind. Das war Ende Oktober.

» ***Das war zeitgleich?***

Ja, im gleichen Monat. Am 27. Oktober wurden die Deutschen in das Innere der Tschechei abtransportiert. Das hat die Mutter dann in Bayern mitbekommen, aber das war schon später. Wir sind vier Tage vorher weg, also am 23. Oktober.

» ***Gerade noch rechtzeitig.***

Gerade rechtzeitig. Damals sind viele Familien aus Trohatin geflohen, nicht nur wir. Der Vater hat ein paar Aufzeichnungen gemacht von Mutters Erzählungen und dort habe ich gelesen, dass 27 Familien in der Zeit von September 1945 bis Frühjahr 1946 geflohen sind, weil sie Angst vor der Zwangsverschleppung hatten. 15 oder 16 Personen aus Trohatin sind verhaftet und ins Arbeitslager nach Chrastavice gebracht worden. In der Nähe von Taus gab es ein deutsches Lager. Manche haben es auch KZ genannt. Da waren auch Frauen dabei. Das war auch ein Zeichen zum Aufbruch. Es hätte ja wieder eine Verhaftungswelle kommen können. Der Anlass zur Flucht – nach meinem kindlichen Verständnis – war erstens diese Verhaftungswelle in Trohatin in das Lager in Taus. Zweitens das Gerücht, dass Deutsche ins Landesinnere zur Zwangsarbeit verpflichtet werden und zwar nicht nur arbeitsfähige Leute, sondern die ganzen Familien. Da hatte die Mutter natürlich Angst mit den drei kleinen Kindern, dass sie da auch hinkäme und dann ihre Mutter und die beiden alten Tanten alleine gewesen wären. Man hatte ja auch noch Sorge für die Großfamilie. Das war wohl auch mit der Ausschlag, dass dieser Pole kam und das ganze bestätigt hat.

» ***Man hat es vorher schon gehört, aber man hat es nicht richtig geglaubt.***

Keiner hat geglaubt, dass man weg muss. Die Mutter sagte noch, dass die Schlesier damals gesagt haben: „*Geht doch gleich mit*“. Die konnten ja über die Grenze. Da war die Grenze noch halbwegs offen. Als die Tschechen da waren, haben die ja sofort die Schlesier rausgeworfen, oder besser gesagt, alle Nicht-Sudetendeutschen. Das konnte aber keiner glauben, dass die uns vertreiben können. Das geht doch nicht.

» ***Und die ganze Verantwortung lag bei der Mutter?***

Die Verantwortung lag bei der Mutter. Sie musste über die Flucht entscheiden, musste noch Sorge für die beiden Tanten und die Großmutter tragen und für uns drei kleine Kinder. Das war schon viel. Der Schwiegervater von ihr ist dann in den letzten Kriegstagen gestorben. Er war schwer krank und durch die ganze Aufregung ist er gestorben. Mit dem hat sie sich wohl auch noch ausgetauscht.

měl přízemí. Obývací světnice a kuchyně byly v přízemí. Jestli tam byly záclony, to už nevím. V každém případě ten Čech nestahoval záclony, člověk tedy mohl vidět dovnitř. Matka byla asi odhodlána k útěku a předtím se jí našťestí povedlo z domu zachránit několik dokumentů. Teď už vlastně nesměla do domu, protože byl obsazen. Opravdu nevěděla, jestli se zase někdy do domu vrátí, a proto zachránila dokumenty. Ty měla tedy už ve vejminku. Jak s nimi naložila při útěku, to nevím. V každém případě se dívala dolů a všimla si, že ten Čech dřímá u stolu, a toho ona využila. On byl velmi unavený z práce. V noci jsme odešli skrz stodolu zadní cestou směrem do Bergu. My děti jsme si vzaly na sebe více vrstev spodního prádla. Byly jsme oblečeny do silného zimního kabátu a já měla svou tašku do školky. Můj bratr už také mohl jít po svých, ale moje tříletá sestra byla příliš malá na tak daleký pochod. Matka jí dala do šátku, který měla přivázaný na zádech. Nemohla vzít s sebou samozřejmě nic jiného, až na těch pár dokumentů. Drželi jsme se babičky za ruce. Měla s sebou také velkou tašku. Bylo to v každém případě lepší, než nevzít vůbec nic. Ta cesta za stodolou byla veřejná cesta. Ve stodole se matka stále dívala ven, jestli někdo nejde. To pro nás bylo vzrušující. Také jsme nevěděli, kam půjdeme, my děti jsme byly velmi rozrušené. Matka byla totálně nervózní a babička také. Když to teď vyprávím, jsem zase nervózní, ale vyprávím bez emocí, tak jak si na to vzpomínám. Pak jsme šli k malé vesničce v blízkosti Hory Svatého Václava směrem k hranici. Tam jsme šli do jednoho domu, kde se k nám připojila jedna žena. Později jsem se dozvěděla, že to byla žena, která nás převedla přes hranice, protože znala lesní cesty.

» ***S ní už matka předtím mluvila?***

Ona jí asi předtím nějak informovala. Nevím jak, ale v každém případě to muselo jít velmi rychle. Myslím během několika dní. Šla s námi lesem a ještě si pamatuji, že jsme v dálce slyšeli střelbu. Měli jsme strach a pak jsem upadla a zranila se v obličejí a měla jsem velkou bouli na čele. Ale nesměla jsem plakat. Měli jsme strach, že by pak začala plakat i má tříletá sestra. Můj pětiletý bratr už byl rozumný. Já jsem ale neplakala. Pak jsme ve zdraví přešli hranici. Přišli jsme do jednoho domu, ten musel být velmi blízko hranice. Tam jsem byla teprve ošetřena. Seděla jsem na jedné lavici, v domě bylo více lidí.

» ***Tam se setkávali lidé?***

Asi ano... My jsme tam pak přenocovali, protože tak jako tak už byla noc. Další den nás vyzvedl koňský povoz. Jestli u toho byli i ostatní lidé, to už nevím.

» ***Ta žena, která vám pomáhala při útěku, se opět vrátila zpět?***

Co s ní bylo, to nevím. Ten koňský povoz byl nějaký žebříňák s jedním koněm.

» ***Dann musste sie das organisieren?***

Sie musste planen, wie das abläuft. Wir hatten auch Verwandte, mit denen sie sicherlich gesprochen hat, aber sie hat das schon alles selber gemacht. So, die Flucht: Wir waren im Austragshaus. Das war ein Hanghaus, unten drin der Stall und oben drüber die Wohnung. Das Bauernhaus war ebenerdig. Die Wohnstube und die Küche waren ebenerdig. Ob Vorhänge drin waren, weiß ich nicht mehr. Auf jeden Fall hat der Tscheche sie nicht zugezogen und man konnte reinschauen. Sie hatte sich dann wohl zur Flucht entschlossen und vorher zum Glück noch ein paar Dokumente aus dem Haus gerettet. Sie durfte eigentlich nicht mehr ins Haus, weil es ja besetzt war. Sie wusste ja nicht, ob sie jemals wieder ins Haus kam, und deswegen hat sie Zeugnisse und den Besitzbogen gerettet. Die hatte sie im Austragshaus. Wie sie die Dokumente bei der Flucht verstaut hat, weiß ich nicht. Auf jeden Fall hat sie runtergeschaut und gemerkt, dass er am Tisch eingeknickt ist und das hat sie ausgenutzt. Er war sehr müde von der Arbeit. In der Zeit sind wir dann nachts durch die Scheune auf dem hinteren Weg Richtung Berg gegangen. Das war so: wir Kinder haben Unterwäsche, mehrere Lagen übereinander, angezogen bekommen. Wir wussten nicht Bescheid, was jetzt ist. Uns wurde Kleidung angezogen, wie zum Beispiel ein dicker Wintermantel und mein Kindergartenäschchen. Mein Bruder konnte ja schon gehen und meine Schwester mit drei Jahren war ja noch viel zu klein für den weiten Marsch. Die wurde dann mit einem Tuch auf den Rücken der Mutter gebunden. Sie konnte natürlich sonst nichts mitnehmen, bis auf die paar Dokumente. Die Großmutter hatte uns an der Hand. Die hatte wohl eine Tasche dabei. Es wurde auf jeden Fall so gut wie gar nichts mitgenommen. Dann sind wir raus und die Mutter war heilfroh, weil es hinten die Gendarmerie gab, die auch Kontrollgänge gemacht hat. Dieser Weg hinter den Scheunen war ja ein öffentlicher Weg. In der Scheune hat die Mutter immer raus geschaut, ob jemand kommt. Das war sehr aufregend für uns. Wir wussten auch nicht, wo es hingehet, aber wir Kinder haben die Aufregung gespürt. Die Mutter war total nervös und die Oma auch. Wenn ich das jetzt erzähle, werde ich wieder nervös, aber ich erzähle ohne Emotionen, so wie ich es eben in Erinnerung habe. Dann sind wir bis zu einem kleinen Ort in der Nähe von Berg Richtung Grenze gegangen. Dort sind wir in ein Haus gegangen und dort hat sich eine Frau angeschlossen. Später habe ich erfahren, dass das die Frau war, die uns über die Grenze geführt hat, weil sie die Wege durch den Wald gekannt hat.

» ***Mit der hatte die Mutter schon gesprochen?***

Sie hatte die vorher wohl irgendwie informiert. Ich weiß nicht wie, auf jeden Fall muss alles ganz schnell gegangen sein. Ich denke innerhalb von ein paar Tagen. Die ist dann mit uns quer durch den Wald und ich weiß noch, dass weiter weg geschossen worden ist. Wir hatten Angst und dann bin ich hingefallen und habe mich im Gesicht sehr verletzt und hatte eine große Beule auf der Stirn, aber ich durfte nicht weinen. Man hatte Angst, dass dann die Dreijährige auch anfangen würde. Der Fünfjährige war ja schon vernünftig. Ich habe aber nicht geweint. Dann sind wir heil über die Grenze gekommen. Wir kamen zu einem Haus, das ganz nah an der Grenze gewesen sein muss. Dort wurde ich erst einmal versorgt. Ich saß auf einer Bank und in dem Haus waren mehrere Leute.

» ***Dort hat man sich getroffen?***

Ja, scheinbar. Wir haben dort dann übernachtet, weil es sowieso schon Nacht war. Am nächsten Tag sind wir von einem Pferdefuhrwerk abgeholt worden. Ob da andere dabei waren, das weiß ich nicht mehr.

» ***Kde to bylo?***

To nevím. Někde docela blízko hranic k nám. Pak jsme jeli přes Fahnersdorf u Heinrichskirchenu a přijeli jsme k jednomu sedlákovi. Můj strýc tam totiž už byl, vlastně jeho příbuzní, strýc byl v Heinrichskirchenu. On asi krátce předtím překročil hranici, protože bylo dost rodin z Drahotína, které tehdy přešly přes hranici. S nimi hned matka navázala kontakt.

» ***Jeli jste s povozem přímo do Heinrichskirchenu?***

Ne, jeli jsme nejdříve s povozem k jednomu sedlákovi v Katzelsriedu. Tam jsme byli pouze pár dní. Nemám ponětí o tom, kde a jak jsme tam byli ubytováni. Byli jsme nervózní, tohle nám bylo jedno.

» ***Ano, to je jasné.***

V každém případě jsme přišli na podzim do Fahnersdorfu. To byla pro nás taková ta šťastná náhoda. Když o těch lidech vyprávím, ještě dodnes mě to dojíká. Byli k nám tehdy velmi milí a přijali nás tak, jako bychom patřili k jejich rodině. Příjmení té rodiny bylo Scherbl.

» ***Matka je předtím neznala?***

Matka je vůbec neznala. Měli tři syny ve válce a žena toho sedláka předtím zemřela. V každém případě ještě měli dvě dcery, které vedly domácnost. Bylo jim 17 a 20 let, tedy mladé dospělé. Jejich otec tam byl také. Byl to velký statek a my jsme měli nahoře dvě místnosti. Některé místnosti byly prázdné, protože jejich matka zemřela a synové byli ve válce. Jedli jsme společně s nimi, matka hned pracovala u nich na statku. Já jsem také nepotřebovala dlouhý čas na to, abych se začlenila. Vzpomínám si, že ve vesnici bylo více uprchlíků. Byla to maličká vesnička.

» ***Domnívám se, že ji dokonce znám.***

To se nedá vyjádřit, jak k nám byli milí. Vzpomínám si na večeri u nich a na stáj. Pak jsem šla do školy a musela jsem jít do Heinrichskirchenu. Ten byl vzdálen asi dva kilometry. Tehdy začala zima a já jsem běhala s dětmi, ale pak u mě nastalo takové psychické rozpoložení, které můj pozdější život charakterizovalo. Posadila jsem se na schody a říkala: „*Nepůjdu do této školy. Chci zpět do Drahotína.*“ Plakala jsem a křičela. Ta škola tam, to byl pro mě šok. V místnosti bylo hodně dětí. Ve škole byla kamna a naproti visely vlhké kabáty. Seděla jsem blízko toho mokrého oblečení a bylo tam hodně dětí, které jsem neznala. To byl pro mě opravdu šok. Matka dost dobře nevěděla, co by se mnou měla udělat. Nevěděla, jak se mnou zacházet, protože jsem se chovala úplně jinak, než předtím, a jinak než by normálně děti v tomto věku měly reagovat. Mně se

» **Die Frau, die dabei war bei der Flucht, ist sie wieder zurückgegangen?**

Was mit ihr war, das weiß ich nicht. Das Pferdefuhrwerk war auf jeden Fall ein Leiterwagen mit einem Pferd.

» **Wo war das?**

Ich weiß es nicht. Irgendwo ganz nah hinter der Grenze bei uns. Dann sind wir nach Fahnersdorf bei Heinrichskirchen zu einem Bauern gekommen. Es war nämlich ein Onkel von mir bzw. seine Verwandtschaft war schon drüben und dieser Onkel war in Heinrichskirchen. Der ist wohl kurz vorher über die Grenze gekommen, weil es mehrere Familien aus Trohatin waren, die da schon rüber gegangen waren. Mit denen hat die Mutter sofort Kontakt aufgenommen.

» **Sie sind mit dem Wagen direkt nach Heinrichskirchen?**

Nein, wir sind mit dem Wagen erst zu einem Bauern in Katzelsried. Da waren wir nur ein paar Tage. Keine Ahnung mehr wo und wie wir dort untergebracht waren. Wir waren so nervös, da war uns das alles egal.

» **Ja, klar.**

Auf jeden Fall kamen wir dann im Herbst nach Fahnersdorf. Das war ein derartiger Glücksfall für uns. Wenn ich von diesen Leuten erzähle, rührt mich das heute noch. Die waren derart nett zu uns und haben uns aufgenommen, als ob wir zu ihrer Familie gehören würden. Scherbl war der Familienname.

» **Die hat die Mutter vorher nicht gekannt?**

Die hat sie überhaupt nicht gekannt. Sie hatten noch drei Söhne im Krieg und die Frau des Bauern war vorher gestorben. Wie lange vorher, das weiß ich nicht. Auf jeden Fall waren noch zwei Töchter da, die den Haushalt geführt haben. Die waren schon 17 und 20 Jahre alt, also junge Erwachsene. Ein Opa war auch noch da. Es war ein größeres Bauernhaus und wir haben oben zwei Zimmer gehabt. Einige Räume waren ja leer, weil die Mutter gestorben ist und die Söhne im Krieg waren. Wir haben bei ihnen mitgegessen, die Mutter hat sofort bei ihnen am Hof mitgearbeitet. Ich habe gar nicht lange gebraucht und war dort sofort integriert. Ich kann mich jetzt nicht erinnern, dass da mehr Flüchtlinge waren. Das war ein winzig kleines Dorf.

» **Ich glaube, ich kenne es sogar.**

Man kann gar nicht sagen, wie toll die zu uns waren. Ich kann mich an die Abendessen bei ihnen erinnern und an den Stall. Dann kam die Schule und ich musste dorthin gehen, nach Heinrichskirchen. Das war zwei Kilometer entfernt. Zu dieser Zeit begann der Winter und ich bin schon mit den Kindern gelaufen, aber dann kam bei mir irgendwie eine psychische Verfassung, die eigentlich nicht zu meiner Person passt. Also nicht zu meinem früheren und nicht zu meinem späteren Leben. Ich habe mich auf die Treppe gesetzt und gesagt: „Ich geh nicht in diese Schule. Ich will wieder nach Trohatin.“ Geweint und geschrien habe ich. Diese Schule dort, das war für mich so ein Schock. So viele Kinder waren in einem Raum. In der Schule war ein Ofen und daneben hingen die nassen Mäntel. Ich saß ganz nah an dieser nassen Kleidung und es waren so viele Kinder, die ich nicht gekannt habe. Das war für mich ein Schock. Die Mutter wusste dann nicht so recht, was sie mit mir machen sollte. Sie wusste nicht, wie sie mich behandeln soll, weil ich

ve Fahnersdorfu, a zvláště u těch lidí, líbilo, ale nechtěla jsem do školy. Ačkoliv jsem nebyla špatnou žákyní. V Drahotíně se mi ve škole líbilo. Matka nějak našla způsob, že jsem do školy zase začala chodit. Zašla za učitelem, protože si myslela, že se nemůžu vyrovnat s tím, že jsem dlouho neměla žádnou výuku. Měla jsem volno od března do listopadu. Učitel pak řekl, že bych v každém případě měla zůstat ve druhé třídě a že to pak zase nějak půjde. Pak přišel 21. prosince 1945 otec ze zajetí.

» *On věděl, že jste ve Fahnersdorfu?*

Věděl, protože matka věděla, že žije. Vyhledala ho s pomocí vyhledávací služby Červeného kříže, byl v anglickém zajetí. Poté, co ho Angličané velmi brzy propustili, přišel do Fahnersdorfu. Měl matčinu adresu, kterou se dozvěděl od vyhledávací služby. Pak přijel. Pro nás děti to nebyl žádný pronikavý zážitek. Nebyly jsme zvyklé s ním být. Všichni jsme považovali rodinu pana Scherbla za naši velkou rodinu, takovou, jako jsme měli v Drahotíně. Naše rodina byla velká: babička, tety, Polák, francouzský zajatec a ženy z vesnice. U Scherblů byla také velká rodina. Chování tam ale bylo podobné jako u nás: byla tam stáj, dvůr, stodola, pec na pečení. Pec tam ještě dodnes stojí. V tom domě jsem se cítila dobře. Že tam byl s námi otec a rodina se tím rozrostla, to bylo prostě tak. Vzal nás pod svá ramena.

Dům číslo popisné 71, vyfocený v šedesátých letech minulého století a dnes.

—
Das Haus Nr. 71, in den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts fotografiert und heute.

ganz anders reagiert habe, als ich sonst war und ganz anders, als ein Kind in dem Alter normalerweise reagieren würde. Mir hat es zwar in Fahnersdorf und bei den Leuten gut gefallen, aber ich wollte nicht in die Schule. Obwohl ich keine schlechte Schülerin war. In Trohain hat es mir auch gut in der Schule gefallen. Irgendwie hat das die Mutter dann zu Wege gebracht, dass ich dann wieder gegangen bin. Sie ist zum Lehrer gegangen, weil sie dachte, dass ich in der Schule nicht gut mit käme, weil ich ja so lange keinen Unterricht mehr hatte. Ich hatte ja von März bis November schulfrei. Der Lehrer hat dann gesagt, dass ich auf jeden Fall in der zweiten Klasse bleiben könnte und dann ging das irgendwie auch wieder. In einem Haus wurde Sirup gekocht. Da waren wir Kinder und die Mutter dabei. Dann kam der 21. Dezember 1945 und der Vater kam aus der Gefangenschaft.

» ***Der wusste, dass ihr in Fahnersdorf seid?***

Der wusste das, weil die Mutter wusste, dass er lebt und sie hat über den Suchdienst des Roten Kreuzes ausfindig gemacht, dass er in englischer Gefangenschaft ist. Nachdem ihn die Engländer sehr bald entlassen haben, kam er nach Fahnersdorf. Er hatte ja Mutters Adresse, die durch den Suchdienst bekannt war. Dann kam er an. Für uns Kinder war das gar nicht so ein einschneidendes Erlebnis. Wir waren gar nicht gewohnt mit ihm zu sein. Wir waren in der Scherbl Familie genauso daheim wie in der Großfamilie zuhause. Wir hatten ja eine Großfamilie: die Oma, die Tanten, die Arbeiter, die Fremdarbeiter und die Frauen aus dem Dorf. Beim Scherbl war es auch eine Großfamilie. Kinder hatten die keine, aber wir waren ja da. Die Verhältnisse waren ähnlich wie bei uns: da war ein Stall, ein Hof, eine Scheune, ein Backofen. Der Backofen steht übrigens heute immer noch da. In dem Haus habe ich mich wohl gefühlt. Dass der Vater dabei war und die Familie dadurch größer geworden ist, das war einfach so. Er hat uns in den Arm genommen. Naja, gut.

» ***Nebyl tam takový vztah.***

Vztah byl zpřetrhaný. Slavili jsme Vánoce ve světnici u Scherbelů. Byl tam vánoční stromček a koupili jsme si také dárky. Neměli jsme peníze a vlastně ani žádný majetek. Můj bratr dostal trumpetku, moje sestra panenku, a co jsem dostala já, to už nevím. Pak ještě musím říct něco, co tuto dobu dobře charakterizuje. V té době, než přišel otec zpět, a my jsme byli ve Fahnersdorfu, byly ještě potravinové lístky, a my jsme žádné neměli, protože jsme nebyli přihlášení. Nemohli jsme žít jenom z lístků od Scherbelů, to matka nechtěla. V další vesnici byl pekař, který měl také v určitý den v týdnu chléb, na který nemusely být lístky. Domnívám se, že to dělal z dobré vůle. Rozdělával ho mezi lidi, kteří nic neměli. Matka tam tedy chodila přes les s batohem od Scherbelů. Nemohla se nijak prokázat. Podle všeho měla ještě český průkaz. V lese byli Američané s tanky a ona nevěděla, jak je má obejít. Při cestě zpět musela Američanům odpovídat na otázky. Oni chtěli vědět, co tam chtěla, a ona se musela prokázat. Já jsem u toho nebyla, matka nám řekla, že jí chtěli poslat zpátky.

» ***Zpět do Sudet?***

Ano. Bylo pro ni velmi těžké jim vysvětlit naše rodinné poměry. Oni pak věděli, kdo vlastně je a matka přiznala, odkud přišla, i to, že si šla pro chléb. Chodili dlouho sem a tam a pak jí nechali běžet, a ona ještě došla pro chleba, protože věděla, že jsme ho nutně potřebovali.

» ***Mohlo to dopadnout také jinak...***

V každém případě. Člověk se starších lidí musí víc ptát. Musela bych se více ptát na podrobnosti.

» ***Ale Vy toho víte hodně.***

(směje se) To jsou jen maličkosti, všechno dětské vzpomínky.

» ***Ale velmi zajímavé. Všechno přece souvisí s životním příběhem.***

Tak ještě jeden příběh. Otec si velmi dobře rozuměl se sedlákem ve Fahnersdorfu, protože jsme u něj mohli bydlet do té doby, než otec našel práci. Otec byl zemědělec, měl také odpovídající vzdělání a chtěl být opět samostatný.

» ***Jaké měla Vaše matka vzdělání?***

Matka musela od začátku pracovat na statku, protože její bratr zemřel, sestra byla ještě malá a otec byl ve válce. Bylo jasné, že nejstarší dcera zdědí statek.

» ***Man hatte eben nicht so die Beziehung.***

Die Beziehung war abgerissen. Wir haben Weihnachten in der Stube bei Scherbls gefeiert. Es war ein Christbaum da und sie haben uns auch Geschenke gekauft. Wir hatten ja kein Geld und nichts. Mein Bruder hat eine Trompete bekommen, meine Schwester eine Puppe und was ich bekommen habe, weiß ich nicht mehr. Dann muss vielleicht noch etwas gesagt werden, das zu dieser Zeit passt: In der Zeit bevor der Vater da war und wir schon in Fahnersdorf waren, gab es noch Lebensmittelmarken und wir hatten keine, weil wir nicht gemeldet waren. Wir konnten nicht nur von den Scherbls leben, die Mutter wollte das nicht. In einem anderen Ort gab es wohl einen Bäcker, der auch an einem bestimmten Tag in der Woche Brot ohne Lebensmittelmarken hatte. Ich vermute, dass er es aus gutem Willen tat. Er hat an Leute mitverteilt, die nichts hatten. Dann ist die Mutter vom Scherbl mit dem Rucksack quer durch den Wald dorthin gegangen. Sie konnte sich ja nicht ausweisen. Vermutlich hatte sie noch ihren tschechischen Ausweis. In dem Wald waren die Amerikaner mit Panzern und sie wusste nicht, wie sie die umgehen sollte. Zurück konnte sie auch nicht und dann haben die Amerikaner die Mutter angesprochen. Sie wollten wissen, wo sie hin will und sie sollte sich ausweisen. Ich war ja nicht dabei, aber die Mutter hat gesagt, sie wollten sie zurückschicken.

» ***Zurückschicken ins Sudetenland?***

Ja. Sie hatte ganz große Mühe und hat ihnen ihre Familienverhältnisse erklärt. Sie haben dann schon gewusst, wer sie ist und sie hat es auch zugegeben, dass sie von dort kommt und dass sie eben Brot holen geht. Es ging dann lang hin und her und dann haben sie sie laufen lassen und sie ist noch das Brot holen gegangen, weil sie wusste, dass wir das dringend brauchten.

» ***Hätte aber auch anders ausgehen können.***

Auf jeden Fall. Sie hat dann noch erzählt, dass sie noch einen Älteren zugezogen haben, der sehr gut Deutsch konnte. Man hätte die Älteren viel mehr fragen müssen. Ich hätte sie viel mehr nach Einzelheiten fragen müssen.

» ***Aber Sie wissen schon viel.***

(lacht) Das sind alles Kleinigkeiten, alles Kindheitserinnerungen.

» ***Aber doch interessant. Es passt ja doch alles zusammen zu der Geschichte.***

Dann noch eine Geschichte, die ich auch nicht persönlich erfahren habe: Auf jeden Fall hat sich der Vater mit diesem Bauern in Fahnersdorf sehr gut verstanden und der hat ihm auch angeboten, dass wir bei ihm wohnen bleiben können, bis er eine Arbeit gefunden hat. Vater war ja Landwirt und hatte auch eine entsprechende Ausbildung und wollte wieder selbstständig sein.

» ***Was hatte die Mutter für eine Ausbildung?***

Die Mutter musste von Anfang an auf dem Hof arbeiten, weil der Bruder verstorben war, die Schwester noch klein war und der Vater im Krieg geblieben war. Da war es klar, dass sie als ältere Tochter den Hof erbt.

» *Otec pak hledal práci v zemědělství?*

Ne, ne. Můj otec dvakrát přešel přes hranici a dvakrát něco do Fahnorsdorfu propašoval. Poprvé to udělal, protože matka věděla, kde jsou v naší stodole v Drahotíně schovaná semena jetele. Jeden sáček jetelových semen mohl mít tehdy velkou cenu. Otec nemohl do domu a matka věděla, že to tam je ještě určitě schované, ale člověk tam nemohl rovnou jít. To by je slyšeli a bylo by nemožné ta semena vyzvednout. Pes by býval také začal štěkat. Matka věděla, že jetelová semena jsou schovaná dále od statku. Pak tam otec šel a vyzvedl je. Měla tenkrát velkou cenu.

» *Jinak by býval nepodstoupil takové riziko.*

Ne. On potom dal i Scherbelům za ubytování, protože jim něco za to chtěl dát. Pak šel ještě jednou přes hranice a chtěl dojít pro koně. Koně byli také ještě na statku.

» *On pro ně chtěl dojít a pak je přivést?*

Ano, protože s koňmi by se něco mohlo začít. S tím by se mohly pokrýt náklady na živobytí.

» *A jak to bylo dál?*

Teď přijde to napínavé. To vím jen z vyprávění. Scherbelovi to samozřejmě také věděli, že otec půjde přes hranice. On pak šel, aby vyzvedl koně, ale přišel zpět bez nich. Znal každý metr na svém statku v Drahotíně a vešel tam zadní branou do stodoly. Domnívám se, že tam byly dvě brány a u jednoho mlatu se dalo projít skrz komoru, kde se připravovalo krmivo pro zvířata, do stáje. Koně byli vpředu. Když člověk přišel před dům a šel do stáje, byly vpravo dveře do dvora a vpředu byla truhla na krmivo a na obilí. Tudy se prošlo a pak tam byli hned ti dva koně. Otec šel dovnitř a pohladil je. Jednoho chtěl odvázat, ale koně začali řehtat a hrabat, protože ho neznali. On už na statku dlouho nebyl a matka také jednoho nového koně koupila.

» *To nevěděl?*

To nevím. V každém případě jednoho koně odvázal, ale u dalšího šel uzel špatně odvázat – a ten kůň se tak divně díval a stále řehal. Pak si otec všiml, že se v chodbě do stáje rozsvítilo. Světlo se nedalo rozsvítit ze světlice, tedy ten Čech už byl v chodbě. Odtud zapnul světlo a to už nebylo daleko kolem hospodářské kuchyně a komory pro pacholka do stáje. Otec ještě proběhl skrz komoru, kde se připravovalo krmivo. Čech ho následoval a dlouho čekal, protože věděl, že tam někdo je. Kůň byl pryč, tedy tam musel někdo být. Dlouho hledal ve stodole a všude kolem. Otec se tam vyznal a nechtěl být nadarmo chycen. Pak dlouho čekal, než se zase všechno uklidní a než zase světlo v domě zhaslo. Rozhlížel se,

» ***Aus der Not geboren. Der Vater hat dann Arbeit gesucht in der Landwirtschaft?***

Nein, nein. Mein Vater ist dann von Fahnersdorf aus zweimal zum Schmuggeln über die Grenze gegangen. Einmal ist er rüber, weil die Mutter wusste, wo Kleesamen in der Scheune versteckt sind. Ein Sack Kleesamen muss damals sehr viel Wert gehabt haben. Er konnte ja nicht ins Haus und sie wusste, das Versteckte ist zwar sicherlich noch drin, aber man kommt da nicht ran. Das würden sie hören, das war unmöglich zu holen. Der Hund hätte auch angeschlagen. Sie wusste aber, dass Kleesamen ein bisschen weiter weg vom Hof versteckt waren. Dann ist der Vater rüber gegangen und hat die Kleesamen geholt. Die waren damals viel Geld wert.

» ***Sonst wäre er das Risiko nicht eingegangen.***

Nein. Er hat das dann den Scherbls für den Aufenthalt gegeben, weil er ihnen etwas dafür geben wollte. Dann ist er noch einmal über die Grenze und wollte die Pferde holen. Die Pferde waren ja noch auf dem Hof.

» ***Die wollte er holen und dann rüber bringen?***

Ja, weil er mit den Pferden etwas hätte anfangen können. Da könnte man ja den Lebensunterhalt damit bestreiten.

» ***Und wie geht es weiter, Frau L.?***

Jetzt kommt ja das Spannende. Das weiß ich nur aus Erzählungen. In Fahnersdorf war manchmal so ein Knistern auf dem Bauernhof. Die Scherbls wussten natürlich auch, dass der Vater rüber geht. Er ist dann gegangen, um die Pferde zu holen und kam aber ohne diese zurück. Er kannte jeden Meter auf seinem Hof und ist hinten durch das Scheunentor reingegangen. Ich glaube es waren zwei Tore und bei der einen Tenne konnte man durch die Holmkammer, wo das Futter gemacht wurde und das Heu klein gemacht wurde, in den Stall. Die Pferde waren ganz vorne. Wenn man vom Haus kommt und in den Stall geht, war rechts die Tür zum Hof, und vorne war eine Futtertruhe für Getreide. Dort ist man vorbei gegangen und dann waren da gleich die zwei Pferde. Er geht rein und streichelt sie. Eins hat er noch loslassen können, aber die Pferde haben zu scharren und zu wiehern angefangen, weil sie ihn nicht mehr gekannt haben. Er war so lange nicht mehr da gewesen. Vielleicht hatte Mutter auch ein Neues gekauft.

» ***Das er nicht gekannt hat.***

Das weiß ich nicht. Auf jeden Fall, eins konnte er loslassen und bei dem anderen ist der Knebel schlecht gegangen und das hat so gescheut und gewiehert. Das andere wäre schon mit ihm gegangen. Dann hat er gemerkt, dass im „Stallgang“ Licht angegangen ist. Das Licht konnte man nicht von der Stube aus anmachen, also war der Tscheche schon im Flur. Von dort aus hatte er es eingeschaltet und das ist ja nicht weit, an der Wirtschaftsküche und der Knechtammer vorbei und dann ist er im Stall. Der Vater ist genau noch durch die Futterkammer hinaus gelaufen. Der Tscheche ist nachgegangen und hat lange gewartet, weil er wusste, dass etwas da ist. Das Pferd war ja los, also musste jemand da gewesen sein. Er hat lange in der Scheune und überall rumgesucht. Der Vater hat sich ja ausgekannt und hat sich entweder in oder hinter der Scheune versteckt. Er wollte eben nicht umsonst hingegangen sein. Dann hat er so lange gewartet, bis sich alles wieder beruhigt hat und bis das Licht im Haus wieder aus war. Er hat dann

co by si mohl vzít s sebou. Všechno se muselo odevzdat. Co by si tak mohl kromě domu s sebou vzít? Nemohl si vzít žádné tele. Pak uviděl kolo, které měl jako mladík. Otec se do statku přiznal. To kolo bylo vlastně na vyhození, ale stálo v rohu v komoře. Tak si ho otec vzal a odnesl si ho na rameni. Pak s tímto těžkým kolem, bez gum, šlapal dvě a půl hodiny, i když byl sníh. To kolo mu později udělalo dobrou službu. Opravil ho a dojel s ním až do Dolního Bavorska, když hledal práci. Jel z Fahnersdorfu přes Straubing, Landshut, Dingolfing a pak zase zpět. Také tam práci našel. Dokonce měl tři nabídky. Naštěstí si mohl s sebou vzít vysvědčení, které, což říkám otevřeně, bylo znamenité, a také dokument o držbě statku, který matka vzala s sebou z Drahotína. Tím se dalo dokázat, že otec doma něčím byl. Přičemž mu sedlák ve Fahnersdorfu nabídl, aby tam zůstal bydlet a hledal si práci. Dokonce mu nabídl, že když najde ve Fahnersdorfu nějakou práci, tak by si tam mohl postavit dům. Otec skoro plakal. On šel s otcem za dům a řekl mu: „*Dám ti pozemek. Tam si můžeš postavit svůj dům a pak si najít práci.*“ Kromě toho mu daroval dva stromy. Šel s ním do lesa, kde se těžily stromy, a řekl mu: „*Najdi si dva kmeny. Doneseš je k truhláři a necháš si z nich udělat nábytek.*“ To otec udělal a byly z toho dvě postele a jeden stůl. Ten stůl, z toho dřeva z Fahnersdorfu, máme ještě dodnes. Když to rodiče vyprávěli, tak nás to dojalo.

» **To věřím.**

Když člověk ví, jak byl tehdy chudý. Co to znamenalo! Najednou mít dva kmeny dřeva, postel a stůl. A že nás ta rodina přijala, jako kdybysme byli její členové.

» **Pak jste zůstali ve Fahnersdorfu?**

Tam jsme zůstali do května 1946. Pak jsme se přestěhovali, protože můj otec si našel práci. Měl nejprve nabídku z jednoho pivovaru, ale on se chtěl stát zemědělcem. Ještě jednu nabídku měl na jeden nájemní dvůr v okrese Dingolfing a jednu na to, dělat správce na statku ve Friedingu. Bylo tam více uprchlických rodin, které se postupně přistěhovaly, když byly po roce 1946 vysídleny. Otec tam pracoval jako správce. Majitel byl uprchlík z NDR. Šlechtic, který zdědil majetek, ale původně byl z bývalé NDR a přišel tam až po válce. Tehdy ještě NDR neexistovala. My jsme tam přišli v roce 1946 a on krátce předtím.

» **A tam mohl pracovat a také bydlet?**

Ano, přesně tak. Měli jsme řádný byt pro zaměstnance. Na statku bylo více bytů pro zaměstnance, jeden lihovar, chov ovcí, velké stáje a dokonce statkářův dům, ve kterém bydlel ten šlechtic, nějaký baron. Děti byly v našem věku. S nimi jsme byli v úzkém kontaktu. Moje cesta do školy tam byla ve srovnání s dřívějším delší. Tehdy byl také ještě odstřelen most přes Isar. Do školy jsem totiž musela přes Isar. Místo, kde byla škola, bylo vzdáleno čtyři kilometry, a já jsem to musela

geschaut, was er mitnehmen konnte. Es musste ja alles abgeliefert werden. Was hätte er denn außerhalb des Hauses mitnehmen können? Er kann ja kein Kalb mitnehmen. Da sah er das Fahrrad, das er als Jugendlicher hatte. Der Vater hat ja eingehieiratet. Das Fahrrad hätte eigentlich schon zum Müll kommen sollen und es ist in dieser Holmkammer in der Ecke gestanden. Dann hat er es genommen und auf der Schulter rausgetragen. Dann ist er mit diesem schweren Fahrrad ohne Bereifung zweieinhalb Stunden durch den Schnee gestapft. Das Fahrrad hat ihm aber später sehr gute Dienste getan. Er hat es hergerichtet und mit diesem Fahrrad ist er nach Niederbayern gefahren: von Fahnersdorf über Straubing, Landshut, Dingolfing und dann wieder zurück und auf Arbeitssuche. Er hat auch Arbeit dort gefunden, sogar drei Angebote hätte er gehabt. Zum Glück hatte er die Zeugnisse mitnehmen können, die – offen gesagt – hervorragend waren, und auch den Besitzbogen hat die Mutter mitgenommen. Damit man sehen konnte, dass er zuhause etwas gehabt hatte. Wobei ihm, wie gesagt, der Bauer in Fahnersdorf angeboten hätte, dort wohnen zu bleiben und sich dort Arbeit zu suchen. Er hat ihm sogar angeboten, dass, wenn er in Fahnersdorf eine Arbeit findet, er dort ein Haus bauen könnte. Der Vater hat fast geweint. Er ist mit dem Vater hinter das Haus und hat ihm gesagt: *„Ich schenke dir ein Grundstück. Da kannst du dein Haus drauf bauen und dann eine Arbeit suchen.“* Außerdem hat er ihm zwei Bäume geschenkt. Er ist mit ihm in den Wald gegangen, wo Bäume gelagert werden, und hat ihm gesagt: *„Such dir zwei Stämme aus. Die bringst du zum Schreiner und du kannst dir Möbel daraus machen lassen.“* Das hat er gemacht und daraus wurden zwei Betten und ein Tisch. Den Tisch mit diesem Holz aus Fahnersdorf haben wir heute immer noch. Als das die Eltern erzählt haben, hat uns das so gerührt.

» ***Das glaube ich.***

Wenn man weiß, wie arm man damals war. Was das bedeutet hat! Auf einmal zwei Stämme, Holz und Bett und Tisch zu haben. Und dass uns die Familie so aufgenommen hat, als ob wir Familienmitglieder von ihnen wären.

» ***Dann sind Sie dort in Fahnersdorf geblieben?***

Dort sind wir geblieben bis Mai 1946. Dann sind wir umgezogen, weil der Vater eine Arbeit gefunden hatte. Er hatte erst ein Angebot in einer Brauerei, aber er wollte ja wieder Landwirt werden. Noch ein Angebot auf einem Gutshof im Landkreis Dingolfing und eins als Verwalter. Da waren mehrere Flüchtlingsfamilien, die nach und nach zugezogen sind, nachdem sie nach 1946 ausgesiedelt worden sind. Der Vater ist dort als Verwalter tätig gewesen. Der Besitzer war ein DDR-Flüchtling. Ein Adeliger, der gut geerbt hatte, aber ursprünglich aus der damaligen DDR kam und nach dem Krieg dorthin kam. Damals gab es ja die DDR noch nicht. Wir sind 1946 dort hingekommen und er kurz vorher.

» ***Und dort hat er arbeiten können und auch dort gewohnt?***

Ja, gearbeitet und dort gewohnt. Wir hatten eine ganz ordentliche Arbeiterwohnung. Auf dem Gut waren mehrere Arbeiterwohnungen, eine Brennerei, Schafhaltung, große Stallungen und eben ein Gutshaus, in dem der Adelige, der Baron, gewohnt hat. Die Kinder waren in unserm Alter. Mit denen hatten wir engen Kontakt. Ich hatte dort einen sehr weiten Schulweg im Vergleich zu früher. Damals war auch noch die Brücke über die Isar gesprengt. Zur Schule musste ich über die Isar. Der Schulort war vier Kilometer

vzít převozem přes Isar. Na podzim, když bylo tak mlhavo, to bylo velmi nepříjemné, protože bylo chladno. Převozník byl otec mého pozdějšího spolužáka, ale to jsem tehdy nevěděla. To bylo na jiné škole. Ten nám stále říkal, že můžeme jít do převoznického domu a můžeme se ohřát.

» ***Pak jste dokončila základní školu?***

Ano, měla jsem různé školy. V Drahotíně, v Heinrichskirchenu a pak ve Friedingu. Ještě k tomu baronovi: ten o zemědělství neměl ani ponětí. On zdědil majetek. Byl rád, že našel sedláka, který dvůr do jisté míry vedl. Měl ale hodně dluhů, protože musel pronajímat. Otec měl pak příležitost pracovat s dalším sedlákem-uprchlíkem, kterého dobře znal, a pronajali si spolu statek. Sedláci-uprchlíci se vzájemně znali, i když neměli žádný statek.

» ***Pronajal si tedy statek tam, kde si našel práci?***

Nejprve tam pracoval jako správce, ale k pronájmu ten statek byl až o rok později, protože jeho majitel byl v nesnázích. Tak tento statek si pronajal. O této době, když jsme statek měli v nájmu, bych mohla napsat celou knihu, protože na statku to pro nás děti bylo úžasné. Moji rodiče potřebovali peníze a můj otec byl zdatný podnikatel. V blízkosti byla dvě města, která se musela zásobovat dvakrát týdně zeleninou. Otec najal jednoho maďarského zahradníka, který bydlel v blízkosti. Ten zasadil báječné papriky a semena rajčat z Ameriky, tzv. žlutá rajčata. Ta měla všechny možné tvary a šla na týdenním trhu prudce na odbyt. To bych mohla ještě hodně vyprávět.

» ***Tak o tom napíšeme jednou knihu. Velmi Vám děkuji, že jste si udělala čas.***

entfernt und ich musste die Fähre über die Isar nehmen. Im Herbst, wenn es so neblig war und die Fähre gerade weggefahren war, war das schon sehr unangenehm, weil es sehr kalt war. Der Fährmann war der Vater eines späteren Mitschülers von mir, aber das wusste ich damals noch nicht. Das war an einer anderen Schule. Der hat uns dann immer gesagt, dass wir ins Fährhaus gehen und uns aufwärmen können.

» ***Dann haben Sie dort die Volksschule fertig gemacht?***

Ja, ich hatte dann verschiedene Schulen: in Trohadin, in Heinrichskirchen und dann in Frieding. Noch zum Baron: der hatte keine Ahnung von Landwirtschaft. Der hatte das Gut geerbt. Er war froh, dass er einen Bauern gefunden hat, der den Hof einigermaßen geführt hat. Er hatte aber so viele Schulden, dass er verpachten musste. Der Vater hat dann die Gelegenheit beim Schopf gepackt und hat sich mit einem anderen Flüchtlingsbauern, den er gut kannte, zusammen getan und den Hof gepachtet. Die Flüchtlingsbauern haben sich ja alle untereinander gekannt, auch wenn sie keinen Hof hatten.

» ***Also dort, wo er Arbeit gefunden hat? Diesen Hof hat er gepachtet?***

Zuerst hat er als Verwalter gearbeitet, aber als das Gut ein Jahr später verpachtet wurde, weil der Besitzer so in Nöten war, hat er es gepachtet. Über diese Pachtzeit könnte ich ein ganzes Buch schreiben, weil das auf dem Hof für uns Kinder paradiesisch war. Meine Eltern haben ja Geld gebraucht und mein Vater war ein tüchtiger Unternehmer. Es waren zwei Städte in der Nähe, die sind zwei Mal die Woche mit Gemüse beliefert worden. Der Vater hat einen ungarischen Gärtner eingestellt, der in der Nähe gewohnt hat. Er hat wunderbare Paprika und Tomatensamen aus Amerika, gelbe Tomaten, angepflanzt. Die hatten alle möglichen Formen und haben einen reißenden Absatz gefunden am Wochenmarkt. Da könnte ich so viel erzählen.

» ***Da schreiben wir mal ein Buch darüber. Gut. Vielen Dank, dass Sie sich die Zeit genommen haben.***

Marie Majerová

Marie Majerová se narodila v roce 1934 na rodinném hospodářství v osadě u Petrovic (Sušice). V roce 1935 rodina paní Majerové své hospodářství z finančních důvodů prodala a odstěhovala se do obce Břežany u Horažďovic. V Břežanech žili až do roku 1945. Na podzim roku 1945 se rodině v souvislosti s odsunem původních německých obyvatel naskytla příležitost získat hospodářství v pohraničí, a tak se odstěhovali do Vysokého Jamného u Plané. Podle tehdejších nařízení mohli lidé z okresu Strakonice, kam po druhé světové válce Břežany patřily, v pohraničí dosídlvat pouze obce v tehdejším okrese Planá. Do Vysokého Jamného se tedy vedle rodiny paní Majerové odstěhovali i další lidé z Břežan.

Paní Majerová dokončila v roce 1948 základní školu v Lestkově a pak dva roky dojížděla do Plané, kde studovala na Základní odborné škole rolnické. Vedle studia pomáhala rodičům s hospodářstvím. V letech 1952–1953 došlo v Jamném k prvnímu pokusu vytvořit zemědělské družstvo. Tento pokus však velmi rychle ztroskotal a koncem roku 1953 již zase každý v Jamném hospodařil na svém.

Na jaře roku 1954 hospodářství rodiny paní Majerové někdo úmyslně zapálil. Ve velmi krátké době pak ve vsi hořelo ještě dvakrát. Důvodem požárů byla pravděpodobně snaha ekonomicky poškodit a zdiskreditovat lidi, kteří nebyli příznivci zakládání JZD. Krátce po požáru se celá rodina paní Majerové odstěhovala na hospodářství do blízké osady Stan. Ve Stanu se paní Majerová vdala a společně s manželem a rodiči samostatně hospodařili až do roku 1956, kdy podepsali přihlášku do místního zemědělského družstva. V nově vzniklém družstvu, později státním statku, pracovala paní Majerová jako účetní až do důchodu. #

Marie Majerová

Marie Majerová wurde im Jahr 1934 auf dem Familienhof in der Ortschaft Strunkov geboren, die zur Gemeinde Petrovice u Sušice gehört. Im Jahr 1935 hat die Familie von Frau Majerová ihren Hof aus finanziellen Gründen verkauft und ist in die Ortschaft Břežany bei Horažďovice gezogen. In Břežany haben sie bis 1945 gelebt. Im Herbst 1945 hat sich der Familie im Zusammenhang mit der Aussiedlung der ursprünglichen deutschen Einwohner die Gelegenheit geboten, einen Hof im Grenzgebiet zu bekommen, sie sind also nach Vysoké Jamné bei Planá gezogen. Nach damaligen Anordnungen durften die Bewohner des Bezirks Strakonice, wozu nach dem zweiten Weltkrieg das Dorf Střelice gehörte, nur die Gemeinden im damaligen Bezirk Planá besiedeln. Nach Vysoké Jamné sind also außer der Familie von Frau Majerová auch andere Leute aus Břežany gezogen.

Frau Majerová beendete im Jahr 1948 die Grundschule in Lestkov und fuhr dann für zwei Jahre nach Planá, wo sie die Fachgrundschule für Landwirtschaft besuchte. Neben der Schule half sie den Eltern auf dem Hof. In den Jahren 1952–1953 kam es in Jamné zu den ersten Bemühungen, eine Agrargenossenschaft zu bilden. Dieser Versuch scheiterte aber sehr schnell und Ende 1953 bewirtschaftete wieder jeder seinen eigenen Hof.

Im Frühling 1954 zündete jemand den Hof der Familie von Frau Majerová absichtlich an. In kurzer Zeit hat es in dem Dorf noch zweimal gebrannt. Die Ursache für die Brandstiftung war wahrscheinlich das Bestreben den Bewohnern wirtschaftlichen Schaden zuzufügen und sie zu diskreditieren, da diese die Gründung der Vereinigten Agrargenossenschaft (VAG) nicht befürworteten. Kurz nach dem Brand ist die ganze Familie von Frau Majerová auf einen Hof in die nahe Gemeinde Stan umgezogen. In Stan hat Frau Majerová geheiratet und zusammen mit ihrem Ehemann und ihren Eltern bis 1956 Landwirtschaft betrieben, bis sie der lokalen Agrargenossenschaft beitraten. In der neu entstandenen Genossenschaft, später das Staatsgut Lestkov, arbeitete Frau Majerová dann bis zur Rente als Buchhalterin. **#**

Rozhovor

Tatínek byl z velkého hospodářství ve Strunkovech u Petrovic za Sušicí. Ten statek měl asi 26 ha orné půdy, což bylo tenkrát dost. Můj dědeček, když na ten statek přišel, tak začal hospodařit jako statkář. Začal se chovat jako statkář. Takže se najal kočí, najaly se námezdní síly. A tatínek měl pět sester, které musely dostat výbavu podle toho, z jak velkého statku byly. Zkrátka žili si nad poměry, jak naše maminka vždycky říkala. Dopadlo to tedy tak, že dědeček, dej mu Pán Bůh nebe, svobodnému tatínkovi ten statek předal. Řádně zadlužený. Tatínek se potom tedy snažil oženit s bohatou nevěstou. Maminka byla ze mlýna, také od Petrovic. A tak našel nejednou bohatou, našel pracovitou, hodnou, mladou a hezkou.

» ***Dědeček se zadlužil, jak dával ta věna sestrám, nebo...?***

Ne, i tím způsobem života, víte? Dědeček hospodařil, jako kdyby byl statkář. K tomu jim přišla do dobytky nějaká tuberkulóza nebo co. Zkrátka to tam šlo

Český mlýn je jeden z mnoha mlýnů, které ležely na nedalekém Kosím potoce. Tento mlýn fungoval ještě začátkem padesátých let minulého století. Rodina paní Majerové do tohoto mlýna vozila obilí.

— Die tschechische Mühle ist eine von vielen Mühlen, die am Amselbach lagen. Diese Mühle arbeitete noch bis in die der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts. Die Familie von Frau Majerová brachte Getreide in diese Mühle.

Interview

Mein Vater stammt von einem großen Grundbesitz in Strunkov bei Petrovice hinter Sušice. Der Bauernhof hatte ca 26 ha Ackerboden, das war damals ziemlich viel. Als mein Großvater auf den Bauernhof gekommen war, hat er als Gutsbesitzer angefangen zu wirtschaften. Er hat sich auch so benommen und hat Kutscher und Lohnkräfte angeworben. Mein Vater hat fünf Schwestern gehabt und alle mussten eine Brautaustattung kriegen, je nachdem von welchem Bauernhof sie stammten. Kurz gesagt, sie haben über ihre Verhältnisse gelebt, wie meine Mutter immer gesagt hat. So ist es passiert, dass der Großvater, Gott hat ihn selig, meinem ledigen Vater den Bauernhof recht verschuldet übergeben hat. Also hat sich der Vater bemüht eine reiche Braut zu heiraten. Meine Mutter war aus der Mühle, auch in Petrovice. Er fand nicht nur eine reiche, sondern auch fleißige, gute, junge und schöne Frau.

» **Der Großvater war verschuldet. Wie hat er die Brautaustattung für die Schwestern besorgt, oder nicht...?**

Na, mit seiner Lebensart? Der Großvater hat als Gutsbesitzer gewirtschaftet. Und dazu ist noch eine Viehtuberkulose ausgebrochen. Kurz gesagt, alles ist den Bach runter gegangen. Im Jahre 1933 hat mein Vater geheiratet. Meine Mutti hat zu der Zeit 45 000 Kronen in bar besessen, das war damals wirklich viel Geld. Das ganze Geld hat aber der Bauernhof verschluckt und so ist er trotzdem pleite gegangen. Sagt man noch: „Šel na buben?“

» **Ja: „Šel na buben“**

Den Bauernhof hat dann in einer Versteigerung die Schwester meines Vaters gekauft, die schon verheiratet war. So ist die Landwirtschaft in der Familie geblieben. Die Schwester hatte ihr Leben lang ein schlechtes Gewissen, weil mein Vater den Bauernhof verlassen musste. Ich bin noch 1934 auf dem Bauernhof in Strunkov geboren und zwischen 1934–35 mussten wir ausziehen. Wir haben einen Bauernhof in Břežany bei Horažďovice mit 3–4 ha Grund gekauft. Das Landhaus war klein, ohne Garten. Břežany ist ein armes Dorf. Dort gibt es nur steinige Erde. Wissen Sie, wo Břežany liegt? Bei Horažďovice in Richtung Plánice. Also, dort haben die Eltern das Landhaus gekauft und sind hingezogen. Meine Schwester ist 1935 schon in Břežany geboren. Der Vater war in Břežany nie zufrieden, weil er seinen Hof in Strunkov verloren hatte. Der Bauernhof in Strunkov war eine Einöde, zwar nicht weit vom Dorf weg, aber doch eine Einöde. Alle Felder herum haben zu dem Hof gehört. Es war ein schöner Ort. Und jetzt in Břežany, statt mit Pferden, ist er mit

z kopce. V roce 1933 se tatínek oženil. Maminka v té době měla 45 000 korun v hotovosti, což bylo tenkrát opravdu asi hodně peněz. Ty peníze se tam samozřejmě všechny utopily a statek šel stejně na buben. Říká se ještě na buben?

» **Říká se na buben...**

V dražbě pak statek koupila tatínkova sestra, která už byla vdaná. Takže to hospodářství zůstalo v rodině. Tatínkova sestra tím trpěla celý život, protože z toho měla pořád takové výčitky, že můj tatínek z toho statku musel odejít. Já jsem se v roce 1934 narodila ještě ve Strunkovech na tom statku a na přelomu roku 1934–35 jsme ze statku museli odejít a koupili si chalupu v Břežanech u Horažďovic. Chalupu, která měla asi 3 nebo 4 ha polí. Chalupa to byla maličká, bez zahrady. Břežany jsou chudá vesnice. A jsou tam kamenité půdy. Nevím, jestli víte, kde Břežany jsou? U Horažďovic. Spíš od Horažďovic k Plánici. Tam si tedy rodiče koupili chalupu a přestěhovali se tam. Moje sestra se už v roce 1935 narodila v Břežanech. Tatínkovi se v Břežanech nikdy nelíbilo. Protože přišel o ty Strunkovy. To byla samota, sice nedaleko od vsi, ale samota. Kolem dokola všechny pole byly jejich. A je to pěkný místo. No a teď byl v Břežanech, místo s koňmi jezdil s krávami. Myslím si, že to dost těžko nesl. Ale maminka byla hospodyně. Koupili si ovečku a pletla na nás. Upředla si vlnu, upletla všechno. Ale myslím si, že těch pár roků do války bylo krušných...

» **Jako tím, že jste neměli peníze, nebo čím?**

No ne, oni tu chalupu koupili a ještě pořád byli zadlužení. Tak ještě spláceli a z takové malé chaloupky to je jen tak na živobytí. Tam není žádný velký příjem. Já jsem šla v roce 1940 do první třídy v Břežanech, to už byla válka. Začátek války si pamatuji, že bylo hrozně ošklivé počasí. A naši tenkrát říkali: „*Němec nás zabírá.*“ Během války do Břežan jezdilo hodně Plzeňáků. My jsme vždycky říkali: „*Měšťáci přijeli.*“ Ženský přivezly nějaký šátky a mužský košile a vyměňovali to za potraviny. Asi ve městě toho tolik neměli. A na vesnici, když na to tak vzpomínám, jsme nikdy neměli hlad. I když naši třeba neměli moc peněz, ale hlad jsem nikdy neměla. A ve válce se už z toho naši vyhrabávali a během války všechno poplatili. Takže byla válka. Ve válce jsme chodili cvičit s kuratoriem nebo jak se to jmenovalo.

» **Co to bylo?**

Sdružení mládeže, něco podobného jako byl Svaz mládeže, ne? To nevíte? Určitě to bylo kuratorium. Chodili jsme na hřiště, tam jsme cvičili. Jako Sokolové.

» **To bylo od školy?**

Od školy.

Kühen gefahren. Ich glaube, er hat das nur schwer ertragen. Aber meine Mutter war eine gute Hausfrau. Sie hat ein Schaf gekauft und für uns gestrickt. Sie hat die Wolle gesponnen und dann daraus alles gestrickt. Aber ich glaube, die Jahre bis zum Krieg waren schwer...

» **Weil Sie kein Geld hatten oder warum?**

Sie haben doch den Grund gekauft und waren immer noch verschuldet. So mussten sie noch Geld abzahlen und von so einem kleinen Grundstück bleibt für den Lebensunterhalt nicht viel übrig. Da gibt es kein großes Einkommen. Im Jahre 1940 bin ich zur Schule in die erste Klasse gegangen, da war schon Krieg. Ich kann mich an den Kriegsbeginn ganz gut erinnern, es war sehr schlechtes Wetter. Und die Eltern haben gesagt: „*Der Deutsche nimmt uns ein.*“ Während des Krieges sind nach Břežany viele Leute aus Pilsen gekommen. Wir haben immer gesagt: „*Die Stadtleute sind gekommen.*“ Die Frauen haben Stoffe gebracht, Männer Hemden und haben das in Lebensmittel umgetauscht. Wahrscheinlich gab es in der Stadt nicht so viel zum Essen. Auf dem Lande, was ich noch weiß, haben wir nie Hunger gehabt. Die Eltern haben zwar kein Geld gehabt, aber ich habe nie gehungert. Während des Krieges konnten wir die Schulden abzahlen und waren dann schuldenfrei. Also, es war Krieg. Im Krieg sind wir zum Kuratorium (oder wie hat das geheißen?) zum Turnen gegangen.

Kresba domu
číslo popisné 3
ze třicátých let
minulého sto-
letí – Vysoké
Jamné.

—
Eine Zeich-
nung des
Hauses Nr. 3
aus den dreißi-
ger Jahren des
20. Jahrhun-
derts – Hohen-
jamny.

» **Was war das?**

Ein Jugendverein, etwas ähnliches wie „Svaz mládeže“ oder? Sie kennen das nicht? Bestimmt war es das Kuratorium. Wir sind zu einem Sportplatz gegangen und dort haben wir geturnt. Wie „Sokolové.“

» **Das war von der Schule aus?**

Ja, von der Schule aus.

» ***A bavilo Vás to?***

My jsme neměli rádi Němce, protože oni vyvolali válku. Tak jsme se neradi učili němčinu a neradi jsme na tohle chodili, ale všechno je to poplatné té době, tak se tam musí.

» ***A škola v Břežanech byla německá, nebo česká?***

Česká. Měli jsme tam ale učitelku, která nás učila němčinu, Němku. Ta na nás mluvila jenom německy. Možná, že to Němka nebyla. Ta nám byla taky protivná. Měla takové natočené ruličky a byla typická...

» ***Nacistka?***

To já nevím. My jsme tam měli výborného pana řídícího a jeho ženu, ti učili ve škole. Pan řídící první, druhou, třetí třídu a paní řídící potom do šesté. Ono to tam bylo tenkrát až do osmé. Takže co ještě k té válce? Nálet jsme žádný nezažili, jenom jsme viděli, že v dálce letělo letadlo, nebo že někde něco bouchalo, ale tam u nás nikdy nic nebylo. Když přišlo jaro 1945, tak tam přijely tanky československé armády. To jsme byli desetiletí. Tanků bylo asi 32. To si pamatuji. No a oni nás vozili tanky přes ves, protože byli na druhé straně vsi na hřišti. Každý tank musel projet samostatně a potom teprve jel další. Kdyby jely za sebou, tak by se chalupy sesypaly, protože to dunělo. Takže nás převezli přes ves a my jsme zase utíkali zpátky, abychom stihli další. Tak jsme se takhle vozili. Americká armáda byla u Horažďovic. Na Američany jsme se tam byli podívat. Potom v létě 1945 se už začalo povídat o pohraničí, o zabírání. Naše maminka pořád na tatínka, že chce z té chalupy pryč. Ráda by šla na něco lepšího nebo většího. Takže tatínek se s ostatními chlapy z chalup, které byly takhle malé, vydal do pohraničí. Vrátil se asi za 14 dní s rozbolavělou nohou. On měl bércový vřed. Řekl, že už do pohraničí nepojede. Tatínkovi se to nelíbilo. Jít do pohraničí. Zřejmě se mu to přičilo, myslím si. A ta naše maminka...

» ***Přičilo? Už z toho byl unavený?***

Ne, myslím si, že to bylo celou tou situací. Já nevím, jak to probíhalo. Ale to je, jako když dneska tady někdo bude chodit a já budu vědět, že já tady odtud budu muset odejít a přijde sem někdo cizí. To pro toho člověka nemůže být moc příjemné, že tam jde s vědomím, že tam odtud někdo musí odejít. Nicméně oni museli odejít stejně. A maminka brečela, ona brečela málokdy, ale tenkrát brečela: „*My se z téhle chalupy nedostaneme a všichni jdou. Podívej, tenhle jde a tenhle jde.*“ A takhle toho tatínka vypíchala. Takže tatínek jel do pohraničí ještě jednou na podzim se sousedem Vrzalou. Zabrali v Jamné a objednali hned vagon. Tatínek přijel domů a řekl: „*25. listopadu se stěhujeme.*“ Během léta roku 1945 přišel okres Strakonice na okres Planá. Oni si nemohli zabrat něco někde u Domažlic. Byly stanovené okresy.

» **Hat es Ihnen Spaß gemacht?**

Wir mochten keine Deutschen, weil sie den Krieg angefangen haben. Darum wollten wir nicht Deutsch lernen und turnen, aber es hat nichts geholfen, man musste.

» **Und die Schule in Břežany war deutsch oder tschechisch?**

Tschechisch. Wir haben aber eine Lehrerin für den Deutschunterricht gehabt, sie war Deutsche. Sie hat mit uns nur deutsch gesprochen. Vielleicht war das keine Deutsche. Aber sie war widerlich. Sie hat solche Haarlocken gehabt und sie war typisch...

» **Nazi?**

Das weiß ich nicht. Da war noch ein toller Direktor und seine Frau, sie haben auch an der Schule unterrichtet. Der Direktor hat die erste, zweite und dritte Klasse unterrichtet und seine Frau dann bis zur sechsten. Damals gab es acht Klassen. Dann, was kann man noch zum Krieg erzählen? Wir haben keinen Luftangriff erlebt, nur in der Ferne ein Flugzeug gesehen, oder es hat irgendwo gekracht. Aber bei uns war Ruhe. Im Mai 1945 sind die Panzer der tschechoslowakischen Armee gekommen. Wir waren zehn Jahre alt. Das waren 32 Panzer. Das weiß ich. Sie haben uns auf Panzern durch das Dorf gefahren, weil sie auf der andere Seite am Spielplatz waren. Jeder Panzer musste einzeln durchfahren und erst dann konnte der andere fahren. Wenn sie alle hintereinander gefahren wären, wären die Häuser zusammengestürzt, weil es so sehr gerattert hat. Also, sie haben uns mitgenommen und wir sind wieder schnell zurückgelaufen, um den nächsten Panzer noch zu erreichen. So sind wir herumgefahren. Die amerikanische Armee war bei Horažďovice. Wir haben die Amerikaner dort gesehen. Dann im Sommer 1945 hat man schon vom Grenzgebiet gesprochen, von der Besiedlung. Unsere Mutti hat versucht den Vati zu überreden, unser Haus zu verlassen. Sie wollte etwas Besseres oder Grösseres. So hat sich unser Vater mit anderen Männern, deren Häuser auch so klein waren, in das Grenzgebiet begeben. Er ist nach zwei Wochen mit einem schmerzenden Bein zurückgekehrt. Er hatte ein Unterschenkelgeschwür und hatte starke Beinschmerzen. Der Vati hat gesagt, dass er nie mehr hinfahre. Er wollte nicht in das Sudetenland gehen. Ich glaube, es hat ihm widerstrebt. Und unsere Mutter...

» **Es hat ihm widerstrebt? War er schon so erschöpft davon?**

Ich denke, es war die ganze Situation. Ich weiß nicht, wie es damals genau abgelaufen ist. Aber es ist das gleiche, als würde heute jemand herkommen und ich würde wissen, ich muß weggehen und da kommt ein Fremder daher. Es ist nichts Angenehmes, irgendwo hinzugehen und zu wissen, dass der andere das Haus verlassen muss. Dennoch mussten sie gehen. Meine Mutter weinte, sie hat nur selten geweint, aber damals weinte sie: „*Wir kommen nie aus diesem Haus und alle gehen schon. Schau, der geht, der andere auch.*“ Und so hat sie den Vater angestachelt. Also ist unser Vater mit dem Nachbarn Vržala noch einmal im Herbst in das Grenzgebiet gefahren. Sie haben sich Bauernhöfe in Jamná genommen und gleich einen Waggon bestellt. Der Vater ist nach Hause gekommen und hat gesagt: „*Am 25. November ziehen wir um.*“ Im Sommer 1945 wurde der Bezirk Strakonice dem Landkreis Planá zugeordnet. Man konnte sich nicht bei Domažlice ansiedeln. Die Bezirke wurden festgelegt.

» ***Vy jste tedy byli z okresu Strakonice, takže jste museli do okresu Planá?***

Ano. My jsme byli tenkrát okres Strakonice, tak jsme museli do okresu Planá. Krávy se prodaly. Menší zvířata jako slepice, nebo nábytek, to se bralo s sebou. Měli jsme jeden vagon dohromady se sousedem Vrzalou. 24. listopadu večer nás nějakí sedláci dovezli koňmi na vlak do Olšan, naložili jsme ten vagon a cestovali do Plané. Jeli jsme celou noc. Já nevím, co to bylo za spojení. Ráno jsme přijeli asi v sedm hodin do Plané. Tady si pro nás přijeli ti, kteří tu byli už před námi. Vagon s námi nepřijel, ten se někde zdržel po cestě. My jsme z Plané z nádraží jeli do Jamné. Když jsme jeli po rovině, tak to bylo dobré. Když jsme přijeli na ten kopec u Plané a jeli z něj dolů, tak maminka bědovala: „*Táto, kam nás sem vezeš, kam nás sem vezeš?!*“ No a tak jsme přišli do Jamné. Jiné pocity měli samozřejmě dospělí lidé a jinak se cítí dítě. My jsme tam přijeli do vsi, kde bylo těch sedm březanských sousedů. Tak jsme to hned jako děti u všech poběhaly.

» ***Vám se to tedy líbilo?***

Pro nás to byla zkrátka změna. Nás děti vůbec nezajímalo, jak se cítí nějaký původní majitel. My jsme byly takové bezstarostné. Taky v deseti letech jaképak máte starosti. No a tak jsme byli v Jamné. Tedy ne všichni. Někteří březanští si našli domy v Chodském Újezdu a v Dolní Jadruži. Z okolí Břežan sem přišlo hodně lidí.

» ***A měli jste velký statek?***

Ne, to bylo takové hospodářství. Ti naši Němci neměli ani koně.

» ***A ti Němci tam byli pořád s vámi?***

To víte, že byli.

» ***A jak jste s nimi vycházeli?***

Mám za to, že velice dobře. Oni měli dvě děti, které byly mladší, než jsme byly my. S těmi dětmi jsme se moc neskamarádily, protože byly malé. Chlapci bylo asi pět, holčičce osm. Naproti byla taková malá chaloupka a tam žila vdova, která měla pět děvčat. A ty byly v takovém věku, jako jsme byly my. S těmi jsme byly kamarádky hned. Holky se od nás naučily česky a my jsme si zase zdokonalily tu mizernou němčinu. S těma jsme vycházely. Vlastně i s těmi našimi. Já si to dnes nedovedu představit. Že jsem přijde nějaká rodina, rozdělíme se o dům, kde kdo bude spát a kde bude vařit. To by bylo divné. Tam v tom domě byla vpravo taková místnost přes celý dům a na druhou stranu byla kuchyně a za tím ložnice. Když jsme přišli, tak jsme obývali tu kuchyni. V ní jsme měli i postele, kde jsme všichni spali. A ta Němka s dětmi spala v té ložnici, takže chodila přes tu naši kuchyni. A v té místnosti vpravo, tam měla ještě tchána a jeho postiženou dceru, která byla švadlena. Ta dcera byla hrbatá. Takže oni byli tři dospělí a dvě děti.

» **Also, Sie waren aus dem Bezirk Strakonice, dann mussten Sie in den Bezirk Planá ziehen?**

Ja, wir haben damals im Bezirk Strakonice gewohnt, dann mussten wir in den Bezirk Planá. Die Kühe hat man verkauft. Kleine Tiere wie Hühner und die Möbel haben wir mitgenommen. Wir haben einen Waggon zusammen mit dem Nachbarn Vrzala gehabt. Am 24. November am Abend haben uns die Bauern mit Pferden zum Bahnhof nach Olšany gebracht. Wir haben den Waggon vollgeladen und sind nach Planá gefahren. Wir sind die ganze Nacht gefahren. Was für eine Verbindung das war, weiß ich nicht mehr. In der Früh um 7 Uhr sind wir in Planá angekommen. Dort haben uns schon die Nachbarn, die schon da waren, abgeholt. Unser Waggon hat sich unterwegs verspätet. So sind wir vom Bahnhof in Planá nach Jamná gefahren. Auf der Ebene ist das gut gelaufen, aber als wir den Berg bei Planá runter gefahren sind, hat meine Mutter gejammert: „Vati, wo bringst du uns hin, wo bringst du uns hin?!“ Und so sind wir in Jamná angekommen. Natürlich haben Erwachsene andere Eindrücke als ein Kind. Wir sind im Dorf hingekommen, wo schon sieben andere Nachbarn aus Břežany sich angesiedelt hatten. Also, wir Kinder sind gleich zu den anderen rübergelaufen.

» **Es hat Ihnen also gefallen?**

Für uns war das eine Abwechslung. Es hat uns überhaupt nicht interessiert, wie sich der ursprüngliche Besitzer fühlt. Wir waren so sorgenfrei. Mit zehn Jahren, welche Sorgen hat man da schon? Und so waren wir in Jamná. Aber nicht alle. Manche haben ihre Häuser in Chodský Újezd und in Dolní Jadruž gefunden. Aus der Umgebung von Břežany sind viele Leute hergekommen.

» **Und haben Sie einen großen Bauernhof gehabt?**

Nein, es war eine kleine Landwirtschaft. Unsere Deutschen haben nicht mal Pferde gehabt.

» **Und die Deutschen waren weiter mit euch zusammen?**

Klar.

» **Wie war Ihr Verhältnis?**

Ich glaube, ganz gut. Sie hatten zwei Kinder, jünger als wir. Mit denen sind wir nicht so befreundet gewesen, weil sie zu klein waren. Der Junge war fünf Jahre alt und das Mädchen acht. Gegenüber in einem kleinen Haus lebte eine Witwe und sie hatte fünf Mädchen. Sie waren ungefähr so alt wie wir. Mit denen haben wir uns sofort angefreundet. Sie haben von uns Tschechisch gelernt und wir wiederum haben unser schlechtes Deutsch ein bisschen verbessert. Wir sind gut miteinander ausgekommen. Eigentlich mit den unseren auch. Heute kann ich mir das nicht mehr vorstellen, dass eine Familie zu uns kommt, wir teilen unser Haus und bestimmen, wer wo schläft und wann wer kocht. Das kommt mir komisch vor. In dem Haus war rechts ein großer Raum, das ganze Haus entlang, auf der anderen Seite war eine Küche und dahinter ein Schlafzimmer. Als wir angekommen sind, haben wir die Küche bewohnt. Dort haben wir auch Betten gehabt, wo wir alle geschlafen haben. Und die Deutsche hat mit den Kindern im Schlafzimmer geschlafen, also sind sie immer durch unsere Küche gegangen. Das Zimmer rechts hat noch ihr Schwiegervater und seine behinderte Tochter bewohnt. Sie war Schneiderin und bucklig. Also, drei Erwachsene und zwei Kinder.

» ***Ta paní neměla manžela?***

Muže měla ve válce. On byl ještě pryč. Potom se sešli. Ta paní třeba s maminkou společně pekly chléb. A když si nerozuměly, tak si ukázaly. Nebo jsme my děti dělaly tlumočnický. Ten tchán té Němky chodil s našima krmít dobytek.

» ***Vy jste tedy převzali i jejich dobytek?***

Já nevím přesně, jak to probíhalo. Zkrátka jsme se přistěhovali a s těmi Němci se u nás dělalo společně. Oni si ten dobytek pořád krmili a naši tedy chodili krmít s nimi. Ale my jsme s nimi nebyli tak dlouho. V listopadu 1945 jsme sem přišli a oni šli někdy v lednu nebo v únoru do odsunu. Naši Němci, když odjížděli, tak si brali takovou bednu nádobí, brali si i všechny peřiny. Vzali si všechno šatstvo. Zkrátka měli plný vůz věcí. To, že jim to třeba v lágru v Chodovce nedovolili potom vzít s sebou, to už je další věc. Ty lidi, když odcházeli z Jamné, tak si svoje věci brali. Pochybuji, že nějaký člověk, který tam zůstal po nich, jim řekl: „*To si nesmíš vzít.*“ Vždyť to bylo jejich... Já nevím, možná že jinde to bylo jinak, ale u nás to probíhalo takhle.

» ***Myslíte, že to podobně probíhalo i v ostatních chalupách?***

Já mám zážitek z toho prvního odsunu. Možná ty příští odsuny byly přísnější. To nevím. Ale ti naši Němci odjížděli takto.

» ***A viděli jste se ještě někdy s „vašimi Němci“?***

Ale ano, to víte, že ano. Jejich děti sem přijely. Herbert, kterému tenkrát byly 4 roky, ten do Jamné jezdí každý rok. Do té naší chalupy. Já mám takový pocit, že v nich není zášť. Oni byly děti, my jsme byly děti, byla válka, že? Ty holky z té chalupy naproti, tak ty sem také jezdily dlouho. Teď už jsou také staré, nebo už nejsou. Také k nám jezdil kluk, který byl u nás tenkrát na práci, když ti naši Němci odjeli. On byl jenom s mámou a ta přišla a říkala, jestli bychom ho k nám vzali na práci, když naši Němci odešli. Klukovi bylo asi 16 let, jedlík, a babka ho potřebovala uživit. Tak k nám vždycky ráno přišel. My jsme ho vždycky dráždily. Říkaly jsme mu: „*Cilka essen, Helmut fressen.*“ Ten tady byl také několikrát. Můj muž uměl taky německy, takže si tady vždycky „pošprechtli“.

» ***Takže z Jamného byli odsunuti Němci během prvního odsunu?***

Většinou byli odsunuti z těch domů, kde už byli osídlenci. Ale byly takové chalupy, jako třeba ta naproti, které si nikdo nezabral. Ti lidé v nich měli nějaký ten dobytek, třeba dvě kravky. Tak ti tady byli ještě v červnu 1946. Takže ti potom šli až nakonec. Pamatuji si, že bylo jednou v novinách: „*Do konce července odsuneme všechny Němce.*“ Nevím, jestli to tak opravdu bylo. To bylo v roce 1946.

» **Die Frau hatte keinen Ehemann?**

Ihr Mann war an der Front. Er ist noch nicht zurückgekehrt. Sie sind später zusammen gekommen. Die Frau hat zum Beispiel mit meiner Mutter Brot gebacken. Was sie nicht verstanden haben, das haben sie sich gezeigt. Oder wir Kinder haben das übersetzt. Der Schwiegervater, der Deutsche, hat mit unseren Eltern das Vieh gefüttert.

» **Sie haben also ihr Vieh übernommen?**

Ich weiß nicht genau, wie das war. Wir sind einfach zugezogen und haben alles mit den Deutschen zusammen gemacht. Sie haben das Vieh gefüttert und unsere Eltern haben geholfen. Aber wir waren nicht lange zusammen. Wir sind im November 1945 gekommen und sie wurden im Januar oder im Februar vertrieben. Als unsere Deutschen weggefahren sind, haben sie eine Kiste mit Geschirr und alle Federbetten mitgenommen. Auch alle Anzihsachen nahmen sie mit. Kurz gesagt, sie haben den ganzen Wagen voll gehabt. Es kann sein, dass sie später vom Lager Chodovka sowieso nicht alles mitnehmen durften, aber das ist eine andere Sache. Die Leute, die Jamná verlassen haben, haben ihre Sachen mitgenommen. Ich glaube nicht, dass ein Nachbesitzer ihres Hauses gesagt hätte: „*Das darfst du nicht nehmen.*“ Das hat doch ihnen gehört... Vielleicht war das irgendwo anders, aber bei uns verlief es so.

» **Meinen Sie, dass es in anderen Häusern ähnlich verlaufen ist?**

Ich habe das während der ersten Vertreibung erlebt. Vielleicht waren die darauf folgenden Vertreibungen strenger. Das weiß ich nicht. Aber unsere Deutschen sind auf diese Weise weggezogen.

» **Haben Sie „Ihre Deutschen“ irgendwann noch einmal gesehen?**

Aber ja, natürlich. Ihre Kinder sind hergekommen. Herbert, der damals vier Jahre alt war, kommt jedes Jahr nach Jamná in unser Landhaus. Ich glaube nicht, dass da ein Hass sei. Sie waren Kinder, wir waren Kinder und es gab einen Krieg, oder? Die Mädchen vom Nachbarhaus gegenüber sind auch lange hergefahren. Jetzt sind sie schon alt oder verstorben. Uns hat auch der Junge besucht, der bei uns gearbeitet hat, nachdem unsere Deutschen abgereist waren. Er war allein mit seiner Mutter und sie ist einmal zu uns gekommen und hat gefragt, ob wir ihn beschäftigen könnten, wenn unsere Deutschen weg sind. Er war 16 Jahre alt und die alte Frau musste ihn versorgen. So ist er jeden Morgen zu uns gekommen. Wir haben ihn immer geärgert und gesagt: „*Cilka essen, Helmut fressen.*“ Er war auch schon einige Male da. Mein Mann konnte Deutsch, dann haben sie immer ein bisschen deutsch gesprochen.

» **Also, dann wurden die Deutschen während der ersten Vertreibung aus Jamná abgeschoben?**

Am häufigsten wurden sie aus den Häusern vertrieben, wo schon die Umsiedler waren. Aber es gab auch Häuser, wie zum Beispiel das Haus gegenüber, die niemand eingenommen hat. Die Leute haben auch Vieh gehabt, vielleicht zwei Kühe. Also, sie waren im Juni 1946 noch da.

» **Wie hat es Ihnen in Jamná gefallen?**

In Břežany sind wir in Holzschuhen zur Schule gegangen, weil alle Holzschuhe hatten. Statt Hausschuhen haben wir Wollsocken gehabt, die unsere Mutter schön unterfütert

» ***A jak se Vám líbilo v Jamné?***

V Břežanech jsme chodili do školy v dřevákách, protože tam všichni chodili v dřevákách. Místo bačkor jsme nosili vlněné ponožky, které nám maminka pěkně podšila. Ve škole jsme měli pěkně vydrhnuté dřevěné podlahy. Dole v chodbě jsme dřeváky složili kolem zdi a běželi jsme v punčochách. Všude bylo čisto. A do školy jsme měli kousek. A teď jsme přišli do Jamné a hned jsme šli samozřejmě do školy a tady byl...

» ***V Jamné byla škola?***

V Lestkově. Takže jsme chodili do školy dva kilometry. Tak to nebylo takové neštěstí. Nás tam chodilo pár. V Lestkově byl mladý, svobodný, ale přísný učitel Juda, kterého jsme měli moc rádi.

» ***A to byla v Lestkově také škola až do osmého ročníku?***

Ze začátku tam například chodili dva kluci, kteří by měli studovat gymnázium. Chodili tam i ti, kterým bylo 14 let a ve vnitrozemí chodili do měšťanky nebo ji měli končit. Tady nebylo do Plané absolutně žádné spojení. Tak tedy buď v Plané bydlet, nebo chodit do školy v Lestkově. Tenhle stav trval do jara 1946. Až potom začalo jezdit do Plané nákladní auto. Na něj se lezlo po žebříčku. Ale už jezdilo alespoň něco.

» ***Vy jste chodila do školy s „břežanskými“?***

Sem z Břežan přišli lidé, kteří měli děti už většinou dospělé. Třeba o deset let starší, než jsme my. Ty už do školy nechodily. Takže v té škole nás zase tolik nebylo. Když jsme tam chodili, tak se mi ta škola zdála veliká. Když jsem se v té škole byla před několika lety podívat, tak se mi to zdálo hrozně maličké.

» ***Ta škola byla v krásném domě.***

Je jí škoda. Když je škola ve vsi, tak je ta ves taková, jak má být. Tady dřív v každé vesnici byla škola.

» ***Myslíte za Němců?***

Ano. Za Němců.

» ***V Jamné už školu po válce neobnovili?***

Ne. Škola byla jen v Lestkově, kde jí asi před třemi nebo pěti lety zrušili.

» ***Co jste dělali cestou do školy, když jste šli ty 2 km?***

No různě. Některé děti šly do Stanu a některé do Jamné. Pamatuji si, jak jsme se hádali ještě přes pole. Já s tím mám zkušenosti i dnes. Už čtyři roky chodím

hat. In der Schule gab es einen sauber geschliffenen Holzboden. Wir haben unsere Holzschuhe unten im Gang an die Wand gestellt und sind dann nur in Socken gelaufen. Es war überall sauber. Und zur Schule war es nicht weit. Und jetzt sind wir nach Jamná gekommen, selbstverständlich zur Schule gegangen und da war...

» *In Jamná war eine Schule?*

In Lestkov. So sind wir 2 km zur Schule gegangen. Das war nicht so schlimm. Wir sind zu mehreren gegangen. In Lestkov war ein junger lediger, aber strenger Lehrer und den haben wir sehr gern gehabt.

» *Und in Lestkov war die Schule auch bis zur siebten Klasse?*

Am Anfang haben die Schule zum Beispiel zwei Jungen besucht, die schon das Gymnasium hätten besuchen sollen. Da waren auch Vierzehnjährige, die im Landesinneren die Mittelschule besucht haben oder sogar vor dem Abschluss waren. Es gab überhaupt keine Verbindung nach Planá. Also, entweder musste man in Planá wohnen oder in Lestkov zur Schule gehen. Dieser Zustand hat bis 1946 angedauert. Später fuhr ein Lastwagen nach Planá. Auf ihn musste man mit einer Leiter hoch steigen. Aber zumindest war es eine Möglichkeit hinzukommen.

» *Sind Sie mit Kindern aus Břežany zur Schule gegangen?*

Die Leute aus Břežany hatten meistens schon erwachsene Kinder. Auch zehn Jahre älter als wir. Sie mussten nicht mehr zur Schule, darum waren wir in der Schule nicht viele. Die Schule erschien damals groß, aber als ich vor wenigen Jahren dort war, ist sie mir ganz klein vorgekommen.

» *Die Schule war in einem schönen Haus.*

Es ist schade um sie. Jedes richtige Dorf sollte eine Schule haben. Damals gab es in jedem Dorf eine Schule.

» *Meinen Sie, als die Deutschen dort wohnten?*

Ja.

Škola ve Stánu, fotografie z roku 1931.

—
Die Schule in Gstom, auf einem Foto aus dem Jahr 1931.

dětem naproti k autobusu do Jamné. Cizím dětem, protože svoje vnoučata už mám starší. Ty děti vyskočí z autobusu a jsou plné dojmů z toho, co bylo ve škole. Teď já s nimi jdu a oni vyprávějí. Zkrátka, celá ta cesta proběhne tak rychle, že ty děti, než se otočí, už jsou doma. Ani jim nepřijde, že šlapou 2 km. Stejně jako naše cesty do školy. V létě, to jsme to přeběhly. V zimě to bylo horší. Z roku 1946 na rok 1947 byla hodně tuhá zima. To byly závěje. Jak je tam ta kaplička, tak ta nebyla vidět. Chodilo se po poli. Nikdo nás nevozil. Chodili jsme pěšky.

» ***A škola začínala v osm hodin?***

Ano, škola začínala v osm. To ještě v roce 1947 se hodně zdejšími lidem narodilo dítě. I našim rodičům. My jsme sem přišli a mě se sestrou bylo 10 a 11 let. A v roce 1947 se narodila další sestra. Sousedí odvedle měli také dvě velké děti. A taky se jim narodila Danuška. Nevím, jestli ti lidé tady získali nějakou novou energii. Sestra Anča se narodila v červnu v roce 1947. Když byla maminka v porodnici, tak my jsme ráno podojily s tatínkem krávy, než jsme šly do školy. Mně bylo 13, Zdeně bylo 12 let. Mamince jsme pomáhaly dojit už když jsme byly malé.

» ***Tak to jste vstávaly tak v pět...***

Já jsem dodnes zvyklá brzy vstávat. Vstávaly jsme brzy. Jednou nás tatínek vzbudil. To bylo tehdy, když maminka byla v té nemocnici. Tak jsme vstaly a šly dojit. Byly jsme celé takové rozespálé, že jsme sotva chodily. A když jsme podojily, tak jsme zjistily, že jsou dvě hodiny v noci. On se tatínek špatně podíval na hodiny.

» ***To jste si šly ještě lehnout?***

To už ani nevím. Ale dnes, když si na to člověk vzpomene... Když jsme byly v maštali, tak jsme se umyly, převlékly a letěly jsme do školy. Dnes se mi to zdá neskutečné, že to takto fungovalo. Děti musely pomáhat. Jinak to ani nešlo.

» ***A kolik jste měli dobytka?***

Mívali jsme osm krav a nějaké to drobné. Takže to bylo takových 16 až 17 kusů dobytka a k tomu dva koně. Ty jsme měli naproti v té chalupě. K tomu ještě prasnice, aby byla selata na prodej. Naši rodiče se zkrátka nadřeli hrozně moc.

» ***Rodiče ještě dokupovali nějaký dobytek, nebo jste měli jenom ten po Němcích?***

Dost ho bylo po Němcích, ale když hospodaříte a potřebujete například koně, tak si ho musíte koupit. Někakou tu krávu si hospodáři také mezi sebou prodali. To už bude pro vás taková španělská vesnice.

» **Die Schule in Jamná wurde nach dem Krieg nicht wieder aufgemacht?**

Nein, eine Schule gab es nur in Lestkov und die wurde vor drei oder fünf Jahren auch geschlossen.

» **Was haben Sie die 2 km unterwegs zur Schule gemacht?**

Das war unterschiedlich. Manche sind auf dem Heimweg nach Stan und manche nach Jamná gegangen. Ich kann mich erinnern, wie wir miteinander über das Feld gestritten haben. Ich mache die gleichen Erfahrungen noch heute. Ich hole schon seit vier Jahren in Jamná die Kinder vom Bus ab. Nicht meine eigenen Kinder, meine Enkelkinder sind schon größer. Und die Kinder springen aus dem Bus, voll mit Erlebnissen aus der Schule. Dann gehen wir und sie erzählen, ohne zu merken wie lang der Weg ist, und schon sind sie zu Hause. Genauso war es damals. Im Sommer ist man leicht gelaufen. Im Winter war es schlimmer. Zwischen den Jahren 1946 und 1947 war ein sehr harter Winter. Es gab viele Verwehungen. Da, wo die Kapelle steht, die konnte man nicht sehen. Man musste auf dem Feld laufen. Niemand hat uns gefahren. Wir sind zu Fuß gegangen.

» **Und die Schule hat um 8 Uhr angefangen?**

Ja, um 8 Uhr. Im Jahre 1947 haben noch viele einheimische Leute ein Kind bekommen. Auch unsere Eltern. Als wir umgesiedelt sind, war ich 11 Jahre alt und meine Schwester 10 Jahre alt. 1947 ist noch eine Schwester geboren. Die Nachbarn neben uns haben auch schon zwei große Kinder gehabt und haben noch kleine Danuška bekommen. Bei Košárs ist noch Míra geboren. Ich weiß nicht, ob die Leute hier irgendeine neue Energie gekriegt haben. Unsere Schwester Anča ist im Juni 1947 geboren. Die Mutti war im Krankenhaus zur Entbindung und wir haben mit dem Vati in der Frühe noch vor der Schule die Kühe gemolken. Ich war 13 Jahre alt und Zdena 12 Jahre. Wir mussten unserer Mutti schon als kleine Kinder helfen.

» **Also sind Sie schon um 5 Uhr aufgestanden...**

Ich bin es gewohnt, heute noch früh aufzuwachen. Wir sind immer früh aufgestanden. Einmal hat uns Vati geweckt. Das war damals, als die Mutti im Krankenhaus war. So sind wir aufgestanden und melken gegangen. Wir waren noch so verschlafen, dass wir fast nicht gehen konnten. Als wir fertig waren, haben wir festgestellt, dass es erst zwei Uhr in der Nacht war. Der Vati hatte sich vertan.

» **Sind Sie noch mal ins Bett gegangen?**

Das weiß ich nicht mehr. Aber heute, wenn man daran denkt... wir waren im Stall, dann schnell waschen, umziehen und zur Schule. Heute kommt es mir unglaublich vor, dass es so funktioniert hat. Die Kinder mussten helfen. Anders ging es nicht.

» **Und wieviel Vieh haben Sie gehabt?**

Wir haben acht Kühe und ein paar Kälber gehabt. Insgesamt waren es 16–17 Stück Vieh und zwei Pferde. Wir haben sie im Haus gegenüber untergebracht. Dazu noch Säue, damit wir die Ferkel verkaufen konnten. Unsere Eltern haben sehr hart gearbeitet.

» **A chodili jste do kostela?**

To víte, že jsme do kostela chodili. Náš tatínek byl velice pobožný. Maminka byla vlažnější. Když šla do kostela, tak byla od rána, od těch 4 hodin tak uhnaná, že jak přišla do kostela, kde byl takový klid a příšeří, tak dřímala.

» **Do kostela jste chodili do Lestkova?**

Ano, chodili jsme do Lestkova. První farář, který tady byl, se jmenoval Hradecský. Učil nás ve škole a byl sportovec. S kluky hrál fotbal. Bylo mu kolem třiceti let. Dnes, když si na to vzpomenu... Byl to takový pěkný chlap a tady bylo v té době hodně děvčat kolem pětadvaceti. Teď nevím, co jsem chtěla říct k tomu kostelu...

» **Maminka tam dřímala...**

Ano, maminka tam dřímala. Ale tatínek měl nablýskané boty, že se v nich viděl. Ty si leštil sám, k tomu nás nepustil. Opláchnout ze špíny, to ano, ale potom blýskat. To byla jeho radost. Nažehlené kalhoty, klobouk a šli jsme do kostela. Ti lidé měli předěl týdne. Dnes, když se do toho kostela nechodí a jezdí se na chalupy, tak každý přijede na tu ves a v sobotu a v neděli „by si vyhnal střevo“, protože nezná odpocinek. Já to vidím podle našich mladých. Mám k tomu výhrady, ale je mi to málo platné. Nelíbí se mi to. Oni říkají, že na všechno mají jenom ten víkend. Ale když lidé chodili do toho kostela, tak když nic jiného, museli se obléknout, po cestě se setkávali se sousedy. Před kostelem si lidi povídali. Myslím si, že tak by to mělo být.

Náves v Lestkově z roku 1911.

Vedle kostela je škola, do které o 35 let později začala chodit paní Majerová.

—
Der Dorfplatz in Leskau im Jahre 1911. Neben der Kirche befindet sich eine Schule, die Frau Majerová 35 Jahre später besuchte.

» **War das Vieh nur von den Deutschen oder haben die Eltern noch etwas dazu gekauft?**

Viele Tiere waren von den Deutschen, aber zur Landwirtschaft braucht man auch zum Beispiel ein Pferd, das musste man dann kaufen. Manche Kühe haben die Bauern auch von anderen gekauft. Da war es für sie schon ein „tschechisches Dorf“.

» **Sind Sie auch in die Kirche gegangen?**

Klar sind wir in die Kirche gegangen. Unser Vati war sehr gläubig; die Mutti nicht so. Sie war seit 4 Uhr früh wach und daher immer so müde, dass sie in der Kirche in der Ruhe und im Halbdunkel geschlummert hat.

» **Haben Sie die Kirche in Lestkov besucht?**

Ja, wir sind nach Lestkov gegangen. Der erste Pfarrer da hieß Hradecký. Er hat in der Schule unterrichtet und war Sportler. Mit den Jungen hat er Fußball gespielt. Er war um die 30 Jahre alt. Wenn ich heute daran denke... Er war so ein hübscher Mann und da waren damals viele Mädchen um die 25 Jahre. Jetzt weiß ich nicht, was ich zu der Kirche sagen wollte...

» **Die Mutti ist dort eingeschlafen...**

Ja, die Mutti ist dort eingeschlafen. Aber der Vati hat seine Schuhe so in Glanz gebracht, dass sie gespiegelt haben. Er hat sie selber poliert, das durfte sonst niemand machen. Schmutz abspülen, das schon, aber dann polieren, das war seine Freude. Aufgebügelte Hose, der Hut und man ist in die Kirche gegangen. Das war das Wochenende. Heute

» **Že je to takový přirozený předěl týdne.**

Předěl týdne. Tak by to mělo být.

» **Chodila jste tedy ráda do kostela?**

To víte, že ano. My jsme byli zvyklí už z Břežan. V Břežanech jsme chodili do kostela na Malý Bor, což byly čtyři kilometry. A za Němců jsme patřili k farnosti v Pačejevě, takže jsme chodili během války do kostela v Pačejevě. Jsme křtění. Na Malém Boru byl mladý nadšený farář, který nás učil náboženství a chodili jsme každý měsíc ke zpovědi. A také to mělo něco do sebe. Chodili jsme například odprošovat rodiče. To si dnes nedovedu představit.

» **A jak to probíhalo?**

Tatínku, odpusť mi, jestli jsem tě rozzlobila.

» **To vám přikázal pan farář?**

Ne. Když jsme šly se sestrou do kostela a šly jsme k přijímání, tak jsme před odchodem do kostela odprosily tatínka a maminku. To bylo běžné.

» **To jste rodiče jen odprosily, nebo jste i přiznaly, co jste provedly?**

Ne. Tatínek nás pohladil, dál nám pusů, maminka také. Mám za to, že tento rituál fungoval ve všech katolických rodinách.

» **Byli v Jamné i lidé jiného vyznání než katolického?**

Když jsme sem přišli, tak fungoval jen katolický kostel. Někdy na přelomu let 1946 a 1947 sem přišli Volyňáci a Poláci. Jak si říkali čeští Volyňáci a čeští Poláci. I když v tom také nebylo jasno. Jeden Polák byl tady jako Čech, druhý byl v západním Německu jako Němec. Bratři. Kam se kdo přiklonil, tam byl. A Poláci, když sem přišli, tak ti měli husitské vyznání. Ti si hned udělali nějaký ten kumbálek a začali tam chodit jako do svého kostela. Volyňáci byli převážně katolíci. Myslím si, že v Jamné bylo i několik baptistů. Dodneška chodí jedna rodina do Pačina, kde mají modlitebnu.

» **Kamarádili jste se s polskými a volyňskými dětmi?**

To víte, že ano. Ony uměly dobře česky. Ony možná uměly jenom mluvit česky, ale neuměly psát. Ale to už nevím. Chodily s námi do školy. Potom nás byly plné třídy dětí, protože do školy chodili i šestnáctiletí.

» **Oni neznali mluvnicki?**

Pamatuji si, že tam chodilo několik těch velikých, skoro dospělých. Já si myslím, že děti tohle moc nerozlišují.

gehen die Leute nicht mehr in die Kirche. Sie fahren in ihre Wochenendhäuser auf dem Land, wo sie wie verrückt arbeiten, weil sie keine Ruhe kennen. Ich sehe das bei unseren jungen Leuten. Ich habe dagegen zwar Vorbehalte, aber es hilft nichts. Es gefällt mir nicht. Angeblich haben sie nur das Wochenende für ihre Aktivitäten. Wenn die Leute früher in die Kirche gegangen sind, mussten sie sich anziehen, unterwegs haben sie dann andere getroffen. Vor der Kirche haben die Leute geplaudert. Meiner Meinung nach sollte das so sein.

» ***So ein natürliches Wochenende.***

Das Ende der Woche. So sollte es sein.

» ***Haben Sie die Kirche gerne besucht?***

Ja, klar. Wir waren es gewohnt, schon aus Břežany. In Břežany sind wir 4 km nach Malý Bor in die Kirche gegangen. In der Zeit des Protektorats haben wir zur Pfarrei in Pačejov gehört, also während des Krieges sind wir in die Kirche nach Pačejov gegangen. Wir sind getauft. In Malý Bor war ein begeisterter Pfarrer, der Religion unterrichtet hat und jede Woche sind wir zur Beichte gegangen. Das hat auch einen gewissen Sinn gehabt. Wir haben zum Beispiel den Eltern Abbitte geleistet. So was kann ich mir heute nicht vorstellen.

» ***Und wie ist das verlaufen?***

„Vati, vergib mir, falls ich dich geärgert habe.“

» ***Das hat Ihnen der Pfarrer befohlen?***

Nein, bevor wir mit meiner Schwester in die Kirche zur heiligen Kommunion gegangen sind, hatten wir dem Vater und der Mutter Abbitte geleistet. Das war so üblich.

» ***Haben Sie nur Abbitte geleistet oder auch gebeichtet, was Sie angestellt haben?***

Nein, der Vati hat uns gestreichelt, hat uns einen Kuss gegeben, die Mutti auch. Ich denke, dieses Ritual war in allen katholischen Familien üblich.

» ***Gab es in Jamná auch Leute mit anderer Religionszugehörigkeit als katholisch?***

Als wir hergekommen sind, war da nur die katholische Kirche. Irgendwann zwischen 1946–1947 sind die Wollhynier und die Polen gekommen. Sie haben sich „tschechische Wollhynier“ und „tschechische Polen“ genannt. Aber es war auch keine klare Sache. Ein Pole war hier als Tscheche, der andere in Deutschland war Deutscher. Die Brüder. Was einer sein wollte, das war er. Die zugewanderten Polen waren Kalixtiner. Sie haben gleich eine Hütte gebaut und sie als Kirche benutzt. Die Wollhynier waren vorwiegend katholisch. Ich glaube, in Jamná waren auch einige Baptisten. Eine Familie geht bis heute noch nach Pačín, wo ihr Bethaus steht.

» ***Sind Sie mit polnischen und wollhynischen Kindern befreundet gewesen?***

Ja, natürlich. Sie konnten gut Tschechisch. Vielleicht konnten sie nur tschechisch sprechen und nicht schreiben. Aber das weiß ich nicht mehr. Sie sind mit uns in die Schule gegangen. Die Klassen waren vollbesetzt, weil auch die Sechzehnjährigen die Schule besucht haben.

» ***Volynáci a Poláci přišli do Jamné najednou, nebo to chvíli trvalo?***

Převážná většina byly ženy s dětmi. Protože muži byli někde pryč. Bylo to těsně po válce. Ti se potom trousili postupně. Ten se vrátil, ten se nevrátil. Ale převážně to byly vdovy s dětmi.

» ***Ty tedy doobstazovaly ty domy?***

Šly do prázdných hospodářství. Jestli tam ještě byl dobytek, to nemůžu říct. To nevím.

» ***Oni přišli ještě v té době, co v Jamné byli Němci?***

To je právě to, co nevím. Musím si zamést v paměti. Jako děti nás to nezajímalo. Kdybyste se zeptal někoho o deset let staršího, tak ten by to určitě věděl.

» ***A bylo hodně takových, kteří přišli a po nějaké chvíli si to zase rozmysleli a odešli?***

Myslíte Češi? Třeba v Jamné byl nějaký Sedláček. Dceru měli se mnou stejně starou. Chodily jsme spolu do školy. Byli také od Strakonice. Dcera dostala cukrovku a byla hodně nemocná. Měli jenom jí, tak se jednoduše sbalili a vrátili se zpět. A ona v patnácti letech umřela. A teď, když se mě zeptáte, tak nevím, kam ten dobytek po něm přišel. On ho určitě neprodal. To zase nešlo, aby člověk přišel, vyprodal stavení a odešel. Zase to musel nějak vyúčtovat. To víte, že tu byli někteří, kteří jenom rabovali. Lidé jsou různí.

» ***To tam v Jamné také probíhalo?***

V Jamné byl nějaký Burda. Přišel sem svobodný na hospodářství. Nic neuměl a nebyl k ničemu. Ale byl to takový bohém. Zapráhl koně do kočáru a jel do Plané. To byly takové ty kočáry... landaury... ty černé. A pamatuji si, že lidé říkali, že přijel z Plané a kolem celého kočáru měl obtočené buřty. A ten také odešel. Oni ti lidé, kteří sem přišli, teď nechci chválit svoje rodiče, a měli ve vnitrozemí hospodářství, ať už malé nebo větší, tak věděli, že musí pracovat. Že se musí o ten dobytek starat, musí pole zorat a zasít. Takovým lidem se tady vedlo dobře. Potom sem přišli lidé, řekněme jim „panský pacholek“. Ten, který na nějakém statku u sedláka dělal kočího. Sedlák k němu ráno přišel a on mu řekl: „*Hele Pepíku, tohle půjdeš dnes zorat, tohle popondáš.*“ Zkrátka ti lidé byli zvyklí dělat na rozkaz. Ti si vedli o dost hůř.

» ***Byli zvyklí, že je někdo vede.***

Ano. A nezodpovídali za výsledek. Ten sedlák jim vždycky nějakou tu korunu, která jim patřila, dal. Ti, když sem přišli, tak měli představu, že budou žít, jako žil ten jejich sedlák. Zapomněli, že nemají ty poddané. Že nemají komu šéfovat.

» **Sie konnten die Grammatik nicht?**

Ich kann mich erinnern, dass ein paar Große, fast Erwachsene in unserer Klasse gewesen sind. Ich denke, die Kinder sehen da keinen Unterschied.

» **Sind die Wolhynier und die Polen alle auf einmal nach Jamná gekommen, oder über einen längeren Zeitraum verteilt?**

Die meisten waren Frauen mit Kindern. Weil die Männer noch nicht da waren. Das war gleich nach dem Krieg. Sie sind einzeln oder in kleinen Gruppen später erschienen. Einer ist zurückgekehrt, der andere nicht. Überwiegend sind da Witwen mit Kindern geblieben.

» **Sie haben also die restlichen Häuser besetzt?**

Sie haben die leeren Bauernhöfe bewohnt. Ob da noch Vieh war, das kann ich nicht sagen. Das weiß ich nicht.

» **Waren in Jamná noch Deutsche, als Sie angekommen sind?**

Das ist genau das, was ich nicht mehr weiß. Ich muss mein Gedächtnis ein bisschen aufräumen. Als Kinder hat uns das nicht interessiert. Wenn Sie einen um zehn Jahre älteren gefragt hätten, der würde es bestimmt wissen.

» **Gab es auch solche, die gekommen sind, es sich dann nach einiger Zeit anders überlegt haben und wieder weggegangen sind?**

Meinen Sie Tschechen? In Jamná war zum Beispiel ein gewisser Sedláček. Seine Tochter war genau so alt wie ich. Wir sind zusammen zur Schule gegangen. Sie waren auch von Strakonice. Die Tochter wurde zuckerkrank und war dann sehr krank. Sie haben nur diese eine Tochter gehabt. Darum haben sie alles wieder gepackt und sind zurückgegangen. Mit 15 Jahren ist sie verstorben. Und wenn Sie mich jetzt fragen würden, was mit dem Vieh passiert ist, ich weiß es nicht. Er hat es bestimmt nicht verkauft. Das war eigentlich nicht möglich, einfach zu kommen, alles zu verkaufen und wieder wegzugehen. Man musste es irgendwie wieder abrechnen. Aber klar, es gab auch solche, die nur geplündert haben. Die Leute sind verschieden.

» **So was ist auch in Jamná passiert?**

In Jamná war ein gewisser Burda. Als er auf den Bauernhof gekommen ist, war er ledig. Er konnte nichts, er taugte zu nichts. Aber er war ein Bohemien. Er hat Pferde an die Kutsche gespannt und ist nach Planá gefahren. Das waren solche Kutschen... Landauer... die schwarzen. Ich kann mich erinnern, dass die Leute erzählt haben, als er aus Planá zurückgekehrt ist, war seine ganze Kutsche mit Wurst umwickelt. Und er ist auch weggegangen. Die Leute, die hergezogen sind und im Landesinneren schon Landwirtschaft betrieben hatten – ich will jetzt nicht meine Eltern loben, sie wussten schon, dass sie hier arbeiten müssen. Das sie sich um das Vieh kümmern müssen, das Feld beackern und säen müssen. Solchen Leuten ist es hier gut ergangen. Dann sind andere Leute hergezogen, sagen wir mal „herrschaftliche Flegel“. Sie konnten auf einem Bauernhof höchstens als Kutscher arbeiten. Der Bauer ist in der Früh zu ihm gekommen und hat gesagt „*Sepp, heute musst du das pflügen und jenes machen.*“ Solche Leute waren es ge-
wohnt auf Befehl zu arbeiten. Sie haben es schwerer gehabt.

Takže my jsme jeli navečer domů z krmením a oni už seděli na lavičce. Už měli Boží hod. A to byli právě ti, kteří potom chtěli do JZD. Už vás brní uši?

» ***Ne, ne, je to zajímavé...***

Dnes, když se sejdou se svými vrstevnicemi, většinou vrstevnicemi, protože vrstevníků už je málo, tak každá řekne, že kdybychom napsaly o svém životě pravdivý román, tak si myslím, že by čtenáři někdy nevěřili. Každý ten život je různý. Nedá se srovnávat. Jak se žilo dříve? To se vůbec nedá srovnávat. Každá ta doba je jiná. Ale hlavně, že jsme zdraví.

» ***Vy jste to naznačila. Kdy se začalo uvažovat, že bude v Jamné družstvo?***

Nevím. Kdy byly první volby? Já to vidím z pozice toho dítěte. Domnívám se, že to byl rok 1946. Pamatuji si, že náš tatínek byl agrárník. Během války všechny strany skončily. Ale on byl svými názory agrárník. Po válce vyhráli volby komunisti. Tatínek nebyl komunista, ale říkal, že ta myšlenka není špatná. Ale ti, kteří jí provádějí, už to neprovádějí tak, jak by to mělo být. Takové to heslo „*tomu druhému svůj kabát*“, neplatilo. Když jsem končila školu, což bylo v roce 1948, nebyla ještě povinná devítiletá školní docházka. Sestra už chodila do devítky, já jsem chodila do osmičky. Samozřejmě jít někam do měšťanky nepřipadalo v úvahu, protože byla třeba pracovní síla. Tak jsme se sestrou po ukončení školy v Lestkově chodily do zemědělské školy v Plané. Jmenovala se Základní odborná škola rolnická. Vesnické děti, které nešly dál do školy, šly do pokračovací školy, tak se tomu tehdy říkalo. Nechodily do školy každý den. Ale když jsme tam chodily my se sestrou, tak už to byla normální škola, která začínala v říjnu a končila někdy koncem dubna. Nebyl to úplně celý školní rok. Dva roky jsme do Plané chodily. Ta škola byla velice dobrá. Mohly jsme jít studovat obě, protože jsme se dobře učily, ale nešly jsme, protože naši potřebovali pracovní sílu. Nemohli nás dát do školy, protože jsme musely dělat doma.

» ***Na statku jste tedy byly jen s vašimi rodiči. Neměli jste už nikdy žádnou námezdní sílu?***

Ne. Vzájemně si pomáhali. Dali se dva dohromady, když se třeba svázelo obilí. Aby se dalo přepřahat. Aby ta práce šla rychleji, tak si pomohli. Nebo si pomohli při sekání. Ale nikoho najatého jsme neměli. Nikdo nechtěl. To byla doba, kdy mladí lidé, kterým bylo kolem dvaceti, šli do továrny. Tam měli osmihodinovou pracovní dobu. Kdopak by se „hrabal“ sedlákovi celý týden, celý měsíc u dobytka. V továrně si odpracoval své a dostal výplatu. Jenže na vsi museli lidé „makat“. Teď trochu odbočím. Moje teta, maminky sestra, byla vdaná v Rudné u Prahy, vzala si syna nějaké velkostatkářky. Jejich otec už nebyl živ. Měli veliké hospodářství, asi 50 hektarů. Likvidace těchto velkých hospodářů se hází na politiku. Já

» **Sie waren nicht fähig selbstständig zu arbeiten.**

Ja. Und sie haben keine Verantwortung gehabt. Der Bauer hat ihnen immer ein paar Kronen gegeben, die sie verdient haben. Sie sind mit der Vorstellung hergekommen, wie ein Bauer hier schön zu leben. Sie haben vergessen, dass sie keine Untertanen haben und keinem befehlen können. Also, wir sind gegen Abend nach dem Füttern nach Hause gefahren und sie sind schon auf der Bank gesessen. Sie haben schon Feierabend gehabt. Und gerade solche wollten sich dann der Produktionsgenossenschaft anschließen. Jetzt brennen Ihnen von all dem schon die Ohren, oder?

» **Nein, nein, es ist interessant.**

Heute, wenn ich meine Altersgenossinnen treffe, – vor allem Altersgenossinnen, denn Altergenossen gibt es nur noch wenige – dann sagt jede: „Würden wir eine wahre Geschichte über unser Leben schreiben, würden sie die Leser oft nicht glauben.“ Jedes Leben ist anders. Das kann man nicht vergleichen. Und wie hat man früher gelebt? Das kann man überhaupt nicht vergleichen. Jede Zeit ist anders. Aber Hauptsache ist, wir sind gesund.

» **Sie haben vorhin etwas angedeutet. Wann war die Rede von der Produktionsgenossenschaft in Jamná?**

Ich weiß es nicht. Wann haben die ersten Wahlen stattgefunden? Ich sehe das aus der Sicht eines Kindes. Ich schätze, es war im Jahre 1946. Ich erinnere mich, unser Vater war Agrarier. Während des Krieges haben alle Parteien ihre Tätigkeit eingestellt. Er aber war aus voller Überzeugung Agrarier. Nach dem Krieg haben die Kommunisten die Wahl gewonnen. Mein Vater war kein Kommunist, aber er hat gemeint, es sei keine schlechte Idee. Aber man führte es nicht so durch, wie man sollte. Eine Lösung wie „dem anderen seinen eigenen Mantel geben“ galt nicht. Als ich meinen Abschluss an der Hauptschule machte, es war 1948, gab es noch keine neunjährige Schulpflicht. Meine Schwester war in der neunten Klasse und ich in der achten. Wir konnten die Bürgerschule nicht weiterbesuchen, weil zu Hause jede Arbeitskraft nötig war. Dann habe ich mit meiner Schwester nach dem Hauptschulabschluss in Lestkov die Landwirtschaftsschule in Planá besucht. Das war eine „Landwirtschaftsfachgrundschule“. Die Kinder vom Land, die keine weiterführende Schule besuchen konnten, haben dann die Fortsetzungsschule, wie man damals gesagt hat, besucht. Dort wurde nicht jeden Tag unterrichtet. Von Oktober bis Ende April fand der Unterricht täglich statt, aber nicht das ganze Schuljahr. Die Schule in Planá haben wir zwei Jahre lang besucht. Das war eine gute Schule. Mit unseren guten Noten hätten wir beide weiterstudieren können, aber die Eltern haben Arbeitskräfte gebraucht. Wir konnten uns das Studium nicht leisten, wir mussten zu Hause arbeiten.

» **Sie sind also auf dem Bauernhof allein mit Ihren Eltern gewesen. Haben Sie noch keine Angestellten gehabt?**

Nein. Wir haben uns gegenseitig geholfen. Das Getreide haben immer zwei Familien eingebracht, damit man die Pferde wechseln konnte. Sie haben gemeinsam gearbeitet, damit es schneller geht. Oder beim Mähen haben sie sich auch gegenseitig geholfen. Aber eine Lohnkraft hatten wir nicht. Das wollte niemand mehr machen. Es war eine Zeit, als die jungen Leute mit zwanzig in der Fabrik gearbeitet haben. Dort hat man eine feste Arbeitszeit von acht Stunden gehabt. Wer hätte schon Lust gehabt, sich bei einem

to vidím z mého hlediska a na příkladu mých příbuzných odlišně. Paní statkářka měla kočí, děvčety, ve stáji lidi na práci. Takže ráno jen chodila a zapisovala, kolik se nadojilo mléka. To byla její práce, ostatní obstarali ti najatí lidé. Ale přišla léta 1947 a 1948, kdy měli mladí možnost jít za jinou prací. Rudná je u Berouna, kde byly například tkalcovny. Takže paní statkářka najednou zůstala na statku bez pomoci. Zavřeli jí, protože neplnila dodávky. To je jasné, jak by to asi sama zvládla? Tím pádem o ten statek přišla. Takže to nebylo jenom tak, že by jí ho někdo sebral. On tam byl také ten důvod, že lidé už nechtěli ty nádeníky dělat. I když je potom zase dělali.

» ***Vy jste ty dodávky zvládali?***

To víte, že ano. Náš tatínek byl dobrý hospodář. Náš tatínek byl narozený v roce 1902 a od roku 1924 do roku 1927 chodil v Sušici do zemědělské školy. Myslím si, že tam získal hodně odborných znalostí. A potom také v praxi. Takže my jsme například hnojili umělými hnojivy, kterými se tenkrát ještě nehnojilo. A dneska na ně nadáváme.

» ***A vy jste se v rolnické škole ještě něco naučili, nebo už jste všechno uměli?***

To víte, že jsme se tam ještě něco naučili.

» ***Byla to dobrá škola?***

Byly tam dva ročníky. Bylo nás asi šedesát nebo sedmdesát. Jídelna byla provizorní. Byla tam kamna na topení. Každé ráno šla dvě děvčata vařit. Dva kluci měli službu a chodili nakupovat do města, na jatka pro maso, přinesli dřevo a uhlí. Jedno děvče bylo v kuchyni nastálo a ty dvě se u ní střídaly. Ona to vedla a každý den jako služba přišla dvě děvčata ze třídy. My jsme se tam spoustu věcí naučili od sebe navzájem. Samostatně vařit...

» ***Vy jste do školy každý den dojížděla autobusem?***

Ano. Ráno jsme odjely do školy, odpoledne jsme přišly ze školy, hodily jsme tašky, nakrmily zvířata a šly jsme drát peří. A tak pořád dokola.

» ***V kolik jste přijely ze školy?***

To bylo tak zhruba kolem třetí, čtvrté hodiny. Protože ty autobusy jezdily ráno tam a navečer zpátky.

» ***To jste měly dost napilno.***

Byla to krásná doba. Měli jsme po padesáti letech setkání. Já když jsem viděla ten hlouček babiček a dědečků... Padesát let jsme se neviděli...

Bauern den ganzen Monat um das Vieh zu kümmern? In der Fabrik hat man seine Arbeit geleistet und damit Geld verdient. Aber auf dem Land mussten die Leute schuften. Jetzt etwas anderes. Meine Tante, die Schwester meiner Mutter hatte in Rudná bei Prag geheiratet, sie hat den Sohn einer Großbäuerin geheiratet. Der Vater hat nicht mehr gelebt. Sie hatten eine große Landwirtschaft, ungefähr 50 ha, gehabt. Der Politik wird oft vorgeworfen, dass sie schuld war an der Abschaffung der Großbauernschaften. Ich sehe das an den Beispielen in meiner Verwandtschaft anders. Die Großbäuerin hat Kutscher, Mägde und Leute für den Stall eingestellt. So musste sie nur morgens rausgehen und aufschreiben, wieviel Milch man gemolken hat. Das war ihre Arbeit, das andere haben die Lohnarbeiter besorgt. Aber dann sind die Jahre 1947 und 1948 gekommen und mit ihnen die Möglichkeit für die jungen Leute, andere Arbeit anzunehmen. Rudná ist bei Beroun, wo zum Beispiel die Webereien waren. Also, die Großbäuerin ist plötzlich alleine ohne Hilfe auf dem Bauernhof geblieben. Sie wurde in Haft genommen, weil sie die Abgaben nicht liefern konnte. Es ist klar, dass sie das allein nicht schaffen konnte? So hat sie den Bauernhof verloren. Also, es war nicht nur so, dass jemand ihn konfisziert hat. Der Grund dafür war, dass niemand mehr als Tagelöhner arbeiten wollte. Obwohl solche Arbeit später doch wieder angenommen wurde.

» ***Konnten Sie Ihre Abgaben leisten?***

Ja, natürlich. Unser Vati war ein guter Landwirt. Er wurde im Jahre 1902 geboren und zwischen 1924–1927 hat er die Landwirtschaftsschule in Sušice besucht. Ich denke, dort hat er viele Fachkenntnisse erworben. Und später auch in der Praxis. So haben wir zum Beispiel schon Kunstdünger benutzt, was damals noch nicht verbreitet war. Und heute beschimpfen wir den Dünger.

» ***Haben Sie in der Landwirtschaftsschule etwas Neues gelernt, oder haben Sie schon alles gewusst?***

Aber natürlich haben wir dort noch etwas gelernt.

» ***War das eine gute Schule?***

In der Schule gab es zwei Jahrgänge. Wir waren ungefähr sechzig oder siebzig. Der Speiseraum war nur provisorisch mit einem Holzofen. Jeden Morgen haben zwei Mädchen gekocht. Zwei Jungen haben Dienst gehabt. Sie haben in der Stadt eingekauft, das Fleisch vom Schlachthof besorgt, Holz und Kohle geholt. Ein Mädchen war dauerhaft in der Küche und die anderen zwei haben sich abgewechselt. Sie hat das Ganze geleitet und jeden Tag wurden zwei Mädchen aus der Klasse ihr zur Hilfe zugeteilt. Wir haben viel voneinander gelernt. Selbstständig kochen...

» ***Sind Sie täglich mit dem Bus zur Schule gefahren?***

Ja. Wir sind morgens zur Schule gefahren und nachmittags wieder zurück. Die Schultaschen haben wir sofort weggeworfen, die Tiere gefüttert und die Federn geschlissen. Und immer das gleiche.

» ***Wann sind Sie von der Schule zurückgekommen?***

Etwa um drei oder vier Uhr. Die Busse sind morgens hin und gegen Abend zurückgefahren.

Radnice v Lestkově, ve které měla svou kancelář i paní Majerová, když pracovala pro Státní statek Lestkov. Dnes již radnice nestojí.

—
Das Rathaus in Leskau, in dem sich auch das Büro von Frau Majerová befand, als sie für das Staatsgut Leskau arbeitete. Heute steht das Rathaus nicht mehr.

» ***Vy jste měli jenom jedno setkání?***

Měli jsme první po padesáti letech a potom jsme se sešli ještě dvakrát nebo třikrát. Já už jsem potom říkala, že už jsme staří a kdo se chce vidět se svými spolužáky, tak se s nimi může dál stýkat. Nejhezčí je to první setkání. Všechno je nejhezčí poprvé. Tak to byla zemědělská škola. To byl rok 1950, 1951, 1952. V té době se už začala zakládat družstva.

» ***Takže v Jamné se zakládalo družstvo?***

V Jamné byli ti, jak říkám „Břežanáci“. Potom tam byli ti, jak jsem říkala, „panští koč“.

» ***Ti, co zakládali to družstvo...***

Samozřejmě, tak jak to bylo všude. Začal nábor. Už nevím, jak se tomu říkalo... přesvědčování o vstupu do družstva. V Jamné byly bouřlivé schůze.

» ***Přesvědčovali vás lidé přímo z Jamné?***

Ne. My jsme tenkrát patřili pod okres Mariánské Lázně. Okres Planá se tehdy zrušil. Už nevím, v kterém roce. Z Mariánských Lázní přišli okresní komunisté. S nimi přišel někdo z okresního zemědělského odboru, například zootechnik z okresu. Přijeli na vesnici. Byla schůze a potom se diskutovalo. Zemědělci chtěli vědět, jak to bude. Oni vysvětlovali vizi toho, jak to bude probíhat. Asi v zimě roku 1952–1953 se v Jamné schylovalo k založení družstva. Vytvořily se dva tábory zemědělců. Těm, kteří hospodařili dobře, se nechtělo mezi sebe vzít ty, kteří hospodařili špatně. Věděli, že ti jim to budou kazit. Vždy se člověk přikloní k té špatnosti rychleji, než k tomu dobrému. Ještě když se musí dělat. Potom se sedláci,

» ***Da haben Sie viel zu tun gehabt.***

Es war eine schöne Zeit. Wir haben uns nach 50 Jahren wieder getroffen. Als ich den Trupp der alten Weiber und Greise gesehen habe... Wir haben uns 50 Jahre nicht gesehen...

» ***Haben Sie sich nur einmal getroffen?***

Das erste Treffen war nach 50 Jahren und dann haben wir uns noch zwei – oder dreimal getroffen. Ich habe gesagt, dass wir schon alt sind und wer Lust hat, kann mit seinen Mitschülern im Kontakt bleiben. Die schönste Begegnung war die erste. Alles ist am schönsten zum erstenmal. Also, das war die Landwirtschaftsschule. Das waren die Jahre 1950, 1951, 1952. In der Zeit hat man schon die Produktionsgenossenschaften JZD (LPG) gegründet.

» ***Also wurde in Jamná eine LPG gegründet?***

In Jamná waren, wie ich sie nenne, die „Břežanáci“ und die anderen, wie ich schon erwähnt habe, die „herrschaftlichen Kutscher“.

» ***Sie haben Produktionsgenossenschaften gegründet...***

Natürlich, so war das überall. Man hat mit der Anwerbung angefangen. Ich weiß nicht mehr, wie man das nannte... „Überzeugung zum Eintritt in die Genossenschaft“. In Jamná fanden stürmische Versammlungen statt.

» ***Haben Sie direkt Leute aus Jamná überzeugt?***

Nein. Wir haben damals zum Bezirk Marienbad gehört. Der Bezirk Planá war zu der Zeit schon abgeschafft. Ich weiß nicht mehr in welchem Jahr. Aus Marienbad sind die Landkreiskommunisten gekommen. Jemand von der landwirtschaftlichen Bezirksgewerkschaft, zum Beispiel ein Zootechniker, war noch dabei. Also, sie sind in das Dorf gereist. Es hat eine Versammlung stattgefunden und dann wurde diskutiert. Die Bauern wollten wissen, wie es weiter geht. Es wurde ihnen die Zukunftsvision erklärt. Im Winter 1952–53 begannen die Genossenschaftsgründungen. Es haben sich zwei Gruppen unter den Landwirten gebildet. Die gut wirtschaftenden Landwirte wollten sich nicht mit den schlecht wirtschaftenden zusammentun. Sie haben gewusst, dass sie ihnen das verderben werden. Man neigt eher zum Schlechten als zum Guten. Und vor allem, wenn man dabei arbeiten muss. Dann haben sich die gut wirtschaftenden Landwirte in einer Geheimsitzung getroffen und besprochen, dass sie Genossenschaften gründen, aber die schlechten Arbeiter nicht einstellen. Die Gründungsversammlung hat stattgefunden. Ich war schon groß genug, um mich dafür zu interessieren. Es ist so ausgegangen, dass auch die Schlechten in die Genossenschaft einbezogen werden mussten. Man konnte sie nicht ausstoßen, wenn sie sich anschließen wollten. So wurde die Produktionsgenossenschaft JZD damals gegründet. Wann genau, weiß ich nicht. Ich weiß, im Frühling hat man schon gemeinsam geackert. Also, dann musste es im Winter passiert sein. Aber das Vieh hat jeder zu Hause behalten. Das war die erste Phase. Das heißt, das Vieh konnten wir behalten, nur auf dem Feld hat man gemeinsam gearbeitet. Und während des Sommers ist alles so zerfallen, dass im Herbst schon jeder auf seinem eigenen Feld geackert hat. Und die Produktionsgenossenschaft hat sich aufgelöst.

kterí hospodařili dobře, sešli, a udělali si tajnou schůzi, kde se domluvili, že družstvo tedy založí a že tam ty špatné nevezmou. Byla ustavující schůze. To už jsem byla velká holka a už jsem se o to zajímala. Ale dopadlo to tak, že ty špatné do toho družstva vzít museli. Nemohli je vyloučit, když tam oni chtěli. Takže to tenkrát dopadlo tak, že se to družstvo založilo. Nevím už přesně kdy. Víím, že se na jaře společně oralo. Takže to muselo proběhnout přes zimu. Ale dobytek měl každý pořád u sebe doma. Byl to ten první stupeň. To znamenalo, že se nesváděl dobytek, jenom se dělalo společně na poli. A během toho léta se to tak rozmaširovalo, že už na podzim si každý oral na svém poli. A bylo po družstvu. Rozpadlo se.

» **A důvod?**

Zkrátka jim to nešlo, nevím proč.

» **Mohli za to ti „panští kočí“?**

Na podzim v roce 1953 se obilí ve stodolách mlátilo celou zimu. Dříve to měl sedlák hotové nejpozději do Vánoc. A teď se mlátilo celou zimu. Oni právě tihle „panští kočí“ tlačili do toho, aby se to družstvo udrželo. U nás se mlátilo ještě to společné obilí až do 3. března 1954, protože jsme měli dvě velké stodoly a na dvoře ještě takové kolny. Tatínek byl celý den na mlatě. Na večer jsme nakrmili a tatínek si šel lehnout, protože měl bolavou nohu. Potom k nám přiběhl nějaký soused: „*Hoříte!*“ A nad těmi koňmi, jak jsem mluvila o tom stavení vedle, které jsme měli, tak nad těmi koňmi nám to někdo zapálil.

» **To víte, že vám to někdo zapálil?**

Ano, to se potom došetřilo. Samozřejmě vesnice byla hned vzhůru a koně se vyvedli. Já si pamatuji, že jsem je vedla k sousedům. Shořely obě stodoly, shořely kolny, maštal. Dobytek se ještě vyvedl. Shořelo to pod střechou, kousek nad obytným. Ráno jsem přišla a viděla spáleniště. Samozřejmě, že hned v noci přijela policie kvůli vyšetřování. Ti, kteří byli odpůrci JZD, tak šli všichni k výslechu. Náš tatínek byl také u výslechu.

» **Že si to zapálil sám?**

Ano. Kdopak by si ale zapálil střechu nad hlavou?! Potom se tam našly nějaké stopy. Nakonec se zjistilo, že to udělal asi dvanáctiletý kluk, který byl synem jednoho z těch, co družstvo chtěli. A předtím se nám ztratil pes. To nám ho někdo asi zabil. To aby u nás nikdo v noci nehlídal.

» **Takže si myslíte, že toho kluka někdo navedl, aby tam šel?**

Já si myslím, že ano. Oni byli trochu takoví primitivní. Ale nikde se o tom tenkrát nemluvilo. Všichni to věděli, ale nikde se nemluvilo o tom, že on to udělal.

» **Und was war die Ursache?**

Ich weiß es nicht, es ist nicht gut gelaufen.

» **Waren die „herrschaftlichen Kutscher“ Schuld daran?**

Im Herbst 1953 hat man über den ganzen Winter in den Scheunen Getreide gedroschen. Früher war der Bauer spätestens bis Weihnachten damit fertig. Und jetzt wurde den ganzen Winter lang gedroschen. Die „herrschaftlichen Kutscher“ wollten die Produktionsgenossenschaft halten. Bei uns hat man das gemeinsame Getreide noch bis zum 3. März 1954 gedroschen, weil wir zwei große Scheunen und auf dem Hof noch solche Schuppen gehabt haben. Der Vater hat den ganzen Tag in der Scheune gedroschen. Am Abend haben wir noch das Vieh gefüttert und der Vati ist ins Bett gegangen, weil sein Fuß geschmerzt hat. Dann kam ein Nachbar zu uns gelaufen: „Es brennt bei euch!“ Jemand hatte den Pferdestall daneben angezündet.

» **Sie wissen, dass es Brandstiftung war?**

Ja, es wurde später aufgeklärt. Natürlich wurde das ganze Dorf sofort wach und die Pferde hat man hinausgeführt. Ich erinnere mich, wie ich sie zu den Nachbarn führte. Die beiden Scheunen, die Schuppen und der Pferdestall sind abgebrannt. Das Vieh konnten wir noch retten. Es hat unter dem Dach nahe beim Wohnhaus gebrannt. Ich bin am Morgen gekommen und habe die Brandstätte gesehen. Natürlich ist die Polizei noch in der Nacht zur Untersuchung gekommen. Alle Genossenschaftsgegner wurden verhört. Unser Vati musste auch zum Verhör.

» **Weil er es vielleicht selber angezündet hat?**

Ja. Wer würde schon das eigene Dach über dem Kopf anzünden?! Dann hat man Spuren gefunden. Zum Schluss wurde ermittelt, ein zwölfjähriger Junge hatte es angezündet, ein Sohn von einem Genossenschaftsanhänger. Und vorher war unser Hund verschwunden. Jemand hatte ihn wahrscheinlich totgeschlagen, damit er den Hof in dieser Nacht nicht bewachen kann.

» **Also, Sie denken, dass jemand den Jungen angestiftet hat?**

Ja, ich denke schon. Sie waren ein bisschen primitiv. Aber damals hat man nicht darüber gesprochen. Alle haben das gewusst, aber niemand hat erzählt, wer das getan hat.

» **Die Polizisten haben es also sein lassen?**

Bei uns hat es am 3. März 1954 gebrannt und danach brannte die Scheune beim Haus Nummer 14. Später hat es bei einem gewissen Herrn Toušek gebrannt. Bei ihm ist alles abgebrannt. Seine Kinder sind draußen auf einer Decke sitzen geblieben und das Haus ist ganz niedergebrannt.

» **Das war auch Brandstiftung?**

Offensichtlich. Dann haben die Leute Angst bekommen. Zum Beispiel war dort ein gewisser Antony, er hat zwei kleine Kinder gehabt. Er hat hier alles stehen und liegen lassen und hat auf dem Bauernhof in Lubenec eine Arbeit angenommen. Sie haben befürchtet auch an die Reihe zu kommen. Innerhalb von paar Jahren hat es in Jamná achtmal gebrannt. Meine ein Jahr jüngere Schwester war diese Nacht bei einer Freundin in Hanov. Nachdem wir abgebrannt waren, hat sich unsere Familie zu einer

» **Takže policisté to nechali být?**

My jsme vyhořeli 3. března 1954 a potom stodola na čísle popisném 14. Potom vyhořel jistý pan Toušek. Ten vyhořel úplně. Jeho děti zůstaly sedět venku na dece a dům celý shořel.

» **To také udělali oni?**

Zřejmě. Potom se lidé začali bát. Například tam byl jistý Antony, který měl dvě malé děti. Ten to tady všechno nechal, jak to bylo, a šel dělat do Lubence na statek. Měli strach, že přijdou také na řadu. V Jamné hořelo za těch pár roků osmkrát. Moje o rok mladší sestra byla tu noc u kamarádky v Hanově. Potom, co jsme vyhořeli, se sešla rodinná rada. Provizorně jsme bydleli ve škole. Dobytek jsme měli u lidí po vsi. Sestra tenkrát řekla: „*Vykašlete se na to, prodáme to a půjdeme někam do statku, stejně budou kolchozy.*“ Náš tatínek ji tenkrát, asi devatenáctiletou, málem uhodil. Protože aby poučovala rodiče o tom, co se bude dít... Tady v tom domě, kde dneska sedíme (v osadě Stan – pozn.), tak žil jistý Procházka, zahraniční voják, také Volyňák. Žena mu s dětmi utekla do Rábí a on že nemůže sám hospodářství zvládnout. On chtěl jít odtud pryč. Převzali jsme jeho hospodářství na základě kupní smlouvy. Naši vlastnili v Jamné 13 ha a 4 ha měli na volno. Měli jsme tedy 17 ha polí, ale v Jamné už nebylo žádné volné hospodářství. A protože můj nastávající byl tady odnaproti, tak jsme se dohodli s Procházkou a šli jsme sem.

» **A to jste pořád byli v Jamné v družstvu?**

Družstvo skončilo sklizní v roce 1953. Potom se to nějak vyúčtovalo a my jsme na jaře 1954 v Jamné skončili. Nemůžete hospodařit, když nemáte stodolu, stáj a nemáte kam dát dobytek. Takže jsme šli sem. Tady je maštal na 20 krav. V dubnu 1954 jsme se s manželem vzali. Dnes je to moderní, ale tenkrát nešlo, aby jsme spolu žili „na psí knížku“. V roce 1954 jsme hospodařili v Jamné na 17 ha, a tady ve Stanu na 13 ha.

» **Takže dohromady na 30 ha.**

To byly šichty. Já jsem se vdávala a maminka, která si myslela, že má klimakterium, byla ve svých 41 letech těhotná. Maminka byla tedy tři měsíce těhotná, když já jsem se vdávala. Celé léto jsme makali jako šrouby. Tady zbylo po Procházkovi 7 kusů dobytka, 2 kusy uhynuly. Ten Procházka nechal všechno ve špatném stavu. Pole byly samý pýr a to náš tatínek nesnášel. My jsme ten rok nedělali nic jiného, než že jsme hrabali pýr a pýr a pýr. Víte, co je pýr, ne? Má to dlouhé kořeny a když je to na poli, tak je to hrůza. Takže ten rok jsme se nadřeli. Na podzim se mi narodil bratr. Když mně bylo dvacet. Tady jsme žili všichni pohromadě.

Besprechung versammelt. Wir haben provisorisch in der Schule gewohnt. Das Vieh wurde bei den Leuten im Dorf untergebracht. Die Schwester hat damals gesagt: „*Lasst es dort, wir verkaufen es und gehen auf einen Bauernhof, es entstehen sowieso Kolchosen.*“ Unser Vati hat sie, die damals Neunzehnjährige, fast geschlagen. Den Eltern Ratschläge zu geben, was die Zukunft betrifft... Hier in diesem Haus, wo wir jetzt sitzen (in der Ortschaft Stan- Bem.) hat ein gewisser Procházka gewohnt. Er war ein ausländischer Soldat, auch ein Wollhynier. Seine Frau ist mit den Kindern nach Rabí geflohen und er konnte seinen Hof allein nicht bewirtschaften. Er wollte weggehen. Wir haben seinen Grundbesitz gekauft. Unsere Eltern haben in Jamná 13 ha besessen und 4 ha waren frei. Also, wir haben 17 ha gehabt, aber in Jamná gab es keinen freien Bauernhof mehr. Und weil mein Verlobter da gegenüber gewohnt hat, haben wir mit Procházka vereinbart, dass wir zu ihm ziehen.

» ***Waren Sie da immer noch Mitglieder der Produktionsgenossenschaft in Jamná?***

Die Produktionsgenossenschaft wurde mit der Ernte 1953 aufgelöst. Dann hat man das irgendwie abgerechnet und wir haben in Jamná im Frühling 1954 dort aufgehört. Ohne Scheune und Stall kann man nicht wirtschaften, und ohne eine Möglichkeit das Vieh irgendwo unterzubringen. So sind wir hergekommen. Hier gibt es einen Stall für 40 Kühe. Im April 1954 habe ich meinen Mann geheiratet. Damals konnte man nicht ohne Trauschein zusammenleben, wie das heute in der modernen Zeit ist. Im Jahre 1954 haben wir in Jamná auf 17 ha gewirtschaftet und hier in Stan auf 13 ha.

» ***Also, insgesamt 30 ha.***

Das war eine Rackerei. Ich habe geheiratet und die Mutti hat gedacht, sie wäre in den Wechseljahren, dabei war sie mit 41 Jahren schwanger. Bei meiner Hochzeit war sie im dritten Monat. Den ganzen Sommer haben wir geschuftet wie Verrückte. Der Procházka hat uns sieben Stück Vieh hinterlassen, zwei sind eingegangen. Procházka hat alles in einem schlechten Zustand hinterlassen. Die Felder waren mit Quecken überwuchert und das hat unser Vati gehasst. Das ganze Jahr haben wir nur Quecken ausgegraben, und Quecken, und Quecken. Sie wissen, was eine Quecke ist, oder? Sie hat lange Wurzeln und auf dem Feld ist das eine Katastrophe. Also, in diesem Jahr haben wir hart gearbeitet. Im Herbst wurde mein Bruder geboren. Ich war zwanzig. Wir haben hier alle zusammen gewohnt.

» ***Und wollte man Sie wieder zum Eintritt in die Produktionsgenossenschaft anwerben?***

In dem Jahr haben wir damals Jamná verlassen...

» ***Sie haben aber gesagt, dass Sie die Felder in Jamná, die Ihnen geblieben sind, bewirtschaftet haben, oder?***

Nur im Jahre 1954, weil schon ausgesät war. Die Felder waren bearbeitet und vorbereitet. Was schon vorbereitet und schon ausgesät war, das haben wir dann geerntet und hergebracht. Dann haben wir die Felder in Jamná so überlassen...

» ***Der Produktionsgenossenschaft?***

Nein, die Produktionsgenossenschaft wurde aufgelöst und nicht wieder gegründet. Jemand hat sich unsere Felder angeeignet. Im Jahre 1955 haben auch hier in Stan die Vorbereitungsphasen für die Genossenschaftsgründung angefangen.

» ***A přišlo zase nějaké přesvědčování ke vstupu do družstva?***

Z Jamné jsme ten rok odešli...

» ***Ale říkáte jste, že jste v Jamné na těch polích, které vám zůstaly, stále hospodařili, ne?***

To jenom v roce 1954, protože jsme měli zaseto. Pole jsme měli obdělána a připravená. Co bylo připraveno a zaseto, to jsme potom sklízeli a vozili sem. A pak už jsme ty pole v Jamné nechali...

» ***Družstvu?***

Ne, tam družstvo padlo a už se nikdy nezaložilo. Někdo si ta naše bývalá pole vzal. A v roce 1955 už tady také začaly zahajovací akce na založení družstva ve Stanu.

» ***Takže jste v tom byli znova?***

Bylo to tu znova. Stan byl tenkrát o trošku menší než Jamné. V zimě 1955–1956 tady chodili po domech a přesvědčovali. Ale já dodnes říkám, že nikdo nikomu ruku nevedl. Každý si vstup do družstva podepsal sám. Přesvědčování bylo, to je pravda. Ale lidé na takové malé vsi věděli, že tam buď půjdou všichni, nebo nikdo. Protože když zůstane jeden sám, tak to bude hrob pro družstvo i pro soukromníka.

» ***Proč?***

Protože v té době se scelovala pole. Když někdo zůstane sám, tak dostane pole, které se mu vůbec nehodí. Příští rok ho můžou přehodit zase někam jinam. Takže všichni věděli, že nikdo mimo zůstat nemůže. Tady byla asi v květnu 1956 schůze, na kterou jsme všichni šli. Tady nad námi bydlel Kotál, tam nahoře Nikodém. To byli straníci. Ale hospodařili dobře. My jsme tedy přišli na tu schůzi a tam už nebylo nějaké velké jednání. Kotál vytáhl podepsanou přihlášku, Nikodém vytáhl podepsanou přihlášku, Majerovi měli podepsáno, Jungbauer, Metlička. A já jsem tam stála s mým mladým mužem, protože hospodářství už bylo na nás, a třesoucí se rukou jsme také podepsali. Ale teď to odlehčím, nebyla to žádná velká tragédie. Samozřejmě, že v družstvu byli všelijací lidé. Ale měli jsme dobrého předsedu. Toho Nikodéma. On byl zedník, ale hospodářství dělal dobře. A měl jednu obrovskou výhodu, že měl výborné organizační schopnosti a měl přehled. A protože já jsem byla nejmladší a měla jsem zemědělskou školu a také jsem v té době měla roční dítě, tak mě na schůzi zvolili účetní. A já jsem se tím účetnictvím živila 33 let.

» ***Dann war es wieder das Gleiche?***

Es war wieder das Gleiche. Stan war damals ein bisschen kleiner als Jamná. Im Winter 1955–56 sind sie hier schon wieder tätig geworden. Aber ich sage bis heute, niemand hat jemanden an die Hand genommen. Jeder hat seinen Beitritt selbst unterschrieben. Werbung dafür gab es, das stimmt. In so einem kleinen Dorf haben die Leute gewusst, entweder gehen alle oder keiner. Weil, wenn jemand alleine bleibt, ist das schlecht sowohl für die Genossenschaft als auch für den Einzelnen.

» ***Warum?***

Zu der Zeit wurden die Felder neu verteilt. Wer alleine geblieben wäre, der hätte ein Feld, das nicht zu gebrauchen ist, bekommen. Und nächstes Jahr kann er wieder irgendwo anders sein. So haben alle gewusst, man muss mitmachen. Im Mai 1956 hat eine Versammlung stattgefunden, bei der alle anwesend waren. Hier über uns hat der Kotál gewohnt, dort oben Nikodém. Das waren Parteimitglieder. Aber sie haben gut gewirtschaftet. Also sind wir zur Sitzung gegangen und dort gab es nicht mehr viel zu verhandeln. Kotál hat das unterschriebene Anmeldeformular herausgezogen, Nikodém hat das unterschriebene Anmeldeformular herausgezogen. Die Majers haben unterschrieben, Jungbauer und Metlička. Und ich bin dort mit meinem jungen Mann gestanden, weil der Grundbesitz schon an uns überschrieben war, und mit zitternder Hand haben wir auch unterschrieben. Aber jetzt bin ich schon entspannt, eigentlich war es keine große Tragödie. Natürlich waren in der Produktionsgenossenschaft unterschiedliche Leute. Aber wir hatten einen guten Vorsitzenden. Den Nikodém. Er war Maurer, aber er hat gut gewirtschaftet. Er hat einen großen Vorteil gehabt und zwar die Fähigkeit zu organisieren und den Überblick zu behalten. Und weil ich die Jüngste war und den Abschluss an der Landwirtschaftsschule gehabt habe und zu der Zeit noch ein kleines Kind, wurde ich in der Versammlung zur Buchhalterin gewählt. Und mit der Buchhaltung habe ich 33 Jahre Geld verdient.

» ***Sie haben an der Landwirtschaftsschule auch Buchhaltung gelernt?***

Aber natürlich. Sie haben uns gut ausgebildet. Im Landkreis, noch in Marienbad, gab es so eine Abteilung und von der ist immer ein gewisser Herr Kočandrle zu uns gekommen. Er war ein alter Buchhalter. Er ist jede zweite Woche gekommen um zu schauen, ob wir die Belege richtig verrechnen.

» ***Hier hatten Sie nicht die gleichen Probleme wie in Jamná, wo Sie die Leute in „břežanské“ und „panské kočí“ eingeteilt haben?***

Nein, der Nikodém hatte Autorität. Ich glaube, die Leute haben dann schon gewusst, wie das alles überall aussieht, dass es keine andere Chance als die Produktionsgenossenschaft gab. Um Stan herum gab es ungefähr 247 ha und das konnte man gut überwachen. Das erste Jahr haben wir 8 Kronen pro Einheit bekommen, da war große Not. Das zweite Jahr haben wir schon 25 Kronen bekommen. 1960 hat dann der Zusammenschluss der Produktionsgenossenschaften angefangen, weil die kleinen Genossenschaften nicht so beliebt waren. So konnten wir uns über unser Stan nicht lange freuen. Ich glaube, da ist ein großer Fehler passiert. Obwohl, es ist auch zweischneidig. Solche kleinen Produktionsgenossenschaften, wie unsere, konnten sich keine großen Maschinen anschaffen. Neulich haben wir zum Beispiel daran gedacht, dass hier ein Kuhstall war,

» ***To jste se na té rolnické škole v Plané učili také účetnictví?***

To víte, že ano. Oni nás učili dobře. Na okrese, ještě v Mariánských Lázních, bylo takové oddělení a sem jezdil jistý pan Kočandrl. To byl starý účtař. Přijel jednou za čtrnáct dní a podíval se, jestli ty doklady zpracováváte dobře.

» ***Tady nebyly takové problémy jako v Jamné, kde jste lidi dělila na „břežanské“ a „panské kočí“?***

Ne. Ten Nikodém měl autoritu. Myslím si, že ti lidé už potom věděli, jak to vypadá všechno kolem, že jiná šance než družstvo není. A také jsme měli kolem Stanu asi 247 ha orné půdy, což „zasednete zadkem“. Takže se to dalo dobře uhlídat. První rok jsme měli 8 korun na jednotku, to byla bída. Druhý rok už jsme měli 25 korun na jednotku. Pak přišel rok 1960 a družstva se začala slučovat, protože se jim tahle malá družstva moc nelíbila. Takže jsme se z toho našeho Stanu dlouho neradovali. Myslím si, že tam se udělala dost velká chyba. I když je to dvousečné. Velký stroj si nemůže tak malé družstvo, jako jsme byli my, pořídit. Nedávno jsme například vzpomínali na to, že tady byl kravín, byla tady drůbežárna, prasečák. Pro prasnice jsme měli pod tím kravínem takové venkovní bouďy. A vzpomínali jsme na to, jak se ten kravín stavěl. Kravín se stavěl už v roce 1957. Hned, jak se družstvo v roce 1956 založilo, se zažádalo u Investiční banky v Mariánských Lázních o úvěr. A už se začal připravovat kravín. To byla stavba jako blesk. Naši chlapi měli tenkrát motorky – prodali si prase na volno a koupili si motorku, to měl každý. Večer například přišlo avízo, že přišel vagon cihel. Ti chlapi, kteří tady byli, ti zemědělci, a tenkrát už členové družstva, tak sedli na své motorky, jeli do Plané a rukama házeli celou noc cihly z vagonu do auta.

» ***To znamená, že to družstvo brali za své?***

Ano, to družstvo brali za své, protože věděli, že když to budou sabotovat, tak že tady „chcípeme“. Já si myslím, že byli spokojení. Možná ten začátek... Tady u nás bylo ustájeno 20 krav, než se postavil kravín. Ženské sem chodily dojit, a když Kotálová krmila, tak těm svým kravám přidávala víc, protože... To je přece normální. Nebo si dělali chlapi legraci, když ženské rozhazovaly prášek. To nejelo žádné rozmetadlo. Každá měla před sebou takovou plechovou vaničku na pás, v tom měla ten prášek. S tím se chodilo na poli a házelo se to rukama. To ještě nebyly rozmetadla. To se potom teprve všechno koupilo. A ty ženské, když házely na ty svá pole, tak také házely víc.

» ***V roce 1960 to sloučili...***

V roce 1960 bylo řečeno, že se budou družstva slučovat a budou se dělat větší celky. My jsme měli patřit pod Lestkov. Kořen k nám nepatřil, ten už byl tenkrát ve statku v Černošíně. Tam JZD nebylo. Tak byl sloučen Lestkov, Stan, Hanov,

ein Hühnerhof und ein Schweinestall. Für die Sauen hatten wir unter dem Kuhstall so Außenschuppen. Und wir haben uns erinnert, als der Kuhstall gebaut wurde. Das war schon im Jahre 1957. Gleich 1956 nach der Gründung der Produktionsgenossenschaft, hat man bei der Investitionsbank in Marienbad einen Kredit beantragt. Und schon haben die Vorbereitungen angefangen. Der Bau ist blitzschnell vorangegangen. Unsere Männer haben damals Motorräder gehabt – sie haben unter der Hand ein Schwein verkauft und dafür die Motorräder gekauft, das hat nicht jeder gehabt. Zum Beispiel ging einmal am Abend die Nachricht um, dass ein Waggon beladen mit Ziegelsteinen angekommen ist. Die Männer von hier, die Landarbeiter, und damals schon die Genossenschaftsmitglieder haben ihre Motorräder genommen und sind nach Planá gefahren und haben die ganze Nacht per Hand die Ziegel vom Waggon ins Auto geladen.

» **Das heißt, man hat die Produktionsgenossenschaft als Eigentum betrachtet?**

Ja, sie haben die Genossenschaft als eigene Landwirtschaft betrachtet, weil sie gewusst haben, falls sie nicht gut mitarbeiten, scheitern sie. Meiner Meinung nach, waren sie zufrieden. Vielleicht am Anfang... hier bei uns wurden 20 Kühe untergebracht, bevor der Kuhstall gebaut wurde. Die Frauen haben gemolken und wenn Frau Kotál gefüttert hat, hat sie den eigenen Kühen mehr gegeben, weil... Das ist doch normal. Oder die Männer haben die Frauen ausgelacht, wenn sie Düngemittel verstreut haben. Es gab keine Streumaschinen. Jede hatte so ein Blechwännchen mit dem Dünger vor sich, ist auf das Feld gegangen und hat mit der Hand das Pulver verstreut. Es gab noch keine Streumaschinen. Erst später hat man alles gekauft. Und die Frauen haben auf den eigenen Äckern auch mehr verstreut.

» **Im Jahre 1960 wurde alles vereint...**

1960 hat man gesagt, die Produktionsgenossenschaften sollen sich in einen größeren Komplex zusammenschließen. Wir sollten zu Lestkov gehören. Kořen hat nicht zu uns gehört, sondern dem Hof Černošín. Dort gab es keine Produktionsgenossenschaft. So haben sich Lestkov, Stan, Hanov, Domaslav, Vrbice zusammengeschlossen. Alle diese Ortschaften haben jetzt zu Lestkov gehört. In Hanov hat man zum Beispiel 1,40 Kronen pro Einheit bekommen, wir 25 Kronen und trotzdem sind wir zusammengekommen. Es gab nur eine Leitung. Ein Jahr lang wirtschaftete man eher noch getrennt. Unsere Männer sind zum Beispiel nicht auf Befehl nach Lestkov gefahren. „Auf Befehl“ wurde, glaube ich, „Arbeitszuweisung“ genannt.

» **Heißt das, Sie haben mehr hier gearbeitet?**

Ja. Zum Beispiel war hier der Zootechniker, der die Arbeit verteilt hat. Es hat aber nicht lange gedauert. Das war die Landesproduktionsgenossenschaft „JZD Rozkvět Lestkov“.

» **Das ist ein kleiner Zungenbrecher...**

Ja. Am 4. Juli 1961 sind wir alle auf das Gut gekommen.

» **Auf das Gut?**

Ja. Am 4. Juli 1961.

» **Sie meinen, die Produktionsgenossenschaft wurde aufgelöst?**

...sie wurde verstaatlicht.

Domaslav, Vrbice. Tyhle všechny vesnice spadly pod Lestkov. V Hanově měli například 1 korunu 40 na jednotku a my jsme měli 25 korun a šli jsme dohromady. Bylo tam jedno vedení. Jeden rok se to pořád drželo spíše oddělené. Například naši chlapi nejezdili k rozkazu do Lestkova. K rozkazu se říkalo, myslím, k přidělení práce.

» **Znamená to, že pracovali spíše tady?**

Ano. Například zde byl technik, který tu práci rozdělil. To ale dlouho nebylo. Bylo to JZD Rozkvět Lestkov.

» **To je trochu jazykolam...**

Ano. 4. července 1961 jsme všichni šli do statku.

» **Do statku?**

Ano. 4. července 1961.

» **Myslíte, že se zrušilo to družstvo a...?**

...bylo zestátněno.

» **Vznikl Státní statek Lestkov?**

Byl to státní statek, oborový podnik. Tenkrát to bylo Sdružení státních statků.

» **Ptal se vás někdo na to, jestli chcete být sloučeni? Vy jste byla družstevnice, tak by se Vás někdo ptát měl, ne?**

To víte, že se tam kolem toho muselo něco jednat. Všichni ti lidé, kteří šli v tom roce 1956 ve Stanu do družstva, hospodařili soukromě. A všichni měli zkušenosti. Ráno jsme podojili, letěli jsme na pole, v létě na louku, v poledne jsme dojili krávy, odpoledne na pole, navečer nakrmit. Všichni měli v sobě zafixovaný tenhle maratón. A v tom družstvu se ty první roky nadřeli hrozně moc. Hlavně ženské, protože se všechno obracelo na loukách ručně. Všechno se dělalo ručně. Ale později ženská, která krmila krávy a dojila a také je přes den pásala, už nechodila na pole. Ta, která chodila na pole, už nechodila krmit krávy. A já si myslím, že si ti lidé začali na tento způsob života zvykat.

» **Tě práce už nebylo tolik.**

Začaly se kupovat stroje. Ženské přišly do kravína a měly dojičky, měly tam pojízdné vozíky na krmení, měly tam pás na hnůj, který už netahaly s kolečkem. Teď mluvím jako propagátor JZD, že? Naše maminka byla nesmírně pracovitá. Tady krmila asi 70 telat, které když odstavovala, tak měla celé prsty rozkousané. Odstavovalo se tak, že tomu teleti dala do nádoby mléko a strčila mu tam ruku

» **Wurde da das Staatsgut (VEG) Lestkov gegründet?**

Das war das Staatsgut, der Ressortbetrieb. Es war damals der Staatsgutsverband.

» **Hat Sie jemand gefragt, ob Sie sich anschließen wollen? Sie waren doch Genossenschafterin, dann hätte man Sie fragen sollen, oder?**

Klar, man hätte das besprechen müssen. Alle Leute, die sich 1956 der Produktionsgenossenschaft in Stan angeschlossen haben, hatten vorher privat gewirtschaftet. Sie haben schon Erfahrungen gehabt. Früh morgens haben wir gemolken, dann sind wir schnell auf die Äcker, im Sommer auf die Wiese, am Mittag haben wir wieder die Kühe gemolken, nachmittags auf die Äcker, am Abend füttern. In der Produktionsgenossenschaft musste man die ersten Jahre hart arbeiten. Hauptsächlich die Frauen, da das Heu von Hand gewendet werden musste. Alles hat man manuell gemacht. Später haben die Frauen die Kühe gefüttert, gemolken und am Tag haben die Kühe geweidet, man musste nicht mehr auf die Äcker. Und die, die auf dem Acker gearbeitet haben, mussten nicht mehr die Kühe füttern. Ich glaube, die Leute haben sich langsam an diese Lebensart gewöhnt.

» **Es war nicht mehr so viel Arbeit.**

Man konnte schon Maschinen kaufen. Die Frauen sind in den Kuhstall gegangen und haben dort Melkmaschinen und fahrbare Wägen zum Füttern gehabt und ein Fließband für den Mist. Sie mussten den Mist nicht mehr auf den Schubkarren wegfahren. Jetzt rede ich wie eine, die die Werbetrommel für die Produktionsgenossenschaft rührt, oder? Unsere Mutti war maßlos fleißig. Hier hat sie ungefähr 70 Kälber gefüttert und vom Abbinden hatte sie ganz zerkaute Finger. Beim Abbinden hat das Kalb Milch in einem Gefäß bekommen und man musste statt der Zitze die Hand reinstecken, damit es trinken lernen kann. Manche haben es schnell gelernt, manche langsamer. Und sie hat nach Jahren gesagt, sie möchte nicht mehr privat wirtschaften. So hatte sie das Vieh gefüttert und danach konnte sie nach Hause das Mittagessen vorbereiten und den Haushalt besorgen. Am Abend hat sie wieder gefüttert. Wenn man das so betrachtet, war sie eine freie Frau. Als Selbstständige hätte sie doch ganzen Tag auf dem Feld arbeiten müssen.

» **Kann ich nochmal zurückgehen? Sie haben gesagt, Sie sind jeden Sonntag in die Kirche gegangen...**

Und ob wir noch danach gegangen sind? Hier in den Kirchen haben sich die Pfarrer abgewechselt. In Jamná hat man die Kirche noch besucht. Als wir nach Stan gekommen sind, ungefähr 1954, haben wir sehr hart gearbeitet, wie ich schon gesagt habe, von früh bis spät. Das war ein schreckliches Jahr. In die Kirche sind wir noch manchmal gegangen. Aber es war schon nicht mehr so regelmäßig. Alle Kinder haben aber in Lestkov Religionsunterricht gehabt. Also, meine Kinder. Aber in der Schule in Planá, in der 6. Klasse, ist das schon stagniert und der Religionsunterricht wurde abgeschafft.

» **Wurden noch jeden Sonntag Gottesdienste gehalten?**

Der Pfarrer hat zum Beispiel nur alle 2 Wochen am Sonntag um 3 Uhr nachmittags gepredigt. Es war nicht mehr das Gleiche. Aber in Kořen waren die Wolhynier, sie waren Katholiken und sie sind oft zur Messe gegangen. Hier in Stan nicht so oft.

místo struku, aby se naučilo pít. Některé se naučilo, některé hůř. A ta po letech řekla, že už by nikdy nešla hospodařit soukromě, protože si nakrmila ten dobytek, šla domů, uvařila oběd a obstarala si svojí domácnost. Večer šla zase nakrmit. Byla si tam svou paní, když se to tak vezme. Pokud by byla soukromnice, tak by byla ještě celý den na poli.

» ***Můžu se ještě vrátit zpět? Vy jste říkala, že jste chodili každou neděli do kostela...***

A jestli jsme potom ještě chodili? Tady v kostelech se faráři střídali. Ještě v Jamné se pořád do kostela chodilo. Když jsme přišli do Stanu, tak v tom roce 1954 jsme dělali, jak už jsem vám říkala, „od nevidím do nevidím“. To byl hrozný rok. Do kostela jsme ještě někdy šli. Ale už to nebylo tak pravidelné. Všechny děti však chodily na náboženství v Lestkově. Moje děti tedy. Ale když přišly do školy v Plané do šesté třídy, tak už to začalo váznout a bylo po náboženství.

» ***Mše byly ještě každou neděli?***

Pan farář potom sloužil například jen jednou za čtrnáct dní v neděli odpoledne, ve tři hodiny. Už to nebylo ono. Ale v Kořenu byli Volyňáci, to byli katolíci, a ti chodívali hodně. Tady ze Stanu už moc lidí nechodilo.

» ***Kdy jste tedy přestali chodit do kostela?***

Teď chodím do kostela několikrát do roka. Na Dušičky, když dělá náš farář Šašek pobožnost na hřbitově. Jdu tam ze Stanu a ta moje „spolupochoďnice“, co s ní chodím na procházky, jde z Jamné. A říkáme si, aby tam ten farář nebyl sám. Protože je nás tam na tom hřbitově tak pět. My dvě ze Stanu a z Jamné, třetí je moje sestra z Domaslavi a z Lestkova přijdou tak dvě babky. Já jsem si myslela, že po roce 1989 ta omladina bude zažívat takovou euforii, jako to bylo po válce. Ti mladí chodili zadarmo na brigádu. Udělali něco... Byli nadšení. Já jsem si myslela, že si řeknou, že všichni budou chodit do kostela. Mají svobodu... a kostely jsou pořád prázdné. Teď jsme byli o pouti v Lestkově a ono i v tom kostele se to změnilo. Jak jsem vám říkala o tom odprošování rodičů a o tom, jak jsme chodily do kostela každou neděli na Malém Boru. Když jsme potkaly pana faráře, tak jsme zdravily: „*Pochválen Pán Ježíš Kristus.*“ Dnes potkáte pana faráře, potřesete si rukou jako s nějakým strýcem, promluvíte s ním. Vůbec nemáte pocit, že je to...

» ***Vážená osoba...***

Tenkrát byl takový odstup od faráře. Možná, že ti dospělí s ním také byli takoví přátelé. Náš pan farář učil ve škole a my děti jsme k němu vzhlížely jako k něčemu nadpozemskému.

Domy číslo
popisné 26,
40 a 41 ve Vy-
sokém Jamné
(30. léta
20. stol.
a dnes)

—
Häuser Nr.
26, 40 und 41
im H. Jamný
(30er Jahre
des 20. Jahr-
hunderts und
heute).

» Wann haben Sie also aufgehört zur Kirche zu gehen?

Jetzt gehe ich einige Male im Jahr in die Kirche. An Allerheiligen, wenn unser Pfarrer Šašek den Gottesdienst auf dem Friedhof hält. Ich gehe von Stan und meine Spaziergängerin, mit der ich immer spazieren gehe, kommt von Jamná. Wir wollen, dass der Pfarrer nicht allein ist. Auf dem Friedhof sind wir zu fünft. Wir zwei aus Stan und Jamná, die Dritte ist meine Schwester aus Domaslav und vielleicht kommen noch zwei alte Weiber aus Lestkov dazu. Ich dachte, dass nach 1989 die jungen Leute so eine Euphorie erleben würden, wie wir nach dem Krieg. Damals haben die jungen Leute freiwillig umsonst gearbeitet. Sie haben etwas geschafft... Sie waren begeistert. Ich dachte, die Jugendlichen werden alle in die Kirche kommen. Sie haben Freiheit... und die Kirchen werden immer leerer. Jetzt waren wir bei der Kirchweihe in Lestkov und dort hat es sich in der Kirche auch schon verändert. Wie ich Ihnen erzählt habe von der Abbitte und wie wir in Kleinem Bor jeden Sonntag in die Kirche gegangen sind. Wenn wir dem Pfarrer begegnet sind, haben wir gesagt „*Jesus Christus segne uns*“. Heute begegnet man dem Pfarrer, schüttelt seine Hand, als ob er ein Onkel wäre, plaudert mit ihm. Man hat überhaupt kein Gefühl, dass es eine...

» ***A Vaše děti s Vámi do kostela chodily? Jsou věřící?***

Ano. Dokud byly školáci, tak chodily. Syn dokonce nějakou dobu ministroval a rád na to vzpomíná. Pořád v Lestkově. Potom bylo také období, kdy tady vůbec nebyl farář. To už je pár let. A tak sem pro nás jezdil farář z Bezdruzic a vezl nás do Bezdruzic na mši. A my jsme přijeli do Bezdruzic na mši a bylo tam jen devět nebo deset lidí. A my čtyři jsme přijeli v autě. Nemám z toho radost.

» ***Ještě bych se vrátil k dětem. Máte tedy tři děti. A co dělají, pokud se můžeme zeptat?***

Nejstarší dcera je vyučená prodavačka a bydlí teď v Kokašicích. Má také tři děti, pět vnoučat.

» ***To je ta první, se kterou jste zakládali družstvo.***

Ano. Ta je teď v částečném invalidním důchodu. Žije pořád v jednom stálém manželství. Syn je v Chodovce a je vyučený elektromechanik. Dělá v Mariánských Lázních v nějakém cizím podniku. Ten je po dvaceti letech šťastně rozvedený, po šesti letech šťastně podruhé ženatý. Má z prvního manželství dvě dcery. Jedna studuje vysokou školu v Praze a druhá pracuje jako recepční v hotelu v Mariánských Lázních. Je jim 25 a 27 let. Nejmladší je v Petrovicích. Ta se náhodou vdala zpět do mého rodiště. Její muž je zemědělec. Ty mají také dvě děti a také je mají obě ženaté a zatím tři vnoučata.

» ***A co Vaši sourozenci?***

Když se vrátím do roku 1954, to jsme byli ve Stanu všichni. Je tady i moje mladší sestra. Ta, která říkala, že stejně budou ty kolchozy, a ta sedmiletá Anča. Vašík se potom tady narodil. Začnu od toho nejmladšího. Vašek má chalupu po mamince. Naši si potom koupili chalupu a přestěhovali se. Rodiče už samozřejmě nejsou, takže bratr Vašek sem hodně jezdí a stará se o to dobře. Ke mně sem chodí.

» ***On tady nebydlí? Má to jako chalupu?***

On bydlí v Plané. Maminka umřela v roce 2008 v 95 letech. A my sourozenci jsme se po mamčině smrti ještě víc semkli. Jsme rádi spolu. Musím se ještě vrátit do Jamné. Když se zakládalo družstvo, tak naši do něj nechtěli dát obě děti.

» ***Proč?***

Protože každý by byl nejraději odtud utekl. Takhle mohla jít jenom jedna. A protože jsme chtěly samozřejmě obě pryč, tak jsme si hodily korunou. Ta koruna rozhodla, že já jsem zůstala doma. Tím pádem jsem ve Stanu, jinak bych dělala, jak říkal můj muž, už prezidentovi pobočníka. A Zdena šla už v roce 1953 do práce do Plané. Dělala tam ve veterinárním středisku úřednici. Tím pádem se

» **...angesehene Person ist.**

Damals haben wir vom Pfarrer Abstand gehalten. Vielleicht waren die Erwachsenen mit ihm befreundet. Unser Pfarrer hat in der Schule unterrichtet und wir Kinder haben ihn wie einen Überirdischen angesehen.

» **Sind Ihre Kinder mit Ihnen in die Kirche gegangen? Sind sie gläubig?**

Ja. Als schulpflichtige Kinder sind sie in die Kirche gegangen. Der Sohn hat sogar einige Zeit ministriert und erinnert sich gerne daran, in Lestkov. Dann ist die Zeit gekommen, wo wir hier überhaupt keinen Pfarrer hatten. Es ist schon einige Jahre her. So hat uns immer der Pfarrer von Bezručice geholt und zum Gottesdienst nach Bezručice mitgenommen. Wir sind nach Bezručice gefahren und dort waren etwa neun oder zehn Leute. Und wir vier sind mit dem Auto gekommen. Das freut mich nicht.

» **Nochmal zurück zu den Kindern. Sie haben drei Kinder. Und was machen sie, wenn ich fragen darf?**

Die älteste Tochter ist ausgebildete Verkäuferin und jetzt wohnt sie in Kokašice. Sie hat auch drei Kinder und fünf Enkelkinder.

» **Das ist die erste, die bei der JZD Gründung schon geboren war?**

Ja. Sie ist schon teilweise in Rente. Sie lebt in einer dauerhaften Ehe, das gibt es schon selten. Der Sohn ist in Chodovka, er ist gelernter Elektromechaniker. Er arbeitet in einem ausländischen Betrieb in Marienbad. Er hat sich nach 20 Jahren Ehe scheiden lassen und ist seit sechs Jahren wieder glücklich verheiratet. Aus der ersten Ehe hat er zwei Töchter. Eine studiert an der Hochschule in Prag und die andere arbeitet an einer Hotelrezeption in Marienbad. Sie sind 25 und 27 Jahre alt. Die Jüngste ist in Petrovice. Sie ist durch ihre Heirat zufällig wieder in meinen Geburtsort gekommen. Sie hat auch zwei Kinder. Ihr Mann ist Landwirt. Sie haben auch zwei Kinder, beide sind schon verheiratet und haben drei Enkelkinder.

» **Und was ist mit Ihren Geschwistern?**

Ich komme zurück ins Jahr 1954. Wir sind alle in Stan gewesen. Auch meine jüngere Schwester, die damals sagte, die Kolchosen werden sowieso gegründet. Und die siebenjährige Anča. Vašek ist dann später geboren. Ich fange bei dem Jüngsten an. Vašek hat von der Mutter das Bauernhaus geerbt. Die Eltern haben dann ein anderes Landhaus gekauft und sind umgezogen. Sie sind natürlich schon gestorben, aber mein Bruder Vašek kommt oft her und kümmert sich gut darum. Er besucht mich auch.

» **Er wohnt nicht hier? Ist das nur sein Wochenendhaus?**

Er wohnt in Planá. Die Mutti ist 2008 mit 95 Jahren verstorben. Und wir Geschwister halten nach dem Tod der Mutter noch mehr zusammen. Wir sind gerne zusammen. Ich komme zurück zu Jamná. Als die Produktionsgenossenschaft JZD gegründet wurde, wollten die Eltern nicht, dass beide Kinder Mitglieder werden.

» **Warum?**

Weil jeder von hier weggehen wollte. So konnte nur einer weggehen. Und weil wir beide weg wollten, haben wir eine Münze geworfen. Und es wurde entschieden, ich sollte bleiben. So bin ich in Stan, sonst wäre ich schon, wie mein Mann sagt, die Adjutant

dostala ze spárů zemědělství. Když se vdala, tak její muž dělal agronoma. Ten také utekl ze zemědělství. Přeorientoval se do Škodovky na černé řemeslo a dělal soustružníka. Žili v Kraslicích. Sestra předloni zemřela. Byla o rok mladší než já. Anča, která se narodila jako první v pohraničí, bydlí v Mariánských Lázních, ale v Domaslavi mají chalupu a hned ty první dva domky pod lesem jsou jejich synů. Tam žijí a chovají tam 14 koz, dělají kozí sýr, mají dvě nebo tři prasata, chovají plno slepic. Mají zkrátka dobytek.

» **Takže ta se ze zemědělství nedostala...**

Ta dělala celý život úřednici. Poslední léta pracovala na finančním úřadě v Mariánských Lázních. Její muž je stavební inženýr a pracoval na MěÚ v Mariánských Lázních na stavebním odboru. Mají dva syny, kteří jsou ještě svobodní.

» **Zapomněli jsme na Vás. Vy jste tady dělala účetní, když tady ve Stanu bylo ještě družstvo. A co dál?**

Můj muž byl traktorista, protože byl mladý a měl řidičský průkaz. Já měla tři děti a neměla jsem ani jeden den mateřské dovolené. V té době už byla mateřská dovolená. I v tom našem JZD se platila. Ale já jí neměla, protože já měla kancelář doma. Tady, jak je ta knihovnička, jsem měla takový malinký stolek, psala jsem tužkou, počítala jsem ručně. Také se dodnes podívám po sloupci a mám ho sečtený. A dneska, když děti chtějí něco spočítat, tak si vezmou kalkulačky. Tedy do roku 1960 jsem měla kancelář tady. Když někdo přijel z okresu, tak tady byly po zemi dvě nebo tři malé děti, nebo jsem houpala kolébku a psala jsem do hlavní knihy. Já teď musím vzít ty roky. Maruše se narodila v roce 1955, v roce 1956 se založilo družstvo. Když si dnes představím, že bych teď potkala nějakého toho člověka, který sem chodil, tak si řekne: „Pane Bože...“ Tady se vlastně odbylo i schůzování družstva. Ale když přijel někdo z okresu, tak přijel k předsedovi. Když potřebovali nějaký doklad, tak samozřejmě přišli sem. V roce 1960, když jsme byli sloučení, tak jsem do Lestkova jezdila na pionýru. Naučila jsem se na něm jezdit. Jsem ale hrozný řidič. V roce 1961 šla Maruše do školy a to jsem ještě byla v Lestkově. Hlavního ekonoma tam dělal Rumun. Byl to ohromně chytrý člověk. Vzal si Slovenku. Jak se sem dostal, to nevím. V práci byl velmi přísný, ale také nás naučil. Byl slušný, nikdy nám neřekl hrubé slovo, ale když vám něco vytkl, tak už jste to víckrát neudělal. Takovým způsobem...

» **Přirozená autorita...**

S ním se pracovalo dobře, protože byl zodpovědný. Potom tam byla jistá Edit, která měla dvouletou ekonomickou školu. Ta sem ke mně jezdí dvakrát do roka z Hradce na návštěvu. Potom přišlo to sloučení statku, takže kancelář zůstala v Lestkově. Pamatuji si, že když dcera začala v září chodit do školy, tak já jsem

des Präsidenten. Zdena hat schon 1953 in Planá eine Arbeit gefunden, als Buchhalterin in einem Veterinärzentrum. Also konnte sie weg von der Landwirtschaft. Sie hat dann geheiratet; ihr Mann war Landwirt. Er hat aber auch nicht in der Landwirtschaft gearbeitet. Er hat im Betrieb Skoda das „schwarze“ Handwerk gelernt und als Dreher gearbeitet. Sie haben in Kraslice gewohnt. Die Schwester ist vorletztes Jahr gestorben. Sie war um ein Jahr jünger als ich. Anča, die als erste im Sudetenland geboren war, wohnt in Marienbad. Aber in Domaslav haben sie ein Landhaus und die ersten zwei Häuser gleich unter dem Wald gehören ihren Söhnen. Sie wohnen dort, halten 14 Ziegen, machen Ziegenkäse, haben noch zwei oder drei Schweine und viele Hühner. Kurz gesagt, sie halten Vieh.

» **Also, sie ist bei der Landwirtschaft geblieben...**

Sie war ihr ganzes Leben lang Buchhalterin. Die letzten Jahre hat sie im Finanzamt Marienbad gearbeitet. Ihr Mann war Bauingenieur und hat bei der Stadtverwaltung Marienbad im Bauressort gearbeitet. Sie haben noch zwei Söhne, die noch ledig sind.

» **Wir haben Sie vergessen. Sie haben als Buchhalterin in der Produktionsgenossenschaft Stan gearbeitet. Und danach?**

Mein Mann war Traktorist, weil er jung war und den Führerschein gehabt hatte. Ich habe schon drei Kinder gehabt, aber keinen Tag des Mutterschutzurlaubs genommen. Damals gab es schon den Mutterschutzurlaub. Auch in unserer Produktionsgenossenschaft wurde er ausbezahlt. Ich habe keinen Mutterschutzurlaub beansprucht, weil ich das Büro zu Hause hatte. Hier, wo der Bücherschrank ist, stand ein kleiner Tisch. Ich habe alles mit einem Stift geschrieben und im Kopf berechnet. Noch heute kann ich eine Zahlenreihe anschauen und sofort zusammenzählen. Heute brauchen die Kinder einen Taschenrechner, wenn sie etwas zusammenzählen wollen. Also, bis 1960 habe ich das Büro hier gehabt. Wenn jemand vom Bezirk gekommen ist, so waren da auf dem Boden zwei oder drei kleine Kinder oder ich habe eine Wiege geschaukelt und gleichzeitig in das Hauptbuch geschrieben. Jetzt zu den Jahren danach. Maruše ist 1955 geboren und 1956 wurde die Produktionsgenossenschaft JZD gegründet. Wenn ich heute jemandem begegnen würde, der damals hergekommen ist, würde er sagen: „*Mein Gott...*“ Hier haben eigentlich auch die Sitzungen stattgefunden. Nur wenn jemand vom Bezirk gekommen ist, der ist zum Vorsitzenden gegangen. Wenn sie einen Beleg brauchten, kamen sie natürlich her. Im Jahre 1960, nach der Vereinigung, bin ich mit dem Pionier (Motorrad) nach Lestkov gefahren. Ich habe das gelernt. Ich bin aber eine schlechte Fahrerin. 1961 hat Maruše schon die Schule besucht und ich war noch in Lestkov. Dort war der Chefökonom ein Rumäne. Das war ein sehr intelligenter Mensch. Er hat eine Slowakin geheiratet und ist hier geblieben. Wie er hergekommen ist, weiß ich nicht. In der Arbeit war er sehr streng, aber er hat uns auch viel beigebracht. Er war anständig, hat uns niemals geschimpft, aber wenn er einmal jemandem etwas vorgeworfen hat, hat man das nie mehr getan. Auf solche Weise...

» **Eine natürliche Autorität...**

Mit ihm konnte man gut arbeiten, weil er verantwortungsvoll war. Dann gab es dort eine gewisse Edita, die die zweijährige Wirtschaftsschule besucht hat. Sie besucht mich noch aus Hradec zweimal im Jahr. Dann wurde das Gut vereinigt, aber das Büro ist in Lestkov geblieben. Ich kann mich erinnern, als die Tochter im September schon die

s ní šla v poledne domů a brala jsem si na odpoledne práci domů. Například se dělaly skladní karty, tabulky atd. Takto to dlouho nefungovalo, protože to nešlo. Já jsem přišla domů a doma jsem měla ještě dvě malé děti, které mi hlídala přes den maminka. Když krmila dobytek, tak si je ráno vzala do maštale a přes den je ohlídala. Já jsem si odpoledne udělala svojí práci v domácnosti a potom jsem tady do noci seděla a musela jsem tu práci udělat, kterou jsem si přinesla, abych ráno nepřišla s nedodělanou prací. Takto to bylo. Potom šly děti do školky. To bylo hezké období. Ta nejstarší chodila do školy do Lestkova, ona je ročník 1955, syn je ročník 1958, Zdeňka je ročník 1959. Do Lestkova za prací jsme tady odtud chodily dvě, přes pole. Děti byly z té školy plné dojmů, stejně jako ty dnešní, o kterých jsem mluvila. Ty děti jsou takové pořád. Dítě vyběhne ze školy nebo ze školky a teď má ty dojmy, které potřebuje sdělit. Když jste hned na příjmu, tak je to hezké. Když se vrátím k sobě...

» ***Teď se zeptám – proč to družstvo krachlo? Potom se změnilo na státní statek...***

Ne, to muselo přijít shora, protože do toho statku šel celý okres Tachov. To nekrachlo. Ať se hospodařilo dobře nebo špatně, tak se to zestátnilo. Když se vrátíme k tomu přestupu, tak ty první roky ve statku, alespoň na Lestkovsku, to podle mého názoru fungovalo velice dobře. Protože ti, kteří zde byli, tak to byli převážně zemědělci. Mladí kluci, kteří šli do toho družstva, začínali s těmi zemědělci. Ti měli vztah k půdě i k dobytku. Až potom, to už jsem na statku skoro končila, já jsem šla do důchodu v roce 1988, sem chodili už lidé, kteří k tomu vztah neměli. Postavily se bytovky, nějaké ty domky. Lidé sem přišli, mladí se vzali, kluk si udělal řidičský průkaz na traktor a to bylo všechno.

» ***Zaměstnat je museli všechny, protože nikdo nemohl být nezaměstnaný...***

Statek je zaměstnal. My jsme tady odchovali kluky inženýry, kteří přišli ze školy. Tady byl mnoho let vedoucí, který vždy říkal: „*Chlapci, alespoň dva roky musíte být na provozu.*“ Na tom hospodářství, aby věděl, o čem to je. Když ten mladík udělal vysokou školu a přišel na ředitelství, tak z něj byl technik k ničemu. Technik musel tu práci umět. Myslím si, že když je někdo nadřizený, tak by měl tu práci, kterou řídí, ovládat. Já vím, že to možná všude nejde. Například v zemědělství ten traktorista řekl: „*To nejde, já tam nemůžu.*“ A ten nadřizený sedl do traktoru a řekl: „*Podívej se, že to jde.*“ To bylo dobré. Na začátku lidé v tom státním statku samozřejmě nebyli spokojení. Vlastně kdy jsme spokojení, že? Potom bylo období, když se to ve statku všechno srovnalo. Lidé se šžili. My jsme mívali různé konference, na podzim ukončení žní, na jaře bylo MDŽ a tak. To dneska například postrádám. Ženské z ředitelství, tam seděly u stolu s ženskými, které krmily dobytek. Alespoň v té Chodovce to takhle bylo. Ředitel s traktoristou. A nebylo to umělé. Bylo tam období, kdy ti lidé měli vyrovnaný vztah.

Schule besucht hat, bin ich am Mittag mit ihr nach Hause gegangen und habe meine Arbeit für den Nachmittag mitgenommen. Zum Beispiel die Lagerkatei, Tabellen usw. So konnte es nicht lange laufen, weil es nicht funktioniert hat. Ich bin nach Hause gekommen und zu Hause habe ich noch zwei Kinder gehabt, die tagsüber meine Mutter betreut hat. Wenn sie in der Früh das Vieh gefüttert hat, nahm sie die Kinder in den Stall mit. Den ganzen Tag hat sie sich um sie gekümmert. Ich habe nachmittags meinen Haushalt besorgt und dann bis in die Nacht hier gesessen. Ich musste meine Arbeit, die ich nach Hause gebracht habe, fertig machen, um sie am nächsten Tag wieder mitnehmen zu können. So ist das gelaufen. Dann sind die Kinder in die Schule gekommen. Das war eine schöne Zeit. Die Älteste ist nach Lestkov gegangen, sie ist Jahrgang 1955, der Sohn 1958 und Zdeňka ist Jahrgang 1959. Nach Lestkov sind wir über den Acker zur Arbeit gegangen. Die Kinder waren von der Schule stark beeindruckt, genauso wie die heutigen Kinder, von denen ich schon erzählt habe. Die Kinder sind immer die selben. Das Kind kommt aus der Schule oder aus dem Kindergarten, es hat viele Eindrücke, die es auch mitteilen muss. Falls Sie gleich dabei sind, ist es schön. Jetzt wieder zurück zu mir...

» **Ich möchte noch fragen – warum ist es mit den Produktionsgenossenschaften so schlecht gelaufen? Und dann ist es zum Staatsgut geworden...**

Nein, das musste von oben kommen, den Übergang gab es im ganzen Bezirk Tachov. Sie sind nicht pleite gegangen. Ob es gut gelaufen ist oder nicht, es wurde verstaatlicht. Kommen wir zurück zu dem Umstieg, also die erste Jahre im Staatsgut, mindestens in der Ortschaft Lestkov hat es, meiner Meinung nach, sehr gut funktioniert. Weil die Leute von hier hauptsächlich Landarbeiter waren. Die jungen Männer, die sich der Produktionsgenossenschaft angeschlossen haben, haben mit den Landwirten angefangen, die ein Verhältnis zur Erde und zum Vieh hatten. Erst später, als ich aus dem Staatsgut ausschied – ich bin 1988 in die Rente gegangen – dann kamen schon Leute ohne dieses Verhältnis her. Man hat Wohnblöcke und Häuser gebaut. Die Leute sind hergekommen, haben geheiratet, man hat einen Traktorführerschein gemacht und das war alles.

» **Man musste alle beschäftigen, weil niemand arbeitslos sein durfte...**

Das Staatsgut hat sie beschäftigt. Wir haben da die jungen Ingenieure direkt von der Schule genommen. Ein Leiter, der hier viele Jahre beschäftigt war, hat immer gesagt: „Freunde, ihr musst mindestens zwei Jahre im Betrieb sein.“ In der Wirtschaft, damit jeder wusste, wovon die Rede ist. Wenn der Junge an der Hochschule seinen Abschluss gemacht hat und gleich in die Direktion gekommen ist, dann war er ein schlechter Techniker. Der Techniker musste seine Arbeit beherrschen. Ich denke, jeder Obere sollte die Arbeit, die er leitet, auch beherrschen. Ich weiß, es ist vielleicht nicht überall möglich. Zum Beispiel der Traktorfahrer in der Landwirtschaft hat gesagt: „Es geht nicht, dort komme ich nicht hin.“ Und sein Leiter hat sich in den Traktor gesetzt und hat gesagt: „Schau, es geht doch.“ Das war gut. Am Anfang waren die Leute auf dem Staatsgut natürlich nicht zufrieden. So gesehen, wann sind wir eigentlich zufrieden, nicht wahr? Dann ist die Zeit gekommen, als alles auf dem Staatsgut in Ordnung schien. Die Leute haben sich an das Zusammenleben gewöhnt. Es gab verschiedene Tagungen, im Herbst das Ende der Ernte, im Frühling MDŽ (internationaler Frauentag) und so. Das fehlt mir heute zum Beispiel. Die Frauen von der Direktion haben mit den Frauen, die das Vieh gefüttert haben, am gleichen Tisch gesessen. Zumindest in Chodovka war es so. Der

» ***Myslíte sami se sebou, nebo mezi sebou?***

Mezi sebou. Ale potom ta generace, která v tom statku začínala, stárla, a pak každou chvíli někdo přišel, někdo odešel. Ti lidé, kteří tady bydleli trvale, byli pěkně sžití.

» ***A jak dlouho jste pracovala ve statku?***

Na podzim v roce 1988 jsem šla do důchodu. V květnu 1989 přišli ze statku a nabídli mi, abych šla dělat správce dětského tábora v Kořenu, protože předchozí správce umřel. Mě se to zdálo jako dobrý nápad. Když jsem skončila ve statku, tak jsem přemýšlela, co s volným časem. Tohle se mi zdálo zajímavé, tak jsem s tím souhlasila. Myslela jsem si, že můj muž půjde v únoru 1990 do důchodu a že v tom táboře budeme mít oba přes léto dva měsíce takové přilepšení. Ale pak na podzim 1990 můj muž umřel a já jsem v devadesátém prvním roce řekla, že to správcování dělat sama nemůžu. Do toho tábora se muselo třeba chodit v zimě na kontrolu, jestli tam není nějaká škoda. To samotná ženská dělat nemohla. Potom ten tábor provozovali v letech 1991 a 1992 vždycky jeden měsíc v létě. Tak za mnou zase přišli, jestli bych tam na to léto nešla znovu dělat správce. Pak přišli na to, že je škoda tam mít hospodářku, když správce není tak využitý. Tak jsem dělala i hospodářku. Pak v devadesátém třetím se to tam vykradlo a zničilo. Pak ten tábor neměl nikdo. Nakonec to koupil jeden podnikatel z Tachova. Když to koupil, tak jsem byla zase požádaná, jestli bych tam znovu nechodila. To už jsem tam nedělala jenom hospodářku, ale holku pro všechno. A tak jsem tam byla dalších sedm let. Všichni se divili, že jsem to tam tak dlouho vydržela. Ale mně se to tam líbilo. Když jsem v roce 1996 měla pocit, že už bych toho měla nechat, tak ten majitel to nemohl pochopit. Tak to se na mě zlobil. Jednou sem takhle přijel autem. Já jsem zrovna venku sekala kosou trávu. On otevřel dveře a řekl: „*Vy tady sekáte a přitom mi tvrdíte, že už jste stará a pro mě pracovat nemůžete*“. Já mu řekla, že můžu pracovat, ale už nechci. Že mu tam nebudu chodit do té doby, než padnu na pusku. O té době už žijí jako důchodce. Děti mám hodný a často sem jezdí. Syn se mi o ten dům tady stará. Dcery vydaly také rodiče manželů, o které se musí starat. Takže já jsem zůstala na krku synovi, protože někdo se o vás starat musí. Už z té doby, jak jsem chodila do tábora do Kořenu, jsem si zvykla skoro každý den chodit na procházku. I když jsem se starala o svou maminku. Tak jsem jí posloužila, doma jsem se přezula a šla na hodinu ven. Psychicky mi to v té době hodně pomáhalo. Protože jsem tu její bezmoc nesla špatně. Taky jezdím na výlety a do Plzně do kina. Starám se o kytičky. Na dvoře mi práce pomalu ubývá, protože tam už se o to starají mladí. Já jsem v kuchyni. Tam jsem žezlo ještě nepustila. Jinak mi mladí nakupují a starají se o mě. Mám se s nimi dobře.

» ***Tak to je hezká tečka. Děkuji Vám moc za rozhovor.***

Direktor mit dem Traktoristen. Und es war nicht künstlich. Das war eine Zeit, da hatten die Leute ein ausgeglichenes Verhältnis.

» **Meinen Sie zu sich selbst oder untereinander?**

Untereinander. Aber dann ist die Generation, die auf dem Staatsgut angefangen hatte, alt geworden. Und dann war es ein Kommen und Gehen. Die Leute, die hier dauerhaft gewohnt haben, haben auch gut zusammengelebt.

» **Und wie lange haben Sie auf dem Gut gearbeitet?**

Im Herbst 1988 bin ich in Rente gegangen. Im Mai sind sie vom Gut zu mir gekommen und haben mir angeboten, als Hausmeisterin im Kinderlager in Kořen zu arbeiten, weil der vorherige Hausmeister verstorben war. Ich fand es eine gute Idee. Als ich meine Arbeit auf dem Gut beendet habe, habe ich sowieso überlegt, was ich mit meiner Freizeit anfangen soll. Dies fand ich interessant, so dass ich einverstanden war. Ich habe gedacht, dass mein Mann im Februar 1990 in Rente gehen würde und wir beide im Sommer zwei Monate etwas nebenher verdienen könnten. Aber dann ist mein Mann im Herbst 1990 verstorben, und so habe ich im Jahre 1991 die Arbeit aufgegeben. Man hätte auch im Winter dorthin fahren und im Lager prüfen müssen, ob keine Schäden aufgetreten waren. Das konnte eine alleinstehende Frau nicht machen. Dann im Jahr 1991 bis 1992 wurde das Lager immer nur einen Monat lang im Sommer betrieben. So sind sie wieder auf mich zugekommen, ob ich im Sommer die Hausmeisterin sein könnte. Dann kamen sie auf die Idee, ob sie nicht noch eine Ökonomin beschäftigen sollten, da der Hausmeister nicht voll ausgelastet war. So wurde ich auch als Ökonomin eingestellt. 1993 hat jemand das Kinderlager ausgeraubt und demoliert. Einige Zeit stand es dann leer, bis es ein Unternehmer aus Tachov gekauft hat. Ich wurde erneut darum gebeten, dort zu arbeiten. Nicht nur als Ökonomin, sondern als Mädchen für alles. Ich bin dort weitere sieben Jahre geblieben. Alle haben sich gewundert, wie ich das so lange aushalten konnte. Aber mir hat es Spaß gemacht. Als ich im Jahre 1996 gedacht habe, dass ich aufhören soll, konnte es der Besitzer gar nicht fassen. Er war böse auf mich. Einmal ist er mit dem Auto gekommen, als ich gerade Gras gemäht habe. Er hat die Tür aufgemacht und gesagt: „Sie mähen da und behaupten, dass Sie schon zu alt sind, um für mich zu arbeiten?“ Ich habe erwidert, dass ich arbeiten kann, aber nicht mehr arbeiten will. Dass ich bei ihm nicht mehr arbeiten werde, bis ich tot umfalle. Seitdem bin ich Rentnerin. Ich habe liebe Kinder und sie kommen oft zu mir. Der Sohn kümmert sich um das Haus. Die Töchter müssen die Schwiegereltern betreuen. So habe ich meinen Sohn am Hals, weil jemand für ihn sorgen muss. Ich bin es gewohnt, fast jeden Tag spazieren zu gehen, schon seit der Zeit, als ich ins Lager nach Kořen gegangen bin. Auch als ich für meine Mutter gesorgt habe. Ich habe sie zu Hause betreut, dann andere Schuhe angezogen und bin dann noch eine Stunde spazieren gegangen. Es hat mir in dieses Zeit psychisch sehr geholfen. Ich konnte ihre Hilflosigkeit schlecht ertragen. Ich mache Ausflüge und fahre ins Kino nach Pilsen. Ich züchte auch Blumen. Auf dem Hof geht die Arbeit langsam von der Hand, darum kümmern sich jetzt die jungen Leute. Ich arbeite in der Küche. Hier halte ich das Zeppter noch in der Hand. Die jungen Leute kaufen ein und sorgen für mich. Ich fühle mich wohl bei ihnen.

» **Also das ist ein schöner Schlusspunkt. Vielen Dank für Ihr Gespräch.**

Helmut Quitterer

Nýrsko leží na řece Úhlavě v předhůří Šumavy, na obchodní a cestovní stezce z Čech do Bavorska. Na konci 19. století přesídlila z Vídně Optická továrna W. Eckstein a spol. a později se otevřela továrna na výrobu nástrojů, a tak vznikla průmyslová výroba v Nýrsku a začal následný rozvoj města. Ve 30. letech žilo v Nýrsku asi 3500 obyvatel, z toho asi 200 Čechů.

Helmut Quitterer se narodil v roce 1926 v Nýrsku na Šumavě. Otec byl učitel v měšťanské škole v Nýrsku a jeho rodina pocházela z ryze německé obce Hájek u Všerub. Matka, také učitelka, pocházela z Českých Budějovic. Když bylo pamětníkovi sedm let, rozhodli se rodiče přestěhovat do Dalovic, aby zajistili podmínky pro další vzdělání svých dětí. Sestra pana Quitterera, která byla o 4 roky starší, nastoupila na gymnázium v Karlových Varech a pan Quitterer pokračoval v obecné škole. V roce 1937, v 5. třídě, přestoupil na gymnázium. V roce 1943 musel narukovat do armády a vypomáhat zprvu u protiletectvé obrany v Mostě v severních Čechách a později byl přemístěn do Štětína. Po vyučení na radiotelegrafistu byl poslán na frontu a nakonec byl v Berlíně zajat. Po válce byla rodina odsunuta a usídlila se ve Furthu im Waldu. Po otevření hranic v roce 1990 Nýrsko často navštěvuje. #

Helmut Qwitterer

Neuern liegt am Fluss Angel im Böhmerwaldvorberge, auf dem Handels- und Verkehrsweg von Tschechien nach Bayern. Am Ende des 19. Jahrhunderts zog die Optische Fabrik W. Eckstein & Co. aus Wien dorthin. Später wurde hier ein Betrieb für Werkzeuge errichtet, der Beginn der industriellen Produktion in Neuern und die Entwicklung der Stadt. In den 30er Jahren lebten in Neuern ungefähr 3500 Einwohner, darunter 200 Tschechen.

Helmut Qwitterer wurde im Jahre 1926 in Neuern im Böhmerwald geboren. Sein Vater war Lehrer an der Volksschule in Neuern und seine Familie stammte aus dem rein deutschen Ort Donau bei Neumark. Seine Mutter, ebenfalls Lehrerin, stammte aus Budweis. Als Herr Qwitterer sieben Jahre alt war, entschieden sich die Eltern dazu nach Dallwitz zu ziehen, um den Kindern bessere Bildungsmöglichkeiten zu sichern. Seine vier Jahre ältere Schwester besuchte das Gymnasium in Karlsbad und Herr Qwitterer wechselte auf die dortige Volksschule. Ab dem Jahre 1937 besuchte er das Gymnasium. 1943 musste er zum Militär einrücken, zunächst bei der Fliegerabwehrkanone in Brüx, später dann in Stettin. Nach der Ausbildung als Funker wurde er an die Front geschickt und schließlich in Berlin gefangen genommen. Nach dem Krieg wurde die Familie ausgesiedelt und zog nach Furth im Wald. Seit der Grenzöffnung im Jahre 1990 besucht er Neuern oft. #

Rozhovor

Jmenuji se Helmut Quitterer, narodil jsem se 25. 06. 1926 v Nýrsku na Šumavě. Neuern se dnes česky jmenuje Nýrsko, bylo to městečko se 3500 obyvateli, z toho bylo asi 200 Čechů. Převážně to byly rodiny s velkým počtem dětí, úřednické rodiny, rodiny zaměstnanců dráhy, pošty, četníků atd., kteří byli v roce 1918 po založení České republiky přeloženi na německé území. Můj otec pracoval jako učitel na měšťanské škole v Nýrsku a tam jsem strávil prvních 7 let svého života. Tam jsem absolvoval i 1. třídu obecné školy a potom přišlo velké rozhodování, protože moje sestra byla o 4 roky starší, kam na německé gymnázium. V Nýrsku ani v širokém okolí žádná možnost nebyla, tak se můj otec nechal přeložit na předměstí Karlových Varů do obce jménem Dalovice, s 2500 obyvateli a učil pak na místní měšťanské škole. Moje sestra nastoupila na gymnázium v Karlových Varech, na státní reálné gymnázium, a já jsem dál navštěvoval obecnou školu. U nás bylo běžné přestoupit po 5. třídě na gymnázium a to jsem také v roce 1937 učinil. Do první třídy gymnázia jsem chodil ještě v Československé republice, potom v říjnu 1938 přišlo připojení k Německé říši. Ze začátku bylo vítáno s nadšením a s očekáváním, ale brzy nato přišlo zklamání. Vzpomínám si na první vtip, který jsem jako chlapec zachytil, zněl: *Dříve se nám dělo bezpráví, teď máme, co jsme chtěli!* A v roce 1943, to mi bylo 17 let, jsme my, žáci středních škol, byli přiděleni jako pomocníci letectva k těžkému protiletadlovému kanonu, abychom bránili hydrogenační závod v Mostě v severních Čechách. Tam se z hnědého uhlí vyráběly pohonné hmoty. Potom jsem byl v okolí Štítiny v říšské pracovní službě a 10. května 1944 jsem byl přeložen do Straubingu, byl jsem v 10. oddílu stíhačů tanků, vyučil jsem se tam radistou a od začátku srpna jsem byl vyslán na frontu. Skončil jsem v Berlíně, kde jsem 2. května 1945 v 6:00 hodin ráno padl do ruského zajetí. Proto také nemůžu říct nic k odsunu. Jen to, co mi o tom vyprávěla matka.

Interview

Mein Name ist Helmut Qwitterer, ich bin am 25. 06. 1926 in Neuern im Böhmerwald geboren. Neuern heißt heute tschechisch Nýrsko, es war ein Städtchen mit dreieinhalbtausend Einwohnern, davon waren etwa 200 Tschechen. Hauptsächlich waren es kinderreiche Familien von Beamten wie Bahn-, Post-, Gendarmerie usw., die nach der Gründung der Tschechoslowakischen Republik 1918 ins deutsche Gebiet versetzt worden sind.

Mein Vater war an der Bürgerschule in Neuern Lehrer und dort bin ich die ersten sieben Lebensjahre aufgewachsen. Die erste Volksschulklasse habe ich auch dort absolviert und dann kam die große Entscheidung, weil meine Schwester vier Jahre älter war, wohin ins deutsche Gymnasium? Es war in Neuern und in der weiteren Umgebung keine Möglichkeit vorhanden; so hat sich mein Vater versetzen lassen, und zwar in einen Vorort von Karlsbad, namens Dallwitz, mit 2500 Einwohnern und hat an der dortigen Bürgerschule unterrichtet. Meine Schwester konnte in Karlsbad ins Gymnasium eintreten, Staatsrealgymnasium, und ich habe die Volksschule weiterbesucht. Bei uns war der Übertritt ins Gymnasium nach der 5. Klasse üblich und das habe ich 1937 auch vollzogen. Die erste Gymnasialklasse noch in der Tschechoslowakischen Republik, dann kam im Oktober 1938 der Anschluss ans Deutsche Reich. Zuerst begeistert und erwartungsvoll begrüßt und dann haben sich bald Enttäuschungen herausgestellt. Ich kann mich erinnern an den ersten Flüsterwitz, den ich als Bub mitgekriegt habe, der hieß: *Früher ist uns Unrecht geschehen, jetzt geschieht uns recht!* Und 1943, da war ich 17 Jahre alt, wurden wir „Oberschüler“ als Luftwaffenhelfer eingezogen zur schweren Heimat-Flak (Fliegerabwehrkanone), um das große Hydrierwerk in Brüx in Nordböhmen zu schützen. Dort wurde aus Braunkohle Treibstoff hergestellt. Dann, weit weg, in die Gegend von Stettin zum Deutschen Reichsarbeitsdienst und dann ab 10. Mai 1944 eingezogen nach Straubing, Panzerjägerabteilung 10 und dort Ausbildung als Funker und ab Anfang August Fronteinsätze.

Schließlich Berlin und dort bin ich am 2. Mai 1945 um 6:00 Uhr in Russische Gefangenschaft geraten. Darum kann ich auch über die Vertreibung nichts sagen. Nur das, was mir meine Mutter darüber erzählt hat.

» **Ale zaměříme se na Vaše dětství v Sudetech, ráda bych se dozvěděla ještě něco o Vaší rodině. Například o Vašich prarodičích.**

Ano, tak to Vám snadno řeknu. Můj otec je selský synek, pochází z vesničky přímo na hranicích, Donau bei Neumark. Neumark se dnes jmenuje Všeruby, Donau je Hájek, a tam jsme vždy vesele trávili letní prázdniny. Nejbližší bavorské město byl Furth im Wald, pár kilometrů od hranic. S Čechy jsme neměli kontakt ani tam, ani v Nýrsku, protože nebyla možnost, a ani k tomu nebyl důvod.

» **Ale bydleli jste společně v jedné vesnici?**

V Hájku nebyl jediný Čech.

Ale v Nýrsku, když se k tomu ještě jednou vrátíme. Hlavní chyba se udělala roku 1919 při mírových dohodách, pro Rakousko-Uhersko to nebylo ve Versailles jako pro Německo, ale v Saint-Germain, také na předměstí Paříže, a tam se nedostalo slibu, protože původně se plánovalo a Masaryk slíbil, že se založí „druhé Švýcarsko“, tzn. rovnoprávný druhý státní jazyk, totiž němčina. V Čechách a na Moravě byla totiž takováto situace: žilo tam tehdy asi 6,6 milionů Čechů a 3,4 milionů Němců. Byl to tedy poměr téměř 2:1. A Masaryk slíbil: „Založíme druhé Švýcarsko se dvěma rovnoprávnými jazyky!“ A tenhle slib nebyl dodržen. Byla to především zásluha druhého českého vedoucího politika Dr. Edvarda Beneše, který byl oproti Masarykovi velice frankofilní. Trochu hrubě řečeno, skoro nenáviděl Němce. A aby se vylepšila ta nepříjemná situace 2:1, dali to Češi dohromady se Slováky, těch bylo 2,5 milionu a uzavřeli se Slováky smlouvu, s hlavním slovenským vyjednavatelem Štefánikem, který byl na frontě u francouzského letectva a který se za záhadných okolností, pokud vím, zřítíl a zemřel. A ta smlouva způsobila, že byl najednou vytvořen „nový člověk“ – „Čechoslovák“, který vlastně nikdy neexistoval a už ani neexistuje. Ale díky tomu se poměr většiny značně zvýšil ve prospěch Čechů a téměř 1 milion Maďarů, kteří žili a dosud žijí na jižním Slovensku, se přes noc stalo Čechoslováky. Samozřejmě jsme se zlobili kvůli názvu: „*Ted' jsem Čechoslovák!*“ Ale aby se trochu zakrylo porušení slibu, tak se akceptovala ochrana menšin, tzn. když druhým jazykem hovořilo více než 20 % obyvatel, tak se musel uznat jako jazyk menšiny. To bylo velice důležité při jednání na úřadech atd. Všechny formuláře pak musely být dvojjazyčné. Provedlo se to korektně. Samozřejmě s postranním úmyslem: rodilí Češi a Slovinci měli vyšší porodnost než sudetští Němci, protože tam ještě nebylo tolik průmyslu. Německý podíl činil 23 % a tajné přání českých nacionalistů bylo samozřejmě: Počkáme, až odpadnou ta 3 % a až to bude pod 20 % – konec s ochranou menšin!

» **Říkal jste, že jste byl v měšťanské škole v Karlových Varech?**

Můj otec...

» **Aber wir konzentrieren uns ja auf Ihre Kindheit im Sudetenland und ich würde noch gerne etwas über Ihre Familie wissen! Z.B. über die Großeltern.**

Ja, das ist leicht gesagt. Mein Vater ist ein Bauernsohn, ganz nah an der Grenze aus dem Dörfchen Donau bei Neumark; Neumark heißt heute Vséruby und da haben wir immer fröhlich die Sommerferien verbracht. Die bayr. Bezugsstadt war Furth im Wald, zur Grenze nur einige Kilometer. Zu den Tschechen selbst hatten wir weder dort noch in Neuern persönliche Berührungen, weil es keine Möglichkeit dazu gegeben hat und auch keinen Grund.

» **Aber Sie haben gemeinsam in einem Dorf gewohnt?**

In Donau hat es keinen einzigen Tschechen gegeben.

Aber Neuern wie gesagt, da ist, um darauf noch einmal zurückzukommen, der eigentliche Fehler ist bei den Friedensverträgen von 1919 gemacht worden, für Österreich-Ungarn war das nicht in Versailles, wie für Deutschland, sondern in Saint-Germain, auch ein Vorort von Paris, und dort hat man ein Versprechen nicht eingelöst, denn ursprünglich war geplant und von Masaryk versprochen, dass eine „zweite Schweiz“ gegründet werden sollte, d.h. gleichberechtigt eine zweite Staatssprache, nämlich Deutsch. Das Verhältnis war ja so, in Böhmen und Mähren: dort lebten damals etwa 6,6 Mio. Tschechen und 3,4 Mio. Deutsche. Es war also fast ein Verhältnis 2:1. Und da wurde von Masaryk versprochen: *Wir machen eine zweite Schweiz mit zwei gleichberechtigten Sprachen!* Und dieses Versprechen hat man nicht eingelöst. Das war vor allem die Verantwortung des zweiten, tschechischen führenden Politikers Dr. Eduard Benesch, der im Gegensatz zu Masaryk sehr frankophil war. Etwas grob ausgedrückt, fast ein Deutschenhasser. Und um die unangenehme Situation von 2:1 zu verbessern, haben die Tschechen sich mit den Slowaken arrangiert, da waren 2,5 Mio. und haben mit den Slowaken einen Vertrag abgeschlossen, dem Slowakische Verhandlungsführer, Oberst Stéfáník, der bei der Französischen Luftwaffe im Fronteinsatz war und unter rätselhaften Bedingungen, soweit ich weiß, tödlich abgestürzt ist. Und dieser Vertrag hat bewirkt, dass jetzt plötzlich ein „Neuer Mensch“ konstruiert worden ist, der „Tschechoslowake“; den es eigentlich nie gegeben hat und auch nicht mehr gibt.

Aber dadurch war das Mehrheitsverhältnis natürlich zu Gunsten der Tschechen ganz erheblich verbessert, und die etwa fast 1 Mio. Ungarn, die in der Südslowakei wohnten, und heute dort noch wohnen, waren über Nacht auch Tschechoslowaken. Wir haben uns natürlich über den Namen geärgert: *Jetzt bin ich ein Tschechoslowake!* Um aber den Wortbruch etwas zu kaschieren, hat man dann den Minderheitenschutz akzeptiert, d.h. wenn eine zweite Sprache mehr als 20% der Bevölkerung umfasst, dann muss für diese Minderheit, ihre Sprache anerkannt werden. Das war sehr wichtig im Behördenumgang usw. Es mussten dann auch alle Formulare zweisprachig sein. Und das ist auch korrekt durchgeführt worden. Natürlich mit dem Hintergedanken: die Tschechen und Slowaken waren geburtenfreudiger als die Sudeten-Deutschen, weil sie noch nicht so industrialisiert waren.

Der deutsche Anteil betrug 23 Prozent und unter der Hand war natürlich der Wunsch der nationalistischen Tschechen: *Die 3 Prozent warten wir noch ab, und wenn's unter zwanzig sind – weg mit dem Minderheitenschutz!*

» **Und wie, Sie haben ja gesagt, Sie waren in der Bürgerschule in Karlsbad?**

Mein Vater...

Na snímku je česká škola, vystavěná v roce 1929. Sdružovala mateřskou školu, obecnou a měšťanskou školu.

—
Auf der Aufnahme ist die tschechische Schule abgebildet, erbaut im Jahre 1929. Sie fasste Kindergarten, Volks- und Bürgerschule zusammen.

» *Ne, Vy, když šla Vaše sestra na gymnázium.*

Na obecné škole.

» *Ach tak, byl jste potom 1 rok na obecné škole?*

1 rok v Nýrsku a potom 4 roky v Dalovicích, tedy u Karlových Varů.

» *Na této škole byli také jen Němci?*

Byli tu jen Němci. Německé a české školy byly oddělené.

» *Aha, tak tam byla ještě zvlášť jiná škola.*

To bylo převzato ještě z dob Rakouska-Uherska! To bylo zcela jasné, Češi samozřejmě potom v Sudetech sami založili mnoho českých škol. Například v Karlových Varech vynikající gymnázium. A co natropilo hodně zla, v Nýrsku byla mimochodem také pěkná škola, že pomocí jednoduchého triku byla státní správa „počestěna“, německým úředníkům, tedy všem státním zaměstnancům, byla dána lhůta, kdy v průběhu asi půl roku museli ovládat státní jazyk, tedy češtinu, a museli to prokázat u ústní a písemné zkoušky. Ta zkouška nebyla jednoduchá – pravděpodobně úmyslně! A tímto způsobem bylo propuštěno 30 000 německých státních zaměstnanců, nahrazeno Čechy, a to v Sudetech vyvolalo „zlou krev“. Noví čeští zaměstnanci, kteří je nahradili, přišli do „německé oblasti“, většinou měli hodně dětí. Byl to jednoduchý trik! Byl to sice jen jeden úředník, ale se ženou a s dětmi to najednou bylo čtyři, pět nebo šest Čechů, a vícero takových rodin s dětmi byl dostatečný důvod pro to založit českou školu.

Dnes jsou
v Nýrsku dvě
mateřské a tři
základní školy.
(2010)

—
Heute gibt es
in Neuern drei
Kindergärten
und zwei
Grundschulen.
(2010)

» *Nein Sie noch, als Ihre Schwester auf 's Gymnasium gekommen ist.*
Volksschule.

» *Ach so, Sie waren 1 Jahr danach auf der Volksschule?*
1 Jahr in Neuern und dann 4 Jahre in Dallwitz, also bei Karlsbad.

» *Auf dieser Schule waren auch nur Deutsche?*
Da waren nur Deutsche. Deutsche und tschechische Schulen waren getrennt.

» *Aha, und da gab es dann auch eine extra Schule.*
Das war ja von Österreich-Ungarn noch übernommen.

Das war ja vollkommen klar, nur haben die Tschechen dann natürlich selber sehr viele tschechische Schulen im Sudetenland gegründet.

In Karlsbad z. Bsp. ein hervorragendes Gymnasium. Und was Ärger gemacht hat, in Neuern war übrigens auch eine schöne Schule, weil man mit einem einfachen Trick die Verwaltung tschechisiert hat, den Deutschen Beamten, also allen Staatsbeamten wurde eine Frist gesetzt, im Laufe von etwa einem halben Jahr, die Beherrschung der Staatssprache, das war Tschechisch, in einer Prüfung in Wort und Schrift, d.h. also schriftlich und mündlich, nachzuweisen. Die Prüfung war nicht einfach – mit Absicht vermutlich! Und auf diese Weise sind über 30 000 deutsche Beamte entlassen worden, durch Tschechen ersetzt und das hat „böses Blut“ im Sudetenland gemacht. Die neuen tschechischen Beamten, die jetzt reinversetzt worden sind ins „Deutsche Gebiet“, waren meistens kinderreich.

Es war ein einfacher Trick! Es war zwar nur ein Beamter, aber mit Frau und Kindern waren es auf einmal vier, fünf oder sechs Tschechen und mehrere solcher kinderreichen Familien waren schon Ursache genug, um eine tschechische Schule zu gründen.

» ***A vy jako děti jste se mezi sebou nemíchali?***

Ne, vůbec ne! Neměl jsem v Nýrsku jediného českého kamaráda!

» ***Ano, to už jste říkal. Ale Karlovy Vary byly o trochu větší...***

Karlovy Vary byly větší, kromě toho je nutno říci, že byly mezinárodní, takže v létě tam bylo slyšet mnoho cizích jazyků. Ale já vím, že během 10 let veškeré úřady v Karlových Varech, tedy všechny státní úřady, najednou měly české šéfy. To tedy proběhlo neuvěřitelně rychle. Ale s Čechy jako takovými jsme žádný kontakt neměli.

» ***Ano. Aha, to je zvláštní.***

Žili jsme vedle sebe.

Ano, to je vlastně všechno. Znal jsem letmo Plzeň, žil tam jeden můj strýc. To pro mě tehdy bylo velké město, když jsme byli v Nýrsku – z 3500 obyvatel na 120 000 obyvatel.

Můj strýc byl učitel na tamní měšťanské škole a ani v takhle velkém městě nebylo moc kontaktů. Z počtu 120 000 obyvatel bylo asi 3000 až 4000 Němců.

Bylo tam německé gymnázium, i tady měli svůj vlastní svět, a jako ve všech velkých městech s většinou Čechů byl v Plzni Německý dům, velký Německý dům. Byly tam restaurace, sály, společenské místnosti atd. Němci se setkávali v Německém domě a Češi měli svoje restaurace.

» ***Aha, zrovna jsem se chtěla zeptat, chodilo se např. na trh, nakupovat?***

Ano, to se samozřejmě chodilo... Češi měli výhodu, o tom už jsem se zmínil, že se snadno naučili německy.

» ***Ano. Asi se Češi spíš naučili němčinu, než Němci češtinu?***

Byla to jejich silná stránka, dnes je to také tak. Zažil jsem to také během svého pobytu v Rusku, Rusové jsou také velmi nadaní na jazyky. Germáni méně. Slované se naučili němčinu rychle a velmi dobře... A díky tomu měli samozřejmě výhodu, protože mluvili dvojjazyčně, zatímco Němci s češtinou, ta má 7 pádů, jestli máte ponětí o češtině...

» ***Hm – základy, číst neumím.***

... a k tomu se ještě v češtině všechno skloňuje, dokonce i vlastní jména jako Cham nebo Praha.

A tím se všechno samozřejmě ještě ztěžuje, protože se tím pádem názvy měst a vlastní jména zarážejícím způsobem mění.

» **Und Sie als Kinder haben sich auch nicht untereinander vermischt?**

Nicht, überhaupt nicht! Ich hatte in Neuern nicht einen einzigen tschechischen Freund!

» **Ja, das haben Sie schon gesagt! Aber Karlsbad war ja dann ein bißchen größer...**

Karlsbad war größer, man muss allerdings auch dazu sagen, war international, also im Sommer hat man dort sehr viele internationale Sprachen gehört.

Aber ich weiß, dass innerhalb von 10 Jahren, sämtliche Behörden in Karlsbad, also alle Staatsbehörden, auf einmal tschechische Chefs hatten. Das ist also erstaunlich schnell gegangen. Aber mit Tschechen selber haben wir eigentlich überhaupt keinen Kontakt gehabt.

» **Ja. Aha, das ist verwunderlich.**

Man hat nebeneinander hergelebt!

Ja, das ist eigentlich Alles. Ich kannte auch Pilsen flüchtig, da war ein Onkel von mir. Das war für mich eine große Stadt damals, als wir in Neuern waren – von 3500 Einwohnern auf 120 000 Einwohner.

Mein Onkel war an der dortigen Bürgerschule Lehrer, auch selbst in einer so großen Stadt hat es wenig Berührungen gegeben. Bei 120 000 Einwohnern waren ungefähr 3000 bis 4000 Deutsche. Es war ein Deutsches Gymnasium dort und auch die hatten eine Welt für sich und wie in allen großen Städten mit tschechischer Mehrheit gab es ein Deutsches Haus in Pilsen, ein großes Deutsches Haus. Da waren Gaststätten drin, Veranstaltungssäle, Aufenthaltsräume usw. Und die Deutschen sind im Deutschen Haus verkehrt, die Tschechen hatten ihre Lokale.

» **Aha, ich wollte gerade nachfragen z.B.: Auf den Markt gehen, Einkaufen.**

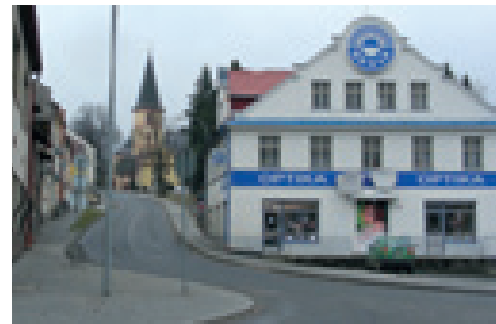
Ja, das hat man natürlich schon... die Tschechen haben einen Vorteil gehabt, das habe ich schon vorhin erwähnt; sie haben leicht Deutsch gelernt.

» **Ja. Haben eher die Tschechen Deutsch gelernt, als die Deutschen Tschechisch?**

Das war ihre Stärke, das ist ja auch heute so. Ich habe das während meiner Zeit in Russland auch erlebt, die Russen sind genauso sprachbegabt. Die Germanen weniger. Und die Slaven haben rasch Deutsch gelernt, sehr gut Deutsch gelernt. Und hatten dadurch natürlich einen Vorteil, weil sie zweisprachig waren, während die Deutschen mit Tschechisch, das hat 7 Fälle, wenn Sie eine Ahnung haben vom Tschechischen...

Klostermannova
ulice s tovární
prodejnou firmy
Okula v popředí ve
30. letech 20. stol.
a dnes.

—
Klostermann-
Straße mit dem
Werksladen der
Firma Okula im
Vordergrund in den
30er Jahren des
20. Jahrhunderts.

» *Ano, ano. Ale vraťme se ještě zpátky k tomuto. Vy jste se přece ve škole učil česky?*

Ano.

» *Protože jste chtěl, anebo protože jste musel?*

Samozřejmě jsme museli.

» *Takže to byl předpis?*

Ano, první cizí jazyk byl státní jazyk. Češi se učili také v první řadě němčinu. Také jako první cizí jazyk.

» *Aha, tak to je potom spravedlivé.*

Dnes, pokud vím, je to angličtina. Je to logické, vzhledem k celkové situaci ve světě! Angličtina se u nás už skoro nebere jako cizí jazyk. Mladí Češi už se také přeorientovali na angličtinu, ale mnozí také ještě velmi dobře mluví německy. To vychází ještě ze starého Rakouska. Učil jsem se 3 roky češtinu a musím čestně říct, že jsem většinu zapomněl, ale určité věci přece jen v paměti zůstanou.

» *Jistě. Vyprávějte ale ještě něco o tom Německém domě, protože to mě zajímá.*

Znám to hlavně z Plzně, protože můj strýc Toni tam chodil, a také to znám z Českých Budějovic. Moje matka jako dívka vyrůstala v Českých Budějovicích, v té době tam byla celkem silná německá menšina.

» *A už tehdy asi i celkem dobré pivo*

Ano, odborníci pili vždy Budvar, ne Plzeň. To jen tak na okraj.

» *Vím jen, že potom prodali to jméno, tedy značku, Američanům.*

Ano, ano. Tedy Budějovický Budvar znamenal pro mnoho lidí něco lepšího.

» *Ano, Plzeňský Prazdroj. Když mluvíte o Plzni, znáte dvě průmyslová nebo hospodářská odvětví, která proslavila Plzeň?*

Obě založili Němci! Plzeňský Prazdroj založil bavorský sládek z Vielshofenu na Dunaji, jak on se jmenoval – Groll, který zjistil, že s větším obsahem chmelu bude pivo trvanlivější a čerstvější. Proto je plzeňské pivo hořčí než mnichovská piva. Má také pěkné německé jméno „Pilsner Urquell“, které Češi převzali. Druhým pilířem Plzně je závod Škoda, který založil Emil Skoda z Egerlandu, byl z Chebu, studoval strojírenství v Praze, převzal malý strojírenský podnik v Plzni, který se pak vyvinul ve zbrojní továrnu Rakouska–Uherska, dá se říct. Byl to tak říkajíc rakouský Krupp. Takže ze Skody se stala Škoda. V dnešní době známá hlavně výrobou aut.

» **Hm, ja – Grundzüge; lesen kann ich es nicht.**

...und dann kommt noch dazu, dass das Tschechische alles durchdekliniert auch Eigennamen wie Cham oder Prag.

Ja, und dadurch wird es natürlich noch schwieriger, weil sich dadurch die Ortsnamen und die Eigennamen oft verblüffend ändern.

» **Ja, ja. Kommen wir doch noch einmal darauf zurück. Sie haben doch in der Schule Tschechisch gelernt?**

Ja.

» **Weil Sie wollten, oder weil Sie mussten?**

Wir mussten natürlich.

» **Das war dann Vorschrift?**

Ja, die erste Fremdsprache war die Staatssprache.

Die Tschechen haben in erster Linie auch Deutsch gelernt. Auch als erste Fremdsprache.

» **Aha. Ja, das ist ja dann nur gerecht.**

Heute, soweit ich weiß, ist es vor allem Englisch. Das ist ganz logisch, nach der ganzen Situation in der Welt! Englisch gilt ja bei uns kaum mehr als Fremdsprache.

Junge Tschechen sind auch auf Englisch umgestiegen, aber sehr viele sprechen auch noch sehr gut Deutsch. Das geht noch auf das alte Österreich zurück.

Ich habe drei Jahre Tschechisch gelernt, ich muss ehrlich sagen, ich habe das meiste verlernt, aber gewisse Dinge bleiben einem doch im Gedächtnis.

» **Natürlich. Aber erzählen Sie doch noch ein wenig von diesem „Deutschen Haus“, weil mich das interessiert.**

Vor allem kenne ich das in Pilsen, da mein Onkel Toni da auch verkehrte, und ich kenne es in Budweis; meine Mutter ist als Mädchen in Budweis aufgewachsen, das damals dort eine ziemlich starke, deutsche Minderheit hatte.

» **Und damals schon ein ziemlich gutes Bier wahrscheinlich.**

Ja, Fachleute haben immer Budweiser getrunken, nicht Pilsener. Das nur so nebenbei.

» **Ich weiß nur, die haben den Namen dann verkauft, also die Marke, an die Amis.**

Ja, ja. Also das Budweiser Bier hat vielen als das Bessere gegolten.

» **Ja, der Pilsener Urquell. Wenn Sie schon von Pilsen reden, kennen Sie die zwei Industrie- oder Wirtschaftsbereiche, die Pilsen berühmt gemacht haben?**

Sind beide von Deutschen gegründet worden! Das Pilsener Bier, von einem bayerischen Braumeister aus Vielshofen an der Donau, wie hat er geheißsen – Groll, der nämlich festgestellt hat, dass man mit mehr Hopfen das Bier haltbarer und frischer machen kann. Darum ist das Pilsener Bier ja bitterer als die Münchner Biere. Das hat auch den schönen Deutschen Namen: „Pilsener Urquell“. Den haben die Tschechen übernommen.

Und das zweite große Standbein von Pilsen das ist die Firma Škoda, gegründet von dem Egerländer Emil Skoda, der war aus Eger, hat in Prag Maschinenbau studiert, hat

» ***Vraťme se ještě k Německému domu, to mě zajímá.***

V Českých Budějovicích, před pár lety jsme tam byli, jsem ho z dálky s lítostí pozoroval, obrovský dům, stojí u Malše...

» ***Bylo to před pár lety, tedy po pádu Berlínské zdi, po otevření hranic?***

Ano, ano. Asi před 10 lety. Tehdy jsme byli na dva nebo tři dny v Českých Budějovicích a v Českém Krumlově, Německý dům je obrovská budova. Jak se to jmenuje dneska, to nevím. Ale ta kombinace byla vlastně pořád stejná: restaurace, vícero menších či větších společenských místností a sál.

» ***Prakticky tedy kulturní dům..***

... i s jevištěm atd. A tam se vlastně koncentroval německý život. Jak v Plzni, tak v Českých Budějovicích, ty dva Německé domy znám, podobné to bylo pravděpodobně v Brně na Moravě, neboť v Brně bylo 30 % německých obyvatel.

» ***Ano, moje babička je z Brna.***

Brno bylo textilní a průmyslové město, tam byl určitě také Německý dům!

» ***Ano, moje babička hodně vyprávěla, ale tohle neříkala. Vždycky jsem říkala, že babička je moje živoucí učebnice dějepisu.***

Ano, to věřím.

» ***Ráda jsem ji poslouchala, hodně vyprávěla, a proto se teď tak ptám na ten Německý dům...***

Pravděpodobně o Špilberku?

» ***Ne, teď si zrovna nevzpomínám, vyprávěla o rodině, jak se žilo, ona byla učitelka, mladá učitelka a...***

Tam bylo, myslím, z 200 000 obyvatel 50 000, 60 000 Němců. A v těchto Německých domech se vlastně koncentroval život německé menšiny. České Budějovice byly menší, bylo tam bezmála 50 000 obyvatel, z toho asi 15 000 až 20 000 Němců. Téměř 30 % obyvatelstva! A hlavní firma v Českých Budějovicích byla také německá, byla to továrna na výrobu tužek, říkám to bez záruky – „Hardtmuth“. Pokud vím, sotva se stávalo, aby byli Češi pozváni do Německých domů, nebo aby tam chodili.

» ***Právě jsem se na to chtěla zeptat.***

Ano, ano. Pro ně to bylo skoro jako cizina. A naopak, Němci také téměř nechodili do českých restaurací.

in Pilsen einen kleinen Maschinenbaubetrieb übernommen und den dann zur Waffenschmiede von Österreich-Ungarn entwickelt, kann man sagen.

Das war sozusagen der Österreichische Krupp. Aus Skoda ist dann Skoda geworden, heute vor allem bekannt durch Autos.

» ***Ja, aber kommen wir noch einmal auf das Deutsche Haus zurück, das interessiert mich jetzt.***

In Budweis, vor ein paar Jahren waren wir dort, habe ich es aus der Ferne wehmütig gesehen, ein mächtiges Haus, an der Malsch gelegen...

» ***Vor ein paar Jahren war das, also nach dem Mauerfall und nach Grenzöffnung?***

Ja, ja. Vor 10 Jahren ungefähr; da waren wir zwei oder drei Tage in Budweis und Krummau und das Deutsche Haus ist ein mächtiges Gebäude. Wie es heute heißt, weiß ich nicht. Die Kombination war eigentlich immer die gleiche: Gaststätte, dann Gesellschaftsräume, mehrere kleinere oder größere und ein Saal.

» ***Ein Festsaal praktisch.***

... auch mit Bühne usw. Und da hat sich das deutsche Leben eigentlich konzentriert. Sowohl in Pilsen als auch in Budweis, die zwei Deutschen Häuser kenne ich, es wird wahrscheinlich ähnlich gewesen sein in Brünn in Mähren, denn Brünn hatte ja 30 Prozent deutsche Einwohner.

» ***Ja, meine Oma ist aus Brünn.***

Brünn war Textilzentrum und Industriestadt, und da war ganz sicher auch ein Deutsches Haus!

» ***Ja, meine Oma hat sehr viel erzählt, aber das nicht. Ich habe immer gesagt, die Oma ist mein lebendes Geschichtsbuch.***

Ja, das glaube ich schon.

» ***Also ich habe gern zugehört, sie hat viel erzählt, aber deswegen frage ich jetzt so nach, nach dem Deutschen Haus, ...***

Wahrscheinlich vom Spielberg?

» ***Nein, weiß ich jetzt gerade nicht, sie hat also von der Familie erzählt, wie das Leben so war, sie war Lehrerin, junge Lehrerin und...***

Da, waren glaube ich 50 000, 60 000 Deutsche auf 200 000 Einwohner. Und in diesen Deutschen Häusern, da hat sich eigentlich das Leben der Deutschen Minderheit konzentriert. Budweis war ja viel kleiner, das hat ungefähr knapp 50 000 Einwohner gehabt, davon waren etwa 15 000 bis 20 000 Deutsche. Fast 30% der Bevölkerung! Und die Hauptfirma von Budweis war auch wieder eine deutsche; eine Bleistiftfabrik und ich gebe mit Vorbehalt weiter – „Hardtmuth“. Soweit ich weiß, ist es kaum vorgekommen, dass Tschechen in diese Deutschen Häuser eingeladen worden sind oder hineingegangen sind.

» ***Ja, da wollte ich gerade fragen.***

Ja, ja. Und für die war das fast so etwas wie eine Art Ausland. Und umgekehrt, die Deutschen gingen auch kaum in Tschechische Lokale.

» **Ano, nedivím se, že dospělí žili svůj život odděleně, ale že děti nebyly promíchané, to mě udivuje!**

Ano, to bylo úplně jasné, protože třídy byly oddělené. Vím, že v Nýrsku byla česká škola, byl to téměř palác, ale ta stála na okraji města a byla pro sotva 200 Čechů, převážně úřednických dětí. Neměli jsme žádné kontakty, a už vůbec jsme se nepotkávali na jednom místě, německé školy byly v centru města a české byly daleko na okraji. Neexistovaly téměř žádné společenské vazby.

» **A jak to bylo například v kostele? Farář byl také Němec?**

Samozřejmě, že byl Němec. Ale jednu věc musím říct, Češi, také čeští teologové, se snáz učili německy než Němci česky, už jsem to jednou říkal, a tak se často stávalo, že v německých farnostech byli čeští kněží. Protože německých bylo málo, neboť němečtí teologové se také měli naučit česky, a to oni dělali neradi, nebo to prostě nedělali, a proto často odcházeli, mnozí do Rakouska. A tak se stalo, že v mnohých německých farnostech byli čeští kněží.

» **To je velmi zajímavé.**

Bylo mezi nimi hodně milých, velice angažovaných pánů. A bylo i mnoho těch, kteří uměli špatně německy. A také tací, kteří podporovali počesťovací politiku. Takže mezi náboženskou obcí a jejími kněžími, tedy faráři, nebyl vždy úzký kontakt.

» **Aha. Ale teď mše, nedělní mše, do kostela tedy chodili jen Němci?**

Ano.

» **A kdy chodili do kostela Češi? To i mše byly tedy oddělené?**

V Nýrsku, tam byly 2 kostely, farní kostel svatého Tomáše, tam jsem byl pokřtěn, a v Dolním Nýrsku kostel Čtrnácti svatých pomocníků, to byl takový pěkný barokní kostel; to mi je dodnes líto, Češi ho vyhodili do vzduchu. Byl tam překrásný akantový oltář. Jako malý chlapec jsem tomu sice nerozuměl, ale líbil se mi. Hornonýrští chodili do farního kostela svatého Tomáše a dolnonýrští ke svým Čtrnácti svatým pomocníkům. Ale to byly čistě německé mše, protože i kázání bylo v němčině. To ostatní bylo ještě v latině. A Češi měli pravděpodobně vlastní mše.

» **Ale ve stejném kostele?**

Ve stejném kostele, samozřejmě! S českým kázáním. Ale k tomu jsme neměli žádný vztah. Nechodili jsme tam, když jsme nerozuměli ani slovo. Byly tedy německé a české bohoslužby, ale žádné společné.

K tomu důležité vysvětlení: Hodně Čechů mělo ke katolické církvi distancovaný vztah, někteří vůbec žádný. To má historické kořeny. Oprávněná kritika církve

» ***Ja, weil was mich daran verwundert, dass die Erwachsenen getrennt ihr Leben machen, aber dass sich die Kinder nicht vermischen haben, das wundert mich.***

Ja, das war auch ganz klar, weil die Klassen ja getrennt waren.

In Neuern weiß ich, da war eine Tschechische Schule, fast ein Palast, aber der war am Stadtrand für die etwa im ganzen 200 Tschechen, hauptsächlich Beamten. Wir haben gar keinen Kontakt gehabt, schon gar nicht räumlich, deutsche Schulen waren mitten in der Stadt, die tschechischen waren weit am Rand draußen. Gesellschaftliche Verbindungen hat es kaum gegeben.

» ***Und wie war das z.B. in der Kirche? Der Pfarrer war auch deutsch?***

Der war deutsch, natürlich, aber eines muss ich sagen, die Tschechen, auch die tschechischen Theologen, haben ja leichter Deutsch gelernt, als die Deutschen Tschechisch, das habe ich schon einmal gesagt und so ist es öfter der Fall gewesen, dass in deutschen Pfarrgemeinden, die Priester Tschechen waren. Weil es zu wenige Deutsche gegeben hat, denn die deutschen Theologen sollten ja auch Tschechisch lernen und das haben sie ungern oder nicht getan, und sind daher häufig ausgewichen, sehr viele nach Österreich. Und dadurch kam es also in vielen deutschen Pfarrgemeinden, zu tschechischen Priestern.

» ***Ach das ist ja sehr interessant.***

Es waren darunter viele nette, sehr engagierte Herren; und es waren auch manche, die schlecht deutsch gesprochen haben. Und auch einige, die die Tschechisierungspolitik mitgefördert haben. Es hat dann also zwischen der Gemeinde und den Gemeindepriestern, also den Pfarrern, nicht immer einen engen Kontakt gegeben.

» ***Aha. Aber jetzt die Messe, die Sonntagsmesse, es sind also nur die Deutschen in die Kirche gegangen?***

Ja.

» ***Und wann sind die Tschechen in die Kirche gegangen? Also, es waren sogar die Gottesdienste getrennt?***

In Neuern, da waren 2 Kirchen, die Pfarrkirche Sankt Thomas, da bin ich getauft worden, und in Unterneuern die Kirche zu den 14 Nothelfern, das war so eine hübsche Barockkirche; das tut mir heute noch leid, die haben die Tschechen gesprengt. Die hatte einen wunderschönen Akanthus-Altar. Das habe ich zwar als kleiner Bub nicht kapiert, was das ist, aber gefallen hat er mir. Die Oberneuerner sind in die Pfarrkirche Sankt Thomas gegangen, und die Unterneuerner zu ihren 14 Nothelfern. Aber das waren rein deutsche Gottesdienste, weil ja auch die Predigt deutsch war. Das andere war ja noch Lateinisch. Und die Tschechen haben vermutlich eigene Messen gehabt.

» ***Aber in der gleichen Kirche?***

In der gleichen Kirche; selbstverständlich! Mit tschechischer Predigt. Aber dazu hatten wir keine Beziehung. Man ist ja auch nicht hineingegangen, wenn du nichts verstanden hast. Es gab also deutsche und tschechische Gottesdienste; aber keine gemeinsamen.

Dazu eine wichtige Erläuterung: Viele Tschechen haben ein distanzierendes Verhältnis zur katholischen Kirche, manche auch gar keines. Das hat historische Wurzeln: Die

pražského profesora Jana Husa byla umlčena jeho upálením z rozhodnutí kostnického koncilu v roce 1415 a přísným pronásledováním jeho přívrženců (husitů).

O 200 let později byly požadavky české šlechty na větší svobodu náboženství (Pražská defenestrace 1618) Habsburky násilně utnuty (Bitva na Bílé Hoře 1620).

» **Pocítil jste po roce 1933 nějakou změnu?**

1933? To jsme se přestěhovali z Nýrska do Karlových Varů.

» **Vlastně, vy jste byl ještě kluk?**

Máte na mysli převrat v Říši?

» **Ano. Zajímají mě Vaše vzpomínky.**

Bylo to tak, že v té době byla v Sudetech katastrofální hospodářská krize, Sudety byly, ne všude, například na Šumavě ne, ale v severozápadních Čechách, ve východních Čechách, vysoce průmyslově rozvinuté, především lehký průmysl: textil, porcelán, sklo atd. Tahle průmyslová odvětví byla v rukou Němců a světová hospodářská krize na ně udeřila obzvláště silně a k tomu se ještě přidalo to, že se státní zakázky z Prahy dávaly především českým firmám.

Výsledek: Vysoká nezaměstnanost, ještě si vzpomínám, v letech 1933, 1934, 1935, když jsem chodil na obecnou školu, když na začátku školního roku učitel předčítal jména a ptal se na adresu a zaměstnání otce. Dodnes mi ještě zní v uších, už tehdy se mě to moc dotýkalo, když povolání otce znělo nezaměstnaný. Mne jako syna státního zaměstnance se to netýkalo, ale bylo to velmi skličující. Pamatuju si také bídu, která tu byla, ta byla z části hodně zlá. Protože podpora pro nezaměstnané byla nízká a v letech 1933, 1934, 1935 se průmysl v Sudetech sotva rozvíjel. A proto se člověk pochopitelně díval přes hranice, kde se říkalo: „Človče, Hitler odstraňuje nezaměstnanost. Jak to, že on to dokáže, a pražská vláda ne?“ To byla hospodářská krize!

Hrálo to velkou roli. A potom přišel Henlein, dnes proklínán a zatracován, vůdce Sudetoněmecké strany, byl úředníkem ve spořitelně v Aši, to je u Chebu, a podle vlastních slov nebyl žádný „homo politicus“ a určité na to politicky, a nejspíš ani intelektuálně, nestačil. Jednou ho jeden diplomat dobře charakterizoval, označil ho za „pannu v politickém bordelu“. To znamená, že intriky a vynalézatost tohoto prostředí, to nebylo nic pro něj.

» **Ano. Pro něho to byla příliš vysoká politika.**

Ano. On to nezvládl. Měl příliš málo politického citění. Mimořádně, až do roku 1937 se snažil v Londýně, a dosáhl zde i úspěchů, prosadit, aby byla konečně korektně vyřešena „sudetoněmecká otázka“ i přes odpor Beneše. A až když se v Praze

berechtigte Kirchenkritik des Prager Professors Jan Hus ist 1415 mit seinem Feuertod am Konzil in Konstanz und der rigorosen Verfolgung seiner Anhänger (Hussitenkrieger) ausgelöscht worden.

200 Jahre später wurden die Forderungen des böhmischen Adels nach mehr Glaubensfreiheit (Prager Fenstersturz 1618) von katholischem Haus Habsburg gewaltsam beendet. (Schlacht am Weißen Berg bei Prag 1620)

» **Und haben Sie... jetzt mache ich einmal eine konkrete Frage: Haben Sie nach 1933 eine Veränderung gespürt?**

1933? Da sind wir von Neuern nach Karlsbad gezogen.

» **Also, Sie waren noch ein Bub?**

Sie meinen jetzt mit dem Umsturz im Reich?

» **Ja. Mich interessiert Ihre Erinnerung.**

Es war so, dass damals die Wirtschaftskrise im Sudetenland katastrophal war, denn das Sudetenland war nicht überall, im Böhmerwald z.Bsp. nicht, aber in West-Nordböhmen, Ostböhmen, hoch industrialisiert, vor allem Leichtindustrie: Textil, Porzellan, Glas usw.; diese Industriezweige waren in deutscher Hand, und da hat die Weltwirtschaftskrise besonders arg zugeschlagen, und dazu kam noch, dass Staatsaufträge von Prag aus vor allem tschechischen Firmen gegeben worden sind.

Resultat: Hohe Arbeitslosigkeit und ich weiß noch, 1933, 1934, 1935, in diesen Volksschuljahren, wo der Lehrer am Anfang des Schuljahres die Namen vorgelesen hat, und dann nach Adresse und Beruf des Vaters gefragt hat. Da habe ich heute noch im Ohr, das hat mich damals schon getroffen, als Beruf des Vaters öfter gehört: arbeitslos. Ich war ja ein Beamtensohn, für mich war das nicht betreffend, aber es war bedrückend.

Und ich weiß auch die Not, die da war; die war zum Teil schlimm. Denn die Arbeitslosenunterstützungen waren gering und die Wirtschaft ging in den Jahren 1933, 1934, 1935 im Sudetenland kaum voran. Und da hat man natürlich hinübergeschaut über die Grenze, wo es dann geheißt hat: „Mensch, der Hitler bringt die Arbeitslosen weg. Warum bringt der die weg und die Prager Regierung nicht?“ Das war die wirtschaftliche Not!

Das hat eine große Rolle gespielt. Und dann kam Henlein, heute verteufelt und verdammt, der der Führer der Sudetendeutschen Partei war, er war Sparkassenangestellter in Asch, das ist bei Eger und nach eigenen Worten kein „homo politicus“ und er war auch sicher politisch und wohl auch intellektuell überfordert. Er ist von einem Diplomaten einmal gut charakterisiert worden, der hat ihn bezeichnet als „Jungfrau im politischen Bordell.“ Das heißt, mit diesen Intrigen und Spitzfindigkeiten in diesem Milieu, da kam er nicht zurecht.

» **Ja. Das war zu hoch für ihn.**

Ja. Damit kam er nicht zurecht. Er hatte zu wenig politisches Gespür. Er hat übrigens bis 1937 immer noch versucht, in London, da hat er auch Erfolge erzielt, durchzusetzen, dass endlich die „Sudetendeutsche Frage“ korrekt geklärt wird; gegen den Widerstand von Benesch.

Und erst als in Prag weiterhin nichts passiert ist, hat er sich 1937 das erste Mal an Hitler gewendet. Er hat also jahrelang versucht, über London die „Sudetendeutsche

pořád nic nedělo, tak se v roce 1937 poprvé obrátil na Hitlera. Dlouhá léta se tedy pokoušel přes Londýn nastolit a vyřešit „sudetoněmeckou otázku“. To se mu nepodařilo. A potom se také v Sudetoněmecké straně objevil „nový proud“: „*Takže, když to nejde v Praze, protože oni nechtějí, tak to holt zkusíme v Berlíně.*“ Tak to bylo. A v Sudetoněmecké straně vznikla vlastní rozhodující skupina, takzvaný „Kameradschaftsbund“. Bylo to dohromady asi 200 členů, ti byli ještě vnitřně rozděleni. Jedna skupina se pokoušela řešit otázku s českou stranou a druhá skupina, ze začátku velmi malá, to byli ti, kteří říkali: „*To může vyřešit jen Berlín.*“ Předtím byly ještě pokusy, to bylo samo o sobě velmi rafinované, v roce 1928, nebo už v roce 1927, to už přesně nevím, se přijali do české vlády dva nebo tři němečtí ministři. To samozřejmě skvěle působilo v zahraničí: „*Podívejte se, máme ve vládě německé ministry.*“ Ti ale neměli žádné kompetence nebo vliv, protože je zablokovali už na nižší úrovni. Ale v zahraničí to působilo velmi dobře. Byli to především Němečtí sociální demokraté, Svaz rolníků a jedna hospodářská strana, jako FDP, takzvaní Aktivisté, ti se dlouhá léta poctivě snažili dosáhnout zlepšení. Ztroskotalo to na Českých národních socialistech, to byla Benešova strana, mimochodem se jmenovali opravdu Čeští národní socialisté. Ministerský předseda Hodža, Slovák, byl připraven k jednání. Ale rozhodující muž, Masaryk, ve věku 85 let v roce 1935 odstoupil. Kéž by byl býval Beneš připraven, ale to on nebyl. Sudetští Němci se dál cítili jako „druhořadí občané“. A potom se odehrála ta tragédie a Hitler chtěl už v roce 1938 válku. Češi vybudovali velmi dobrou obrannou linii bunkrů kolem celých Čech, podle francouzských stavebních plánů pro Maginotovu linii. Po Mnichovské dohodě se z bunkrů samozřejmě museli stáhnout. Německá armáda pak některé z těchto bunkrů zkoušela ostřelovat a jejich kvalita na ně udělala velký dojem. To by bývalo bylo nemilé překvapení pro německou armádu. Skvěle koncipované, prostě podle vzoru Maginotovy linie. Ale také málem došlo k tomu, že Hitlera tehdy zatkla německá armáda, protože ta válku nechtěla. To bylo v roce 1938. Potom přišel úspěšný vyjednávací pokus Chamberlaina, Londýn. „*Peace in our time*“ – Mír v naší době, Mnichovská dohoda. A potom samozřejmě museli ten puč vzdát.

A potom samozřejmě došlo k nedodržení slibu Hitlerem, k nedodržení jednoho z jeho mnoha slibů, a sice obsazení zbytku Čech, a vznikl „*Protektorát Čechy a Morava*“. A to bylo pro Londýn rozhodující: „*S tímto mužem se nedá vyjednávat, nedrží své slovo.*“ A na to se začali v Londýně, a nedobrovolně i v Paříži, připravovat na možnou válku. A ta také přišla ještě v témže roce. Poláci neměli žádnou šanci.

» **Ano. Vyprávěl jste hodně, zajímalo by mě ještě... dobře, na začátku jste nám vyprávěl o Vašich strašných zážitcích z války; a říkal jste, že jste v roce 1945 padl do zajetí.**

Ano, v Berlíně 2. května v 6:00 hodin ráno.

Frage“ in Gang zu bringen und zu lösen. Das ist ihm nicht gelungen. Und dann kam in der Sudetendeutschen Partei auch eine „Neue Strömung auf“: *„Also wenn's in Prag nicht geht, weil die nicht wollen, dann versuchen wir es halt in Berlin.“* So ist das gewesen. Und es kam dann in der Sudetendeutschen Partei zu der eigentlichen entscheidenden Gruppe, dem sogenannten „Kameradschaftsbund“. Das waren etwa 200 Mitglieder, und die waren auch gespalten. Da war die Gruppe, die versucht hat, mit einem tschechischen Arrangement die Frage zu lösen, und die zweite Gruppe, die am Anfang ganz klein war, das waren die, die gesagt haben: *„Das kann nur Berlin.“* Und vorher ist ja schon versucht worden, das war ja an sich recht raffiniert, die Tschechen haben ja 1928, oder schon 1927, das weiß ich nicht genau, schon zwei oder drei deutsche Minister in die Regierung aufgenommen. Das hat natürlich im Ausland hervorragend gewirkt: *„Da schaut's an, wir haben deutsche Minister in der Regierung.“* Die hatten aber überhaupt keine nähere Kompetenz oder Einfluss, weil sie ja in den unteren Etagen abgeblockt worden sind. Aber im Ausland hat das sehr gut gewirkt. Und das waren vor allem die Deutschen Sozialdemokraten, der Bund der Landwirte und eine Wirtschaftspartei, so wie die FDP; die sogenannten Aktivisten und die haben sich jahrelang redlich bemüht, auf diese Weise eine Besserung zu erreichen. Und es ist an den Tschechischen Nationalisten, das ist die Benesch Partei gewesen, sie haben übrigens ausgerechnet Tschechische Nationalsozialisten geheißt, an denen ist es gescheitert. Der Ministerpräsident, Hodscha, der war Slowake, der war verhandlungsbereit. Aber der entscheidende Mann, Masaryk ist 1935 zurückgetreten (Alter 85 Jahre); wäre Benesch gewesen, und der war dazu nicht bereit. Die Sudetendeutschen fühlten sich weiter als „Bürger zweiter Klasse“. Und dann ist diese Tragödie abgelaufen, und Hitler wollte ja schon 1938 den Krieg.

Die Tschechen hatten sehr gute Bunkerlinien gebaut, rings um Böhmen herum, und zwar mit den Bauplänen der Franzosen, von der Maginot-Linie. Und die mussten mit dem Münchner Abkommen natürlich geräumt werden. Die Deutsche Wehrmacht hat dann einige dieser Bunker mit Beschuss geprüft und war beeindruckt von der Qualität. Das wäre also eigentlich für die Deutsche Wehrmacht eine böse Überraschung geworden. Hervorragend konzipiert, eben nach der Maginot-Linie. Aber es wäre ja auch fast dazu gekommen, dass Hitler damals verhaftet worden wäre von der Wehrmacht, denn die wollte den Krieg nicht; das war 1938. Und dann kam der erfolgreiche Vermittlungsversuch von Chamberlain, London. *„Peace in our time“* – Frieden in unserer Zeit, das Münchner Abkommen. Und dann musste der Putsch natürlich aufgegeben werden.

Und dann kam natürlich der Wortbruch Hitlers, einer seiner Wortbrüche, nämlich die Besetzung der Rest-Tschechei, es wurde das „Protektorat Böhmen und Mähren“. Und das war für London entscheidend: *„Der Mann ist nicht verhandlungsfähig, er hält sein Wort nicht.“* Und daraufhin hat man sich in London und widerwillig in Paris auf einen möglichen Krieg vorbereitet. Na ja, und der kam dann auch noch im selben Jahr. Die Polen hatten ja keine Chance.

» ***Ja, Sie haben viel erzählt und was mich noch interessieren würde..., okay, Sie haben uns ja schon ganz am Anfang erzählt, über Ihre furchtbaren Erlebnisse während des Krieges; und Sie sind dann 1945 haben Sie gesagt, in Gefangenschaft gekommen.***

Ja, in Berlin, am 2. Mai 6:00Uhr.

» **A co bylo s Vaší rodinou?**

Nic jsem o ní nevěděl.

» **Nic jste nevěděl?**

Poslední dopis doručený poštou, který dostala moje matka, byl z března 1945, to jsem byl zrovna na oderské frontě. Ten dopis ještě mám. A jak se dařilo mé rodině, mohu krátce povyprávět. Můj otec ztratil práci jako ředitel školy, protože se nepohodl s vedením Národní socialistické strany v Karlových Varech, a já sám jsem četl ten dopis, úplně strnulý strachy, ve kterém stálo: „*Když nerozumíte znamením doby, nejste ani způsobilý pro práci ve školství.*“ Byl potom přeřazen do školní správy. Odešel do Liberce, v 56 letech byl přiřazen jako sanitář k jednotkám volkssturmu, protože k nějakému útvaru musel ve Třetí říši patřit. Došel až do Horního Slezska. Moje sestra studovala v Praze lékařskou fakultu a v roce 1945 přišla s vypětím všech sil pěšky z Prahy domů. Cesta jí trvala tři až čtyři dny, celou dobu žila ve strachu, že ji zabijí nebo znásilní. Moje matka byla sama doma. Moje sestra pak pracovala jako zdravotní sestra v lazaretu v Karlových Varech, potom musela odjet s transportem raněných, který organizovali Američané, do Erlangenu. A tak byla matka sama doma, ale byla tak chytrá, že už hodně věcí schovala k jedné staré paní, kterou znala, paní Kunzové. Mezi nimi také mou sbírku poštovních známek. To bylo první, co český četník „zkonfiskoval“. Potom to šlo velmi rychle. Ona o tom málo vyprávěla. Měli jsme pěkně zařízený třípokojový byt, tedy žádný dům. A jednoho dne, to chci ještě říct, předměstí už bylo obsazeno Rusy, jednoho dne přišel pokyn, dopoledne nebo odpoledne, to už nevíme: „*Byt musí být během 2 hodin vyklizen, cenné věci, kromě snubního prstenu, se nesmí brát s sebou!*“ Právě cenné věci by měly cenu. Ale na to se připravila už předem a sehnala si vozík, plně ho naložila věcmi a s tím vozíkem šla dva dny do Chebu, ke své sestře, tetě Anně.

» **Ona to tedy vlastně předvídala?**

Ano, to bylo jasné. Někteří už byli odsunuti, mnozí už také uprchli, protože se obávali, že budou zavražděni. Odtud zase vážila dlouhou cestu až do Všerub a do Donau. Tam se zdržela u mého strýce Michla, který spravoval statek. Přešla pak načerno hranice do Geiřhofu. Říkala: „*Ve 2 kabátech, 2 kloboucích, 2 vlněných svetrech a jiných věcech*“, a všechno, co bylo možné převzít, vyvezla ven. Pořád ve strachu, že ji zastaví, nebo zastřelí čeští pohraničníci, hranice se přísně střežily. Z Geiřhofu, protože tam nebyla práce, se protloukla do Furthu, a protože byla učitelka a nebyla ve straně, předložila svá vysvědčení, která byla vystavena v Českých Budějovicích ještě před první světovou válkou. Ve Furthu im Wald byla zaměstnána jako učitelka obecné školy. To bylo štěstí! V 54 letech měla jednu třídu se 60 žáky, šílenost! Dostala tam pak také pokoj, a co bylo

» **Und was war mit Ihrer Familie?**

Von der habe ich nichts gewusst.

» **Sie haben nichts gewusst?**

Den letzten Feldpostbrief, den meine Mutter gekriegt hat, der war vom März 1945, da war ich gerade an der Oder-Front. Den habe ich noch. Und wie es meiner Familie ergangen ist, kann ich kurz erzählen: Mein Vater hat seine Stelle verloren, als Schulleiter, weil er sich mit der NS Parteileitung in Karlsbad zerstritten hat, und ich habe selbst das Schreiben gelesen, wie gelähmt vor Schreck, in dem stand: *„Wenn Sie die Zeichen der Zeit nicht verstehen, dann sind Sie auch im Schuldienst nicht mehr einsetzbar.“* Er wurde dann in die Schulverwaltung abgeschoben; kam dann nach Reichenberg, wurde mit 56 Jahren zum Volkssturm eingezogen; als Sanitäter, denn irgendeiner Formation musste er angehören im Dritten Reich. Er kam noch bis Oberschlesien. Meine Schwester hat in Prag Medizin studiert und kam im Mai 1945 mit Mühe und Not zu Fuß von Prag heim. Die brauchte drei bis vier Tage, immer in der Angst, entweder massakriert oder vergewaltigt zu werden. Meine Mutter war alleine zu Hause. Meine Schwester hat dann in einem Karlsbader Lazarett als Krankenschwester gearbeitet; und musste dann mit einem Verwundetentransport, von den Amerikanern organisiert, nach Erlangen. Und da war die Mutter allein daheim und war aber so klug, dass sie schon viel ausgelagert hatte zu einer alten Frau, die sie kannte – die Frau Kunz-; darunter auch meine Briefmarkensammlung. Das war das erste, was ein tschechischer Gendarm „beschlagnahmte“ hat. Und dann ging das sehr schnell. Sie hat wenig davon erzählt. Wir haben ein 3 Zimmerwohnung gehabt, schön eingerichtet; also kein Haus. Und eines Tages, das muss ich noch sagen, der Vorort war von Russen besetzt; eines Tages kam die Anweisung, Vormittag oder Nachmittag, weiß ich nicht: *„Die Wohnung ist innerhalb von 2 Stunden zu räumen, Wertsachen dürfen bis auf den Ehering, nicht mitgenommen werden!“* Gerade Wertsachen wären wertvoll gewesen. Und da hat sie aber schon vorgearbeitet und sich ein Handwagen besorgt, hat das dann vollgepackt und ist mit dem Handwagen zwei Tage nach Eger gezogen, zu ihrer Schwester, der Tante Anna.

» **Sie hat das praktisch kommen sehen?**

Ja, das war ja klar. Es sind ja schon etliche vertrieben worden; manche sind auch schon geflohen, weil sie gefürchtet haben, dass sie massakriert werden. Von dort aus wieder, die lange Strecke bis Neumark und Donau. Dort hat sie sich aufgehalten bei meinem Onkel Michl, der den Hof geführt hat. Sie ist dann schwarz über die Grenze nach Geißhof hinüber.

Sie hat gesagt: *„Mit 2 Mänteln, 2 Hüten, 2 Wolljacken und anderen Sachen“* – und hat also alles raustransportiert, was transportabel war. Immer in der Angst, von tschechischen Grenzern gestellt oder erschossen zu werden; die Grenze ist ja schwer bewacht worden.

Sie hat sich dann von Geißhof, da war ja nichts zu machen, nach Furth durchgeschlagen, und weil sie Lehrerin und auch nicht in der Partei war, hat sie ihre Zeugnisse vorgelegt, die stammten noch von Budweis, vor dem 1. Weltkrieg. In Furth im Wald ist sie dann als Volksschullehrerin angestellt worden. Ein Glücksfall! Sie hatte mit 54 Jahren eine Klasse, ich glaube von 60 Schülern; ein Irrsinn! Sie hat dort dann auch ein Zimmer bekommen – und was sehr wichtig war für die Vertriebenen -, entscheidend

pro odsunuté velmi důležité, rozhodující, bylo povolení k přistěhování. Pokud jste nedostal povolení k přistěhování v nějaké obci, v Bavorsku nebo kdekoliv jinde, byl jste osoba, která neexistovala. „Persona incognita“. Pokud jste nedostal povolení k přistěhování, tak jste zaprvé nedostal bydlení, i kdyby to byla jen koupelna, to bylo první bydlení mé matky, za druhé jste nedostal občanský průkaz a za třetí, to nejdůležitější, potravinové lístky. To znamená, mohl jste si v klidu zemřít hladu!

» **A kdo toto povolení vydával?**

To vydávala obec. A samozřejmě obce v pohraničí byly přeplněné vyhnanci ze Sudet a mimochodem také Slezany.

A „uprchlíky“, jak se jim říkalo, ne všude lidé rádi viděli. A když se nepotěstilo, v jejím případě to bylo štěstí, že ji jako učitelku potřebovali, šup a bylo tu pro ni povolení k přistěhování. Můj otec ji ve Furthu našel a sám nenáročoval vlastní bydlení, protože ona už pokoj měla, a také dostal povolení k přistěhování. Když jsem se pak vrátil ze zajetí, to bylo v říjnu 1946, ve Furthu im Wald už byl zákaz přistěhování, město bylo přeplněné. Zeptejte se Vašeho otce, ten by o tom také mohl vyprávět! Tak jsem šel s propouštěcím dokladem, můj otec šel se mnou, pro mě to bylo jako jiný svět, na radnici. Řekli nám: *„Je nám líto, je přísný zákaz přistěhování... a tak dále a tak dále...“* Můj otec říkal: *„On ale nepotřebuje žádné vlastní bydlení!“* „Zamítnuto!“ Tak moje matka, protože jako zaměstnaná učitelka měla přeci jen jiné postavení, šla za dotyčným pánem a tam, abych tak řekl, uspořádala stávkou vsedě. Řekla: *„Podívejte se, nevstanu, dokud nepodepíšete povolení k přistěhování pro mého syna.“* Trvalo to dlouho, škrabal se na hlavě a tak dále, ale nakonec to přeci jen podepsal, a tak jsem se stal „existujícím člověkem“. Ale když jste jako odsunutý to povolení neměl, neměl jste žádnou šanci, neexistoval jste. Především jste nedostal potravinové lístky, to bylo rozhodující.

To místní vůbec nechápali. Pamatuji si, když nás vezli domů přes Polsko, tak kamarádi byli čím dál veselější, ale část z nich byla čím dál smutnější. To jsme byli my, ze Slezska, z východního Pruska a ze Sudet, protože jsme věděli, že teď sice přijedeme do Německa, ale nemůžeme domů. Ve Frankfurtu nad Odrou to byla jedna z prvních otázek, inu, kdo z vás je odkud? Ano, 4 okupační zóny – všichni se rychle rozdělili a co nejrychleji domů. Pak tam zůstala stát kupa lidí bez vlasti.

» **Jak jste vlastně věděl, že Vaši rodiče jsou ve Furthu?**

To Vám řeknu! Když jsem byl ve Frankfurtu nad Odrou, tak se mě samozřejmě ptali: *„Kam chcete být propuštěn? Máte někde příbuzné, přátele, obchodní partnery, protože víte, že už nemůžete domů?“* Řekl jsem: *„Chtěl bych být propuštěn*

war die Zuzugsgenehmigung. Wenn Sie die Zuzugsgenehmigung in dem Ort, ob in Bayern oder irgendwo sonst nicht bekommen haben, waren Sie eine Person, die es nicht gab. „Persona incognita.“ Wenn Sie die Zuzugsgenehmigung nicht bekommen haben, haben Sie erstens keinen Wohnraum zugewiesen bekommen, und wenn es nur ein Badezimmer war; das war Mutters erster Wohnraum; zweitens: keinen Personalausweis und drittens: das Allerwichtigste – keine Lebensmittelkarten.

Das heißt: Sie konnten in aller Ruhe verhungern!

» **Und wer hat diese Genehmigung ausgestellt?**

Die hat die Gemeinde ausgestellt. Und die Gemeinden an der Grenze bei uns waren natürlich von sudetendeutschen Vertriebenen, auch Schlesiern übrigens, überfüllt.

Und die „Flüchtlinge“, wie sie genannt wurden, waren nicht überall gern gesehen. Und wenn das also nicht geglückt ist, bei ihr war es also ein Glücksfall, dass sie als Lehrerin gebraucht worden ist, zack, war die Zuzugsgenehmigung da. Mein Vater hat sie in Furth gefunden und hat keinen eigenen Wohnraum beansprucht, weil sie schon ein Zimmer hatte, und hat die Zuzugsgenehmigung auch bekommen. Als ich dann aus der Gefangenschaft gekommen bin, das war im Oktober 1946, da war in Furth im Wald völlige Zuzugssperre; die Stadt war überfüllt.

Fragen Sie einmal Ihren Vater, der wird auch etwas darüber erzählen können! Dann ging ich natürlich mit meinem Entlassungsschein, der Vater ist mitgegangen, das war ja für mich wie in einer anderen Welt, ins Rathaus. Es hieß: „*Es tut uns leid, es ist totale Zuzugssperre... und so weiter und so fort...*“ Mein Vater sagte: „*der braucht keinen eigenen Wohnraum! Abgelehnt!*“ Da ist meine Mutter, die als angestellte Lehrerin doch in einer anderen Position war, zu dem verantwortlichen Herren gegangen und hat dort – ich möchte sagen, einen Sitzstreik inszeniert. Sie hat gesagt: „*Sie, ich stehe nicht eher auf, bis Sie die Zuzugsgenehmigung für meinen Sohn unterschrieben haben.*“ Und es hat lange gedauert, er hat sich am Kopf gekratzt usw. und dann hat er es doch unterschrieben; und damit war ich ein „vorhandener Mensch“. Aber wenn Sie die nicht hatten als Vertriebener, hatten Sie keine Chance; haben Sie nicht existiert. Vor allem hat man keine Lebensmittelkarten bekommen; das war das Entscheidende.

Das hat der Einheimische überhaupt nicht kapiert. Ich weiß, als wir zurücktransportiert worden sind, quer durch Polen, die Kameraden sind immer fröhlicher geworden und ein Teil ist immer trauriger geworden. Das waren wir, die Schlesier, die Ostpreußen und die Sudetendeutschen, weil wir gewusst haben, jetzt kommen wir zwar nach Deutschland, aber wir können nicht nach Hause. Das war in Frankfurt an der Oder eine der ersten Fragen, ja, wer von Ihnen ist da und da her? Ja, die 4 Besatzungszonen – ist alles schnell eingeteilt worden und möglichst schnell nach Hause. Dann ist ein großer Haufen dagestanden: Heimatlose.

» **Wie haben Sie dann gewusst, dass Ihre Eltern in Furth sind?**

Das kann ich Ihnen schon sagen! Als ich dort in Frankfurt an der Oder war, wurde ich natürlich gefragt: „*Wohin wollen Sie entlassen werden? Haben Sie Verwandte, Freunde Geschäftsleute irgendwo, denn Sie wissen, Sie können nicht mehr nach Hause?*“ Dann habe ich gesagt: Ich möchte entlassen werden nach Furth im Wald in Bayern. Weil ich gewusst habe, von Furth über Eschlkam, da kann ich an die Grenze, vielleicht erfahre ich da irgendwas. Von dort aus sind es nur drei, vier Kilometer bis zum Hof, wo mein Vater herstammte. So habe ich dann den Fahrschein nach Furth bekommen...

do Furthu im Wald v Bavorsku.“ Protože jsem věděl, že z Furthu přes Eschl-
kam se dostanu na hranice, třeba se tam něco dozvím. Odtud je to ke statku,
z nějž pochází můj otec, jen tři nebo čtyři kilometry. Tak jsem dostal jízdenku
do Furthu...

» ***Ale to jste nevěděl, že Vaši rodiče už jsou ve Furthu?***

Ne, ještě 4 týdny jsem ležel v nemocnici, obětavě ošetřován, v Angermünde,
v okresní nemocnici, severně od Berlína, a tam jsem svojí nedokonalou češtinou
s pomocí jednoho kamaráda napsal dopis obecní správě v Dalovicích s dota-
zem, zda je známa adresa mých rodičů. Nebudete mi věřit, ale za 14 dní nebo za
3 týdny opravdu přišla odpověď z obecního úřadu v Dalovicích. Napřed česky
a potom německy: „*Adresa Vaší paní matky je: Furth im Wald, Herrenstrasse 74.*“
Ještě dnes si to pamatuju zpaměti.

» ***Neuvěřitelné!***

Potom jsem taky samozřejmě napsal strýci Michlovi do Donau, té vesničky, ale
ten už byl dávno odsunutý. Ale ta pohlednice byla, nevím, jakým způsobem, ile-
gálně propašována přes hranice, jméno Quitterer tu bylo známé, a jednoho dne
ji předali mé matce. Tak bylo navázáno spojení a hned nato přišel obrovský dopis
a telegram... to bylo potěšující!

» ***Závěrečná otázka: Kdy jste jel poprvé znovu za hranice? Na co jste přitom
myslel?***

Poprvé? Myslíte po otevření hranic?

» ***Nebo předtím. To se přece zaplatilo 25 marek a člověk dostal takové povolení
k návštěvě.***

Těm jsem nedal ani marku.

» ***Aha. Takže teprve po otevření hranic?***

Ano! Teprve po otevření hranic.

» ***Aha, můj otec tam jel už dřív, protože tam měl příbuzné.***

Po otevření hranic jsem samozřejmě hodně jezdil do Nýrska a chodil jsem tam
na túry, také do Domažlic, Klatov, ta města jsem znal z dřívějšíka. Také do Chebu,
tam jsem hledal dům své tety, ve kterém bydlela, ale už jsem ho nenašel, ačkoli
jsem tam často nocoval. Dlouhou dobu jsem si netroufal do Karlových Varů,
protože jsem si myslel, že mě to moc rozruší. Potom moje manželka naléhala,
no ano, co máme teď za rok, 2010, kdy to bylo, 2004, kdy jsem tam přece jen jel
autobusem.

» **Haben aber nicht gewusst, dass Ihre Eltern schon in Furth waren?**

Nein, ich bin noch 4 Wochen im Krankenhaus gelegen, hingebungsvoll gepflegt, in Angermünde, einem Kreiskrankenhaus, nördlich von Berlin, und dort habe ich dann mit meinem mangelhaften Tschechisch, mit Hilfe eines Kameraden, an die Gemeindeverwaltung in Dallwitz geschrieben mit der Anfrage, ob die Adresse meiner Eltern bekannt sei. Und Sie werden es nicht glauben, nach 14 Tagen oder 3 Wochen ist tatsächlich eine Antwort gekommen vom Gemeindeamt in Dalovice. Zuerst Tschechisch und dann Deutsch: „Die Anschrift Ihrer Frau Mutter ist: Furth im Wald, Herrenstraße 74.“ Das weiß ich noch heute auswendig.

» **Unglaublich.**

Und dann habe ich auch natürlich an den Onkel Michl geschrieben, in Donau, dem Dörfchen; der war aber längst vertrieben worden. Aber die Karte ist, wie das gegangen ist, weiß ich nicht, auf illegalem Weg rausgeschmuggelt worden über die Grenze und der Name Quitterer war da bekannt und eines Tages ist die meiner Mutter übergeben worden. Jetzt war natürlich die Verbindung da und dann kam sofort ein riesiger Brief und ein Telegramm... das war erfreulich!

» **Abschließende Frage: Wann sind Sie zum ersten Mal wieder hinübergefahren? Was haben Sie sich dabei gedacht?**

Das erste Mal? Also nach der Grenzöffnung, meinen Sie?

» **Oder davor. Da hat man doch die fünfundzwanzig Mark gezahlt und hat so eine Besuchsgenehmigung bekommen.**

Denen habe ich keine einzige Mark gegeben.

» **Aha. Also erst nach der Grenzöffnung?**

Ja! Erst nach der Grenzöffnung.

Snímek z roku
1940 ještě
zachycuje kostel
Čtrnácti svatých
pomocníků na
Dolním náměstí
v Nýrsku. Kostel
byl zdemolován
v roce 1973.

—
Die Aufnahme
aus dem Jahre
1940 zeigt noch
die Kirche
Vierzehnheiligen
auf dem Unteren
Marktplatz in
Neuern. Die
Kirche wurde
im Jahre 1973
demoliert.

» **Jedna krátká otázka: Vaši ženu jste poznal až po válce?**

Ano, v Chamu. Na tancovačce, samozřejmě! Protože jako obyvatel Furthu, kam se jezdilo o víkendy? Do Chamu, protože tam se něco dělo!

Ano, tak jsem byl čtyři hodiny v Karlových Varech. Když pomyslím na to, co bylo před válkou, je to teď, jak bych to řekl... ztracené město! Protože ten zvláštní status, světové lázeňské město, už dnes neexistuje. To byla doba poštovních kočárů a železnice a lidé z vyšších, z těch nejvyšších společenských vrstev, to byli lázeňští hosté. Když si pomyslíte, v Karlových Varech na lázeňské promenádě byla obrovská tabule, kde červená čára zobrazovala počet všech lázeňských hostů. Nejvyšší počet lázeňských hostů byl, myslím, v roce 1913, 75 nebo 76 000 hostů. Podívejte se dnes na Füssing – 2 miliony! Úplně se to změnilo. Kromě toho se dnes nejedí vlakem, ale autem nebo letadlem. Tedy, tato světová lázeňská města jako Karlovy Vary, Mariánské Lázně nebo Bad Ems atd. už v této podobě neexistují. Lázeňská tradice, která se vyvíjela německo-rakousky po dobu 400 let, navždy zanikla. Dneska se tam renovují všechny domy, ale jsou to jen ty domy. Obyvatelstvo už tam není. Byl jsem tenkrát u Císařských lázní, vzadu u hotelu Pupp, tam je Goethova stezka, po Goethově stezce se kdysi chodilo jen za uctivého mlčení, byla asi kilometr dlouhá, šlo se dozadu k „Poštovnímu dvoru“, kde se prodávaly výborné oplatky, tam nebylo slyšet hlasitého slova! Tam se promenovalo. Čekali jsme tam tehdy na autobus a po Goethově stezce přicházeli mladíci, asi tak dvacetiletí čeští kluci, a hlasitě vyřvávali. Říkal jsem své ženě: „*Nemyslitelné, nemyslitelné!*“ Kdysi tam nebylo slyšet hlasitého slova. Tak se to změnilo. A nikdy to už nebude, co to bývalo. Byl jsem také v Mariánských Lázních, tam se mi líbilo víc. Ale ten status „světové lázeňské město“ – ten už neexistuje.

» **Ano. Pane Quitterere, děkuji Vám srdečně!**

Doufám, že jsem Vám něco řekl.

» ***Aha, mein Vater ist schon rübergefahren, weil der noch Verwandte drüben hatte.***

...nach der Grenzöffnung bin ich natürlich viel nach Neuern gefahren und auch drüben gewandert, auch Taus, Klattau, die Städte habe ich ja von früher gekannt. Nach Eger auch und habe das Haus meiner Tante gesucht, wo sie gewohnt hat und habe es nicht mehr gefunden; obwohl ich öfter dort übernachtet habe. Und nach Karlsbad habe ich mich lange nicht getraut, weil ich gemeint habe, das regt mich zu sehr auf. Dann hat meine Frau darauf gedrängt, na ja, was haben wir jetzt 2010 – wann war es 2004, bin ich dann doch auch mit einem Bus hinübergefahren.

» ***Eine kurze Zwischenfrage: Ihre Frau, haben Sie erst nach dem Krieg kennen gelernt?***

Ja, in Cham. Und, beim Tanzen, natürlich! Ja. Denn als Further, wo ist man hingefahren am Wochenende? Nach Cham, denn da ist etwas los gewesen! Und ja, da war ich, dann vier Stunden in Karlsbad. Wenn ich daran denke, was vor dem Krieg war, es ist, wie soll ich sagen... eine verlorene Stadt! Denn dieser Sonderstatus: Weltkurort, den gibt es heute nicht mehr. Das war die Zeit der Postkutschen und der Eisenbahn und die obere, die aller oberste – Schicht, das waren die Kurgäste. Wenn Sie denken, da war in Karlsbad an der Kurpromenade, eine riesige Tafel mit einer roten Linie, für alle Kurgäste. Da war die Höchstzahl 1913 glaube ich, 75- oder 76 000 Kurgäste. Schauen sie heute mal nach Füssing – 2 Mio.! Das hat sich völlig geändert. Außerdem fährt man heute nicht mehr mit der Bahn, sondern mit dem Auto oder fliegt. Also, diese Weltkurorte, wie einst Karlsbad, Marienbad oder Bad Ems usw., die gibt es in der Art nicht mehr.

Und da ist ja eine Kurtradition, in 400 Jahren deutsch-österreichisch gewachsen, die wurde abgeschnitten, für alle Zeiten. Die renovieren jetzt drüben alle Häuser; aber es sind halt Häuser. Die Bevölkerung ist nicht mehr da. Ich war damals beim Kaiserbad hinten, beim Hotel Pupp – da ist der Goetheweg, der Goetheweg, den hat man damals eigentlich nur in ehrfürchtigem Schweigen begangen, der war ungefähr einen Kilometer lang, ging hinter zum „Posthof“, wo es die guten Oblaten gegeben hat – also da hast Du kein lautes Wort gehört! Da ist man promeniert. Und wir haben damals dort auf den Bus gewartet und am Goetheweg, da kamen so junge Lackln daher, so zwanzigjährige, tschechische Burschen und haben laut gegrölt. Zu meiner Frau habe ich gesagt: undenkbar – undenkbar! Da hast Du einst kein lautes Wort gehört. So hat sich das geändert. Und es wird auch nicht mehr so, wie es gewesen ist.

In Marienbad war ich auch, das hat mir besser gefallen. Aber der Status „Weltkurort“ – den gibt es nicht mehr.

» ***Ja, Herr Quitterer, dann danke ich Ihnen ganz herzlich.***

Ich hoffe, dass ich Ihnen einiges habe sagen können.

Věra Doležalová

Věra Doležalová se narodila v roce 1924 v Jedvaninách v ukrajinské části Volyně. Její rodina patří ke skupině Čechů, kteří se vystěhovali do oblasti Volyně v druhé polovině 19. století. Odešli za nabídkou možnosti získat levnou půdu a lepší podmínky pro obživu. Prarodiče paní Věry se vystěhovali z moravské vesnice Olešnice. Rodiče, paní Věra a její čtyři bratři se narodili již v Jedvaninách.

Jedvaniny ležely v blízkosti polsko-ukrajinských hranic u města Ostrog, které sloužilo jako správní centrum. Rodina paní Věry se živila převážně zemědělskou prací a již před druhou světovou válkou zažili zkušenost družstevního systému hospodaření, když vstoupili do tzv. kolchozu (obdoba JZD). Paní Věra ukončila základní školní docházku v roce 1938 a začala pracovat v zemědělství. Během druhé světové války se vdala a narodila se jí dcera. Díky tomu, že Jedvaniny ležely na hranicích s Polskem, tak se místní muži, především ti mladí, báli, zda nebudou odvedeni do války německou armádou a raději se zapojovali do partyzánského hnutí. Podobně to bylo i v případě manžela paní Věry, který se později stal i vojákem Rudé armády, ve válce pak padl.

Po ukončení druhé světové války byla většině českého obyvatelstva Volyně nabídnuta možnost přesídlit nazpět do Československa. V Jedvaninách k tomu došlo na jaře 1947 a většina obyvatel zamířila po železnici do Čech. Po krátkém pobytu v tábore v Třemošné u Plzně putovaly jednotlivé rodiny do míst, která si mohly sami vybrat.

Paní Věra žila nejdříve s rodinou svého manžela v Malovicích u Erpružic. Ke konci roku 1947 se přestěhovala do Staré Huti u Nemanic, kde již žili její rodiče

Věra Doležalová

Věra Doležalová wurde 1924 in Jedvaniny im ukrainischen Teil von Wolhynien geboren. Ihre Familie gehörte zu einer Gruppe von Tschechen, die in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ins Wolhynien-Gebiet gezogen waren. Die Aussicht auf billigen Grund und Boden und bessere Lebensbedingungen war der Grund für die Umsiedlung. Die Großeltern von Frau Doležalová stammten aus dem mährischen Dorf Olešnice. Die Eltern, Frau Doležalová und ihre vier Brüder wurden schon in Jedvaniny geboren.

Das Dorf Jedvaniny lag in der Nähe der polnisch-ukrainischen Grenze bei der Stadt Ostrog, die als Verwaltungszentrum diente. Die Familie von Frau Doležalová lebte vor allem von der Landwirtschaft und hatte schon vor dem Zweiten Weltkrieg Erfahrungen mit der Genossenschaftswirtschaft, als sie einer Kolchose (eine Analogie zur VAG) beigetreten war. Frau Doležalová beendete die Schule im Jahr 1938 und fing an in der Landwirtschaft zu arbeiten. Während des Zweiten Weltkriegs heiratete sie und bekam eine Tochter. Da Jedvaniny an der Grenze zu Polen lag, hatten die dort wohnenden Männer, vor allem die jungen, Angst vor der Deutschen Armee und sie traten einer Partisanenbewegung bei. Ähnlich war es auch im Falle des Ehemannes von Frau Doležalová, der später Soldat der Roten Armee wurde und im Krieg fiel.

Nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs wurde den meisten Einwohnern in Wolhynien die Möglichkeit geboten, in die Tschechoslowakei zurückzukehren. In Jedvaniny kam es dazu im Frühling 1947 und die meisten Einwohner kamen mit der Eisenbahn nach Tschechien. Nach einem kurzen Aufenthalt in einem Lager in Tschemoschna bei Pilsen zogen die einzelnen Familien an Orte, die sie sich selbst aussuchen konnten.

Frau Doležalová lebte zuerst mit der Familie ihres Ehemanns in Malovice bei Erpružice. Ende 1947 zog sie nach Stará Hut' bei Nemanice, wo schon ihre Eltern und andere Verwandten lebten. Zusammen mit dem neuen Lebenspartner zog sie in ein ehemaliges Gasthaus, wo sie bis heute lebt.

a další příbuzní. Spolu s novým partnerem osídlila objekt bývalé hospody, kde žije dodnes.

Ačkoliv neměli noví dosídlenci z Volyně příležitost osobně se setkat s původními německými obyvateli Staré Hutě, navázali na jejich práci. Muži se zpočátku živilí těžkou prací v lesích, těžili dřevo, a spolu s ženami se starali o svá pole a louky. Z Jedvanin si řada dosídlenců přivezla domácí zvířectvo, dokonce i včelstva. V podstatě se snažili navázat na způsob života, jak ho znali z Volyně.

Později bylo v Nemanicích založeno družstvo, kam postupně všichni místní museli vstoupit. Družstvo se časem přeměnilo na státní statek a později zaniklo. Paní Doležalová až do důchodu pracovala ve státním statku a spolu se svým partnerem vychovala jednu dceru a čtyři syny. #

Obwohl die Umsiedler aus Wolhynien keine Möglichkeit hatten, die ehemaligen deutschen Bewohner von Stará Hut persönlich zu treffen, knüpften sie an ihre Arbeit an. Die Männer lebten am Anfang von der schweren Waldarbeit – sie schlugen Holz und bewirtschafteten zusammen mit den Frauen Felder und Wiesen. Eine Reihe von Umsiedlern aus Jedvaniny brachte Haustiere und sogar Bienenvölker mit. Eigentlich versuchten sie, an die Lebensweise, die sie aus Wolhynien kannten, anzuknüpfen.

Später wurde in Nemanice eine Genossenschaft gegründet, der dann alle Ortsansässigen allmählich beitreten mussten. Die Genossenschaft wurde mit der Zeit zum Staatsgut, scheiterte aber später. Frau Doležalová arbeitete bis zur Rente am Staatshof. Zusammen mit ihrem Partner zog sie eine Tochter und vier Söhne groß. #

Rozhovor

» ***Paní Doležalová, říkáte jste, že jste z Ruska, z Volyně. Nás by zajímalo, jak došlo k tomu, že žijete v Nemanicích. Mohla byste začít tím, že nám popíšete, jak se dostala Vaše rodina do Volyně?***

Oni přišli odněkud z Moravy, od Olešnice na Moravě. Tam odtud pocházel můj dědeček a babička. Ani nevím, jak to bylo, že se nastěhovali z Moravy do té naší vesnice. No a tam už potom byly jejich děti a tak...

» ***Takže se tam odstěhoval Váš dědeček?***

Ano. Ve vesnici, kde jsme bydleli, se narodila moje mamí. Jmenovalo se to Jedvaniny. Po ukrajinsky tomu říkali Jadvonino. My jsme byli česká vesnice a okolo byly ukrajinské vesnice. A školy jsme měli české.

» ***A dědeček se přistěhoval, nebo pomáhal tu českou vesnici zakládat?***

Těch, co se přistěhovali z Moravy, bylo víc, nejenom můj děda. Například rodiče Marečkových, co bydleli támhle nahoře, se taky nastěhovali do té naší vesnice. Když jsme pak přijeli sem, do Čech, tak se ten Mareček jel podívat na Moravu do Olešnice, vesnice, odkud byli jeho rodiče. Moji rodiče se narodili až tam, v Jedvaninách.

» ***Jak jste tam žili? Měli jste hospodářství?***

Ze začátku jsme tam měli hospodářství. Pak přišel kolchoz – JZD, jak se tady říká. Takže se znárodnilo a chodilo se pracovat tam. Já jsem odjakživa, od mládí až do důchodu, dělala v zemědělství. Končila jsem školu v sedmé třídě ve čtrnácti letech a od patnácti jsem už šla dělat. V zemědělství jsem byla tam i tady. Nikdy jsem nedělala jinde.

» ***A do školy jste chodila v Jedvaninách?***

V té samé vesnici. Byla tam sedmá třída a výš už nebylo. To bych musela do města a tam už jsme potom nešli. Nás bylo v sedmé třídě málo, jenom dvanáct.

Interview

» *Frau Doležalová, Sie haben erzählt, dass Sie aus Russland kommen, aus Wolhynien. Uns würde interessieren, wie es dazu kam, dass Sie in Wassersuppen leben. Könnten Sie bitte damit anfangen, dass Sie uns beschreiben, wie Ihre Familie nach Wolhynien kam?*

Sie kamen von irgendwoher aus Mähren, aus Olešnice (dt. Oels). Von dort stammten mein Großvater und meine Großmutter. Ich weiß gar nicht, wie das kam, dass sie aus Mähren in unser Dorf gezogen sind. Na und dort hatten sie dann später Kinder und so...

» *Also ist ihr Großvater dort hingezogen?*

Ja. In dem Dorf, wo wir gewohnt haben, ist meine Mutter geboren. Es hieß Jedvaniny. Auf Ukrainisch sagte man dazu Jadvonino. Wir waren ein tschechisches Dorf und drum herum waren ukrainische Dörfer. Unsere Schulen waren auch tschechisch.

» *Und Ihr Großvater ist dort hingezogen oder hat er mitgeholfen, dieses tschechische Dorf zu gründen?*

Es waren mehrere aus Mähren, die dort hinzogen, nicht nur mein Großvater. Zum Beispiel die Eltern von Mareček, der dort oben gewohnt hat, sind auch in unser Dorf gezogen. Als wir dann hierher nach Tschechien gekommen sind, da ist der Mareček dann nach Mähren nach Olešnice gefahren, in das Dorf, wo seine Eltern herstammten. Meine Eltern sind erst dort geboren, in Jedvaniny.

» *Wie haben Sie dort gelebt? Hatten Sie einen Hof?*

Am Anfang hatten wir einen Hof. Dann kam die Kolchose – JZD (dt. LPG) wie man hier sagt. Also wurde alles verstaatlicht und zum Arbeiten ging's dorthin. Ich habe die Schule mit 14 Jahren nach der siebten Klasse beendet und mit 15 bin ich schon arbeiten gegangen. In der Landwirtschaft war ich dort und hier auch. Ich habe nie etwas anderes gemacht.

» *Und zur Schule sind Sie in Jedvaniny gegangen?*

Im gleichen Dorf. Dort ging es bis zur siebten Klasse und nicht weiter. Da hätte ich in die Stadt gemusst und da sind wir dann nicht mehr hingegangen. Wir waren in der siebten Klasse nur wenige Schüler, nur zwölf. Von denen, die dort waren, bin nur noch ich übrig, bei Střibro (dt. Mies) war noch einer, falls er noch lebt.

Z těch všech, co nás tam zbylo, jsem zůstala už jenom já, na Stříbrsku byl pak ještě jeden, jestli ještě žije.

Učili nás tam taky ukrajinský jazyk, ruský jazyk, češtinu – tou se mluvilo normálně, matematiku, přírodu, zeměpis. A němčinu? Co by nám byla platná němčina, když učitel neuměl německy. Měl učebnici, a když bylo potřeba nějaké neznámé slovo, tak ho tam hledal. Jak jsme se teda mohli naučit německy?

Žáci školy na Romanovce v roce 1938. Obec Romanovka měla zhruba 60 obyvatel.

—
Schüler der Schule in Romanovka 1938. Die Gemeinde Romanovka hatte ungefähr 60 Einwohner.

» **A bavilo Vás to ve škole?**

No ano, bavilo mě to. Já jsem začala brzy chodit do školy. Tam se chodilo do školy od devíti let. Bratr, Sýkora, šel a já jsem chtěla jít taky. Však víte, jak tady vedou rodiče do první třídy děcka. A tak nás taky táta vedl do školy, a když nás tam přivedl, tak učitel povídal: „*Ji přeci nemůžu vzít. Vždyť má sedm roků, to má ještě rok času, ne?*“, „*Ona chce jít!*“, „*Tak ji tady nechte. Týden, čtrnáct dní, ono ji to omrzí a přestane.*“ Ale mě to neomrzelo. Já jsem chodila s bratrem a pořád jsme spolu přecházeli ze třídy do třídy. Tak jsem začala v sedmi a čtrnáct let mi bylo, když jsem končila.

» **To byl rok 1938?**

Já jsem ročník 1924, bylo mi čtrnáct a bylo to ještě před válkou. Ve válce jsem se už vdávala.

» **A Vy jste měla tedy jednoho bratra, nebo více sourozenců?**

Měla jsem čtyři bratry. Sýkora byl nejstarší, Josef se jmenoval, byl ročník 1922. Pak jsem já, ročník 1924. Vláša bydlel na Žatecku a byl ročník 1927. Jenda se jmenoval další, ročník 1932, a nejmladší byl Sáša. Pět nás bylo. Kluci jsou pryč a zbyla jsem tady jenom já.

Wir haben dort auch Ukrainisch, Russisch und Tschechisch gelernt – Tschechisch haben wir ja normal gesprochen, außerdem Mathematik, Naturkunde, Erdkunde. Und Deutsch? Was hätte uns Deutsch genützt, wenn nicht mal der Lehrer Deutsch konnte. Der hatte ein Lehrbuch und wenn man ein unbekanntes Wort brauchte, dann hat er es dort gesucht. Wie hätten wir da Deutsch lernen können?

Osvědčení o absolvování 2. ročníku školy v Holově z roku 1946. Obec Holově Česká ležela na území ruské Volyně, těsně u hranic a byla národnostně smíšená. Žilo v ní až 186 obyvatel.

Zeugnis aus dem zweiten Jahr an der Schule in Holově Česká aus dem Jahr 1946. Holově Česká lag auf dem russischen Gebiet von Wolhynien, genau an der Grenze und die Nationalitäten waren dort gemischt. Es lebten dort 186 Einwohner.

» **Und hat es Ihnen in der Schule Spaß gemacht?**

Ja, doch, es hat mir Spaß gemacht. Ich habe früh begonnen zur Schule zu gehen. Dort ging man ab 9 Jahren zur Schule. Mein Bruder Sýkora sollte eingeschult werden und ich wollte auch. Sie wissen doch, wie die Eltern die Kinder in die erste Klasse bringen. Und da hat uns unser Vater in die Schule gebracht, und als wir dort hinkamen, sagte der Lehrer: „Die kann ich aber nicht nehmen. Sie ist erst sieben, das hat doch noch ein Jahr Zeit, oder?“ „Sie will zur Schule gehen“, „Dann lassen Sie sie hier. Eine Woche, vierzehn Tage, dann wird es ihr keinen Spaß mehr machen und sie hört von allein auf.“ Aber mir hat es nicht aufgehört, Spaß zu machen. Ich bin mit meinem Bruder zur Schule gegangen und immer mit ihm in die nächste Klasse gekommen. So bin ich also mit sieben in die Schule gekommen und 14 war ich, als ich fertig war.

» **Das war im Jahr 1938?**

Ich bin Jahrgang 1924, ich war 14 und das war noch vor dem Krieg. Während des Krieges habe ich dann schon geheiratet.

» **Und Sie hatten also einen Bruder, oder mehrere Geschwister?**

Ich hatte vier Brüder. Sýkora war der älteste, Josef hieß er, er war Jahrgang 1922. Dann kam ich, 1924. Vláda lebte bei Žatec (dt. Saaz) und war Jahrgang 1927. Als nächstes kam Jenda, 1932 und der jüngste war Sáša. Wir waren zu fünft. Die Jungs sind schon nicht mehr hier und nur ich bin übrig geblieben.

» **Říkala jste, že jeden bratr bydlel na Žatecku, Josef tady a pak ti další dva se dostali kam?**

Jenda bydlel tady, bydlel s mamí (táta umřel velice brzy, v devětačtyřicátém roce). Mamí umřela v roce 1985 a bratr o pět let dříve.

Ten nejmladší byl na Kladně. Šel tam jako voják sloužit na útvar, našel si tam holku, oženil se a zůstal tam. Ten už taky dávno umřel, byl nejmladší, sedmatřicátý ročník.

» **A jak vůbec došlo k tomu, že jste potřebovali z Jedvanin odjet?**

To bylo tak. On tam přijel tady z Čech takový – něco jako vedoucí. Jmenoval se Vlastůvka. Pak tam s ním byl taky jeden Rus. Přišli do naší vesnice a jakoby „verbovali“. Že bychom měli jet do Čech. Že jsme Češi a že mají být Češi pohromadě. A když nepůjdeme teď, když nám to nabízí, tak potom půjdeme jenom s 50 kily na zádech. Tak se přihlásila hnedle skoro celá vesnice. My, co jsme tady na Huti bydleli, tak jsme všichni z jedné vesnice. Někteří jsou na Stříbrsku, na Tachovsku, ale co my jsme tady byli, tak jsme byli všichni z jedné vesnice.

Tak proto jsme se přihlásili sem do Čech. Kdyby nepřišli, neříkali „Pojďte“, tak by to ty rodiče asi nenapadlo, aby jeli sem do Čech...

» **A v jakém to bylo roce? To si vás někam svolali?**

V sedmačtyřicátém. Svolali si nás tam do kanceláře, byla to taková velká místnost, a řekli nám, abychom jeli do Čech, dobrovolně, že nás chtějí tady. A když ne, tak to potom bude horší. Že nebude kam se potom vystěhovat. My jsme se stěhovali s tím, že se do naší vesnice, do našich baráků, nastěhovali Ukrajinci. Tam u nás bylo více ukrajinských vesnic než těch českých. Možná někde dál bylo více českých, nevím.

» **V té době jste už byla vdaná. Bydleli jste u rodičů, nebo ve vlastním bydlení?**

Muž padl ve válce a já bydlela s jeho rodiči. S nimi jsem přijela až do Čech. Pak jsem se od nich odstěhovala sem na Huť a oni zůstali na Stříbrsku.

» **A jak se naložilo s majetkem, který jste měli v Jedvaninách?**

Oni nám udělali nějaké vyúčtování. Nějak ty baráky tam i tady započítali. My jsme tady ten barák platili, ale už si nepamatuji, co jsme za něj zaplatili. Ale ostatní to nějak vyrovnávali.

» **A myslíte, že to bylo spravedlivé? Jaký jste z toho měli s rodiči dojem?**

Když jsme sem přišli, tak to tady nebylo moc dobrý. Vždyť tady bylo všechno na lístky, na šatenky. To nebylo jako dneska – jdete do krámu a koupíte si šaty. To

» ***Sie haben gesagt, dass ein Bruder bei Žatec lebte und Josef hier. Und wo sind dann die anderen beiden hingekommen?***

Jenda wohnte hier, er wohnte mit unserer Mutter zusammen – unser Vater ist früh gestorben, 1949. Unsere Mutter ist 1985 gestorben und mein Bruder fünf Jahre zuvor.

Der Jüngste lebte bei Kladno. Er ist dort als Soldat im Dienst gewesen, hat dort ein Mädchen gefunden, geheiratet und ist dort geblieben. Der ist auch schon lange tot. Er war der Jüngste, Jahrgang 1937.

» ***Wie kam es überhaupt dazu, dass Sie aus Jedvaniny weg mussten?***

Das war so. Damals kam aus Tschechien so ein – etwas wie ein Leiter. Der hieß Vlastůvka. Dann war da bei ihm auch noch ein Russe. Sie kamen in unser Dorf und haben uns sozusagen „angeworben“. Wir sollten nach Tschechien gehen. Wir seien Tschechen und Tschechen sollten alle zusammen sein. Und wenn wir nicht jetzt gehen, wenn sie es uns anbieten, dann gehen wir später mit nur 50 Kilo auf dem Rücken. Also hat sich gleich fast das ganze Dorf gemeldet. Wir, die wir hier in Hut´ gewohnt haben, wir sind alle aus einem Dorf. Einige sind bei Střibro, Tachov (dt. Tachau), aber wir hier waren alle aus dem einem Dorf.

Also deshalb haben wir uns hier in Tschechien gemeldet. Wenn die nicht gekommen wären und gesagt hätten „Kommt“, dann wär es unseren Eltern wahrscheinlich nicht eingefallen nach Tschechien zu gehen.

» ***Und in welchem Jahr war das? Hat man Sie irgendwo hinbestellt?***

1947. Sie bestellten uns in ihr Büro, das war so ein großer Raum, und sagten uns, wir sollten nach Tschechien gehen, freiwillig, dass sie uns hier wollen. Und wenn nicht, dann wird das später schlimmer. Später gäbe es keinen Ort mehr, wo wir hinziehen können. Wir sind also weggezogen und in unserem Dorf, in unseren Häusern haben sie Ukrainer untergebracht. Da bei uns waren mehr ukrainische Dörfer als tschechische. Etwas weiter waren vielleicht mehr tschechische, ich weiß es nicht.

» ***Zu der Zeit waren Sie schon verheiratet. Wohnten Sie bei den Eltern oder allein?***

Mein Mann ist im Krieg gefallen und ich wohnte bei seinen Eltern. Mit ihnen bin ich bis nach Tschechien gekommen. Danach bin ich von ihnen weggezogen hier nach Hut´ und sie sind bei Střibro geblieben.

» ***Und was geschah mit dem Besitz, den Sie in Jedvaniny hatten?***

Sie haben uns so eine Abrechnung gemacht. Irgendwie haben sie die Häuser hier und dort verrechnet. Wir haben damals für das Haus bezahlt, aber ich weiß nicht mehr wie viel. Aber die Anderen haben das irgendwie ausgeglichen.

» ***Und denken Sie, dass das gerecht war? Welchen Eindruck hatten Sie und Ihre Eltern davon?***

Als wir hierher kamen, war es hier nicht besonders gut. Hier gab es ja alles auf Marken, auch Kleidung. Das war nicht wie heute – in den Laden gehen und sich etwas zum Anziehen kaufen. Es gab Marken für Brot, Zucker, Bonbons. Hier war ein Haufen Kinder, ich hatte auch schon die Jungs, und wenn ich eine Bonbontüte nach Hause brachte, habe ich sie auf den Tisch ausgeschüttet und aufgeteilt, für jeden blieben zwei, drei Stück. Nicht wie heute.

byly lístky na chleba, na cukr, na bonbóny. Tady byla hromada děcek, já už jsem měla kluky, a když jsem přinesla ten sáček domů, vysypala jsem ho na stůl a rozdělila ho, každému tak zbylo po dvou, po třech. Ne jako dneska.

» **Zajímalo by mě ještě, zda vám řekli, že se musíte odstěhovat zrovna sem?**

My jsme přijeli do Třemošné a tam byly takové lágry. Nejdříve jsme byli tam, ani nevím, jestli týden nebo čtrnáct dní. A oni potom mužský jeli vybírat baráky a vesnice, kam by se šlo. A já jsem jela s mužskými taky.

» **A vy jste šli z lágru z Třemošné do Stříbra?**

Já jsem šla do Stříbra. Janča taky bydlel na Stříbrsku, potom se nastěhoval sem do toho baráku se mnou. Ale já ho osídlila.

» **A na tom Stříbrsku jste šli do baráku s rodinou manžela? Oni měli další děti?**

Ano, to bylo do baráku manželovo rodičů. Bylo jich taky pět. Dvě holky a tři kluci. Ten nejstarší Josef padl ve válce, prostřední se vrátil a umřel pak tady na Stříbrsku, a ten můj taky zůstal ve válce. Takže dva padli ve válce a jeden se vrátil.

» **A na tom Stříbrsku jste žili jak dlouho?**

No, já jsem tam nebyla moc dlouho. Oni tam ti jeho rodiče zůstali a také tam umřeli.

» **Ale to nebylo přímo ve Stříbře, nebo ano?**

Vesnice u Stříbra, tam jak jsou Malovice, Erpružice, Trpísty, Novej Dvůr – teď se tomu říká Pňovany.

Tam na Stříbrsko jsme se přistěhovali někdy v dubnu roku 1947 a sem do tohoto baráku jsme se nastěhovali před Novým rokem.

» **S Jančou jste se seznámila až tam na Stříbrsku?**

Na Stříbrsku. Ale my jsme se znali už z Ruska. Měli jsme barák u lesa a Jančovi bydleli naproti. Takže jsme byli sousedi. Znali jsme se jako děcka. Já jsem ročník 1924 a on byl 1925, takže jsme byli jen rok od sebe. Potom, když jsem zůstala sama s holkou, jsme se odstěhovali sem.

» **A jak probíhalo stěhování z Jedvanin? Stěhovali jste se, jak se říká, na několikrát?**

Najednou! My jsme jeli normálně v dobytčích vagoněch. V jednom vagoně jsme byli my a v druhém vagoně jsme měli dobytek. Nejeli jsme v osobáku jako lidi, ale v dobytčáku.

» *Mich würde noch interessieren, ob man Ihnen gesagt hat, dass Sie genau hierher ziehen sollen?*

Wir sind in Třemošna (dt. Tschemoschna) angekommen und dort war so ein Lager. Zuerst waren wir dort, ich weiß gar nicht mehr, ob eine Woche, oder vierzehn Tage. Und dann sind die Männer losgezogen um Häuser und Dörfer auszusuchen, wo wir hin sollten. Und ich bin mit Ihnen mitgegangen.

» *Und Sie sind aus dem Lager in Třemošna nach Stříbro gegangen?*

Ich bin nach Stříbro gegangen. Janča hat auch bei Stříbro gewohnt, später ist er dann mit mir in das Haus hier gezogen. Aber ich war zuerst hier.

» *Und bei Stříbro sind Sie in ein Haus gezogen mit den Eltern Ihres Mannes? Hatten sie noch weitere Kinder?*

Ja, das was das Haus der Eltern meines Mannes. Sie waren auch zu fünft. Zwei Mädchen und drei Jungen. Der älteste, Josef, ist im Krieg gefallen, der Mittlere ist zurückgekommen und dann hier bei Stříbro gestorben. Und mein Mann ist auch im Krieg gefallen. Also zwei sind nicht wieder heimgekehrt und einer kam zurück.

» *Und wie lange haben Sie bei Stříbro gelebt?*

Na, ich war dort nicht lange. Seine Eltern sind dort geblieben und auch dort gestorben.

» *Aber das war nicht direkt in Stříbro, oder?*

Ein Dorf bei Stříbro: dort wo Malovice (dt. Malowitz), Erpužice (dt. Welperschitz), Trpísty (dt. Trpist), Nový dvůr (dt. Neuhof) sind – heute heißt es Pňovany (dt. Piwana, heute Neuhof).

Dort nach Stříbro sind wir irgendwann im April 1947 gezogen und hier her in dieses Haus vor dem Jahreswechsel 1947.

» *Janča haben Sie erst in Stříbro kennen gelernt?*

Ja. Aber wir kannten uns eigentlich schon aus Russland. Wir hatten ein Haus am Wald und Jančas Familie lebte gegenüber. Wir waren also Nachbarn. Wir kannten uns schon als Kinder – ich bin Jahrgang 1924 und er war 1925, also waren wir ein Jahr auseinander. Danach, als ich mit dem Mädchen allein war, sind wir hier hergezogen.

» *Und wie verlief der Umzug aus Jedvaniny? Sind Sie mehrmals hin- und hergereist?*

Auf einmal sind wir umgezogen! Wir sind in Viehwagens gefahren. In einem Wagon waren wir und im nächsten hatten wir unser Vieh. Wir sind nicht mit einem normalen Zug gekommen wie Leute, aber im Viehwagon.

» *Wie lange dauerte die Reise?*

Die dauerte lange. Ich erinnere mich aber nicht mehr ganz genau daran. Über die Grenze von Russland in die Tschechoslowakei sind wir in Čop gekommen. Ehe wir dorthin konnten, haben sie uns in der Ukraine von einem Bahnhof zum nächsten gefahren oder uns auf einem Abstellgleis hin und hergefahren. Dort haben sie uns dann stehen lassen, für ein oder zwei Tage, bevor ihnen wieder eingefallen ist, dass wir ja noch da sind. Es musste immer irgendwer bestochen werden, damit sie uns dort hinbringen. Also waren

» ***Jak dlouho trvala ta cesta?***

Ta nám trvala dlouho. Nepamatuju si to ale přesně. Hranice jsme přejížděli v Čopu, z Ruska sem do Československa. Než jsme přijeli do toho Čopu, tak nás na ukrajinské straně vozili z jedné stanice na druhou, nebo na slepou trať. Tam nás nechali stát a stáli jsme tam den dva, než si zase vzpomněli. Muselo se podplácet, aby nás odvezli dál. Tam jsme byli dlouho, než se přejely hranice. Když jsme přijeli sem do Čech, tak to bylo už rychlejší.

» ***A to jeli lidé z Jedvanin jedním vlakem?***

Ano, jedním vlakem. Z těch jiných vesnic měli tu trať blíž a rychleji si naložili do těch vagónů, co potřebovali, a byli tu tak dříve jak my.

» ***To muselo být dost náročné.***

Náročné a dlouhé. Tady už nikdo z těch starších není, ti by to věděli přesně, jak dlouho jsme jeli. Do Čech jsme přijeli v dubnu. Kdy jsme vyjeli z Jedvanin, už nevím.

» ***To vás tedy vyložili v Třemošné? S dobyt看, nábytkem...***

Ano, s dobyt看. Nábytek jsme žádný neměli. Jenom nějakou tu peřinu, nějaký ten oblek na sebe a tak.

» ***To Vám tedy řekli, že to tu po Němcích zůstane?***

Ano, ale někde něco bylo, tady nebylo nic. Tady byly takové staré dřevěné postele. Jedna tu byla. A takový dvojitý kredenc. Ložnici už jsme si koupili až potom, co si chlapi vydělali v lese.

» ***Takže vy jste se sem nastěhovali na jaře? To jste asi museli hned zasít, nebo...?***

V dubnu, ale neřeknu vám kolikátého. Tady byli rodiče a já jsem se sem přistěhovala na konci roku.

» ***Takže rodiče to měli docela složité...***

No, tady bylo zaseto ještě po Němcích! My když jsme sem přijeli první rok, tak tamhle bylo ještě žito. To potom ještě rozdělovali každému, aby si vzal, aby si to vysekával...

» ***Tak to museli ty Němce odvézt jen chvilku před vámi?***

No, asi to tak muselo být. Ale to vám neřeknu, to nevím.

» ***Takže Vaši rodiče po nich sklidili?***

To víte, ne že by dostali kolik hektarů. Dali jim tady nějaký kousek. Tady to bylo nasetý od Nemanic k Mýtnici. To žito si ještě pamatuji.

wir dort lange, bevor wir über die Grenze konnten. Als wir dann hierher nach Tschechien kamen, ging es schneller voran.

» ***Und es fuhren alle aus Jedvaniny mit einem Zug?***

Ja, alle mit dem einen Zug. Die Leute aus den anderen Dörfern hatten es näher zur Bahnverbindung, sie haben schnell alles aufgeladen, was sie brauchten und waren eher hier als wir.

» ***Das musste ziemlich anstrengend sein.***

Anstrengend und lange. Hier ist von den Älteren keiner mehr da, die würden das noch genau wissen, wie lange wir gefahren sind. Nach Tschechien sind wir im April gekommen. Wann wir in Jedvaniny aufgebrochen sind, weiß ich nicht mehr.

» ***Und dann haben sie Sie in Třemošna ausgeladen? Mit dem Vieh, mit ihren Möbeln...***

Ja, mit dem Vieh. Möbel hatten wir nicht. Nur ein paar Decken und die Sachen, die wir an hatten.

» ***Haben sie Ihnen damals gesagt, dass die Sachen von den Deutschen hierbleiben?***

Ja, aber nur manchmal war etwas da, hier war gar nichts. Ein altes Holzbett haben sie dagelassen. Und so eine doppelte Anrichte. Ein Schlafzimmer haben wir uns erst gekauft, als die Jungs schon älter waren und im Wald Geld verdient haben.

» ***Also sind Sie im Frühling hier hergezogen. Da mussten Sie gleich aussähen, oder?***

Im April, aber das genaue Datum weiß ich nicht mehr. Hier waren unsere Eltern und gegen Ende des Jahres bin ich hierher gezogen.

» ***Also hatten es Ihre Eltern ziemlich schwer...***

Na, hier hatten die Deutschen noch ausgesät. Als wir das erste Jahr hier waren, da gab es noch Roggen. Den haben sie nachher noch aufgeteilt, jeder konnte sich etwas abmähen.

» ***Da mussten die Deutschen ja nur kurz vor Ihnen abgereist sein?***

Ja, wahrscheinlich muss das so gewesen sein. Aber das kann ich nicht sagen, das weiß ich nicht.

» ***Also haben Ihre Eltern das dann geerntet?***

Na, nicht dass sie mehrere Hektar bekommen hatten. So ein Stückchen hatten sie gekriegt. Hier war ausgesät von Nemanice bis Mýtнице (dt. Mauthaus). An den Roggen kann ich mich noch erinnern.

» ***Wissen Sie noch, wie das aufgeteilt wurde? Hat jeder gleich viel bekommen?***

Das weiß ich nicht. Aber es hat auch jeder eine Wiese bekommen. Hier die Wiese vor dem Haus, das war früher ein Feld und Gras hat man erst jetzt gesät. Aber hinter den Häusern waren überall Wiesen, hinter unserem auch. Jeder hatte ein Stück Wiese. Wir hatten Kühe und so hatten wir Heu für den Winter.

» ***Nevíte, jak se to rozdělovalo? Dávalo se každému stejně?***

To nevím. Ale každému tady dali také louku. Tady ta louka, co je před domem, byla dříve pole a zatravnila se až teď. Ale za barákama byla louka a za naším barákem byla taky louka. Každý měl štráf louky, abychom měli seno na zimu pro dobytek.

» ***A kde jste měli dobytek?***

Tady vzadu je kůlna, chlív přistavený k baráku. I stodola je tu.

» ***Podobně jste žili i v Jedvaninách? Rodiče měli krávu a koně?***

Ano, dřív měli taky nějaký pozemky, a když přišel ten kolchoz, tak dali pole do kolchozu a dostali každý záhumenek, jenom kousek, na brambory. Takže už potom neseli obilí na svém, dostávali nějaký obilí za jednotky, které se odvedly.

» ***Ale ta zvířata vám nechali?***

Každý jsme měli jenom jednu krávu. To nebylo tak, že bychom měli deset krav. V kolchozu byla velká stáj, ani nevím pro kolik krav.

» ***A šlo o velký kolchoz?***

No, nebyl moc velký. Byl jenom v té naší vesnici, co jsme v ní bydleli. Mě do toho kolchozu taky dali. Byly tam krávy, měli tam taky telata a ovce. Já jsem krmila telata, když jsem byla ještě svobodná. Na kolečku vyvážela hnůj.

» ***A jak se v tom kolchozu hospodařilo?***

No, někdy to bylo dobrý, někdy ne. Tam jsme neměli stroje jako dneska. Všechno se dělalo ručně: naložit hnůj, ručně skopat, ručně rozházet, koňma zavorat, brambory ručně zasázet, vykopat. Tady to zezačátku taky nebylo. Teď už mají na všechno stroje, naloží, rozmetou anebo vyberou brambory kombajnem. My jsme je museli motykami vykopat. Nadřela jsem se dost.

Čeští kolchozníci při žních na Volyni před druhou světovou válkou.

—
Tschechische Kolchosebauern während der Erntezeit in Wolhynien vor dem Zweiten Weltkrieg.

» **Und wo hatten Sie das Vieh?**

Hier hinten ist ein Schuppen, ein Stall, der ans Haus gebaut ist. Eine Scheune ist auch hier.

» **So ähnlich haben Sie auch in Jedvaniny gelebt? Ihre Eltern hatten eine Kuh und ein Pferd?**

Ja, früher hatten wir auch Ländereien, aber als die Kolchose kam, haben sie die Ländereien in die Kolchose zusammengefasst und jeder bekam nur ein Stückchen Feld um Kartoffeln anzubauen. Also haben sie dann nicht mehr auf ihren Äckern Getreide gesät, sondern sie bekamen Getreide entsprechend den Einheiten, die sie abgeführt haben.

» **Aber die Tiere haben Sie behalten können?**

Jeder hatte nur eine Kuh. Das war nicht so, dass wir zehn Kühe gehabt hätten. In der Kolchose war ein großer Stall, aber ich weiß nicht mehr, wie viele Kühe sie dort hatten.

» **Und war es eine große Kolchose?**

Nein, sie war nicht sehr groß. Das war nur unser Dorf, wo wir gewohnt haben. Wir mussten dort auch unseren Beitrag abgeben. Dort waren Kühe, Kälber und Schafe. Ich habe dort die Kälber gefüttert, als ich noch ledig war. Mit der Schubkarre Mist gefahren.

» **Und wie wurde in der Kolchose gewirtschaftet?**

Na, manchmal war es gut, manchmal nicht. Dort gab es keine Maschinen wie heute. Alles wurde per Hand gemacht. Mist aufladen, mit der Hand Streu verteilen, mit dem Pferden wurde gepflügt, Kartoffeln wurden per Hand in die Erde gebracht, ausgegraben. Hier war am Anfang auch nichts. Jetzt haben sie schon für alles Maschinen, Kartoffeln werden mit dem Mährescher aufgelesen. Wir mussten sie mit der Hacke ausgraben. Ich habe mich ziemlich abgeplagt.

Fotografie
z období
kolektivizace
v zemědělství
v oblasti
Domažlicka,
50. léta
20. století.

—
Ein Foto aus
der Zeit der
Kollektivierung
der Landwirtschaft
im Gebiet
von Domažlice
in den 50er
Jahren des 20.
Jahrhunderts.

» ***A v kolchozu jste dostávali plat? Nebo vám platili jinak?***

Peníze nám nedávali. To spíš nějaký to obilí, slámu na stelivo. Nic velkého, spíše nic.

» ***A to jste si potom ještě něčím přivydělávali?***

Co mě se týká, tak jsem si nepřivydělávala. Než jsme přijeli sem, tak jsme dělali jenom v kolchoze.

» ***A pak jste se starali o ten svůj záhumenek...***

No a ten záhumenek. Co já jsem bydlela s rodiči muže, tak oni měli krávu na sebe a my jsme měli krávu na nás, na mladý. Jestli jsme měli dvojí, nebo jeden záhumenek, si už nepamatuju.

A potom, když jsem se stěhovala od těch Doležalů ze Stříbrska sem, tak mi tu krávu dali. Z domova jsem žádnou krávu nedostala, i když to bylo zvykem. Když se totiž u nás holka vdávala, tak musela dostat z domova alespoň tu krávu. Ale protože naši taky nebyli nějak bohatí, tak jsem jí dostala od manžellových rodičů.

A když jsme potom přijeli sem, tak už měli rodiče krávu a odchovali si tele, mně potom dali jalovici, protože mi ji nedali tehdy na Jedvaninách.

» ***Měla jste tedy s Doležalovými dobré vztahy?***

No ano, od roku 1945 do roku 1947 jsem s nimi byla pohromadě, i když manžel už nežil. Byli už staří. Já jsem chodila do práce a oni hlídali malou u nich doma. My jsme se za války nadřeli. Mužský posbírali do armády, my ženský jsme kosami kosily trávu i obilí. Jedna ženská kosila, druhá za ní odebírala. Dělalý se snopy a stavěly se – tady se říká – panáky, tam se tomu říkalo mandele. Dávalo se 15 snopů do mandele.

Abych to řekla na rovinu: Dokud byl člověk doma, tak toho moc neznal. Tehdy jsem ještě nebyla vdaná a manželův prostřední bratr dělal skupináře. A já jsem jednou takhle šla domů cestou vedle jejich baráku. Bylo to na jaře, měl se rozvážet hnůj – vždycky v zimě se vozil hnůj na haldy a na jaře se zas nakládal na vůz a skopával se a rozhazoval pod brambory. No a on vyšel a zeptal se mě, jestli bych taky nešla ten hnůj nakládat. A já jsem ani moc nechtěla, ale šla jsem. A už jsem v tom kolchozu zůstala.

No a potom jsme jednou v kolchoze sekali obilí a já jsem odebírala. Neuměla jsem ani vázat povříslu, tak jsem ho vázala na takový uzel, což bylo špatně. To se musí vzít dva konce a smotají se do tzv. „housera“, položí se to, navrch se dá to žito a pak se to zaváže. No a ten manželův bratr se na mě díval, jak vážu to povříslu, a povídá mi: „Holka, to takhle nemůžeš dělat, to musíš takhle.“ Takže on mě naučil, jak musím dělat povříslu. No a tak jsem tam zůstala.

» **Und in der Kolchose haben Sie Lohn bekommen, oder wurden Sie anders bezahlt?**

Geld haben wir nicht bekommen. Es gab eher Getreide, Stroh für die Einstreu. Nicht viel, oft auch nichts.

» **Und da haben Sie dann noch etwas dazuverdient?**

Was mich angeht, ich habe nichts dazuverdient. Bevor wir hierher kamen, habe ich nur in der Kolchose gearbeitet.

» **Und dann haben Sie sich noch um Ihr Stückchen Acker gekümmert...**

Ja, das Stückchen Feld. Als ich bei den Eltern meines Mannes gelebt habe, da hatten wir zwei Kühe, eine hatten die Eltern und wir hatten eine für uns. Ob wir zwei oder einen Acker hatten, dass weiß ich nicht mehr.

Und als ich dann später von den Doležals bei Stříbro hierher gegangen bin, da haben sie mir die Kuh gegeben. Von zu Hause habe ich keine Kuh bekommen, auch wenn das so Tradition war. Wenn nämlich bei uns ein Mädchen geheiratet hat, da musste sie von zu Hause wenigstens eine Kuh mitbekommen. Aber weil unsere Eltern auch nicht gerade reich waren, habe ich sie von den Eltern meines Mannes bekommen.

Und als wir dann hierher kamen, hatten unsere Eltern schon eine Kuh und ein Kälbchen aufgezogen, mir haben sie dann die Färse gegeben, weil ich in Jedvaniny keine bekommen hatte.

» **Sie hatten also zu den Doležals ein gutes Verhältnis?**

Ja, schon, von 1945 bis 1947 haben wir noch zusammengelebt, als mein Mann schon nicht mehr lebte. Sie waren schon älter. Ich bin arbeiten gegangen und sie haben zu Hause auf meine Tochter aufgepasst.

Wir haben während des Krieges hart arbeiten müssen, die Männer haben sie in die Armee eingezogen, wir Frauen mussten mit den Sensen Gras und Getreide mähen. Eine hat gemäht, die nächste hinter ihr aufgelesen. Es wurden Garben gebunden und die hat man dann zu – hier sagt man Puppen – aufgestellt. In eine Puppe kamen 15 Garben.

Ich sag es, wie es ist – solange man zu Hause war, hat man nicht viel gekannt. Als ich noch nicht verheiratet war, da hat der mittlere Bruder meines Mannes Gruppenleiter gemacht. Ich bin einmal an ihrem Haus vorbei nach Hause gegangen. Es war Frühling, der Mist sollte ausgefahren werden – im Winter wurde der Mist immer auf die Halden gefahren und im Frühling wurde er wieder aufgeladen und unter die Kartoffeln gebracht. Na und da ist er rausgekommen und hat mich gefragt, ob ich nicht zum Mistaufladen kommen würde. Ich wollte eigentlich nicht, aber ich bin hingegangen. Und dann bin ich bei der Kolchose geblieben.

Na und dann haben wir einmal in der Kolchose Getreide gemäht und ich habe aufgelesen. Ich konnte noch keine Garben binden und da habe ich so einen Knoten gemacht, der verkehrt war. Man musste zwei Enden nehmen und sie zusammendrehen, dann hat man den Roggen draufgelegt und es zusammengebunden. Na, und der Bruder von meinem Mann hat mir zugesehen, wie ich die Garbe gebunden habe und gesagt: „Mädel, das kannst du so nicht machen, so geht das.“ Er hat mir also beigebracht, wie man das bindet. Na, und dann bin ich halt dortgeblieben.

Da war ich schon mit meinem Mann zusammen. Wir waren schon als Kinder in der Schule zusammen. Ich war zwölf und er vierzehn, er war zwei Jahre älter. Also seit dem zwölften Lebensjahr. Und mit achtzehn habe ich ihn dann geheiratet. So war das, und

To už jsme s manželem spolu chodili. My jsme spolu začali už jako děcka, ve škole. Mně bylo dvanáct a jemu bylo čtrnáct, byl o dva roky starší. Takže od dvanácti let, a v osmnácti jsem se vdala. Tak už to bylo a tak to taky zůstalo. Já měla prvního manžela a taky posledního. A s Jančou jsem pak byla 53 let na psí knížku.

» *To už jste se nechtěla nikdy vdát? Říkala jste, že jste pak žili dlouho na psí knížku.*

Ne, už jsem se nevdala. Když jsme byly děti, tak to bylo takový všelijaký. To byly takový ty psaníčka, předávaly se ve škole a tak. A pak jsme spolu chodili, a nakonec jsme se vzali. On potom umřel ve válce. A já jsem si řekla, že když náhodou něco, tak se vdávat nebudu. A to mně vždycky švagrová připomněla: „Tys to řekla!“ A já jsem to dodržela a nevdala se, i když jsem chlapa měla!

Pohled na Starou Hut' u Nemanic, pozadí Hutský vrch (30. léta 20. století)

—
Blick auf Stará Hut' bei Nemanice, im Hintergrund Hutský vrch (30er Jahre des 20. Jahrhunderts)

Dům, který pamětnice po příchodu do Staré Huti obydlela a kde provozovala několik let hospodu.

—
Das Haus, in das die Zeitzeugin nach ihrer Ankunft in Stará Hut' gezogen ist und in dem sie mehrere Jahre eine Gastwirtschaft betrieb.

so ist es auch geblieben. Das war mein erster und mein letzter Ehemann. Und mit Janča habe ich dann 53 Jahre lang in wilder Ehe gelebt.

» **Und Sie wollten nicht mehr heiraten? Sie haben doch lange in wilder Ehe zusammengelebt?**

Nein, ich habe nicht mehr geheiratet. Als wir Kinder waren, da war das anders. Man hat sich so Zettelchen geschrieben und in der Schule ausgetauscht. Dann waren wir zusammen und schließlich haben wir geheiratet. Und dann ist er im Krieg gefallen. Und ich habe mir gesagt, wenn zufälligerweise irgendwas wäre, ich heirate nicht nochmal. Meine Schwägerin hat mich immer daran erinnert: „*Das hast du gesagt!*“ Und ich habe mich dran gehalten und nicht mehr geheiratet, auch wenn ich einen Mann hatte!

» **Sie haben erwähnt, dass Sie ihr ganzes Leben in der Landwirtschaft gearbeitet haben. Nach der Schule sind Sie in die Kolchose gegangen und dort waren Sie bis 1947. Und dann sind Sie nach Tschechien gekommen. Wie sah das hier aus, von was haben Sie gelebt?**

Na, von was sollten wir leben. Bei Stříbro hatten wir zwei Kühe. Ich bin nicht arbeiten gegangen und sie auch nicht. Ich hatte eine Witwenrente. Die Alten bekamen auch Geld, 2000 Kronen, und für die Tochter Waisenrente 550 Kronen.

» **War das viel Geld, konnte man damit leben?**

Na, ich weiß nicht ob das viel oder wenig war. Wir hatten Kühe, haben Butter gemacht, und von Malovice nach Stříbro war es nicht weit. Also hab ich dort ab und zu Butter verkauft. Man hat das unter der Hand verkauft, so wie man das bei anderen gesehen hat.

» **Und wie hat das funktioniert? Da haben Sie die Butter genommen und...?**

Ich hatte Bekannte in einem Laden. Ich hab ein großes Stück gemacht, ein Kilo oder weniger als ein Kilo und die Leute haben das gekauft. In Russland, in Ostroh, wenn wir dort verkauft haben, da haben wir immer Butter und Quark auf den Markt verkauft.

Als ich dann hier nach Stříbro ging und im Laden was kaufen musste, da habe ich das mit ihnen abgemacht. Oder hier in Domažlice (dt. Taus) hatte ich auch Bekannte im Laden. Denen habe ich auch Butter gebracht.

Aber ich habe das mit der Rente noch gar nicht zu Ende erzählt, die ich für die Tochter bekommen habe. 1956 oder 1957 hat mir die Graftová von gegenüber gesagt, das war kurz vor den Chodenfesten: „*Geh da noch hin, oder du wirst kein Geld mehr bekommen*“ Und bis heute ärgert mich das, dass ich sie nicht gefragt habe, woher sie das wusste. Da hatte bestimmt jemand aus Hut´ (dt. Friedrichshütten) seine Finger im Spiel. Na und dann kam ein Brief, wo sie mir geschrieben haben, dass sie mir die Rente nicht weiter zahlen. Ich war ja jung, und ich war mit Janča zusammen, der hat im Wald Geld verdient, also hab ich gedacht, was soll ich mich noch darum kümmern.

» **Und Sie glauben, dass da hier jemand „nachgeholfen“ hat?**

Da hatte sicher jemand seine Finger im Spiel. Der hat sich gesagt „*Die hat einen Mann und kriegt Geld.*“ Bestimmt. Wie denn sonst. Also habe ich es sein lassen. Und erst jetzt, ich weiß gar nicht, wie lange das her ist, zwei oder drei Jahre, hat mir eine Frau aus der Ukraine, die auch in Stříbro lebt und sich damit auskennt, so ein Formular geschickt

» **Zmínila jste se, že jste celý život pracovala v zemědělství. Po škole jste šla do kolchozu a tam jste byla až do roku 1947. A pak když jste přišli do Čech, jak to vypadalo tady? Jak jste se živili?**

No, jak se živit? Tam, na Stříbrsku, jsme měli ty dvě krávy. Do práce jsem nechočila a oni také ne. Brala jsem po manželovi vdovský důchod. Brala jsem na starý peníze dva tisíce a na holku jsem brala 550 korun jako sirotčí důchod.

» **Bylo to hodně peněz? Dalo se z toho vyžít?**

No, já nevím, jestli to bylo málo, nebo hodně. Měli jsme krávy, udělalo se nějaký to máslo, a z těch Malovic to nebylo daleko do Stříbra. Tak jsem tam občas zanesla nějaké máslo na odprodej. To víte, člověk šmelil tak, jak to viděl u ostatních.

» **Jak se to dělalo? To jste vzala máslo a...?**

Měla jsem známé v krámu. Udělala jsem ho takový pěkný kus, navázila kilo, nebo míň než kilo, a lidi si to kupovali. V Rusku, v Ostrohu, když jsme chodili prodávat, tak normálně na bazaru nebo na trhu, jak se tady říká. Tam jsme nosili máslo, tvaroh...

Když jsem tedy šla do Stříbra a potřebovala v krámu něco koupit, tak jsem se s nimi domluvila. Nebo tady v Domažlicích jsem taky měla v krámu známé. Těm jsem taky nosila máslo.

Ještě jsem vám to nedořekla s tím důchodem, který jsem brala na sebe a na holku. Kolem roku 1956 nebo 1957 mi tady Graftová odnaproti, bylo to těsně před Chodskými slavnostmi, povídala: „*Jeď ještě na Chodský, nebo už nebudeš brát peníze.*“ A mě do dneška mrzí, že jsem se jí neoptala, kde se to dozvěděla. V tom měl určitě prsty tady někdo z Hutí. No a pak mi přišel lístek, kde mi napsali, že mi ten důchod odebírají. Člověk byl mladý, byla jsem s tím Jančou a on vydělával v lese, tak jsem si myslela, co se budu o to hlásit.

» **A to si myslíte, že Vám to tady někdo takhle „zařídil“?**

Tady v tom měl někdo určitě prsty. Řekl si: „*Ona má chlapa a bere peníze.*“ Určitě. Kdopak by to byl jiný. Tak jsem to nechala být. A až teď, ani nevím, kolik je to roků, dva nebo tři, mi poslala jedna paní z Ukrajiny, žije ve Stříbře a vyzná se v tom, tiskopis žádosti, a říkala: „*To nemůžete takhle nechat. Ten důchod vám patřil, tak vám ho měli nechat.*“ Kdyby prý byl umřel manžel normálně, tak je to něco jinýho, ale když prý zemřel ve válce, tak bych měla brát důchod jako válečný poškozenec. Na to mám papír. Tak jsme se ozvali tady v Domažlicích, pomáhala mi v tom snacha. Zjistila jsem, že musím mít priznanou tzv. 255. Ti, co byli ve válce, ji dostali. Sýkora ji měl, strejda Šuláků ji měl, Janča ji měl, a mně ji nedali.

und gemeint: *„Das können Sie so nicht lassen. Auf die Rente hatten Sie Anspruch, die hätten sie Ihnen nicht nehmen dürfen.“* Wenn mein Mann normal gestorben wäre, dann wäre das was anderes gewesen, aber weil er im Krieg gefallen ist, da hätte ich Rente kriegen müssen als Kriegshinterbliebene. Das habe ich schriftlich. Also hab ich mich hier in Domažlice gemeldet, meine Schwiegertochter hat mir dabei geholfen. Sie hat festgestellt, dass ich die sogenannte 255 haben muss. Die, die im Krieg waren, haben die bekommen. Sýkora hat sie gehabt, mein Onkel Šulák, Janča hat sie gehabt und mir haben sie sie nicht gegeben.

Pohled na
současnou
podobu
domů ve
Staré Hutí.

—
Heutige
Ansicht des
Hauses in
Stará Hut'.

» **A ta 255 je co?**

Šlo o nárok na nějaký peníze za tu dobu, co byli ve válce. Bylo to podle roků, podle měsíců, nebo tak nějak. A kdo sloužil plnou dobu a měl tak plnou tu 255, tak dostal až 120 tisíc Kč. Janča tenkrát dostal 60 tisíc, Sýkora dostal 60 tisíc. Jim tam něco chybělo, tak už víc nedostali.

Já jsem tedy žádala o tu 255. Snacha napsala do Prahy, a za chvíli z Prahy přišlo potvrzení, že mi ta 255 patří. Měla by patřit jemu, ale když padl ve válce, tak patří mně, když jsem zůstala s holkou sama. Tak mi peníze nakonec přišly taky.

» **Stejně tak by Vám měl patřit vdovský důchod.**

Když jsem brala tu 255, tak jsem ho neměla. Ale teď zase ta paní ze Stříbrska povídá: „Vám nemohli ten důchod vzít, měli vám ho nechat. Jednou jste ho měla po padlém, tak to je po padlém.“ Tak snacha zase psala do Prahy. Nešlo to, dlouho to trvalo, asi půl roku. A pak mi přišel papír, že mi důchod patří. Dali mi ho najednou. Já jsem byla ráda. Člověk neví, jestli tady bude rok, dva nebo tři, tak mně ho dali. A dcera jako sirotek má nárok taky. Bude mít sedmdesát, ale že jí to patřilo, tak se jí ten sirotčí důchod musí také dát. Tak ho taky dostala najednou, a teď dostává každý měsíc ke svému důchodu ještě něco navíc.

Jak říkám, tady na Huti v tom měl někdo prsty. Z Domažlic nikdo nevěděl, jak to tu chodí.

» **To tady byly takové špatné vztahy?**

Nebyly. Lidi jsou ale různý. Nevidíte do každého, co si kdo myslí. Vy si myslíte, že je dobrý, a on není.

» **Takže se sem na Huť přesunuli lidi z Jedvanin. A do Nemanic se také někdo nastěhoval?**

Někdo z Jedvanin je taky na tom Stříbrsku a Tachovsku. V Nemanicích jsou jen děti těch, co přišli sem, z těch starších nikdo.

Já jsem byla nejdříve na Stříbrsku a potom jsem se přestěhovala za rodiči sem. Když jsme sem přijeli, tak chlapi dělali v lese. Normálně pracovali ještě s pilami, jak se tahají, břichačky se jim říká. A až když se vydělaly nějaké koruny, tak si koupili koně. Pak tahali dříví, víc vydělali a nenadřeli se tolik.

Mně se nechtělo jít sem do baráku, chtěla jsem jít tam nahoru, jak jsou Jančovi. To je takový maličký baráček, je to ten poslední z pravé strany. Ten náš je z pravé, jinak jsou všechny z levé strany. Tady naproti Šulákovi mně říkali: „Na co půjdete tam? Tadyhle se nastěhujte naproti. Vezmete si hospodu, my k vám budeme chodit na pivo.“

Tady to všechno bylo rozbité. Však vidíte, jak jsou dveře ještě prostřílené, dřevě. Okna byla vytřískaná. Lesy nám zasklily okna v kuchyni, abychom měli kde

» **Und die 255 ist was genau?**

Es ging um den Anspruch auf Geld für die Zeit, wo sie im Krieg waren. Das richtete sich nach den Jahren, nach den Monaten oder so ähnlich. Und wer die ganze Zeit gedient hat und die 255 voll hatte, hat bis zu 120.000 Kronen bekommen. Janča hat damals 60.000 Kronen bekommen. Sýkora hat auch 60.000 gekriegt. Ihnen hat da was gefehlt, deshalb haben sie nicht mehr gekriegt.

Ich hab dann also auch die 255 beantragt. Meine Schwiegertochter hat nach Prag geschrieben und kurze Zeit später kam aus Prag die Bescheinigung, dass ich Anrecht auf die 255 habe. Sie hätte meinem Mann zugestanden, aber wenn er im Krieg gefallen ist, hatte ich Anrecht darauf, wenn ich mit unserer Tochter allein zurückgeblieben bin. Also habe ich am Ende doch noch Geld bekommen.

» **Genauso hätten Sie Anspruch auf eine Witwenrente.**

Als ich die 255 bekommen habe, hatte ich keine Witwenrente. Und jetzt hat die Frau aus Stříbro geschrieben: *„Die Rente konnten sie Ihnen nicht nehmen, die hätte Ihnen zugestanden. Wenn Sie sie einmal hatten, dann haben Sie sie.“* Also hat meine Schwiegertochter wieder nach Prag geschrieben. Das ging nicht, es hat lange gedauert, ein halbes Jahr. Und dann kam ein Brief, dass ich die Rente bekomme. Sie haben sie mir auf einmal ausgezahlt. Ich war froh. Ich weiß nicht, ob ich noch ein, zwei, drei Jahre hier bin, aber ich habe das Geld bekommen. Und meine Tochter hatte auch Anspruch auf die Waisenrente. Sie wird jetzt siebzig, aber weil sie Anspruch darauf hatte, müssen sie ihr die Rente auch auszahlen. Sie hat auch alles auf einmal bekommen. Und jetzt bekommt sie sie jeden Monat zu ihrer normalen Rente dazu.

Wie ich schon gesagt habe, da hatte jemand aus Hut´ seine Finger im Spiel. Aus Domažlice wusste keiner, wie das hier lief.

» **Waren die Beziehungen hier so schlecht?**

Nein, das nicht. Aber es gibt eben alle möglichen Leute. Man kann nicht in jeden reinucken, was er sich denkt. Man denkt, er ist ein guter Mensch, und er ist es doch nicht.

» **Also sind hier nach Hut´ Leute aus Jedvaniny gezogen. Und nach Nemanice sind auch welche gezogen?**

Einige aus Jedvaniny sind auch bei Stříbro oder bei Tachov. In Nemanice sind nur die Kinder von denen, die hier herkamen, von den Älteren keiner mehr.

Ich war zuerst bei Stříbro und dann bin ich hier her zu meinen Eltern gezogen. Als wir hier ankamen, haben die Männer im Wald gearbeitet. Sie haben noch mit den alten Sägen gearbeitet, den Zugsägen. Und als sie ein bisschen was verdient hatten, da haben sie sich Pferde gekauft. Dann haben die das Holz gezogen, die Männer haben mehr verdient und sich nicht so abgeplagt.

Ich wollte nicht hier in das Haus ziehen. Ich wollte nach oben ziehen, wo Jančas Eltern waren. Das ist so ein kleines Häuschen, das letzte auf der rechten Seite. Unser Haus ist auf der rechten Seite, sonst alle auf der linken. Hier gegenüber die Šuláks haben mir gesagt: *„Na, gehst du dort hin? Hier gegenüber könnt ihr einziehen. Ihr macht die Kneipe auf und wir kommen zu euch Bier trinken.“*

Hier war alles kaputt. Sie sehen ja, wie die Tür noch durchschossen ist, löchrig. Die Fenster waren rausgebrochen. Die Waldarbeiter haben uns das Fenster in der Küche

být. Okna v sálu, u šenkovny, to už Janča zasklíval sám. Takže je některá tabule ze třech kousků, některá ze čtyř. Lepilo se to, jak se dalo.

No a pak jsme si vzali lahvový pivo, a Janča to přihlásil jako hospodu a bral pivo sudový. Tak jsme tady zůstali. Byly tady také zábavy, lesy tady dělaly bály.

» ***A byli tady ještě nějací Němci, když jste se sem přistěhovali?***

Tady u nás už nebyli. Ale tam, jak se říká na Mýtnicích, na Grafiku, tam ještě byla vesnice obsazená Němci. Když jsme tady měli zábavu, tak tady bylo Němců plno, až natřísknuto. Ale potom se museli vystěhovat.

» ***Bavili jste se s nimi?***

Jak jsme se mohli bavit, když jsme neuměli německy.

» ***A chodili k Vám ti Němci taky na pivo?***

Ne, Němci na pivo nechodili. Tady, co byly rodiny pomíchané, třeba ona byla Němka a měla Čecha, nebo ona byla Češka a měla Němce, tak ti sem chodili na pivo. Bydleli tady, na Nové Huti, v Nemanicích. Ti z Mýtnice a tam dál nahoru, ti sem na pivo nechodili.

» ***A to jste si tu hospodu zařídili hned, když jste sem přišli?***

Hned ne. Asi v osmačtyřicátém nebo devětačtyřicátém jsme začali brát to flaškový pivo. No a v roce 1952 jsme jí odhlásili. To víte, příjem moc žádný nebyl a daň se musela taky platit... Tak jsme jí odhlásili. Takže od roku 1952 tady už hospoda nebyla.

» ***Vy jste to tady asi celé rekonstruovali. A nevíte, kdo tady předtím bydlel?***

To nevím, tady už nebyli. Barák je to udělaný jako na nádraží. Na nádražích vidíte taky fasády s těmi červenými cihlami, koleje tady měly být, ale nejsou, vlak tady v životě neprojel, ale já jako výpravčí tady ještě stojím.

Když odešli Němci, tak to tady bylo všechno roztřískaný, okna, dveře rozbitý. Obyčejně tu zůstávalo v barácích dost nábytku, někdy i dobytek. Ale tady nezůstalo nic, tady bylo všechno vymetený. V Nemanicích tedy někdo zůstal. Bydlel tam například nějaký Seidl. On byl Čech a měl Němku, nevím tedy přesně, jak to měli, ale když tam zabral barák, tak tam měl takové veliké koně a taky krávy. A později se do Nemanic nastěhovaly ze Slovenska tři rodiny, a jestli ještě zastihly i nějaký dobytek, to nevím. Oni pak začali zakládat JZD, ale ne ze svého, ale z německého. Dali tam krávy, dali tam koně. My jsme si sem přivezli krávu a tu jsme museli dát do JZD. Na to já nemám moc dobrý vzpomínky.

verglast, damit wir überhaupt irgendwo sein konnten. Die Fenster im Saal, in der Schenke, die hat Janča dann schon selber verglast. Einige Scheiben sind geklebt aus drei oder vier Stücken. Es wurde geklebt, was ging.

Na und dann haben wir Flaschenbier verkauft und Janča hat es als Kneipe angemeldet, und da konnte er Fassbier holen. Und dann sind wir hier geblieben. Hier wurden auch Veranstaltungen gemacht, die Waldarbeiter kamen zum Tanz.

» ***Und waren hier noch Deutsche, als Sie hier hergezogen sind?***

Hier bei uns waren keine mehr. Aber da, was „am Mauthaus“ genannt wird, bei Grafík (dt. Grafenried), da war noch ein Dorf mit Deutschen. Wenn wir hier Veranstaltungen hatten, waren hier viele Deutsche. Aber dann mussten sie wegziehen.

» ***Haben Sie sich mit ihnen unterhalten?***

Wie sollten wir uns mit ihnen unterhalten, wenn wir kein Deutsch konnten?

» ***Und sind die Deutschen auch zu Ihnen Bier trinken gekommen?***

Nein, zum Bier trinken sind sie nicht gekommen. Hier, wo es gemischte Familien gab, also dass sie Deutsche war und einen Tschechen zum Mann hatte oder sie war Tschechin und er Deutscher, die sind hierher gekommen. Die haben hier gewohnt, in Nova Hut (dt. Friedrichshütten), in Nemanice. Die aus Mýtnice (dt. Mauthaus) und dort weiter oben, die sind hier nicht her gekommen.

» ***Und mit der Kneipe haben Sie angefangen, gleich als Sie hier hergekommen sind?***

Gleich nicht. 1948 oder 1949 haben wir angefangen Bier in Flaschen zu verkaufen. Na, und 1952 haben wir die Kneipe abgemeldet. Wissen Sie, die Einnahmen waren nicht hoch und Steuern musste man ja auch zahlen... Also haben wir sie wieder abgemeldet. Also ab 1952 war hier keine Kneipe mehr.

» ***Sie haben hier wahrscheinlich alles renoviert. Wissen Sie denn, wer hier vorher gewohnt hat?***

Das weiß ich nicht, sie waren ja nicht mehr hier. Das Haus hier ist wie ein Bahnhofshaus gebaut. Auf dem Bahnhof sehen Sie auch solche Häuser mit roten Ziegelfassaden, Schienen sollten hier entlanggehen, aber die gab es nicht, kein einziger Zug ist hier je entlangefahren, nur ich stehe immer noch hier wie der Schaffner.

Als die Deutschen hier weg sind, da war hier alles zerhauen – die Fenster, Türen, alles kaputt. Meistens waren in den Häusern Möbel zurückgeblieben, manchmal sogar Vieh. Aber hier war gar nichts, hier war es wie leer gefegt. In Nemanice ist jemand geblieben, zum Beispiel irgendein Seidl hat dort gewohnt. Er war Tscheche und hatte eine deutsche Ehefrau – ich weiß nicht genau wie das war, aber er hatte dort so große Pferde und auch Kühe. Und später sind nach Nemanice drei Familien aus der Slowakei gezogen, und ob sie noch irgendwelches Vieh dort vorgefunden haben, das weiß ich nicht. Sie haben dann angefangen, die JZD (LPG – Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft) zu gründen, aber nicht mit ihren Gütern, sondern mit den deutschen. Pferde haben sie dort hingetan, Kühe. Wir haben eine Kuh hierher mitgebracht und die mussten wir auch zur JZD geben. Daran hab ich keine guten Erinnerungen.

» ***Takže tady byli kolem samí Volyňáci?***

Všichni z Jedvanin. Tady bydlela Graftová. Její muž padl taky ve válce a zůstala se čtyřmi dětmi. Tady byli Šulákovi, ti měli dvě holky. Tady byl Šulák Michal, bratr, ten měl tři děcka, a ty ještě žijí. Tomu nejstaršímu je už 85 let, a ten nejmladší je devětačtyřicátý ročník a už je taky v důchodu.

No a dál tam žili moji rodiče. Mami byla těch Šuláků sestra. Byli to dva bratři a jedna sestra. Graftová zas byla sestra s provdanou Šulákovou. Bylo to všechno takový pomíchaný.

» ***Takže promíchané příbuzenstvo...***

Ano. Bydleli tu i ti Marečkovi. To už jsme nebyli takové příbuzenstvo, ale z vesnice se rodiny znaly. Takže když už jsme jeli my, tak oni jeli taky. Jedni Češi tam zůstali, nějaký Dufek, nebo například když ona měla Ukrajince, tak sem nejela a zůstali tam. Úplně celá vesnice nejela.

Ale když my jsme odjížděli, tak už se do našeho baráku nastěhovali Ukrajinci. Jak jsem bydlela s těmi Doležalovými, naši byli hned naproti přes cestu. Pak hned byly stáje, konírna a já nevím co. No a do toho Doležalovic baráku se hned nastěhoval předseda kolchozu. To jsme ještě byli v tom baráku a on už přijel. Odkud byl, nevím, ale byl to Ukrajinec. Celá vesnice se tak stala ukrajinskou. Teď už se ta vesnice nejmenuje Jedvaniny, ale Novosilki, jakože se tam nastěhovali noví.

» ***Jak jste se měli k Ukrajincům? Byl znát nějaký rozdíl? Byli jste vůči nim uzavření?***

Oni bydleli dál od nás, ale nebyli jsme uzavření. Byli jsme taková jako kamarádi, jako Nemanice tady s Hutí. Jeden s druhým, ne že bychom se odstrkovali.

» ***Takže jste se potkávali třeba na zábavách?***

Oni ti Ukrajinci k nám do vesnice na zábavy moc nechodili.

» ***A vy k nim?***

My taky ne. Protože u nás byla dechovka ve vesnici, Šulák hrál na trubku, můj táta taky hrál. Většinou tam byly zábavy, když se oslavovalo něco většího. Třeba 1. máj, 8. březen, nebo říjnová revoluce. Nebo třeba Vrzal měl harmoniku, a když hrál, tak jsme šli a poskakovali jsme jako blázni.

Kolikrát si myslím, jaké by to bylo, kdyby se mi ta léta vrátila. Brala bych je klidně, i když jsem se neměla tak dobře, jako se mám teď, i když jsem neměla tolika oblečení, co mám teď. Když tam člověk měl jedny, dvoje, troje šaty, takové obyčejné, tak byl úplně spokojený.

» **Also waren hier lauter Wolhynientschechen?**

Alle aus Jedvaniny. Hier wohnte die Graftová. Ihr Mann ist auch im Krieg gefallen und sie blieb allein mit vier Kindern. Dann waren hier Šuláks, die hatten zwei Mädchen. Da war Michal Šulák, der Bruder, der hatte drei Kinder und die leben noch. Der älteste ist schon 85 und der jüngste ist Jahrgang 1949 und ist auch schon in Rente.

Na und dann haben da meine Eltern gewohnt. Meine Mutter war die Schwester von den Šuláks. Das waren zwei Brüder und eine Schwester. Die Graftová war wiederum die Schwester von einer Frau von den Šulákbrüdern. Das war alles so gemischt.

» **Also vermischte Verwandtschaftsverhältnisse...**

Ja. Hier haben noch die Marečeks gewohnt. Mit denen waren wir schon nicht mehr so verwandt, aber unsere Familien haben sich aus dem Dorf gekannt. Also als wir dann gegangen sind, da sind die auch gegangen. Eine tschechische Familie ist dort geblieben – irgendein Dufek, oder zum Beispiel wenn eine Frau mit einem Ukrainer verheiratet war, dann ist sie auch dort geblieben. Das ganze Dorf ist nicht gegangen.

Aber als wir weggegangen sind, dann sind gleich Ukrainer in unser Haus gezogen. Als ich bei den Doležals gewohnt habe, haben meine Eltern gleich gegenüber gewohnt. Dann waren Ställe, der Pferdestall, und ich weiß nicht was. Na, und jedenfalls in das Haus von den Doležals ist gleich der Vorsitzende der JZD gezogen. Da waren wir noch in dem Haus und er kam schon. Wo er herkam, das weiß ich nicht, aber es war ein Ukrainer. Das ganze Dorf wurde also ukrainisch. Jetzt heißt es auch nicht mehr Jedvaniny, aber Novosilky (dt. Neusiedlung), weil dort Neue hingezogen sind.

» **Wie war Ihr Verhältnis zu den Ukrainern? Gab es irgendwelche Unterschiede? Waren Sie ihnen gegenüber verschlossen?**

Sie wohnten weiter weg von uns, aber wir waren ihnen gegenüber nicht verschlossen. Wir waren wie Freunde, so wie Nemanice und Hut'. Man war beisammen, wir haben uns nicht abgegrenzt.

» **Also haben Sie sich zum Beispiel bei Veranstaltungen getroffen?**

Die Ukrainer sind nicht oft zu uns ins Dorf zu Veranstaltungen gekommen.

» **Und Sie zu ihnen?**

Wir auch nicht. Bei uns gab es Blasmusik im Dorf. Šulák hat Trompete gespielt, mein Vater spielte auch. Meistens gab es Veranstaltungen, wenn etwas Größeres gefeiert wurde. Zum Beispiel der 1. Mai, der 8. März oder die Oktoberrevolution. Oder zum Beispiel Vrzal hatte eine Mundharmonika, und wenn er gespielt hat, dann sind wir hingegangen und sind wie verrückt rumgehüpft.

Ich denke oft, wie es wohl wäre, wenn man diese Jahre zurückbekäme. Ich würde sie nehmen, auch wenn es mir nicht so gut ging wie jetzt, ich hatte nicht so viel zum Anziehen wie jetzt. Wenn man dort ein, zwei, drei Kleider hatte, so ganz einfache, dann war man absolut zufrieden.

» **Und in Jedvaniny haben Sie nur Tschechisch geredet?**

Nur Tschechisch. Wenn wir in die Stadt gegangen sind, dann mussten wir Ukrainisch oder Russisch sprechen. Das ist ähnlich, manches heißt etwas anders. Oder zum Beispiel auf Ukrainisch kann man auch mit einem Punkt schreiben, auf Russisch nicht.

» ***A v Jedvaninách jste mluvili jenom česky?***

Jenom česky. Když jsme šli do města, tak jsme museli mluvit ukrajinsky nebo rusky. Je to podobné, ale taky se něco jmenuje jinak. Nebo třeba v ukrajinštině můžete psát i s tečkou, v ruštině ne. Když teď něco říkají v televizi, nebo když sem přijde Ukrajinec nebo Rus, tak já tomu rozumím, ale už mu nedokážu na všechno odpovědět.

» ***A jak se vás v Jedvaninách dotkla válka?***

Válku jsme zažili. U nás ve vesnici byli Němci. Obyčejné vojáky jsem tam neviděla, ale “vysoký boty“, ty rajtky, ty tam byly.

» ***A ti oficíři ve vesnici bydleli?***

Dojžděli. Jestli z toho města Ostrohu, co už bylo u polských hranic, to nevím. Ale třeba jak šli v roce 1939 Rusové na Polsko, my jsme byli vedle polských hranic. Tam byla taková řeka, tady se jí říká Volha, ale tam tomu Ukrajinci říkali Vílňa. To bylo tak, že tady jsme byli my „ruski“ a tam už byli „polski“. A v devětatřicátém roce se ti Rusové nastěhovali k lesu, kde jsme my měli barák. Byl tam takový potok, něco jako tady, jen širší. Oni se tam navečer povysvlíkali do půl těla, umývali se a my jsme si říkali: „Co se to děje, že je tady tolik vojska?“ Prý šlo o manévry. Mysleli jsme si, že je to jenom takový cvičení. Člověk tomu ještě nerozuměl. No a ráno jsme vstali a vojsko bylo v čudu. Šli na Polsko. To bylo v devětatřicátém roce.

» ***A nemuseli vaši muži rukovat?***

Mužský, co byli mladší, šli ještě před příchodem Němců k partyzánům. Ti byli po lesích, stejně jako můj muž. On se pak dal do armády.

A starší mužský? Později přišla mobilizace, jak se tomu tady říká, a kdo byl schopen vojenské služby, tak ho vzali. Ve vesnici zůstali jenom starý dědkové, všichni chlapi byli pryč.

» ***Ta mobilizace už probíhala podle ruského scénáře?***

To je vzali Rusové, oni nešli k Němcům. Ale když jsem se vdávala, to jsme jeli do Plužna, tak to bylo ještě za Němců. Mám oddací list s německým křížem. Němci tomu veleli, i když se mluvilo ukrajinsky.

» ***Takže Váš muž šel krátce po svatbě do lesů k partyzánům...***

Ano, on byl u partyzánů. Ti mladší šli k nim: Sýkora, Janča, můj muž taky.

Wenn sie im Fernsehen was sagen, oder wenn ein Ukrainer oder Russe her kommt, dann verstehe ich noch alles, aber ich kann nicht mehr auf alles antworten.

» **Und wie hat Sie in Jedvaniny der Krieg betroffen?**

Wir haben den Krieg erlebt. Bei uns im Dorf waren Deutsche. Einfache Soldaten habe ich da nicht gesehen, aber die hohen Tiere, mit den Reiterhosen und Stiefeln, die waren da.

» **Und die Offiziere haben im Dorf gelebt?**

Sie sind dort immer hingefahren. Ob aus der Stadt Ostroh, was schon an der polnischen Grenze war, das weiß ich nicht. Aber zum Beispiel 1939 sind die Russen nach Polen gegangen, wir waren neben der polnischen Grenze. Da war so ein Fluss, hier heißt er Volha, die Ukrainer haben ihn Vílňa genannt. Das war so, dass wir hier die Russen waren, und da waren schon die Polen. Und im Jahr 1939 sind die Russen schon bis zum Wald vorgezogen, wo unser Haus war. Da war so ein Bach, so wie hier, nur breiter. Und abends haben sie sich halb ausgezogen und sich dort gewaschen. Und wir haben uns gesagt: „Was ist hier los, dass hier so viele Soldaten sind?“ Angeblich war es ein Manöver. Wir dachten, es wäre nur so eine Übung. Wir haben das noch gar nicht richtig verstanden. Na, und morgens sind wir aufgestanden und die Soldaten waren weg. Sie sind nach Polen gegangen. Das war 1939.

Spojaři
Svobodovy
armády se
svým velite-
lem Josefem
Lokvencem
(druhý zleva
dole).

—
Funker
der Freien
Armada
mit ihrem
Befehlsha-
ber Josef
Lokvenec
(zweiter von
links unten).

» **Und mussten die Männer bei Ihnen einrücken?**

Die jüngeren Männer sind, noch bevor die Deutschen kamen, zu den Partisanen gegangen. Die waren im Wald verteilt, genau wie mein Mann. Er ist dann zur Armee gegangen. Und die älteren Männer? Später kam dann die Mobilmachung, wie man das so gesagt hat, und wer wehrfähig war, den haben sie mitgenommen. Im Dorf blieben nur die alten Kerle, alle Männer waren weg.

» **Diese Mobilmachung verlief nach russischem Szenarium?**

Die Russen haben sie geholt; die sind nicht zu den Deutschen gegangen. Aber als ich geheiratet habe, da sind wir nach Plužno gefahren, das war noch unter den Deutschen. Ich habe einen Tauschein mit dem deutschen Hakenkreuz drauf. Die Deutschen haben dort bestimmt, auch wenn ukrainisch gesprochen wurde.

» **Říkala jste, že manžel šel pak do armády. A to byla jaká armáda?**

Ruská. Sýkora byl v české armádě. Na Svobodu vzpomínal, znal ho z vojska. Povídal, že když měli jít na útok, tak vždycky dostali štamprlátko, aby měli lepší kuráž.

» **A vzpomínali na Svobodu v dobrém?**

Byl prý dobrý, říkal Sýkora. Janča ho neznal. Strejda Šuláků taky ne. Ten byl zajatý u Němců. Ani nevím, jak tam byl dlouho, ale byl tenkrát kost a kůže.

» **A to přišel domů ještě na Jedvaniny?**

Ještě tam. Konec války byl v pětačtyřicátém. Tady říkají osmýho a v Rusku to bylo 9. května. To tenkrát přišli a ohlásili to. Lidi co dělali na poli, tak všeho nechali a šlo se do vedlejší vesnice. Tam bylo něco jako kulturák, a slavilo se, že je konec války. My jsme tam byli taky.

» **A jak jste za války vnímali, že jste byli česká vesnice na Ukrajině?**

My jsme to tam ani moc nevnímali. Němci zabrali, co mohli, ať šlo o české, nebo ukrajinské vesnice.

» **Můžete popsat, jaký jste měli vztah k Československu? Jestli jste měli nějaké vazby?**

Moc si nepamatuji, že bychom měli něco společného, dopisy a tak. Možná ti starší lidi, ale my ne. Věděli jsme, že je Československo a že je Německo, ale nic víc. Tam u nás byly taky německý vesnice. A ti Němci mluvili německy, ale taky česky. Potom, to bylo v roce 1939, nebo dřív, přesně si to už nepamatuji, jednu německou vesnici, byla nedaleko těch polských hranic, vystěhovali celou pryč dál do Ruska. A do té původní vesnice zase nastěhovali samé Ukrajince. To jsme tam ještě byli.

» **A nevíte, proč je takhle vystěhovali dál do Ruska?**

Že jsou na hranici? Že měli nějaký strach? Já nevím proč. Ale vystěhovali celou německou vesnici.

» **A byla jste se v Jedvaninách znovu podívat?**

Od té doby ne. Ti, co tam zůstali, sem taky nejezdili a já jsem tam taky nebyla. Někteří odtud se byli v naší vesnici podívat. Třeba dcera Šuláka, co byl na Stříbrsku, se jela podívat na Jedvaniny. A ta mě vábila, abych tam jela taky.

Kučerčíkovi, co jsou na Stříbrsku, s kterými jsme příbuzní přes Josefa, nejstaršího bratra muže, ti také byli. Muž sestřenice, jejich syn, a toho muže bratr, byli v Rusku, ale už je to taky dva nebo tři roky.

» **Also ist Ihr Mann kurz nach der Hochzeit in den Wald zu den Partisanen gegangen?**

Ja, er war bei den Partisanen. Die jüngeren sind dort hingegangen: Sýkora, Janča, mein Mann auch.

» **Sie haben gesagt, dass Ihr Mann dann in die Armee gegangen ist. Welche Armee war das?**

Die russische. Sýkora war in der tschechischen. An Svoboda hat er sich erinnert, er kannte ihn aus der Armee. Er sagte, wenn sie zum Angriff gehen sollten, haben sie immer einen Schnaps bekommen, damit sie mehr Mut haben.

» **Und hatte er gute Erinnerungen an Svoboda?**

Er soll gut gewesen sein, hat Sýkora gesagt. Janča hat ihn nicht mehr gekannt. Onkel Šulák auch nicht. Der war bei den Deutschen in Gefangenschaft. Ich weiß gar nicht, wie lange er dort war, aber als er zurück kam, bestand er nur aus Haut und Knochen.

» **Kam er aus der Gefangenschaft noch nach Jedvaniny?**

Ja, das war noch dort. Der Krieg war 1945 zu Ende. Hier sagen sie am 8. und in Russland war es am 9. Mai. Damals sind sie gekommen und haben das bekannt gegeben. Die Leute haben auf dem Feld gearbeitet, dann haben sie alles stehen und liegen lassen und sind ins Nachbardorf gegangen. Dort war so ein Kulturhaus, da haben sie gefeiert, dass der Krieg vorbei ist. Wir waren auch dort.

» **Und wie haben Sie während des Krieges die Tatsache empfunden, dass Sie ein tschechisches Dorf in der Ukraine sind?**

Wir haben das nicht besonders wahrgenommen. Die Deutschen haben eingenommen, was ging - egal, ob es ein tschechisches oder ukrainisches Dorf war.

» **Können Sie beschreiben, was für ein Verhältnis Sie zur Tschechoslowakei hatten? Hatten Sie irgendwelche Verbindungen?**

Ich kann mich nicht erinnern, ob wir viel gemeinsam hatten, oder ob es Briefwechsel gab. Die älteren Leute vielleicht, aber wir nicht. Wir wussten, dass es die Tschechoslowakei gibt und Deutschland und mehr nicht.

Hier bei uns gab es auch deutsche Dörfer. Und die Deutschen redeten Deutsch, aber auch Tschechisch. Danach, 1939, vielleicht auch schon eher, ich weiß es nicht mehr genau, haben sie ein ganzes deutsches Dorf in der Nähe zur polnischen Grenze weiter nach Russland umgesiedelt. Und in das ursprüngliche Dorf sind lauter Ukrainer gezogen. Da waren wir noch dort.

» **Und wissen Sie, warum man sie weiter nach Russland umgesiedelt hat?**

Vielleicht, weil sie an der Grenze waren? Oder, weil sie irgendwie Angst hatten? Ich weiß nicht warum. Aber sie haben das ganze deutsche Dorf umgesiedelt.

» **Und waren Sie später noch einmal in Jedvaniny?**

Nie wieder. Die, die dort geblieben sind, sind auch nie hierher gekommen, und ich bin auch nicht hingefahren. Einige von hier haben unser Dorf nochmal besucht. Zum Beispiel die Tochter von dem Šulák, der bei Stříbro lebte, die ist nach Jedvaniny gefahren. Sie hat mir auch angeboten mitzufahren.

Ale teď se tam můžete taky podívat. Já jsem si tak říkala: „Člověk žil 23 let v Rusku. Tam jsem se narodila a nikdy jsem pak už v Jedvaninách nebyla. Ale v Kyjevě a Moskvě ano.“

» ***Vy jste se jela podívat do Kyjeva?***

No, to jsme měli zájezd od statku. Janča dělal vedoucího a jel, no a já jela s ním. Tak jsme jeli nejdříve Poltavy, pak Kyjev, pak Moskva. Tam jsme jeli vlakem a zpátky letadlem. Takže jsem také letěla letadlem. Nakonec mohu říct, že jsem byla v pěti státech: ve východním Německu, u Brandenburské brány v Berlíně, jak dělila východní a západní Německo; pak Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, a pak jsem byla ještě v Sovětském svazu.

Když jsme žili v Rusku, tak jsem nebyla nikde. Tam jsem byla jenom na Jedvaninách.

» ***A jste věřící? Chodila jste do kostela?***

Rodiče ano, ti chodili. My jako děcka ani ne.

» ***Měli jste kostel přímo ve vsi?***

Měli jsme pravoslavnou církev. A k nám do té pravoslavné církve chodili z těch ukrajinských vesnic okolo. Tam se kostelu říkalo církev.

» ***Takže Vaši rodiče chodili do pravoslavného kostela?***

Ano, můj táta byl katolík a máma byla pravoslavná. A když se chtěli spolu vzít, tak šli do toho Ostrohu, a i když to bylo ještě na polské straně, tak se tam ještě mohlo, ale farář je nechťel oddat, že se táta psal katolík a ona se psala pravoslavná. Máma říkala, že tenkrát museli zaplatit asi čtyři stovky, aby je oddal. Já jsem taky pravoslavná a svá děcka mám všechny křtěný v církvi pravoslavný.

» ***Takže i Vaše děti jsou křtěné pravoslavně?***

Holka měla křtiny ještě v Ostrohu, ta se narodila v Rusku v roce 1942. Kluci až tady. V Horšovském Týně byl pravoslavný farář, tak jsem si ho pozvala sem do baráku a on tady kluky pokřtil. Takže je mám taky křtěný na pravoslavnou stranu. Ale v Nemanicích jsem taky chodila do kostela.

» ***Ten je katolický, že?***

V Nemanicích je katolický kostel. Chodila jsem tam, tady totiž jiný nebyl. Moje máma tam taky chodila, Marečková tamhle ze shora taky tak. To už byly starší ženský.

Die Kučeříks, die bei Stříbro lebten und mit denen wir über Josef, den ältesten Bruder meines Mannes verwandt sind, die waren auch dort. Der Mann meiner Cousine, ihr Sohn und der Bruder von dem Mann waren auch in Russland, aber das ist auch schon wieder zwei oder drei Jahre her.

Aber jetzt können sie ja auch hinfahren. Ich habe mir gesagt: „23 Jahre hab ich dort gelebt, bin dort geboren und dann bin ich nie wieder dort gewesen. Aber in Kiew und Moskau, da war ich.“

» **Sie waren in Kiew?**

Ja, wir haben einen Ausflug dorthin gemacht vom Hof aus. Janča war der Leiter dort, also bin ich mitgefahren. Wir sind zuerst über Poltavy (dt. Poltawa), Kiew, dann nach Moskau. Mit dem Zug sind wir hingefahren und mit dem Flugzeug zurück. Ich bin also auch mit dem Flugzeug geflogen. Ich war insgesamt in fünf Staaten: in Ostdeutschland, am Brandenburger Tor, wo Ost- und Westdeutschland geteilt waren, dann in Ungarn, Bulgarien, Rumänien, und dann war ich in der Sowjetunion.

Als ich in Russland gelebt habe, da war ich nirgendwo, nur immer in Jedvinany.

» **Und sind Sie gläubig, sind Sie in die Kirche gegangen?**

Meine Eltern ja, die sind in die Kirche gegangen. Wir als Kinder nicht.

» **Hatten Sie eine Kirche im Dorf?**

Bei uns war eine orthodoxe Kirche. Und zu uns in die orthodoxe Kirche sind die Leute aus den ukrainischen Dörfern drumherum gegangen.

» **Also sind Ihre Eltern in eine orthodoxe Kirche gegangen?**

Ja, mein Vater war Katholik und meine Mutter orthodox. Und als sie heiraten wollten, sind sie nach Ostroh gegangen, auch wenn das da noch auf der polnischen Seite war, damals konnte man da noch hin, aber der Pfarrer wollte sie nicht trauen, weil mein Vater angab, dass er katholisch ist und meine Mutter orthodox. Meine Mutter sagte, dass sie damals so um die 400 zahlen mussten, damit er sie traut. Ich bin auch orthodox und meine Kinder habe ich alle in der orthodoxen Kirche taufen lassen.

» **Ihre Kinder sind also auch orthodox?**

Meine Tochter wurde noch in Ostroh getauft, die ist 1942 in Russland geboren. Die Jungs erst hier. In Horšovský Týn (dt. Bischofteinitz) war ein orthodoxer Pfarrer, also habe ich ihn zu uns eingeladen und er hat die Jungs hier getauft. Und so sind sie orthodox getauft. Aber in Nemanice bin ich auch in die Kirche gegangen.

» **Dort ist eine katholische Kirche, oder?**

Ja, ich bin dort hingegangen, eine andere gab es hier nicht. Meine Mutter ging auch dorthin, Marečková von dort oben auch. Das waren schon ältere Frauen.

» **Proč jste přestala chodit?**

Já jsem tak nějak přestala. Přestalo mě to nějak bavit.

» **To už se dostáváme zpátky do Hutě. Když jste se sem nastěhovali, tak jste měli i nějaké pozemky k domu. Měli jste i další domácí zvířata?**

Ano. Měli jsme pozemky a měli jsme je asi do loňska. Drželi jsme ovce, prasata. Měli jsme ještě jednu krávu, tu jsme si potom ještě pořídili. Před tím nám jedna chcipla. Kluci ji přihnali z pastvy a ona něco sežrala, nafoukla se, a než jsem jí vyhnala z chlíva ven, tak tady pod tou lípou padla a bylo po ní. Potom jsme si koupili krávu, abychom měli alespoň vlastní mlíko. Pak jsme měli husy, kachny, slepice, krůty. Ještě když mi bylo šedesát, tak jsme tady měli zvířata. Teď nemám nic.

» **Když jste měli zvířata, tak to jste maso asi moc kupovat nemuseli?**

Maso jsem měli své, prasata se zabíjela, sádlo se nekupovalo. Drůbež byla naše, králíci taky. Maso se občas šlo koupit.

» **A ta zvířata jste si všechna přivezli z Jedvanin?**

Ne, sem jsme si přivezli jenom krávu a ovce, tedy moji rodiče. Přivezli si sem i včely. Někdo si přivezl i prase.

» **Jak se můžou převézt včely?**

To se dala do česna taková mřížka, aby mohly včely dejchat a aby nevylítly a bylo to. Tady naproti Šulák, strejda, ten si sem přivezl včely. A naši? Už nevím, jestli táta včely vezl tam odtud, nebo je měl až tady.

» **Začali jste tedy hospodařit a potom došlo k nucenému vstupu do JZD?**

Ano. To víte, že přišli, založili JZD a řekli nám, že do něj taky musíme. Tak jsme tam dali krávu. Ale koně přišli vzít tady ze dvora. My jsme měli takovou silnou belgickou kobyly, tu s krátkým ocasem, se kterou tahal Janča dlouhé dříví z lesa. Poslali sem pro ní Červeňáka, který sám o sobě nebyl špatnej chlap. Sami ale nepřišli. Tak jsme dali koně a krávu, co jsme si je koupili, do JZD. Sice nám něco málo zaplatili, ale ostatní zakládali JZD s německým dobyt看kem z Nemanic.

» **A tady na Hutí to vypadalo jak?**

Měli jsme všichni pole, a když už jsme tady byli rok nebo dva, tak jsme si sami seli obilí. Už jsme měli takovou tu mlátičku, co se poháněla motorem. Tady se to muselo všechno rukama, a když se mlátilo, tak jsme pomáhali jeden druhému. Tamhle byla stodola, kde mlátila Graftová a jedni Šulákovi; ti druzí si mlátili tady na dvoře. Když se to dělalo, tak jsme se tam sešli, a když se to dodělalo, tak se šlo k druhým. My jsme mlátili doma, tady u stodoly.

» **Warum sind Sie dann nicht mehr hingegangen?**

Ich habe irgendwann aufgehört. Irgendwie hat es mir keinen Spaß mehr gemacht.

» **Dann kommen wir zurück nach Hut'. Als Sie hier hergezogen sind, hatten Sie Grundstücke, die zum Haus gehörten. Hatten Sie sonst noch Tiere?**

Ja, wir hatten Grundstücke, bis voriges Jahr. Wir haben Schafe, Schweine gehalten. Wir hatten noch eine Kuh, die haben wir uns dann noch angeschafft. Eine ist uns eingegangen – die Jungs haben sie von der Weide geholt und sie hat irgendwas gefressen, ist aufgebläht, und als ich sie aus dem Stall getrieben hatte, ist sie hier unter der Linde umgefallen und war tot. Danach haben wir eine Kuh gekauft, damit wir wenigstens eigene Milch hatten. Dann hatten wir Gänse, Enten, Hühner, Puten. Noch mit sechzig hatte ich Tiere hier. Jetzt nicht mehr.

» **Wenn Sie Tiere hatten, da mussten Sie also kein Fleisch kaufen?**

Wir hatten unser eigenes Fleisch. Schweine wurden geschlachtet, Schmalz mussten wir auch nicht kaufen. Geflügel hatten wir, Kaninchen auch. Manchmal haben wir aber auch Fleisch gekauft.

» **Und die Tiere haben Sie alle aus Jedvaniny mitgebracht?**

Nein, wir haben nur eine Kuh mitgebracht und Schafe – also meine Eltern. Manche haben auch Bienen mitgenommen. Andere Schweine.

» **Wie konnten denn Bienen mitgenommen werden?**

Da hat man in die Fluglöcher so Gitter getan, damit die Bienen atmen konnten aber nicht wegfliegen – und das war's. Hier gegenüber, unser Onkel Šulák, der hat Bienen mitgebracht. Und meine Eltern? Ich weiß nicht mehr, ob mein Vater Bienen von dort mitbrachte, oder ob er sie dann erst hier hatte.

» **Sie haben dann hier angefangen mit der Landwirtschaft und dann kam es zur Zwangskollektivierung?**

Ja, sie kamen und haben die JZD (LPG) gegründet und uns gesagt, wir müssen dort auch rein. Also haben wir die Kuh dort abgegeben. Aber die Pferde haben dann welche von hier geholt. Wir hatten so eine starke belgische Stute, die mit den kurzen Schweifen, mit der hat Janča lange Stämme aus dem Wald gezogen. Sie haben Červeňák hier hergeschickt, um sie zu holen. Der war an sich kein schlechter Kerl. Selber sind sie aber nicht gekommen. Also haben wir das Pferd und die Kuh abgegeben, die wir für die JZD (LPG) gekauft haben. Sie haben uns zwar ein bisschen was bezahlt, aber die anderen haben die LPGs mit dem Vieh von den Deutschen aus Nemanice gegründet.

» **Und wie sah das hier in Hut' aus?**

Wir hatten alle Felder und als wir schon ein, zwei Jahre hier waren, haben wir selbst Getreide gesät. Es gab schon so eine Dreschmaschine mit Motor. Hier mussten wir aber alles per Hand machen und wenn gedroschen wurde, haben wir uns gegenseitig geholfen. Da war die Scheune, wo die Graftová und einer von den Šuláks gedroschen haben, die anderen haben hier auf dem Hof gedroschen. Wenn das gemacht wurde, haben wir uns dort getroffen, und wenn wir fertig waren, ging es weiter zum nächsten. Wir haben zu Hause gedroschen, hier in der Scheune.

» ***A to se pak s tím JZD nějak změnilo?***

To se změnilo. To JZD potom přebralo ty statky a tak to pak zůstalo. A teď už to snad ani nejsou statky. Teď to sekají zelený, nesuší a vozí rovnou někam do Německa, tady přes Lískovou.

» ***A kdy tady zrušili to pole?***

My jsme si ho zrušili až teď, nedávno. Měli jsme tady kousek my, kousek Šulákov. Dokud Janča žil, tak jsme to orali a seli. A ještě když umřel, tak jsem to ještě jeden rok udržovala. Kluci to pole zorali a seli jsme. Pak jsme to zatravnila a teď už jsem to všechno prodala.

» ***A pěstovali jste před tím třeba zeleninu?***

Zeleninu jsem měla tady, jak je to neposekané, tam byla zahrádka.

» ***A co jste ještě pěstovali?***

Brambory jsme měli... a jeden rok potom už jsme seli, ze začátku jsme seli většinou taky ječmen, někdy oves, to se dalo sešrotovat. Pšenice se tady nesela, protože se tady dobře nerodila. Mléko jsme měli vlastní, tvaroh, smetanu... Dneska místo toho koupíte šlehačku. Když jsme mléko odstřeďovali, abych měla smetanu, tak tu jste mohl krájet nožem. Králíky, kachny, krůty, slepice, ovce, prasata – všechno jsme měli. Hlavně když byl ještě Janča. To vždycky když jsme zabíjeli, tak se zabíjelo více najednou. Každému jsme to rozvezli a kluci se vždycky smáli, že naši rozváží deputát. To musel každý dostat, každý! Buď husu nebo kachnu. Taky brojlery, opárený a oškubaný, už jenom dát je na pekáč.

» ***Takže Vaše děti byly zvyklé se starat?***

No ano, ty byly zvyklé. Husy, prasata se musela obstarat. Dříví se muselo nasekat a přinést do baráku, tady se topilo dřívím. Vždycky jsme napsali lejstro na stůl: tuto udělá, tuto udělá, tuto udělá. A přišli jsme domů a všechno bylo zaškrtaný, všechno bylo udělaný.

» ***A jezdí za Vámi vnoučata, pravnoučata na prázdniny?***

Já mám pět dětí, čtyři kluky a holku. Mám deset vnoučat a jedenáct pravnoučat. Nejstaršímu vnoučeti už bude padesát let, pravnoučatům je kolem třiceti. Občas sem jezdí i se svými dětmi, ale ty ještě chodí do školy, tak asi podle toho.

Dřív sem jezdívali přes prázdniny, hlavně ti z Domažlic od Vládi. Když jsem je tady měla třeba týden v zimě, tak jsem si vždycky vzala dovolenou. Přes léto jsem si ve statku nevybrala ani jeden den. Nechala jsem si to všechno na zimu a pak jsem si to vzala najednou. To jsem měla třeba čtyři neděle dovolené a týden jsem měla navíc, protože jsem si předtím nevybrala nic. Cikáni, co pracovali na statku, ti si to

» **Und das hat sich dann mit der LPG geändert?**

Ja, die haben die Höfe übernommen und so blieb das dann. Und jetzt sind es eigentlich keine Höfe mehr. Jetzt mähen sie das Grün ab, trocknen es nicht mal und schaffen es gleich rüber nach Deutschland.

» **Und wann wurde das Feld hier aufgegeben?**

Wir haben es erst vor kurzem aufgegeben. Ein Stück hatten wir, ein Stück Šuláks. Als Janča noch lebte, hat er das gepflügt und gesät. Und als er gestorben ist, habe ich es noch ein Jahr weiter bearbeitet. Dann haben wir Gras drauf gemacht und jetzt habe ich schon alles verkauft.

» **Und haben Sie vorher zum Beispiel Gemüse angepflanzt?**

Gemüse hatte ich hier, wo nicht gemäht ist, da war der Garten.

» **Und was haben Sie noch angepflanzt?**

Kartoffeln hatten wir... und dann haben wir mal Gerste, mal Hafer angepflanzt, den konnte man schroten. Weizen wurde nicht angepflanzt, der ist hier nicht gut gewachsen. Milch hatten wir unsere eigene, Quark, Sahne... Heute kaufen sie stattdessen Schlagsahne. Damals haben wir die Milch geschleudert, damit wir Sahne hatten, die konnte man mit dem Messer schneiden. Kaninchen, Enten, Puten, Hühner, Schafe, Schweine – alles hatten wir. Hauptsächlich als Janča noch lebte. Immer wenn wir geschlachtet haben, wurde mehreres auf einmal geschlachtet. Jedem haben wir was gegeben und die Jungs haben gelacht, dass unsere Eltern das Depot verteilen. Aber es musste jeder was kriegen, jeder! Entweder eine Ente oder eine Gans. Auch Hühner – abgedampft und gerupft, die musste man nur noch in den Bräter tun.

» **Also waren Ihre Kinder auch daran gewöhnt mitzuarbeiten?**

Ja, das mussten sie. Die Gänse, die Schweine, das war ihre Arbeit. Holz musste gehackt werden und ins Haus getragen, hier haben wir mit Holz geheizt. Wir haben immer einen Zettel auf den Tisch gelegt: das muss gemacht werden, jenes erledigt werden. Und wenn wir nach Hause gekommen sind, war alles durchgestrichen, alles war erledigt.

» **Und kommen Ihre Enkel oder Urenkel in den Ferien zu Ihnen?**

Ich habe fünf Kinder, vier Jungs und ein Mädchen. Enkel habe ich zehn und elf Urenkel. Der älteste Enkel wird schon fünfzig. Meine Urenkel sind um die 30. Manchmal kommen sie mit ihren Kindern hierher, aber je nach dem, wie die in die Schule müssen. Früher sind sie in den Ferien hier hergefahren, vor allem die aus Domažlice von Vládi. Wenn ich sie zum Beispiel im Winter eine Woche hier hatte, habe ich mir Urlaub genommen. Den Sommer über habe ich auf dem Hof nicht einen einzigen Tag nehmen können. Ich habe mir alles für den Winter aufgehoben und habe dann alles auf einmal genommen. Da hatte ich zum Beispiel vier Wochen Urlaub und eine Woche zusätzlich, weil ich vorher keinen genommen hatte. Die Zigeuner, die auf dem Hof gearbeitet haben, die haben sich den Urlaub im Sommer genommen, einen Tag, zwei Tage, eine Woche. Sie haben das so verteilt, und am Ende hatten sie nichts mehr übrig. Ich nicht, vor allem als ich Gänse gehalten habe. Da hab ich dann Federn gerupft, für die Mädchen und Jungen habe ich Bettdecken gemacht. Tagsüber, wenn ich zu Hause war, habe ich

vybrali přes léto, dneska si vezme, zítra si vezme a za týden si vezme. Rozkouskovali to a neměli pak nic. Já ne, zvlášť když jsem držela husy. To jsem pak drala peří, dělaly se peřiny pro kluky a holky. Přes den, když jsem byla doma, tak jsem drala já a mamí mi sem chodila pomáhat. Večer přišly ženský a za chvíli to bylo sedrané.

» **Takže vy jste tady byli Volyňáci a ti cikáni se sem taky dostali?**

Sem ne, ti se dostali do Nemanic.

» **A jak se dostali do Nemanic, to nevíte?**

Já nevím, odkud se přistěhovali. Ze Slovenska, nebo odkud. Dřív tady byl jenom ten jeden cikán, ten Červeňák. Ale ten byl opravdu dobrý.

» **A to je tady jen jedna rodina?**

Původně ano, ale pak se přistěhovali další. Ty už nestojí za to.

» **A jak je to tady se starousedlíky. Žijí tady stále? Ty chalupy patří stále těm původním rodinám, jak jste sem přišli?**

Ti to poprodávali. Sýkora, bratr, ten umřel dřív. Žena tady zůstala sama, pak ten barák prodala a odstěhovala se k dceři do Hradce Králové.

» **A Vy když říkáte Sýkora jako bratr... Tím myslíte, že byl Váš bratr?**

Ano, můj bratr. Já jsem Sýkorová za svobodna, z domova Sýkorová, a vdala jsem se za Doležala. S Jančou jsme spolu bydleli 53 roků a každý na své jméno. On se psal svobodný a svobodný umřel, ale všichni čtyři kluci jsou po něm, jsou napsaní na něj. Holka ne, ta byla psaná na Doležala. Ona Jančovi neříkala táto. Já jsem nechtěla, aby mu říkala táto. Povídám: „Tvůj táto to není, měla jsi jen jednoho.“

» **Takže ten dům po Sýkorovi se prodal...**

A další barák prodala Graftová. Nechala ho dceři, která ho prodala, když se vdala. Potom se odstěhovala do Nemanic do bytovky. V bytovce to ale nedělalo dobrotu a tak se odstěhovali do Nové Huti.

V bytovkách taky bydleli cikáni. Ti ale chvíli pobudou a jdou zas pryč, pak zase přijdou druhý a tak. To je boží dopuštění. Ty bytovky jsou úplně zničené.

Já jsem barák po rodičích prodala. Většina baráků se prodala. Můj bratranec od strejdy Šuláka sem jezdí, ten má tady včely a tak se sem o ně jezdí starat, ale je tady taky jenom občas.

» **A co třeba Němci, kteří tu bydleli? Nejezdili se podívat?**

Ti, co bydleli tady, tak ne. Ale cestou do Nemanic je u takového velkého dubu rozbitý dům. Tam bydleli Němci, kteří tu zůstali, ale už umřeli. Jsou pochovaní

gerupft und meine Mutter hat mir hier geholfen. Abends sind dann die Frauen aus dem Dorf gekommen und es hat nicht lange gedauert, da war alles fertig.

» **Also hier waren Wolhynier und die Zigeuner sind auch hier hergezogen?**

Hierher nicht, die sind nach Nemanice gekommen.

» **Und wissen Sie, wie sie nach Nemanice gekommen sind?**

Ich weiß nicht, woher sie kamen. Aus der Slowakei oder so. Früher war nur der eine Zigeuner hier, der Červeňák. Aber der war wirklich in Ordnung.

» **Es ist nur eine Familie hier?**

Ursprünglich ja, aber dann sind noch weitere hergezogen. Die sind nicht so gut.

» **Und wie ist es hier mit den Altansässigen? Leben noch welche hier? Gehören die Häuser immer noch den Familien, die sie bekommen haben, als sie hier herzogen?**

Sie haben es Stück für Stück verkauft. Sýkora, mein Bruder, der ist früh gestorben. Seine Frau blieb alleine und ist dann zur Tochter nach Hradec Králové (Königgrätz) gezogen.

» **Mit Sýkora meinen Sie Ihren Bruder?**

Ja, mein Bruder. Sýkorová war mein Mädchenname, und Doležalová nach der Hochzeit. Mit Janča haben wir 53 Jahre zusammengelebt und jeder hatte seinen Namen. Er gab immer an, er ist ledig und ledig ist er gestorben, aber alle vier Jungs sind von ihm, haben seinen Namen. Die Tochter nicht, die hieß Doležalová. Aber sie hat zu Janča Papa gesagt. Ich wollte nicht, dass sie ihn Papa nennt. Ich habe ihr gesagt: „Das ist nicht dein Papa, du hattest nur einen.“

» **Also das Haus von Sýkora wurde verkauft...**

Und dann hat die Graftová verkauft. Sie hat es ihrer Tochter überlassen, die hat es verkauft, als sie geheiratet hat. Dann ist sie nach Nemanice in eine Wohnung gezogen. In der Wohnung hat es ihnen aber dann doch nicht gefallen, dann sind sie nach Nová Hut´ gezogen.

In dem Wohnhaus wohnten auch Zigeuner. Die sind immer eine Weile da, dann gehen sie wieder weg und es kommen neue. Das ist wie das Unheil Gottes. Die Wohnhäuser sind absolut heruntergekommen.

Und ich habe das Haus meiner Eltern dann auch verkauft. Die meisten Häuser wurden verkauft. Mein Cousin von Onkel Šulák fährt hier her, der hat Bienen hier und um die kümmert er sich, aber er ist auch nur ab und an hier.

» **Und was ist mit den Deutschen, die hier gewohnt haben? Sind sie mal hergekommen?**

Die, die hier gewohnt haben, nicht unbedingt. Aber auf dem Weg nach Nemanice ist bei einer großen Eiche so ein altes, kaputtes Haus. Dort haben Deutsche gewohnt, die hier geblieben sind, aber sie sind schon gestorben. Sie sind in Nemanice beerdigt. Ich habe sie beide gekannt, außerdem auch ihre Großmutter. Mit einem konnte man noch ein bisschen Tschechisch reden. Der hat halb tschechisch, halb deutsch geredet, aber die Frau nur Deutsch. Ihr Sohn ist nach Deutschland gegangen, hat dort geheiratet, aber er ist ab und zu hergekommen. Als junger Mann ist er zu uns in die Kneipe gekommen. Mein Vater hatte eine Stute, mit der er Holz aus dem Wald geholt hat. Die Stute war

v Nemanicích. Zнала jsem je oba, navíc i jejich babičku. S jedním se dalo domluvit ještě drobet česky. Ten to lámal napůl česky a napůl německy, ale ona jenom německy. Jejich syn se vystěhoval do Německa, oženil se tam, ale občas se sem přijel podívat. Jako mladší kluk k nám chodíval do hospody. On můj táta měl kobylu a tahal s ní taky v lesích. Ta kobyla byla taková nehodná, a když potom táta umřel, tak tenhle Němec chodil mámě pomáhat s tou kobylou. Tak ten sem občas zajel, ale jinak nikdo.

» ***Vy jste vlastně viděli, jak se pomalu ty vesnice rozpadaly, jak mizely před očima. Nebo jak to vlastně probíhalo?***

Co jsme jezdili na Gráfiík, tak jsme tam ještě viděli stát baráky, ale pak už to bylo všechno zbouraný.

Na Lískové bylo plno baráků, byla tam hospoda, chodili jsme tam ještě tancovat. Ale bez Němců, ti už tam nebyli. Škola tam byla pěkná, taky krásná vila tam stála, jak se jde do Klenčí z pravé strany, stojí tam takový vysoký strom. Všechno pak ale pobourali a udělali tam dráty.

» ***A jak se tady žilo, když tady bylo hraniční pásmo? Neobávali jste se něčeho?***

Dříve jsme se nebáli. Dříve sem nikdo nemohl, ale teď sem přijde kdekdo. Teď se bojí člověk víc jak dříve. My když jsme tenkrát jezdili na Lískovou anebo támhle na Gráfiík až dozadu, kde měli statky a pole, tak jsme na to měli povolení. To taky nedali každému, jen spolehlivým...

» ***Těm, co neutěčou?***

Ano. Například támhle na Mýtnicích byla závora, u ní nám průkazky vzali a my tam byli třeba celý den, seno se sušilo nebo se dělala jiná práce. Je to asi 9 km na Gráfiík, to by se víc projezdilo, než udělalo. Ráno nás tam vždycky zavřeli a večer vypustili.

Když jste jeli z Domažlic, z Klenčí, sem nebo tam, tak tady na Černé řece bylo také třeba ukazovat průkazky.

» ***Vycházeli jste s těmi pohraničníky?***

Dcera se vdala za důstojníka od pohraničníků, a byli až na tom Gráfiíku, jak říkají dneska Lučina. Bydleli tam po svatbě. Potom se přestěhovali k Babylónu a pak na Kubici.

» ***Takže se hodně stěhovali?***

Ano, jak se měnila situace, rušilo se pohraniční pásmo, rušily se ty celnice.

ziemlich wild und als mein Vater gestorben war, ist dieser Deutsche immer mal hergekommen und hat meiner Mutter mit der Stute geholfen. Also der ist ab und zu gekommen, aber sonst niemand.

» *Sie haben ja zugesehen, wie diese Dörfer langsam verfallen sind, wie sie verschwanden. Oder wie war das eigentlich?*

Als wir nach Grafík gefahren sind, da habe ich dort noch Häuser stehen sehen, aber dann war da alles abgerissen.

In Lísková (dt. Haselbach) waren viele Häuser, da war eine Kneipe, dort sind wir zum Tanz gegangen. Aber ohne Deutsche, die waren nicht mehr da. Dort war eine schöne Schule, auch eine schöne Villa stand dort, wo es nach Klenčí (dt. Klentsch) geht auf der rechten Seite, wo so ein großer Baum steht. Dann haben sie aber alles weggemacht und Schienen dort verlegt.

» *Und wie hat es sich hier gelebt in der Grenzzone? Hatten Sie Angst?*

Früher hatten wir keine Angst. Früher konnte ja niemand hierher. Aber heute kommen alle möglichen Leute. Heute hat man mehr Angst als früher. Wenn wir früher nach Lísková gefahren sind oder da nach ganz hinten, nach Grafík, wo noch Höfe waren und Felder, da hatten wir eine Sondergenehmigung. Die hat nicht jeder bekommen, nur verlässliche.

» *Die, die nicht weglaufen?*

Ja. Zum Beispiel da in Mytnice war eine Schranke, da haben sie uns die Ausweise abgenommen und wir waren den ganzen Tag dort, haben Heu gewendet oder andere Arbeiten verrichtet. Bis nach Grafík sind es so 9 Kilometer, da würde man mehr verfahren als man dann schafft. Morgens haben sie uns da immer eingesperrt und abends wieder raus gelassen.

Wenn Sie aus Domažlice kamen, aus Klenčí, dann mussten sie hier auch die Ausweise zeigen.

Dům němec-
ké rodiny,
která nebyla
ze Staré Huti
odsunuta.
Majitelé již
nežijí a dům
chátrá.

—
Das Haus einer deutschen Familie, die aus Stará Hut' nicht vertrieben wurde. Die Besitzer leben nicht mehr und das Haus verfällt.

» ***A byli jste se hned podívat v Německu, když padla opona?***

Když se to tady otvíralo, tak jsme tam v Lískové byli, hrála tam dechovka.

» ***Zmiňovala jste dceru. Co dělají Vaše děti?***

Chodily do školy tady do Nemanic, pak některé chodily do Klenčí. Dcera a jeden syn chodili do zemědělské školy do Horšovského Týna. Další syn má strojního zámečníka, je vyučený, dělá v Domažlicích. No a syn, který bydlí v Trhanově, tak ten je zedník, ale nedělá to, jezdí teď u cestářů s traktorem.

» ***Z Vašeho vyprávění bych řekl, že jste tu byla šťastná. Je to tak?***

Ano, byla, mně se i teď tady docela líbí. Někdo říká, že jsem v zapadákově. Mně to nepřipadá. Já jsem tady klidná. Když je teplo, tak jdu ven, sednu si tady chvíli na lavičku...

» ***Děkujeme za rozhovor.***

» ***Und sind Sie mit den Grenzwächtern gut ausgekommen?***

Meine Tochter hat einen Offizier der Grenzwächter geheiratet, sie haben da oben in Grafik gewohnt, heute nennt man das Lučina (dt. Grafenried). Dort haben sie nach der Hochzeit gewohnt. Dann sind sie nach Babylon (dt. Babilon) gezogen und später nach Kubice (dt. Böhmisches Kubitzien).

» ***Also sind die Leute viel umgezogen?***

Ja, als sich die Situation geändert hat und die Grenze weg war – die Grenzzone wurde aufgelöst, die Zollstationen fielen weg.

» ***Und sind Sie gleich nach Deutschland gefahren, als der Eisernen Vorhang fiel?***

Als hier aufgemacht wurde, waren wir dort in Lísková, dort hat Blasmusik gespielt.

» ***Sie haben Ihre Tochter erwähnt. Was machen Ihre Kinder?***

Sie sind hier in Nemanice zur Schule gegangen, einige dann nach Klenčí. Meine Tochter und ein Sohn waren auf der Landwirtschaftsschule in Horšovský Týn. Ein anderer ist Maschinenschlosser, er arbeitet in Domažlice. Na, und der, der in Trhanov (dt. Chodenschanz) wohnt, der ist Maurer, aber er arbeitet als Traktorfahrer.

» ***Aus Ihren Erzählungen würde ich sagen, dass Sie hier glücklich waren. Ist das so?***

Ja, das war ich, mir hat es hier ganz gut gefallen. Manche sagen, wir sind hier am Ende der Welt. Mir kommt das nicht so vor. Wenn es warm ist, dann gehe ich raus, setze mich eine Weile auf die Bank...

» ***Danke für das Gespräch***

Dobové souvislosti s

Der
der gesam

nebraných vyprávění
historische Kontext
melten Geschichten

Dobové souvislosti sebraných vyprávění

Motto: *“Pokud chcete hlouběji porozumět tomu, čeho všeho je člověk schopen vůči druhým lidem, pak vám pohled do soudobých českých dějin dobře poslouží. Co však potřebujeme, to je pronikavější pohled až na úroveň mezilidských vztahů... a větší míra empatie. Přál bych si, aby bylo mezi námi čím dál víc těch, kterým jde skutečně o nepředpojaté, ideologiemi nezátžené poznání.”* (z rozhovoru s Adrianem von Arburgem pro Literární noviny (Hloušek 2012))

Nastínit dobové souvislosti vyprávění, publikovaných v této knížce, se ukázalo být složitější úlohou, než jsme předpokládaly. Nejsme historičky profesí, necítíme se kompetentní pracovat kvalifikovaně s původními prameny, předpokládaly jsme, že shrneme nejdůležitější a relevantní poznatky těch historiků, kteří se dějinami soužití Čechů a Němců v obdobích první Československé republiky, druhé světové války a poválečných let dlouhodobě zabývají. Ukázalo se, že literatury je k dispozici více, než jsme očekávaly, navíc není možné redukovat zájem na publikace dostupné v češtině, neřku-li česky píšících historiků, protože německy píšící, a nejen oni, se tématu věnují dlouhodoběji a jejich publikační činnost je dokonce rozsáhlejší.

To, co nabízíme, je tedy pouhý nástin naší reflexe rozporných zpracování a prezentací, které lze najít jak v odborných historických textech, tak v médiích. (V žádném případě nelze ignorovat to, jak v průběhu času re/prezentovala dějinné události i souvislosti média. Na historické povědomí většiny lidí mají – nezávisle na časovému odstupu od vlastních událostí – dlouhodobě značný vliv.) I v zaznamenaných vyprávěních se zrcadlí mnohé rozpory a těžko rozlišit, jde-li o více či méně dávnou „ideologickou indoktrinaci“, ať už ji zprostředkovala výuka dějepisu/vlastivědy ve školách, která byla/je dobovým ideologiím nesporně poplatná, nebo oblíbené tiskoviny či jiná média. Jiným evidentním zdrojem vypravěčské interpretace dějinných událostí jsou rodinné ságy: většina vypravěčů byla před válkou i za války v dětském věku a pocházeli z mnohočetných a dosti soudržných rodin. Ve vyprávěních se tudíž proplétají vlastní

Der historische Kontext der gesammelten Geschichten

Motto: *„Wenn Sie besser verstehen wollen, wozu der Mensch gegenüber anderen Menschen alles fähig ist, hilft Ihnen ein Blick in die tschechische Gegenwartsgeschichte. Was wir jedoch brauchen, ist ein tiefer gehender Blick auf die Ebene zwischenmenschlicher Beziehungen... und ein größeres Maß an Empathie. Ich würde mir wünschen, dass sich unter uns immer mehr derer finden, denen es wahrhaftig um unvoreingenommene, nicht von Ideologien belastete Erkenntnisse geht.“* (Aus einem Interview mit Adrian von Arburg für Literatur News (Hloušek 2012))

Die geschichtlichen Zusammenhänge der Erzählungen, die in diesem Buch publiziert werden, zu skizzieren, hat sich als schwieriger als erwartet herausgestellt. Wir sind keine Geschichtsprüfer, wir fühlen uns nicht kompetent genug um mit den Originalquellen zu arbeiten. Wir setzten voraus, dass wir die wichtigsten und relevanten Erkenntnisse jener Historiker zusammenfassen, die sich mit der Geschichte des Zusammenlebens von Tschechen und Deutschen in der Zeit der Ersten Tschechoslowakischen Republik, während des Zweiten Weltkrieges und in der Nachkriegszeit beschäftigen. Es hat sich gezeigt, dass es mehr Literatur dazu gibt, als wir erwartet haben, außerdem ist es nicht möglich das Interesse auf Publikationen in tschechischer Sprache zu beschränken, oder sagen wir tschechisch schreibende Historiker, da die deutsch schreibenden Historiker, und nicht nur sie, sich der Thematik schon länger widmen und ihre Publikationstätigkeit umfangreicher ist.

Das, was wir anbieten, ist also lediglich ein Abriss unserer Reflexion der widersprüchlichen Bearbeitung und Präsentation, die man sowohl in historischen Fachtexten, als auch in den Medien finden kann. (Keinesfalls darf ignoriert werden, wie die Medien im Laufe der Zeit die geschichtlichen Ereignisse und Zusammenhänge (re)präsentiert haben. Auf das historische Unterbewusstsein der meisten Leute haben sie – unabhängig vom zeitlichen Abstand der eigentlichen Ereignisse – einen langfristigen, deutlichen Einfluss.) In den aufgezeichneten Erzählungen finden sich viele Widersprüche und es ist schwer zu sagen, ob es sich um eine mehr oder weniger weit zurück liegende „ideologische Indoktrination“ handelt, vermittelt durch den Geschichts- oder Staatskundeunterricht in der Schule, der unbestritten mit der jeweils zeitgenössischen Ideologie verstrickt ist, oder durch beliebte Zeitungen oder andere Medien. Eine weitere evidente Quelle für die Interpretationen des geschichtlichen Geschehens durch die Erzähler sind Familiensagen: Die Mehrheit der Erzähler war vor dem Krieg und auch während des Krieges Kinder und sie kamen aus großen Familien mit starkem Zusammenhalt. In den

a rodinné zkušenosti a vzpomínky se školními verzemi dějepisu a s převážně mediálně zprostředkovanou historií. To vše pak ústí ve více či méně vyhraněné postoje k událostem a dobovým okolnostem, které životy jejich a jejich rodin bezprostředně ovlivnily.

Mnohé odborné publikace jsou nutně ovlivněny podobně: momenty jako státní, nebo generační příslušnost jejich autorů, politický názor, nebo očekávání donátorů výzkumů a publikací, osobní, nebo rodinná zkušenost minulých časů se, byť třeba nereflektovaně, promítá v rozdílném přístupu k archivním materiálům (mnohé byly starším generacím nepřístupné), nebo k jejich výběru a interpretaci. Důležité je to, kde autoři žijí/žili a bádají/bádali a své texty publikují – je-li to v Německu, v České republice, nebo dokonce jinde. Je známo, že i pro historickou vědu, resp. její reprezentanty, je obtížné interpretovat dějinné události shodnou optikou, jsou-li úhly jejich pohledu determinovány odlišnými výchozími podmínkami. Dokonce i tehdy, pokud mají badatelé naprosto identické možnosti v přístupu ke zdrojům a datům. A zejména to platí, když se jedná o dějiny dvou evropských národů, které si na nějakém území dlouhodobě konkurovaly a jejich soužití ústilo v příležitostné konflikty. Dlouhodobě existuje a v publikační činnosti se projevuje i „vnitřní“ diferenciací uvnitř „národních“ komunit historiků, zejména pak v přístupu k dějinám 20. století. Není možné zde ani načrtnout různorodost pohledů historiků na ty velké dějinné události, které se v životních příbězích vypravěčů zrcadlí. Nezbyvá než pro zájemce odkázat na seznam vybrané literatury a článků z médií na konci této knížky.

Historik, nezátížený příslušností k žádnému z obou etnik, ani občanskou příslušností k německému, nebo českému státu, vyjádřil své přesvědčení o vývoji a perspektivách historického bádání s tématem česko-německých/německo-českých vztahů takto:

„Změny v přístupu jsou patrné, to platí o období od Mnichova do prosazení komunistického monopolu moci, a nejenom mezi historiky, ale naštěstí v širší české společnosti. Zůstaneme-li ale v užším rámci tzv. sudetoněmecké otázky, problematiky odsunu, tak bych konstatoval, že historikům s vyváženějším pohledem, kteří více diferencovali, dlouho nepřicházel jejich čas, nebylo jim dostatečně porozuměno. To ale bylo v logice věci. Protože je-li v jedné etapě prosazován jeden krajní pohled, přichází po jejím skončení zpravidla podobně radikální výkyv v protisměru.

V tomto smyslu probíhal v minulých dvou desetiletích značně polarizovaný diskurz. Nechci být neuctivý, ale stále zřetelnější trend k objektivitě a větší střízlivosti souvisí pravděpodobně i s odchodem generace pamětníků... Jejich vzpomínky mají samozřejmě být zaznamenány, brány v potaz. Ale oni většinou nejsou tím nejlepším, nejspolehlivějším informačním zdrojem, pokud jde o události, které je nějakým způsobem osobně zasáhly. Obecně bych řekl, čím víc historiků, kteří se

Erzählungen vermischen sich nämlich die eigenen Erfahrungen und die Erinnerungen der Familie mit den Versionen der Ereignisse, die im Geschichtsunterricht in der Schule vermittelt wurden und mit der überwiegend durch die Medien vermittelten Geschichte. Dies alles mündet dann in einer mehr oder weniger zugespitzten Haltung gegenüber dem Geschehenen und den Umständen dieser Zeit, die das Leben der Erzähler und das ihrer Familien unmittelbar beeinflussen.

Viele Fachpublikationen sind gezwungenermaßen auf ähnliche Weise beeinflusst: Faktoren wie die Staats- oder Generationszugehörigkeit ihrer Autoren, die politische Haltung oder Erwartungen von Geldgebern der Untersuchung und der Publikation, eigene oder familiäre Erfahrungen mit der Vergangenheit, wenn auch vielleicht unreflektiert, spiegeln sich in einer unterschiedlichen Einstellung zu Archivmaterial (viele davon war den früheren Generationen nicht zugänglich) oder zu dessen Auswahl und Interpretation wider. Es spielt eine wichtige Rolle, wo die Autoren leben/lebten und ihre Untersuchungen anstellen/anstellten – ob in Deutschland oder Tschechien oder sogar anderswo. Es ist bekannt, dass es auch für die Geschichtswissenschaft bzw. für ihre Repräsentanten schwierig ist, die geschichtlichen Ereignisse einheitlich zu interpretieren, wenn ihre Blickwinkel durch unterschiedliche Ausgangsbedingungen determiniert sind. Sogar dann, wenn die Forscher absolut identische Möglichkeiten bezüglich des Zugangs zu Quellen und Daten haben. Und dies gilt vor allem, wenn es sich um die Geschichte zweier europäischer Nationen handelt, die auf einem Gebiet lange konkurriert haben und deren Zusammenleben in gelegentliche Konflikte mündete. Außerdem existiert eine „innere“ Differenzierung in den „nationalen“ Historikergemeinschaften, vor allem in der Haltung zur Geschichte des 20. Jahrhunderts, die auch in der Publikationstätigkeit zu Tage tritt. Es ist an dieser Stelle nicht möglich, die verschiedenen Ansichten der Historiker zu den großen historischen Geschehnissen, die sich in den Lebensgeschichten der Erzähler widerspiegeln, anzudeuten. Daher bleibt uns nichts anderes übrig als Interessierte auf das Verzeichnis ausgewählter Literatur und Artikel aus den Medien am Ende des Buches zu verweisen.

Ein Historiker, der weder durch seine ethnische Zugehörigkeit noch durch eine deutsche oder tschechische Staatsangehörigkeit vorbelastet ist, hat seine Überzeugung hinsichtlich der Entwicklung und Perspektiven des historischen Forschens zum Thema tschechisch-deutsche/ deutsch-tschechische Beziehungen folgendermaßen ausgedrückt:

„Veränderungen in der Einstellung sind bemerkbar, das gilt für die Zeit von München bis zur Errichtung des kommunistischen Machtmonopols, und nicht nur unter Historikern, sondern glücklicherweise in der breiteren tschechischen Gesellschaft. Bleiben wir allerdings im engeren Rahmen der sogenannten sudetendeutschen Fragen, bei der Problematik der Vertreibung, dann würde ich feststellen, dass Historiker mit einer ausgewogeneren Anschauung, die mehr differenziert haben, nicht verstanden wurden, ihre Zeit war noch nicht gekommen. Das lag jedoch in der Logik der Sache. Wenn sich in einer Epoche eine bestimmte extreme Anschauung durchgesetzt hat, folgt danach in der Regel eine ähnliche radikale Abweichung in die entgegengesetzte Richtung.“

In diesem Sinne wird in den letzten zwanzig Jahren ein deutlich polarisierter Diskurs geführt. Ich will keineswegs respektlos wirken, aber ein mehr und mehr sichtbarer Trend zur Objektivität und Nüchternheit hängt wahrscheinlich auch mit dem Wegfallen der Generation der Zeitzeugen zusammen... Deren Erinnerungen sollten selbstverständlich aufgezeichnet werden, in Betracht gezogen. Aber meist sind sie nicht gerade die beste,

pohnutým koncem soužití mezi Čechy a Němci zabývají, nebude mít osobní vazby ke zkoumané době, tím lepší to bude.“ (z rozhovoru s Adrianem von Arburgem pro Literární noviny (Hloušek 2012)

Pokud jde o životní příběhy vypravěčů pocházejících z území osídleného převážně Němci, jsou ovšem v dobových událostech přímo ukotveni. Tito vypravěči vnímají jako zlomovou okolnost svých osudů, resp. osudů svých rodin, vznik Československé republiky v roce 1918 a s ní spjatou změnu v postavení jejich německy mluvících občanů. Stali se jazykovou menšinou, byť velmi početnou, která ve spisovné formě neovládala nový úřední jazyk. To sebou neslo mnohostranné a dlouhodobé důsledky. Lidé, do té doby příslušníci v rakousko-uherské monarchii dominantního etnika, ač žijící v českých zemích, se stali po vzniku Československa příslušníky menšiny. Ovlivnilo to bezprostředně jejich každodenní život: například nové zákonodárství nebo předpisy v jazyce – kterým se třeba mohli i domluvit, ale jeho (spisovnou) písemnou formu do té doby nebyli nuceni používat, a tudíž si ji neosvojili – byly pro ně obtížně sdělné. Slovy historiků: *„Zavedením státního jazyka se nejednalo pouze o otázku národnostní prestiže, nýbrž o citelný zásah do sociálně ekonomické struktury obživy cizojazyčného obyvatelstva. Podle úřední statistiky českých zemí poklesl počet zaměstnanců německé národnosti mezi roky 1921–1930 podle oborů o 38 až 48 % s výjimkou školství (pokles jen o 9 %). Nahrazováni byli českými. V důsledku nesložení zkoušky z úředního jazyka bylo v letech 1921 až 1930 propuštěno ze státních služeb 33 000 zaměstnanců německé národnosti. Údajně to bylo spojeno s reorganizací státních úřadů a podniků, v tomtéž údobí bylo ale přijato do služeb státních podniků 41 000 Čechů. Do roku 1930 se podíl německých státních zaměstnanců v českých zemích snížil na 12,7 % při jejich 30% podílu v celkovém počtu obyvatelstva.“ (Kučera 1999) (Klimek 2003)*

Tato obměna v řadách státních zaměstnanců sebou nesla i migrační pohyb česky hovořícího obyvatelstva do oblastí dosud převážně, nebo i výhradně osídlených Němci. Proces – teprve později mohutných – migračních vln, které zasáhly české pohraničí, podpořila ve dvacátých letech, krátce po vzniku ČSR, pozemková reforma. Půdu, zabranou jejím velkým, zejména šlechtickým vlastníkům, nabídl stát v pohraničních oblastech také drobným českým zemědělcům z vnitrozemí. Jak dokládají mnohé sebrané životní příběhy, obě národnosti se takto začaly učit těsnějšímu společnému soužití a sousedství. Ne bez občasných potíží a sporů, které ale byly spíš lokální a každodenní povahy a zdaleka neměly vždy explicitní politické konotace.

Švýcarský historik Adrian von Arburg předpokládá, že: *„... etnický nacionalismus byl vynálezem měšťanských elit, na venkově ještě často přežívaly umírněnější postoje vůči údajnému národnostnímu protivníkovi – i vzhledem k tomu, že tamější lidé byli pravděpodobně méně ovlivněni ideologickými pohledy na ty druhé,*

verlässlichste Informationsquelle, sofern es um Ereignisse geht, die sie in irgendeiner Weise persönlich betroffen haben. Allgemein würde ich sagen, je mehr Historiker sich mit dem bewegten Ende des Zusammenlebens von Tschechen und Deutschen beschäftigen, die keine persönliche Verbindung zu dieser untersuchten Zeit haben, umso besser wird es.“ (Aus einem Interview mit Adrian von Arburg für Literatur News (Hloušek 2012))

Was die Lebensgeschichten der Erzähler angeht, die aus dem Gebiet stammen, das überwiegend von Deutschen bewohnt war, so sind diese im damaligen Zeitgeschehen direkt verankert. In der Wahrnehmung dieser Erzähler ist der Schlüsselmoment in ihren Schicksalen bzw. in den Schicksalen ihrer Familien das Entstehen der Tschechoslowakischen Republik im Jahr 1918 und die damit verbundene Veränderung in der Stellung ihrer deutsch sprechenden Bürger. Aus ihnen wurde eine Sprachminderheit, wenn auch eine große, die die neue Amtssprache schriftlich nicht beherrschte. Dies hatte vielseitige und langfristige Auswirkungen. Die Menschen, die bis zu dieser Zeit in der Österreich-Ungarischen Monarchie Angehörige der dominanten ethnischen Gruppe waren, auch wenn sie auf tschechischen Gebiet lebten, wurden nach der Gründung der Tschechoslowakischen Republik zur Minderheit. Dies beeinflusste unmittelbar ihr tägliches Leben: beispielsweise die neue Gesetzgebung oder Vorschriften waren in einer ihnen nur schwer vermittelbaren Sprache verfasst (viele waren zwar in der Lage, sich in der Sprache zu verständigen, aber bis zu dieser Zeit waren sie nie gezwungen ihre schriftliche Form zu benutzen und daher haben sie sie sich nicht angeeignet).

Dazu ein Historiker: *„Bei der Einführung der neuen Amtssprache handelte es sich nicht nur um eine Frage von Völkerprestige, aber um einen fühlbaren Eingriff in die sozioökonomische Struktur der fremdsprachigen Bevölkerung. Laut amtlichen tschechischen Statistiken sank die Zahl der Arbeitnehmer deutscher Nationalität zwischen 1921 und 1930 je nach Arbeitsbereich um 38% bis 48%, mit Ausnahme des Schulwesens (Rückgang nur um 9%). Ersetzt wurden sie durch Tschechen. Als Folge der nicht bestandenen Prüfung im Beherrschen der Amtssprache wurden zwischen 1921 und 1930 33 000 Angestellte deutscher Nationalität aus dem Staatsdienst entlassen. Angeblich passierte das im Zuge des Reorganisierens der staatlichen Ämter und Unternehmen, zur gleichen Zeit wurden allerdings 41 000 Tschechen in staatlichen Unternehmen eingestellt. Bis zum Jahr 1930 sank der Anteil deutscher staatlicher Angestellter in Tschechien auf 12% bei einem Anteil an der Gesamtbevölkerung von 30%.“* (Kučera 1999) (Klimek 2003)

Diese Veränderungen in den Reihen der staatlichen Angestellten brachte auch eine Migrationsbewegung der tschechisch sprechenden Bevölkerung in Gebiete mit sich, die bis dahin überwiegend oder ausschließlich von Deutschen bewohnt waren. Dieser Prozess – erst später waren es massive Migrationswellen –, der das tschechische Grenzgebiet betraf, unterstützte in den zwanziger Jahren, kurz nach der Entstehung der Tschechoslowakischen Republik, die Bodenreform. Das Land, das hauptsächlich von großen, adligen Besitzern im Grenzgebiet beschlagnahmt wurde, bot der Staat auch kleineren tschechischen Landwirten aus dem Landesinneren an. Wie zahlreiche gesammelte Lebensgeschichten belegen, begannen so beide Nationalitäten zu lernen, in engerer Nachbarschaft zusammenzuleben. Zwar nicht ohne gelegentliche Schwierigkeiten und Konflikte, aber diese waren eher lokal und alltäglicher Natur und hatten bei Weitem keine explizite politische Konnotation.

Der schweizerische Historiker Adrian von Arburg geht davon aus, dass:

„...der ethnische Nationalismus eine Erfindung der städtischen Eliten war, auf dem Land überlebten oft noch gemäßigttere Haltungen gegenüber dem angeblichen nationalen

pokud se s těmi druhými vůbec někdy osobně seznámili.“ (z rozhovoru s Adrianem von Arburgem pro Literární noviny (Hloušek 2012)

Ve většině shromážděných vyprávění může čtenář nalézt doklady o tom, že takový předpoklad je přinejmenším částečně oprávněný.

Ruku v ruce s postupným přílivem českého obyvatelstva do pohraničí, ať už šlo o státní zaměstnance (poštovní úředníky, drážní zaměstnance, státní úředníky...), nebo zemědělce, jimž byla přidělována půda, šlo i zakládání českých škol tam, kde doposud tradičně fungovaly pouze školy německé. Na jedné straně se tak otevíral prostor pro děti obou národností stát se dvojjazyčnými. Mnohé české i německé rodiny to vítaly a využívaly. Na druhé straně existoval u části německého obyvatelstva odpor proti snaze o „počešťování“ německých dětí a – podle jejich názoru německého – území. Místní, převážně německá zastupitelstva někde ještě i po vzniku ČSR kladla odpor zřízení českých škol (viz např. Historie školy – Rokytnice v Orlických horách – <http://www.zs.rokynice.cz>). Prvorepublikové školské statistiky přitom o německém školství uvádějí, že v německém jazyce vyučovalo 3400 škol obecných, 400 škol měšťanských, 337 středních škol, jedna univerzita a dvě vysoké školy technické. Žádný ze zdrojů, se kterými jsme pracovaly, nezpochybňuje prostor, který měla německá menšina v předválečné ČR, co se týče vzdělávání a kultury obecně.

Po záboru Sudet byly ovšem všechny české děti na zabraném území povinny navštěvovat školy německé a existující české školy byly beze zbytku zrušeny. Podobně po válce pak bylo německé školství v obnoveném Československu také okamžitě zcela zrušeno. Peripetie školní docházky vypravěčů původem z území Sudet jsou i z těchto důvodů téměř všudypřítomným tématem: nejen proto, že jde o autentické vzpomínky vypravěčů, nezprostředkované vlastní zážitky z dětství, ať už radostné nebo traumatizující, ale také proto, že poukazují k osobnímu rozměru důsledků radikálních politických zvratů konce třicátých a velké části čtyřicátých let 20. století.

Důsledky výše zmíněných migračních procesů, probíhajících ve dvacátých a třicátých letech minulého století ale nebyly ještě nijak fatální ani pro charakter krajiny, ani tvář jejích sídel. Teprve zábor Sudet Hitlerovým Německem zahájil podstatnou změnu v jejich charakteru: patřil k ní už rychlý přesun/útěk části českého obyvatelstva (úředníci, učitelé, policisté, vojáci, železničáři...) zpět z pohraničí do českého vnitrozemí (posléze i ze Slovenska po jeho osamostatnění). Ne vždy šlo o existenční nezbytnost, ale strach z hitlerovského/ludáckého režimu a jeho represí vyhnal i část českých zemědělců či živnostníků. Do okleštěné české republiky se – ne vždy úspěšně – pokoušeli před represemi a pronásledováním uchýlit i němečtí komunisté, sociální demokraté, antifašisté.

Za druhé světové války úbytek obyvatel Sudet pokračoval hromadným povoláním německých mužů na frontu i povinným pracovním nasazením mladých

Feind – auch angesichts dessen, dass sie dortigen Menschen wahrscheinlich weniger von den ideologischen Ansichten über die Anderen beeinflusst waren, wenn sie die Anderen überhaupt einmal persönlich getroffen haben.“ (Aus einem Interview mit Adrian von Arburg für Literatur News (Hloušek 2012))

In den meisten zusammengetragenen Erzählungen kann der Leser Belege dafür finden, dass so eine Annahme zumindest teilweise berechtigt ist.

Hand in Hand mit dem fortschreitenden Zuzug tschechischer Bevölkerung in die Grenzregionen, egal ob es sich um staatliche Angestellte (Postbeamte, Bahnbeamte, Angestellte im öffentlichen Dienst..) oder Bauern handelte, denen Land zugeteilt wurde, ging die Gründung tschechischer Schulen einher, wo es bis dahin traditionell nur deutsche Schulen gab. Auf der einen Seite eröffnete sich hiermit für Kinder beider Nationalitäten die Möglichkeit, zweisprachig zu werden. Viele tschechische und deutsche Familien begrüßten und nutzten das. Auf der anderen Seite existierte bei einem Teil der deutschen Bevölkerung eine Abneigung gegenüber der Bemühung der „Tschechisierung“ der deutschen Kinder und auch der - ihrer Meinung nach - deutschen Gebiete. Lokale, mehrheitlich deutsche Bürgervertretungen setzten auch nach den Gründung der Tschechoslowakischen Republik der Errichtung tschechischer Schulen Widerstand entgegen (siehe z.B. Geschichte der Schule - Rokytnice v Orlických horách [dt. Rokitnitz im Adlergebirge]: <http://www.zs.rokytnice.cz>). Die Schulstatistiken aus der Zeit der Ersten Republik geben hingegen über das deutsche Schulwesen an, dass 3400 Volksschulen, 400 Bürgerschulen, 337 Mittelschulen, eine Universität und zwei technische Hochschulen auf Deutsch unterrichteten. Keine der Quellen, mit der wir gearbeitet haben, zieht die Stellung in Zweifel, die die deutsche Minderheit hinsichtlich der Bildung und der Kultur allgemein in der Tschechoslowakei vor dem Krieg einnahm.

Nach der Einnahme der Sudetengebiete waren allerdings alle tschechischen Kinder gezwungen deutsche Schulen zu besuchen und alle tschechischen Schulen wurden restlos aufgelöst. Auf ähnliche Weise wurde nach dem Krieg in der erneuerten Tschechoslowakei augenblicklich das deutsche Schulwesen gänzlich aufgelöst. Der Wendepunkt bei der Schulpflicht ist deshalb auch bei den Erzählern, die aus dem Sudetengebiet stammen, ein allgegenwärtiges Thema: es handelt sich um automatische Erinnerungen der Erzähler, unmittelbare eigene Erlebnisse aus der Kindheit, teils fröhliche, teils traumatische, die die persönlichen Auswirkungen der radikalen politischen Umwürfe gegen Ende der dreißiger Jahre und in den vierziger Jahren des 20. Jahrhunderts aufzeigen.

Die Folgen des oben erwähnten Migrationsprozesses, der in den zwanziger und dreißiger Jahren des letzten Jahrhunderts stattfand, waren aber an sich für den Charakter der Landschaft und ihrer Siedlungen noch nicht fatal. Erst die Einnahme des Sudetengebiets durch Hitlerdeutschland leitete grundlegende Veränderungen ein: dazu gehörten ein schneller Abzug der tschechischen Bevölkerung (Beamte, Lehrer, Polizisten, Soldaten, Bahnangestellte...) zurück ins tschechische Hinterland (später auch aus der Slowakei, nachdem sie unabhängig wurde). Es ging nicht immer um eine existentielle Notwendigkeit, aber die Angst vor dem Hitlerregime und seinen Repressionen trieb einen Teil der tschechischen Bauern und Gewerbetreibenden dazu, das Gebiet zu verlassen. In die umzingelte Tschechische Republik versuchten – nicht immer erfolgreich – deutsche Kommunisten, Sozialdemokraten und Antifaschisten vor Repressionen und Verfolgung zu fliehen.

Während des 2. Weltkrieges nahm die Bevölkerung der Sudetengebiete durch die massenhafte Einberufung deutscher Männer an die Front und durch die Verpflich-

lidí v Německu. Jejich pracovní sílu nahrazovali v zemědělských oblastech francouzští, belgičtí, polští, ukrajinští (a jistě i jiní: jmenujeme zde ty, o nichž jsme našli ve vyprávěních zmínky) váleční zajatci.

Migrační pohyby v průběhu války nabývaly na různorodosti, rychlosti i intenzitě a v závěru války dosáhly obrovských rozměrů, jak německy mluvící obyvatelstvo prchalo před Rudou armádou z východních zemí (Pobaltí, Slezsko, dnešní polská území...) směrem na západ. Krátkodobým útočištěm jim bylo i české západní pohraničí, rychle se však tato vlna přelila až na území dnešního Německa.

Vzápětí po válce následovaly změny v územním uspořádání států a revize jejich hranic, v důsledku toho, nebo spolu s tím i vysídlování, vyhánění, odsuny, útky, repatriace, dosídlování (názvosloví migračních procesů se různí podle toho, kdo a kdy o nich hovoří či píše, odkud kam směřovaly, koho se týkaly). Poválečné přeuspořádání zasáhlo území Sudet způsobem, který je dodnes, i po více než šedesáti letech, patrný. Německé osídlení vzalo za své, zmizely miliony obyvatel a mnohá sídla, regiony, krajinné celky zůstávají do dnešních dnů v jistém smyslu bezprizorní. Proměnu krajiny z kulturně obhospodařované v „novou divočinu“ nejlépe dokumentují vyprávění o návratech/návštěvách kdysi vysídlených, a hledání stop jejich ztracených domovů. Geografický a časový odstup jejich vnímavost vůči proměně krajiny, ve které prožívali své dětství a mládí, ještě umocňuje.

Nejen jednorázovým vylidněním pokračovala proměna krajiny a sídel. Vedle záboru hraničního pásma pohraničním vojskem a jeho téměř totálním zneprístupněním civilnímu obyvatelstvu, dosídlenci, ať už Češi z vnitrozemí nebo repatrianti ze zahraničí, nedostali šanci osvojit si v Sudetech přidělené nebo zakoupené konfiskáty, ani nemovitosti ani půdu. Nový režim po roce 1948 zahájil proces znárodnování, vyvlastňování malých živností, konfiskaci majetku „kulaků“, združstevňování a zestátnění půdy a zemědělství. „Socialistické“ sblížování města s venkovem posléze dokonalo své: urbanizace venkova, reprezentovaná „bytovkami“ a „velkokapacitními kravínami“, nápadně kontrastuje s původní zástavbou téměř všude na českém venkově. Ve vysídleném pohraničí je to zvláště nápadné v sousedství většinou chátrajících objektů kdysi prosperujících usedlostí a veřejných budov: včetně kostelů a hřbitovů (pokud ještě existují). To je dodnes dominantním vjemem pro příchozí odkudkoli, a pro potomky vysídlených čestnou a neoslyšenou výzvou k obnově památek v sídlech jejich předků. #

Eva Stehlíková

tung junger Leute zum Arbeitseinsatz in Deutschland weiter ab. Ihre Arbeitskraft in der Landwirtschaft wurde von französischen, belgischen, polnischen, ukrainischen und sicher weiteren (wir nennen hier die, die in den Erzählungen erwähnt wurden) Kriegsgefangenen ersetzt.

Die Migrationsbewegungen im Laufe des Krieges wurden immer vielgestaltiger, schneller und intensiver und gegen Ende des Krieges erreichten sie riesige Ausmaße, als die deutsch sprechende Bevölkerung aus den östlichen Ländern (Baltikum, Schlesien, heutige polnische Gebiete...) vor der Roten Armee in den Westen flüchtete. Kurzzeitig fanden sie Zuflucht auch im westlichen tschechischen Grenzgebiet, schnell ergoss sich diese Welle aber auf das Gebiet des heutigen Deutschlands.

Unmittelbar nach dem Krieg folgten Änderungen in der Aufteilung der Staatsgebiete und die Revidierung der Grenzen, in Folge dessen oder damit verbunden kam es zu Aussiedlungen, Abschiebung, Flucht, Repatriierung, Umsiedlung (die Terminologie bei den Migrationsprozessen unterscheidet sich in Abhängigkeit davon, wer und wann über sie geredet oder geschrieben hat/wurde, von wo sie ausgingen, wohin sie sich richteten und wen sie betrafen). Die Umgestaltung des Sudetengebiets nach dem Krieg traf diese Region auf eine Art und Weise, die heute noch, mehr als sechzig Jahre danach, sichtbar ist. Die deutschen Siedlungen gingen zu Grunde, Millionen Einwohner verschwanden und viele Siedlungen, Regionen, landschaftliche Komplexe sind bis heute in einem gewissen Sinne verlassen. Die Verwandlung der kulturell bewirtschafteten Landschaft in eine „neue Wildnis“ dokumentieren am besten die Erzählungen über die Rückkehr und über Besuche der ehemals Ausgesiedelten an die Orten, wo sie Spuren ihrer verlorenen Heimat suchten. Der geografische und zeitliche Abstand verstärkt zudem ihre Wahrnehmung der Verwandlung der Region, in der sie ihre Kindheit und Jugend verlebten.

Nicht nur durch die einmalige Entvölkerung veränderte sich die Region. Neben der Einnahme der Grenzzone durch die Grenzsoldaten, die diese für die zivile Bevölkerung fast vollständig unzugänglich machten, bekamen die Umgesiedelten, egal ob es sich um Tschechen aus dem Landesinneren oder Repatrianten aus dem Ausland handelte, nicht einmal die Chance, sich die zugeteilten oder erworbenen, zuvor konfiszierten Ländereien oder Häuser, anzueignen. Das neue Regime leitete 1948 den Prozess der Verstaatlichung, der Enteignung kleiner Gewerbetreibender, der Konfiszierung des Eigentums der „Kulaken“ und der Zusammenschließung von Ländereien und Landwirtschaftsbetrieben zu Genossenschaften ein. Die „sozialistische“ Annäherung der Stadt an das Land brachte später die Urbanisierung des Landes mit sich, repräsentiert durch „Plattenbauten“ und „Großraumkuhställe“, was im auffälligen Kontrast zur ursprünglichen Bebauung fast aller tschechischen ländlichen Gegenden stand. Im entsiedelten Grenzgebiet ist dies besonders auffällig in der Nachbarschaft verfallender Objekte, ehemals wohlhabender Anwesen oder öffentlicher Gebäude: einschließlich Kirchen und Friedhöfe (sofern sie noch existieren). Dies ist heute der dominante Eindruck der Menschen, wo auch immer sie herkommen, und für die Nachfahren der Ausgesiedelten stellt es eine ehrenvolle und ungehörte Herausforderung zur Erneuerung der Denkmäler an den Orten ihrer Vorfahren dar. #

Eva Stehlíková

Literatur/a

BLAŽEK, B. (2004): Venkovy: Anamnéza, diagnóza, terapie [Provinz: Anamnese, Diagnose, Therapie], ERA, Šlapanice

ČTVRTNÍČEK, P. a kol. (2006): Krev, pot a skluzy [Blut, Schweiß und Rückstand], nakladatelství x.y.z., Praha

HLOUŠEK, J. (2012): Sudety, konec libovůle historiků [Sudetenland, das Ende der Willkür der Historiker], rozhovor s Adrianem von Arburg, Literární Noviny, březen 2012 (Gespräch mit Adrian von Arburg, Literarische Zeitung, März 2012)

KAISEROVÁ, I. (2010): Značná část německého obyvatelstva byla vysídlena, některé statky jsou bez hospodáře [Der Großteil der deutschen Bevölkerung wurde ausgesiedelt, einige Höfe blieben ohne Bewirtschaftung], in: Druhá světová válka, případ Tachovsko [Der Zweite Weltkrieg, die Region Tachau], 169–172, Západočeská univerzita, Plzeň

KLIMEK, A. (2003): Vítejte v první republice [Willkommen in der Ersten Republik]. Havran, Praha

KUČERA, J. (1999): Minderheit im Nationalstaat: die Sprachenfrage in den deutsch-tschechischen Beziehungen 1918–1938. Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte [Menšiny v národním státě: Otázka jazyka v němcko.českých vztazích 1918–1938. Zdroje a reprezentace soudobých dějin]; Band 43. Oldenbourg, München

MAREŠ, M. (2009): Přicházím z periferie republiky [Ich komme aus der Peripherie der Republik], Academia, Praha

PREMUSOVÁ, J. (1999): Vlastnictví půdy a domů v biografích pamětníků sudetského pohraničí a vnitrozemí [Die Eigentumsverhältnisse der Länder und Häuser in den Biografien der Zeitzeugen der Sudetengrenzregion und des Binnenlandes], Biograf

Spolufinancováno z Evropského fondu pro regionální rozvoj Evropské unie Program přeshraniční spolupráce Cíl 3 ČR – Svobodný stát Bavorsko Investice do Vaší budoucnosti

Kofinanziert durch den Europäischen Fonds für regionale Entwicklung (EFRE) der Europäischen Union Programm zur grenzüberschreitenden Zusammenarbeit Ziel 3 Freistaat Bayern – Tschechische Republik Investition in Ihre Zukunft

Poděkování

Srdečně děkujeme všem pamětníkům a pamětnicím, kteří se rozhodli s námi trávit svůj čas a vyprávěli nám příběhy, které prožili. Zvláštní poděkování pak míří těm z nich, kteří nám dali svolení ke zveřejnění rozhovorů tvořících obsah této publikace.

Při dohledávání respondentů nám pomáhalo mnoho jednotlivců i organizací, kteří si také zaslouží náš dík. Mezi prvními je třeba jmenovat Organizaci Němců v západních Čechách, dále pak Krajské sdružení Horšovskotýnska (Heimatkreis Bischofteinitz e.V.).

Mezi dalšími zdroji pro získávání informací, doporučení či fotografií je zapotřebí zmínit Občanské sdružení Klášter Chotěšov, iniciativu Staré Stříbro, Muzeum Českého lesa v Tachově, Okresní archiv v Klatovech, Domažlicích i Tachově.

Jmenovitě bychom chtěli poděkovat paní Mirce Válové, Dagmar Strnadové a paní Marii Lárové z obce Tři Sekery, paní Michlové a paní Pulerové, panu Slavomíru Lokvencovi, panu Zdeňku Procházkovi, panu Karlu Velkoborskému, panu Jiřímu Kořínkovi a řadě dalších.

Děkujeme všem.

Danksagung

Wir möchten uns bei allen Zeitzeugen und Zeitzeuginnen, die sich entschieden mit uns etwas Zeit zu verbringen und uns ihre erlebten Geschichten zu erzählen, herzlich bedanken. Besonderen Dank richten wir an diejenigen, die uns ihre Erlaubnis zur Veröffentlichung ihrer Interviews erteilten, die den Inhalt dieser Publikation darstellen.

Bei der Suche nach den Interviewteilnehmern halfen uns viele Einzelpersonen und Organisationen, die auch unseren Dank verdienen. Unter den maßgeblichen sind die Organisation der Deutschen in Westböhmen, desweiteren desweiteren Heimatkreis Bischofteinitz e.V. zu nennen.

Von anderen Quellen für das Gewinnen von Informationen, Empfehlungen und Fotografien möchten wir die Bürgerorganisation Kloster Chotieschau, die Bürgerinitiative Altes Mies, das Böhmerwaldmuseum in Tachau, das Bezirksarchiv in Klattau, Taus und in Tachau erwähnen.

Namentlich möchten wir uns bei Frau Mirka Válová, Dagmar Strnadová, Marie Lárová, Alžběta Michlová und Jiřina Pulerová, Herrn Slavomír Lokvenc, Zdeněk Procházka, Karel Velkoborský und Jiří Kořínek bedanken.

Herzlichen/Vielen Dank an alle.

Centrum pro komunitní práci

Centrum pro komunitní práci (CpKP) je nezisková organizace založená v roce 1996. V současné době působí na území České republiky pět místních zastoupení organizace. Centrum pro komunitní práci poskytuje služby všem zájemcům z veřejné správy, občanských organizací a soukromého sektoru v následujících oblastech:

- Účast veřejnosti a občanských organizací v rozvoji obcí, měst a krajů
- Místní udržitelný rozvoj
- Regionální politika Evropské unie a regionální rozvoj ČR
- Vzdělávání, podpora a posilování nestátních neziskových organizací

CpKP tyto principy dlouhodobě šíří na národní úrovni a také na úrovni regionální.

Centrum pro komunitní práci západní Čechy dlouhodobě působí v oblasti rozvoje venkovských oblastí Plzeňského kraje. Úzce spolupracuje se státními i nestátními organizacemi neziskového charakteru, a to i v regionech ležících na území bývalých Sudet. Jedná se především o oblast Tachovska (Stříbrsko, Plánsko, Bezručicko), Domažlicka či šumavského předhůří – Nýrsko a okolí. Tento prostor má specifický kulturní, sociální a ekonomický charakter, zcela odlišný od vnitrozemských částí kraje. Centrum pro komunitní práci v těchto lokalitách realizuje aktivity, jejichž cílem je udržitelný rozvoj těchto regionů. Projekt *Příběhy Sudet* se snaží svými aktivitami zachytit poslední „obrazy“ minulosti, které mohou napomoci k budování či doplnění identity obyvatel těchto specifických území.

Další informace o Centru pro komunitní práci, včetně popisu aktivit minulých i současných, naleznete na www.cpkp.cz.

Zentrum für kommunale Arbeit

Das Zentrum für kommunale Arbeit (CpKP) ist eine im Jahre 1996 gegründete gemeinnützige Organisation. Zur Zeit sind fünf regionale Vertretungen auf dem Gebiet der tschechischen Republik tätig. Das Zentrum für kommunale Arbeit bietet seine Dienste allen Interessenten aus der öffentlichen Verwaltung, Bürgerorganisationen und dem Privatsektor in folgenden Bereichen an:

- Teilnahme der Öffentlichkeit und Bürgerorganisationen an der Entwicklung von Gemeinden, Städten und Regionen
- Lokale nachhaltige Entwicklung
- Regionale Politik der Europäischen Union und regionale Entwicklung der Tschechischen Republik
- Bildung, Unterstützung und Stärkung nichtstaatlicher Non-Profit-Organisationen

CpKP verbreitet diese Prinzipien langfristig sowohl auf nationaler als auch auf regionaler Ebene.

Das Zentrum für kommunale Arbeit Westböhmen wirkt langfristig im Bereich der Entwicklungsmaßnahmen für ländliche Gebiete der Pilsner Region. Er arbeitet eng mit staatlichen und nichtstaatlichen Organisationen gemeinnützigen Charakters zusammen, und zwar auch in den auf dem Gebiet des ehemaligen Sudetenlandes gelegenen Regionen. Es handelt sich vor allem um das Gebiet rund um Tachau (Mies, Kuttenplan, Weseritz und Umgebung), Taus und das Böhmerwälder Vorgebirge – Neuem und Umgebung. Dieser Raum hat einen spezifischen kulturellen, sozialen und wirtschaftlichen Charakter, völlig unterschiedlich von den landesinneren Teilen der Region. Das Zentrum für kommunale Arbeit realisiert in diesen Orten Aktivitäten, deren Ziel die nachhaltige Entwicklung dieser Regionen ist. Das Projekt *Geschichten aus dem Sudetenland* versucht mit seinen Aktivitäten die letzten „Bilder“ der Vergangenheit aufzufangen, die zum Aufbau oder zur Ergänzung der Identität der Bewohner dieser spezifischen Gebiete beitragen könnten.

Weitere Informationen über das Zentrum für kommunale Arbeit, einschließlich der Beschreibung früherer und gegenwärtiger Aktivitäten finden Sie unter www.cpkp.cz.

Centrum dalšího vzdělávání v okrese Cham

Centrum dalšího vzdělávání v okrese Cham patří k největším 'lidovým univerzitám' v Bavorsku. Se svými 40 zaměstnanci, 200 učiteli a 30 pobočkami tvoří největší vzdělávací zařízení v okrese Cham, Horní Falcko: kurzy v oblasti zaměstnání/kariéra, zdraví, společnost/život, kultura, sociálně-integrační učební programy/projekty; jazykové kurzy, kurzy pro dodatečné dokončení školního vzdělání, učební programy, které vedou k vyučení v oboru uznanému Řemeslnickou komorou, a kurzy informačních a komunikačních technologií poskytují širokou nabídku získání klíčových kompetencí pro nejrůznější skupiny osob. Na základě dlouholetých aktivit v oblasti programů EU disponuje VHS sítí partnerských institucí po celé Evropě. V roce 2009 zřídila VHS informační centrum Europe Direct, v jehož rámci také úzce spolupracuje se školami a regionálními sdruženími a orgány veřejné správy. Skrze Bavorský svaz lidových univerzit je členem European Foundation for Quality Management, je certifikována společností DQS s.r.o. (Německá společnost pro certifikaci systémů managementu, pozn. překladatele).

Volkshochschule im Landkreis Cham e.V. (VHS)

Die Volkshochschule im Landkreis Cham e.V. (VHS) zählt zu den größten Volkshochschulen in Bayern. Mit 40 Mitarbeitern, 200 Dozenten, 30 Standorten gilt sie als größter Bildungsträger im Landkreis Cham, Oberpfalz: Kurse im Bereich Beruf/Karriere, Sprachen, Gesundheit, Gesellschaft/Leben, Kultur, sozial-integrative Lehrgänge/Projekte; Sprachkurse, Kurse zum nachträglichen Erwerb eines Schulabschlusses, Lehrgänge, die zu einer von der Handwerkskammer geprüften Berufsausbildung führen und IKT-Kurse bieten ein breites Angebot zum Erwerb von Schlüsselkompetenzen für verschiedenste Personengruppen. Aufgrund langjähriger Aktivitäten bei EU-Programmen verfügt die VHS über ein europaweites Netzwerk an Partnerinstitutionen. Seit 2009 gibt es das Europe Direct-Informationszentrum, in dem die VHS ebenfalls eng mit Schulen und den regionalen Verbänden und Behörden zusammenarbeitet. Über den Bayerischen Volkshochschulverband ist sie Mitglied im European Foundation for Quality Management; Zertifizierung der DQS GmbH.

Příběhy Sudet

Geschichten aus dem Sudetenland

Editoři | Editoren: Sabine Groepel, Tomáš Svoboda, Daniel León

Obálka a grafické zpracování | Buchumschlag und grafische Bearbeitung: Darina Lepišová

Vydavatel | Herausgeber: Centrum pro komunitní práci (Zentrum für kommunale Arbeit)

Centrum pro komunitní práci západní Čechy, Americká 29, 301 38 Plzeň

Tisk | Druck: EUROPRINT a.s.

Náklad: 1000 ks | Auflage: 1000 Stück

1. Vydání | 1. Ausgabe

© 2013

ISBN 978-80-87809-02-0